



**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.
- 6 JUN 1957
STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1957:14

Socialdepartementet



SOU
1957:14
A

**BEROENDE
UPPDRAGSTAGARE**

ARBETSTIDSUTREDNINGENS

BETÄNKANDE

Del VII

Stockholm 1957

Statens offentliga utredningar 1957

Kronologisk förteckning

1. Nordiskt samarbete inom näringsforskningen. Statsrådets tryckeri, Helsingfors, 28 s. **H.**
2. JO och kommunerna. Kihlström. 80 s. **Jo.**
3. Fullföljdsbegränsning i skattemål. Idun. 146 s. **Fi.**
4. Oljelagring. Kihlström. 117 s. **H.**
5. Krigsskada å egendom. Idun. 188 s. **H.**
6. Statens institut för folkhälsan arbetsuppgifter och organisation. Victor Pettersson. 191 s. **I.**
7. Förbättrad pensionering. Idun. 260 s. **S.**
8. Jordbruks förstärkande med skog. Kihlström. 416 s. **Jo.**
9. Örlogsvarvens organisation m. m. Victor Pettersson. 320 s. **Fö.**
10. Balanserad expansion. Bilagor. Marcus. 197 s. **Fi.**
11. Fordringspreskription m. m. Idun. 198 s. **Jo.**
12. Stommaterial från jord- och stenindustrin. Idun 234 s. **S.**
13. Den ställiga indirekta beskattningen. Kihlström. 423 s. **Fi.**
14. Beroende uppdragstagare. Beckman. 193 s. **S.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E** = ecklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1957:14

Socialdepartementet



BEROENDE UPPDRAGSTAGARE

Arbetstidsutredningens betänkande

Del VII

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
STOCKHOLM 1957

STATENS OMBUDSMAN

av riksdagen



BERORINDE UPPDRAGSÅGARE

Uppdragsågarens berättelse

Del VI

STATENS OMBUDSMAN

1971

INNEHÅLL

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet ...	5
<i>Kap. I. Historik</i>	7
Inledning	7
Utvecklingen fram till år 1942	8
Socialstyrelsens förslag år 1944	10
Behandlingen av socialstyrelsens förslag vid 1945 års riksdag ...	14
Behandlingen av ny semesterlag vid 1945 års riksdag	16
Byggnadsborgensutredningens betänkande år 1946	18
1949 och 1950 års riksdagar	19
1951 års riksdag	21
Arbetstidsutredningens uppdrag	22
1953 års riksdag	22
1954 års riksdag	25
<i>Kap. II. Förekomsten av beroende uppdragstagare och dessas arbetsförhållanden</i>	27
Handelsresande	28
Fritidsombud hos försäkringsföretag	30
Bensinstationsinnehavare	33
Körare m. fl. inom skogsbruket	34
Åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon	37
»Kontraktsanställda» växelstationsföreståndare	38
<i>Kap. III. Motivering</i>	40
Inledning	40
Verkningarna av 1945 års ändringar i arbetsfredslagarna	46
Betydelsen av en fortgående vidgning av det civilrättsliga arbetstagarbegreppet	47
Vissa allmänna synpunkter på en lagstiftning i ämnet	51
Svårigheter vid en lagstiftning i ämnet	53
Gränsdragningsproblem	53
Beräkning av nettoarbetsförtjänsten	56
Särskilt spörsmål beträffande yrkesskadeförsäkringslagen	59
Sammanfattning och ställningstagande	60
<i>Bilaga I. Redogörelse för av arbetstidsutredningen verkställd undersökning rörande beroende uppdragstagare</i>	64
Inledning	64
Handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare	65

Försäkringsagenter	79
Annonssombud, inkasserare och prenumerationsombud	89
Bensindistributörer	92
Körare m. fl. inom skogsbruket	95
Åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon	105
Utkörare av vissa livsmedel m. fl.	110
Småentreprenörer vid byggnads- m. fl. arbeten	112
Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell)	113
Vissa föreståndare vid televerket	114

Bilaga II. *Rättsfall rörande den civilrättsliga gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare*

Handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare	120
Försäkringsagenter	123
Annonssombud	123
Bensindistributörer	124
Körare m. fl. inom skogsbruket	124
Åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon	131
Utkörare av vissa livsmedel m. fl.	132
Småentreprenörer vid byggnads- m. fl. arbeten	133
Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell)	135
Vissa föreståndare vid televerket	135
Övriga yrkeskategorier	136

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Arbetstidsutredningen tillsattes den 15 mars 1947 med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 februari samma år för att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen och för att framlägga förslag till förkortning av arbetstiden för grupper av arbetstagare med särskilt påfrestande arbete. Utredningen har till Herr Statsrådet överlämnat, den 1 december 1947 betänkande del I (SOU 1947: 65) angående arbetare under jord i gruva och stenbrott, den 1 december 1948 betänkande del II (SOU 1948: 51) angående treskiftsarbetare och tunnelarbetare och den 1 december 1949 betänkande del III (SOU 1949: 58) angående flottningsarbetare. I anledning av ett särskilt utredningsuppdrag den 19 mars 1948 angående utökning av den lagstadgade semestertidens längd överlämnade utredningen den 1 september 1950 betänkande del IV (SOU 1950: 32) angående tre veckors semester. Vidare avgav utredningen den 2 juli 1954 betänkande del V (SOU 1954: 22) angående ny arbetstidslagstiftning och partiell arbetstidsförkortning (bilagorna till betänkandet återfinnes i SOU 1954: 23) samt den 24 maj 1955 betänkande del VI (SOU 1955: 24) angående ny bagerilag.

Den 26 oktober 1951 erhöll utredningen av Kungl. Maj:t i uppdrag att verkställa av riksdagen begärd utredning om hänförandet av de s. k. beroende uppdragstagarna under semesterlagen och de övriga författningar där så kunde vara påkallat.

Utredningen består av häradshövdingen Ove Hesselgren, ordförande, förbundsordföranden i Svenska industritjänstemannaförbundet Harald Adamsson, f. d. ledamoten av riksdagens andra kammare fru Elsa Johanson, Norrköping, direktören i Svenska arbetsgivareföreningen Gunnar Lindström, ledamoten av riksdagens andra kammare trafikinspektoren Olof Nilsson, Göteborg, och ombudsmannen i Landsorganisationen i Sverige Edvard Vilhelmsson. Lindström, som tidigare varit expert åt utredningen, inträdde som ledamot den 20 oktober 1956, sedan ledamoten av utredningen direktören i Järnbruksförbundet Gustaf Rudenstam avlidit den 11 september samma år.

Sekreterare åt utredningen har t. o. m. den 4 december 1955 varit numera byrådirektören i överstyrelsen för yrkesutbildning Tore Hessler och därefter t. f. assessorn i försäkringsrådet Harry Tegling.

Under arbetet med frågan om hänförandet av de beroende uppdragstagarna under semesterlagen och vissa andra författningar har utredningen haft överläggningar med de experter, som av Herr Statsrådet tillkallats, nämligen direktören i Handelsns arbetsgivareorganisation Erhard Borggren, ordföranden i Försäkringsfunktionärernas förbund Claes Clarstedt, verkställande direktören i Föreningen Skogsarbeten Arne Duus-Otterström, ombudsmannen hos Svenska industritjänstemannaförbundet Lenart Geijer, ovannämnda Hessler och Lindström, direktören i Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation Rutger Palme, stadsadvokaten Olov Spångberg, ordföranden i Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet Charles Winroth, Gävle, samt ombudsmannen i Riksförbundet Landsbygdens folk Arne Öhrström.

Utredningen har tillika hållit konferenser med representanter för olika organisationer företrädande de intressen, som beröres av utredningens förevarande uppdrag.

Som expert för arbetstidsfrågor i allmänhet har tjänstgjort byråchefen i arbetarskyddsstyrelsen Filip Rune.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande del VII angående beroende uppdragstagare.

Betänkandet är enhälligt.

Med avgivandet av detta betänkande har utredningen slutfört sina uppdrag.

Stockholm den 6 mars 1957.

Ove Hesselgren

Harald Adamsson

Elsa Johansson

Gunnar Lindström

Olof Nilsson

Edvard Vilhelmsson

/ Harry Tegling

Kap. I. Historik

Inledning

Inom sociallagstiftningen särskiljes två grupper lagar, nämligen arbetsfredslagarna och de sociala skyddslagarna. De förra syftar till att säkra arbetsfreden och de senare till att bereda arbetstagarna skydd och trygghet i socialt hänseende. Till arbetsfredslagstiftningen hänföres bl. a. lagarna om kollektivavtal och om förenings- och förhandlingsrätt. Till den sociala skyddslagstiftningen räknas en mångfald lagar. Hit hör bestämmelserna i 17 kap. 4 § handelsbalken om förmånsrätt i arbetsgivares konkurs för arbetstagares lönefordran och sådana lagar som arbetstids- och arbetarskyddslagarna, semesterlagen samt sjukförsäkrings- och yrkeskadeförsäkringslagarna.

Båda grupperna lagar rör främst förhållanden mellan arbetsgivare och arbetstagare. Innehållet i arbetstagarbegreppet är därför av avgörande betydelse för de särskilda lagarnas räckvidd. Någon klarläggande bestämning av detta begrepp återfinnes emellertid icke i de skilda lagarna. I förarbetena till vissa av dem har dock gjorts uttalanden om innebörden av begreppet, vilka uttalanden kan tjäna till ledning vid dessa lagars tillämpning. Då någon allmän lagstiftning angående arbetsavtal icke finns i vårt land, har i rättspraxis arbetstagarbegreppet blivit i viss mån oenhetligt. Det har utbildats två till innehållet olika sådana begrepp, nämligen det civilrättsliga och det socialrättsliga. Det förra tillämpas av de allmänna domstolarna och av arbetsdomstolen. Det senare har utvecklats av försäkringsrådet vid tillämpningen av 1916 års olycksfallsförsäkringslag och 1929 års lag om försäkring för vissa yrkessjukdomar.

Vissa yrkesutövare benämnes numera uppdragstagare. Dessa indelas i två kategorier, nämligen beroende och oberoende uppdragstagare. Gränsen mellan dessa är oklar. Den andra parten i ett uppdragsförhållande benämnes uppdragsgivare.

År 1945 infördes begreppet beroende uppdragstagare för första gången i vår lagstiftning. Då intogs nämligen i arbetsfredslagarna en bestämmelse av innehåll att sådana uppdragstagare skulle vid tillämpningen av dessa lagar anses såsom arbetstagare. I motiven till ifrågakvarande lagändringar diskuterades även frågan, huruvida en motsvarande utvidgning av arbetstagarbegreppet enligt vissa lagar utanför arbetsfredslagstiftningen borde komma till stånd.

I övrigt har vid flera tillfällen och i olika sammanhang övervägts frågan om en legal utvidgning av arbetstagarbegreppet till att omfatta jämväl vissa

förfärdningsarbetande, som av de lagtillämpande organen bedömts såsom egna företagare.

Utvecklingen fram till år 1942

I en motion vid 1934 års riksdag (I: 66) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådan ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken, att handelsresande, vare sig de var fast anställda eller ej, blev likställda med avseende å rätten att med förmånsrätt utbekomma fordran för lön och provision.

Första lagutskottet framhöll i sitt utlåtande nr 14 över motionen bl. a., att det är av stor betydelse att den grupp borgenärer, som enligt 17 kap. 4 § handelsbalken skall åtnjuta förmånsrätt före nästan alla andra fordringsägare, är klart avgränsad. Utskottet anförde vidare.

Det behöver härvid endast erinras om den inverkan som en utvidgning av paragrafens tillämpningsområde kan utöva å fastighetskrediten. Med hänsyn härtill kan det knappast vara tillrädligt att fråntråda den begränsning, som nu genom vissa krav å anställningsvillkoren uti ifrågavarande avseende upprätthålles. Det synes även utskottet som om denna begränsning i och för sig kan anses i stort sett motsvara en betydelsefull skillnad mellan å ena sidan dem som intaga en mera beroende ställning till huvudmannen och å andra sidan sådana som måste betraktas som självständiga företagare. Därest i enlighet med motionärernas yrkande alla handelsresande utan åtskillnad skulle komma i åtnjutande av förmånsrätt enligt förutberörda lagrum, skulle för övrigt med fullt fog kunna göras gällande, att ett stort antal andra personer, vilkas verksamhet för konkursgäldenärens räkning till sin natur är jämförbar med handelsresandenas, jämväl böra åtnjuta samma förmån.

På grund av det anförda hemställde utskottet, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Vid 1937 års riksdag väcktes en motion (II: 352) med hemställan, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning avseende revision av kommissionslagens bestämmelser om handelsresande och för riksdagen framlägga det förslag, till vilket denna utredning kunde komma. Bl. a. framhölls behovet av utredning om gränsdragningen mellan lagens 86 och 87 §§, vilka reglerar förhållandet mellan huvudman och i hans tjänst anställd (s. k. fast) handelsresande respektive annan för honom arbetande handelsresande (s. k. provisionsresande). Alla eller stora grupper av enbart mot provision anställda resande har nämligen enligt motionen, då de ej kan anses såsom arbetstagare, icke möjlighet att delta i sådana organisationer, som avses i lagen den 11 september 1936 om förerings- och förhandlingsrätt.

Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande nr 48 över motionen bl. a. följande.

Det kan givetvis i många fall för en handelsresande innebära ett osäkerhetsmoment att icke på förhand veta, om han är att hänföra till den ena eller andra

kategorien av resande. Det torde emellertid möta utomordentliga svårigheter att erhålla en godtagbar legal definition, varav i varje särskilt fall omedelbart skulle framgå till vilken kategori vederbörande är att hänföra. Skillnaden mellan anställda och icke anställda handelsresande möter även på andra områden än dem som reglerats i kommissionslagen. Bl. a. bestämmelserna om förmånsrätt i konkurs samt om förenings- och förhandlingsrätt äger sålunda ej tillämpning å de icke anställda handelsresandena. Tillämpningsområdet för dessa bestämmelser är icke beroende av föreskrifterna i kommissionslagen utan på vad som finns stadgat i varje särskild författning. Det torde därför ej låta sig göra att, såsom synes vara motionärernas mening, genom ändringar i kommissionslagen utvidga kretsen av de personer, som skall vara delaktiga av förmåner enligt andra författningar.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. *Riksdagen* biföll denna hemställan.

Även vid 1938 års riksdag var kommissionslagens bestämmelser om handelsresande föremål för prövning i anledning av tvenne motioner (I: 106 och II: 204). I dessa motioner, som var likalydande, yrkades att riksdagen måtte besluta ändringar i kommissionslagen i enlighet med ett i motionerna framlagt lagutkast.

Bl. a. anfördes i motionerna, att något skäl för särskiljande mellan olika slags handelsresande, på sätt stadgas i 86 och 87 §§ kommissionslagen, icke längre torde vara för handen. De s. k. fasta resandenas lön utgår ofta enbart i form av provision, och s. k. provisionsresande enligt 87 § torde alltmera sällan förekomma. En revision av bestämmelserna om handelsresande torde därför i första hand gå ut på att låta 87 § utgå ur lagen och i stället sammanslå de olika slagen resande under en gemensam benämning, handelsresande, som i en definition i lagen skall bestämmas alltid vara — i motsats till handelsagent — anställd i huvudmannens tjänst.

Första lagutskottet, som behandlade motionerna, fann i sitt utlåtande nr 22 anledning icke föreligga att frångå det uttalande i ärendet, som utskottet gjort vid 1937 års riksdag. Det i motionerna framlagda förslaget syntes utskottet icke utgöra någon framkomlig väg till lösande av frågan om handelsresandenas rättsliga ställning. Förslaget sådant det avfattats skulle innebära, att sådana handelsresande, vilka icke är anställda i huvudmannens tjänst utan är självständiga företagare, överhuvud icke skulle falla under kommissionslagen.

På grund härav hemställde utskottet, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Denna hemställan bifölls av *riksdagen*.

I skrivelse år 1938 till chefen för socialdepartementet hemställde *Ben-sindistributörers riksförbund* antingen om sådan ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt, att den blev gällande även för handelsagenter i förhållande till deras huvudmän, eller om en särskild förhandlingslagstiftning för »den kategori anställda, som med stöd av otydlighet i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande kunna göras till självständiga företagare».

Föreningen Sveriges aktiva handelsresande anhöll i skrivelse år 1939 till chefen för socialdepartementet om sådan ändring i gällande lagstiftning, att jämväl de handelsresande, vilka enligt kommissionslagen är att anse såsom självständiga yrkesidkare, erhåller förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän.

1939 års riksdag hemställde i skrivelse, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt i syfte att få begreppet föreningsrätt närmare bestämt ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Med tillstyrkande av bifall till denna framställning anförde chefen för socialdepartementet i yttrande till statsrådsprotokollet, att vid utredningen även borde tagas under överbägande vad som anförts i nyssnämnda skrivelse från Bensindistributörers riksförbund. Vid den åsyftade utredningen, som anförtroddes åt dåvarande revisionssekreteraren Ove Hesselgren, skulle vidare beaktas den tidigare omnämnda skrivelsen från Föreningen Sveriges aktiva handelsresande. Hesselgren avgav år 1939 ett betänkande (SOU 1939: 49) med förslag till ändring i föreningslagen, främst avseende en närmare reglering av föreningsrätten. I betänkandet behandlades även frågan om förenings- och förhandlingsrätt för handelsagenter och vissa handelsresande. I anslutning härtill hemställde Hesselgren, att frågan om en utvidgning av tillämpningsområdet för föreningslagen måtte göras till föremål för en särskild utredning.

Hesselgrens förslag i fråga om föreningsrättens reglering lades till grund för en proposition (nr 106) till 1940 års lagtima riksdag, vari framlades förslag till ändring i vissa delar av förenings- och förhandlingsrättslagen. I sitt utlåtande (nr 24) med anledning av propositionen erinrade andra lagutskottet därom, att vissa spörsmål beträffande lämpligheten av att utsträcka lagens giltighetsområde till att omfatta även förhållandet mellan vissa självständiga yrkesutövare och deras uppdragsgivare alltjämt återstod att pröva.

År 1941 uppdrog Kungl. Maj:t åt *socialstyrelsen* att verkställa utredning av spörsmålet om erforderliga åtgärder för ernående av rättslig likställighet i olika hänseenden mellan handelsagenter och sådana handelsresande, som avses i 87 § kommissionslagen, å ena, samt arbetstagare, å andra sidan, ävensom att till Kungl. Maj:t avgiva de förslag, till vilka utredningen kunde ge anledning.

Socialstyrelsens förslag år 1944

Det åt socialstyrelsen år 1941 lämnade utredningsuppdraget redovisades år 1944. Styrelsens utredning utmynnar i förslag till lagstiftningsåtgärder inom området för arbetsfredslagstiftningen, varigenom denna skulle göras tillämplig även å förhållandet mellan uppdragsgivare och upp-

dragstagare i de fall, då uppdragstagarna intar en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Någon motsvarande utvidgning beträffande tillämpningsområdet för lagarna inom den sociala skyddslagstiftningen ansåg styrelsen sig däremot icke kunna tillstyrka.

Socialstyrelsen fann i sin utredning att uppmärksamhet borde ägnas även andra uppdragstagare än handelsagenter och handelsresande. Det borde nämligen icke ifrågakomma att giva nämnda yrkesgrupper en privilegerad ställning; också andra kategorier borde kunna få samma rättigheter, om de intog en liknande beroende ställning. Styrelsen uppräknar följande yrkesgrupper, som enligt dess mening framför allt bör komma i åtanke i förevarande hänseende.

1. Handelsagenter samt sådana handelsresande och platsförsäljare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst. Hit höra bensinstationsföreståndare samt försäljare av jordbruksmaskiner, symaskiner, dammsugare, golvbonare, radioapparater, böcker m. m.
2. Försäkringsagenter, annonsombud och inkasserare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst.
3. Vissa utkörare av bröd, charkuterivaror, läskedrycker m. m., som använda egna hästar eller egna bilar.
4. S. k. smååkare, d. v. s. häst- eller lastbilägare, som själva verkställa körslor för byggen, väg- och gatuarbeten m. m.
5. Småbrukare m. fl., som med egna hästar eller bilar verkställa skogskörslor eller körslor för vägarbeten.
6. Underentreprenörer vid vissa byggnads-, diknings- och vägarbeten.
7. Stenhuggare, som verkställa uttagning av sten i egna eller av dem själva arrenderade berg.
8. Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell).

Uppräkningen gör enligt styrelsen icke anspråk på att vara fullständig. På grund av näringslivets växlande förhållanden torde det nämligen icke vara möjligt att uttömmande angiva, vilka yrkesgrupper som kan beröras av utredningen. Styrelsen ville icke heller taga ståndpunkt till frågan, huruvida samtliga nämnda yrkesgrupper med säkerhet innesluter medlemmar, å vilka den av styrelsen föreslagna lagstiftningen kan bli tillämplig. Syftet med uppräknningen var blott att angiva, inom vilka yrkesgrupper de åsyftade uppdragstagarna sannolikt är att finna.

Såsom nämnts fann styrelsen skäl föreligga för en utvidgning av tillämpningsområdet för arbetsfredslagarna till att även omfatta beroende uppdragstagare.

Beträffande gränsdragningen mellan beroende och oberoende uppdragstagare uttalade styrelsen i huvudsak följande.

Avgörande vid gränsdragningen bör vara den helhetsbild, som erhålles av samtliga föreliggande omständigheter, och icke något visst moment i avtalet eller någon viss faktiskt föreliggande omständighet som på förhand angivits.

Gränsdragningen kan därför endast göras på grundval av en skälighetsprövning. Utgångspunkten för en sådan synes böra vara arten och graden av det beroende, vari uppdragstagarna står till sina huvudmän. Icke varje form av beroende kan få betydelse, sålunda icke sådant beroende som avser priser eller försäljningsvillkor utan endast sådant som gäller t. ex. anställandet av biträden, skötseln av eller ordningen inom uppdragstagarnas företag, dessas öppet-hållande och därmed jämförliga förhållanden. Hänsyn bör emellertid tagas icke blott till avtalets rättsliga innehåll utan även till det sätt, varpå detsamma tillämpas, och till de faktiska omständigheter, under vilka arbetet utföres. Vederbörandes sociala och ekonomiska ställning bör också spela en viss roll. Det synes vidare böra tillmätas betydelse, om uppdragstagarna själva betraktar sig som likställda med arbetstagare och givit denna sin uppfattning tillkänna genom anslutning till en efter fackliga principer uppbyggd organisation. Den omdiskuterade gränsen torde därför icke kunna bestämmas på annat sätt än att förenings- och förhandlingsrätt tillerkännes uppdragstagare i de fall, då uppdragstagarna intar en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Medlemskap i vissa på förhand godkända organisationer skall icke krävas för tillämpligheten av den av styrelsen förordade lagstiftningen. En individuell prövning skall emellertid göras i varje särskilt fall, då spörsmålet om uppdragstagarnas ställning i förevarande hänseende blir aktuellt.

Vid sin prövning av frågan, huruvida jämväl lagarna inom den sociala skyddslagstiftningen borde göras tillämpliga å beroende uppdragstagare, framhöll socialstyrelsen, att lagarna om försäkring för olycksfall i arbete och om försäkring för vissa yrkessjukdomar icke gjorts tillämpliga å arbetare, som utför arbetet i sitt hem eller å arbetsställe, som av dem bestämmes. Då sådana arbetare ej var försäkrade för olycksfall i arbete eller yrkessjukdom, kunde det tydligen icke heller ifrågakomma att tillerkänna uppdragstagare, som arbetar under självvalda förhållanden, någon ersättning enligt dessa lagar.

Beträffande 1938 års semesterlag fann styrelsen, att vissa sociala skäl talar för att beroende uppdragstagare bör tillerkännas semesterrätt. Därest semesterlagen göres tillämplig å sådana uppdragstagare, skulle dock dessa i allmänhet endast erhålla semesterlön enligt 9 § i lagen. Det torde enligt styrelsen icke vara lämpligt att i detta sammanhang taga ställning till principfrågan om utsträckning av semesterrätten till ytterligare områden, inom vilka den medgivna rätten får allenast ekonomisk betydelse. En utvidgning av semesterrätten till ifrågavarande uppdragstagare syntes därför böra anstå. Styrelsen fortsatte.

Såsom ovan framhållits måste det till stor del bliva en skälighetsprövning, när det gäller att avgöra, vilka uppdragstagare som på grund av sin beroende ställning böra likställas med arbetstagare. Gränserna mellan semesterberättigade och icke semesterberättigade uppdragstagare skulle därigenom bliva svävande. Frånvaron av skarpa gränser skulle leda till ett stort antal tvister.

Det bör vidare framhållas, att det kunde bliva vissa svårigheter att undvika

dualism mellan de allmänna domstolarna och arbetsdomstolen, om semester-rätten gjordes beroende av en skälighetsprövning, som skulle göras av flera myndigheter.

Vid ett vägande av skälen för och emot en utsträckning av den lagstadgade semesterrätten till att även omfatta beroende uppdragstagare finner socialstyrelsen, att så starka skäl tala emot en sådan utsträckning, att det icke f. n. bör ifrågakomma att giva beroende uppdragstagare lagstadgad rätt till semester. Det synes tills vidare böra överlämnas åt parterna att genom sina organisationer söka nå fram till en lösning av spörsmålet. En sådan lösning förhandlingsvägen underlättas, om de beroende uppdragstagarnas organisationer tillerkännas förenings- och förhandlingsrätt enligt styrelsens förslag. Sedan erfarenheter vunnits på denna väg, kan det eventuellt senare visa sig lämpligt, att statsmakterna ingripa med lagstiftning på området.

Vad angår bestämmelserna i 17 kap. 4 § handelsbalken om arbetstagarers förmånsrätt i arbetsgivarens konkurs för lönefordran ansåg sig styrelsen icke kunna föreslå att beroende uppdragstagare tillerkännes förmånsrätt. Härutinnan anförde styrelsen bl. a. följande.

De borgenärer, som åtnjuta förmånsrätt enligt handelsbalken 17:4, erhålla vid konkurs betalning före nästan alla andra fordringsägare. En utsträckning av denna förmånsrätt till nya grupper borgenärer kunde därför få betänkliga konsekvenser. Den skulle leda till en försämring av rättsläget för övriga fordringsägare, bl. a. samtliga inteckningshavare.

Förmånsrätten enligt handelsbalken 17:4 är en tyst förmånsrätt. Dess förhandenvaro i ett enskilt fall blir icke synlig för tredje man genom någon överföring av besittningen till den egendom, vari förmånsrätten kan göras gällande. En sådan besittningsöverföring vore för övrigt otänkbar, då förmånsrätten gäller i all gäldenärens egendom. Med hänsyn till rättssäkerheten inom kreditlivet är det önskvärt, att antalet tysta förmånsrätter begränsas i görligaste mån. Detta gäller framför allt förmånsrätterna enligt handelsbalken 17:4 med deras synnerligen goda plats i förmånsrättsordningen.

Därest vissa uppdragstagare skulle komma i åtnjutande av förmånsrätt enligt handelsbalken 17:4, skulle det till stor del bliva beroende på en skälighetsprövning, vilka uppdragstagare som skulle få denna privilegierade ställning. Skälighetsprövningen skulle innebära, att ett nytt osäkerhetsmoment infördes på kreditlivets område. Detta synes icke vara lämpligt.

Den sociala och ekonomiska ställning, som beroende uppdragstagare intaga, är visserligen ofta svag, men detta kan icke åberopas som ett avgörande skäl för att de skola tillerkännas förmånsrätt. Då skulle även andra borgenärer på samma sociala och ekonomiska plan, t. ex. vissa leverantörer, med lika rätt kunna kräva förmånsrätt för sina fordringar. Något sådant har dock aldrig ifrågasatts.

Den sociala skyddslagstiftningen i övrigt fann styrelsen ej vara av större intresse för uppdragstagarnas del. Styrelsen ansåg sig därför i avseende å densamma icke behöva närmare ingå på frågan om åstadkommande av rättslig likställighet mellan vissa uppdragstagare och arbetstagare.

Behandlingen av socialstyrelsens förslag vid 1945 års riksdag

Socialstyrelsens förslag lades efter remissbehandling till grund för *proposition* (nr 88) till 1945 års riksdag med förslag till ändrad lydelse av arbetsfredslagarna. Enligt propositionen skall såsom arbetstagare vid tillämpningen av arbetsfredslagarna även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intar en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren; och skall den för vars räkning arbetet utföres anses såsom arbetsgivare enligt lagarna.

Departementschefen, statsrådet Möller, anförde vid remiss av förslaget till lagrådet bl. a. följande.

Ur de synpunkter, som ligga till grund för arbetsfredslagstiftningen, synes det icke vara nödigt att densamma begränsas till att omfatta endast arbetstagare i strängt civilrättslig mening. Då det ekonomiska livet i allmänhet torde vara bäst betjänt av att intressekonflikter lösas förhandlings- eller förlikningsvägen, torde det tvärtom vara ur samhällelig synpunkt angeläget, att denna fredsbe-främjande lagstiftning spänner över ett något vidare område. Jag finner därför lämpligt att sådana grupper av uppdragstagare, som i realiteten gentemot sina huvudmän intaga en beroendeställning av samma art som de egentliga arbetstagarnas, erhålla lagligt skyddad förenings- och förhandlingsrätt samt att arbetsfredslagstiftningen jämväl i övrigt göres tillämplig på dem. Därigenom komma också dessa uppdragstagare att, såsom det synes välbehövt, få ökade möjligheter att organisationsvägen hävda sina intressen vid uppgörelser om löne- och arbetsvillkor.

För ernående av detta resultat synas lagstiftningsåtgärder vara erforderliga. Innan jag övergår till att dryfta spörsmålet huru en lagstiftning i ämnet lämpligen bör utformas, vill jag något beröra frågan huruvida en motsvarande legal utvidgning av arbetstagarbegreppet bör vidtagas även utom området för arbetsfredslagstiftningen.

Utän att i princip ställa mig avvisande mot en sådan utvidgning, vilken närmast skulle avse arbetstagarbegreppet enligt olycksfallsförsäkringslagen, semesterlagen och 17 kap. 4 § handelsbalken, anser jag likväl att utvidgningen icke nu bör äga rum. Vid nämnda ståndpunktstagande har jag särskilt samrätt, vad semesterlagen beträffar, med statsrådet Erlander, som numera handlägger ärenden rörande nämnda lag, samt, vad angår 17 kap. 4 § handelsbalken, med chefen för justitiedepartementet.

Sedan departementschefen framhållit att olycksfallsförsäkringslagen, som för det dåvarande var under överarbetning, redan enligt praxis omslöt stora grupper av de ifrågavarande uppdragstagarna, anförde han vid lagrådsremissen ytterligare.

Vad semesterlagen beträffar har man — i viss mån i anslutning till uttalanden därom i den proposition vari förslaget till nämnda lag framlades — ansett sig böra nära anknyta till det i enlighet med allmänna civilrättsliga regler utformade arbetstagarbegreppet. Socialstyrelsen har vid sin utredning funnit, att en legal utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde icke bör äga rum. Samma ståndpunkt har intagits av 1942 års semesterkommitté, som emellertid ifrågasätter om icke utvecklingen numera gått därhän att arbetstagarbegreppet

kan anses äga en något vidare omfattning än praxis f. n. ger detsamma. Kommittén understryker i samband härmed vikten av att prövningen av frågan, huruvida någon är att anse såsom arbetstagare, sker med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter och att alltför stor betydelse ej tillerkännes något visst eller några vissa avtalsmoment. Där skriftlig överenskommelse förelåge, borde ej beteckningen eller ordalagen i och för sig få vara avgörande, utan särskild vikt borde tillmätas avsikten med överenskommelsen och det sätt på vilket denna tillämpas.

Jag vill uttala min anslutning till den mening i fråga om tillämpningen av semesterlagen, varåt semesterkommittén sålunda givit uttryck. I samband härmed vill jag även understryka att utvidgningen av arbetstagarbegreppet inom arbetsfredslagstiftningen torde komma att föra med sig att det blir lättare för de yrkesutövare varom här är fråga att vinna gehör för sina berättigade krav på semester; dessa komma nämligen att erhålla ökad tyngd då de framställas förhandlingsvägen genom vederbörandes organisationer. Sedan erfarenheterna från den kommande tiden inhämtats bör, därest det visar sig erforderligt, frågan om lagstiftningsåtgärd på detta område ånyo upptagas.

Vad slutligen beträffar spörsmålet om beredande av förmånsrätt i konkurs enligt 17 kap. 4 § handelsbalken för de beroende uppdragstagarnas lönefordringar vill jag omnämna att, enligt vad jag inhämtat, det frågekomplex som innefattas i 17 kap. 4 § handelsbalken är föremål för utredning inom justitiedepartementet.

Lagrådet anförde i sitt yttrande bl. a. följande.

Denna reform synes väl grundad. Rättvisan kräver, att uppdragstagare, som befinna sig i huvudsakligen samma ställning som egentliga arbetstagare, erhålla enahanda möjligheter som dessa att tillvarataga sina intressen. Den allmängiltiga formuleringen av förslagen — vilken med hänsyn till sättet för reformens genomförande torde vara ofrånkomlig — synes kunna föranleda viss tvekan rörande lagstiftningens räckvidd. — — — Lagrådet förutsätter därför, att när fråga uppkommer, huruvida någon skall anses såsom självständig företagare eller arbetstagare, och spörsmålet icke skall direkt bedömas enligt arbetsfredslagarna eller därmed likställda författningar av social natur, frågan skall med beaktande av föreliggande tolkningsmoment avgöras enligt allmänna rättsgrundsatser.

Departementschefen underströk med anledning av vad lagrådet anförde, att här föreliggande lagstiftningsåtgärder endast har avseende å förhållanden, vilka omedelbart regleras av de i ändringsförslagen berörda lagarna. Han anförde vidare.

Såsom av den i ärendet tidigare lämnade redogörelsen framgår, ha emellertid likartade grundsatser redan sedan länge vunnit tillämpning inom lagstiftningsområden där det sociala syftet är starkt betonat, såsom inom den obligatoriska olycksfallsförsäkringen och arbetarskyddslagstiftningen. I den mån man kommer över på den egentliga privaträttens områden måste däremot angelägenheten av klarhet och stabilitet tala emot en analog tillämpning av de principer som nu förordas vad beträffar arbetsfredslagstiftningen. På sådana gränsområden mellan den offentliga och privata rätten som representeras av exempelvis semesterlagen torde bedömandet i det särskilda fallet kunna komma att influeras av föreliggande omständigheter av social natur.

I en *motion* (II: 474) yrkades »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidtagande av sådana åtgärder att även vid tillämpningen av semesterlagen den skall anses som arbetstagare som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren».

Andra lagutskottet hemställde i utlåtande nr 27, att riksdagen måtte bifalla propositionen samt att förenämnda motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet anförde bl. a. följande.

Givetvis är det ur social synpunkt önskvärt, att jämväl de yrkesgrupper som här avses erhålla rätt till semester. Att nu taga slutlig ståndpunkt till frågan, huruvida utvidgningen av arbetstagarbegreppet bör äga rum i lagar utanför det väl avgränsade rättsområde som arbetsfredslagstiftningen utgör torde dock icke vara tillrådligt. Såsom ovan framhållits är gränsen mellan beroende uppdragstagare och självständiga företagare flytande. Gränsdragningen måste i väsentlig mån bliva beroende av en skälighetsprövning. Inom arbetsfredslagstiftningen, där de stridiga intressena huvudsakligen företrädas av vederbörande organisationer, blir denna gränsdragning av mindre betydelse. Om utvidgningen av arbetstagarbegreppet nu införes jämväl i semesterlagen, som reglerar förhållandet mellan enskilda parter, skulle såsom 1942 års semesterkommitté anförde ovissheten om tolkningen av begreppet beroende uppdragstagare lätt komma att föranleda tvistigheter. Skälighetsprövningen kan leda till en oenhetlig rättstillämpning, särskilt som mål angående tillämpningen av semesterlagen handläggas såväl av de allmänna domstolarna som av arbetsdomstolen. Av nu berörda skäl anser utskottet att erfarenheterna rörande tillämpningen av den genom propositionen föreslagna lagstiftningen böra avvaktas, innan åtgärder för lagändring i motionens syfte vidtagas.

Riksdagen godkände andra lagutskottets utlåtande och biföll propositionen.

Behandlingen av ny semesterlag vid 1945 års riksdag

Till 1945 års riksdag avlämnades även en proposition (nr 273) med förslag till ny semesterlag, som skulle ersätta 1938 års lag i ämnet. Till grund för propositionen ligger ett betänkande av 1942 års semesterkommitté (SOU 1944: 59) med förslag till ändrad semesterlagstiftning.

Semesterkommittén fann efter att ha redogjort för bl. a. vissa delar av socialstyrelsens utredning år 1944 angående ändringar av arbetsfredslagarna, att med arbetstagare enligt semesterlagen liksom dittills bör förstås den som är arbetstagare enligt allmänna civilrättsliga regler. Kommittén anförde vidare.

Det civilrättsliga arbetstagarbegreppet torde icke vara något i och för sig givet, oföränderligt begrepp. Utvecklingen har tvivelsutan tenderat till att ge arbetstagarbegreppet en vidare omfattning än det från början haft. Kommittén vill ifrågasätta, huruvida icke utvecklingen numera — bl. a. under inflytande av kollektivavtalsväsendet — gått därhän, att detta begrepp enligt allmänna rättsgrundsatser kan anses äga en något vidare omfattning, än praxis f. n. ger det-

samma. Sålunda bör enligt kommitténs uppfattning exempelvis en skogskörare, som arbetar enligt ramavtalet för Norrland och Dalarna eller eljest på motsvarande villkor, betraktas som arbetstagare. Kommittén vill i samband härmed understryka vikten av att prövningen av frågan, huruvida någon är att anse såsom arbetstagare, sker med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter och att alltför stor betydelse ej tillerkännes något visst eller vissa avtalsmoment. Där skriftlig överenskommelse föreligger bör ej beteckningen eller ordalagen i och för sig få vara avgörande, utan särskild vikt bör tillmätas avsikten med överenskommelsen och det sätt på vilket denna tillämpas. — — —

Kommittén vill även erinra därom, att en utsträckning av tillämpningsområdet i den riktning socialstyrelsen föreslagit beträffande förenings- och förhandlingsrättslagen och med denna närbesläktade lagar torde medföra, att vissa organisationer få ökade möjligheter att bevaka sina medlemmars intressen i semesteravseende. Här må ock tilläggas, att organiserade parter äga den möjligheten att komma till rätta med förevarande problem såvitt angår semesterlagen, att yrkesutövarna inordnas under ett kollektivavtal på sådant sätt, att vederbörande enligt avtalet bli att anse såsom arbetstagare.

I *propositionen* framhöll föredragande statsrådet Erlander, att han helt anslöt sig till vad departementschefen i fråga om semesterlagen anfört i propositionen nr 88 till samma riksdag med förslag till ändringar i arbetsfredslagarna. Föredragande statsrådet instämde även i vad departementschefen i anledning av lagrådets yttrande över nämnda förslag uttalat därom att på privaträttens områden angelägenheten av klarhet och stabilitet talar emot en analog tillämpning av de principer som förordats beträffande arbetsfredslagstiftningen samt att på sådana gränsområden mellan den offentliga och privata rätten, som representeras av exempelvis semesterlagen, bedömandet i det särskilda fallet kan komma att influeras av omständigheter av social natur. Beträffande semesterkommitténs uppfattning att exempelvis en skogskörare, som arbetar enligt gällande kollektiva ramavtal för Norrland och Dalarna eller på motsvarande villkor, bör betraktas som arbetstagare framhöll föredragande statsrådet, att han icke ansåg sig kunna taga ställning till dessa särskilda tolkningsfrågor i vidare mån än som framgår av det förut anförda och att frågorna torde få bedömas av domstolarna under beaktande av de i varje särskilt fall föreliggande närmare omständigheterna.

I en *motion* (II: 584) yrkades, »att riksdagen måtte besluta att vid tillämpningen av semesterlagen den skall anses såsom arbetstagare som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denna intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagers till arbetsgivaren».

Andra lagutskottet hemställde i utlåtande nr 59 att riksdagen måtte med vissa jämkningar godtaga propositionsförslaget samt att förenämnda motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet anförde härvid följande.

Enligt motionen II:584 bör den utvidgning av arbetstagarbegreppet inom arbetsfredslagstiftningen, som riksdagen innevarande år beslutit, genomföras även för semesterlagens vidkommande. I utskottets utlåtande i berörda ärende (nr 27), vilket godkänts av riksdagen, framhöll utskottet bl. a., att erfarenheterna rörande tillämpningen av ändringen i fråga om arbetsfredslagstiftningen borde avvaktas, innan åtgärder för motsvarande ändring av semesterlagen vidtoges. Utskottet finner ej skäl att nu föreslå riksdagen att frångå den sakliga ståndpunkt, som riksdagen för endast kort tid sedan intagit till denna fråga.

Om utskottet således icke kan tillstyrka bifall till ifrågakvarande motion, vill emellertid utskottet instämma i semesterkommitténs uttalanden angående arbetstagarbegreppets innebörd. Även enligt utskottets uppfattning tala starka skäl för att en skogskörare, å vilken ramavtalet för skogsbruket i Norrland och Dalarna äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande villkor, bör betraktas som arbetstagarare och att i följd därav vederbörande virkesägare bör anses vara arbetsgivare — och därmed pliktig svara för semesterförmånen — i förhållande till icke blott körarna utan även de huggare, vilka deltaga i arbetet. Motsvarande betraktelsesätt torde även kunna tjäna till ledning vid bedömandet av andra frågor på hithörande område. Jämväl de synpunkter i övrigt, vilka kommittén anfört beträffande arbetstagarbegreppet, finner utskottet beaktansvärda.

Riksdagen godkände andra lagutskottets utlåtande och antog för sin del det i utlåtandet framlagda förslaget till semesterlag.

Byggnadsborgensutredningens betänkande år 1946

Den av departementschefen i propositionen nr 88 till 1945 års riksdag omnämnda utredningen av det frågekomplex, som innefattas i 17 kap. 4 § handelsbalken, utfördes av byggnadsborgensutredningen, som år 1946 avgav betänkande med förslag till lag om tryggnad av byggnadsarbetares lönefordran m.m. (SOU 1946: 62). Detta lagförslag syftar till att för byggnadsarbetares lönefordran tillskapa ett skydd, väsentligt större än det bestämmelserna i 17 kap. 4 § handelsbalken medger. Jämlikt förslaget skall även beroende uppdragstagare anses som arbetstagarare. För att arbetstagarare rätt skall bevaras fordras iakttagande av visst närmare reglerat förfarande. I den mån en arbetstagarare enligt den föreslagna lagen äger en gällande panträtt i fast egendom för sin lönefordran, skall samma fordran icke dessutom vara förenad med den i 17 kap. 4 § handelsbalken stadgade förmänsrätten. Utredningen, som föreslog att en bestämmelse härom skulle intagas i detta lagrum, diskuterade jämväl frågan om utvidgning av arbetstagarbegreppet enligt lagrummet. Emellertid ansåg sig utredningen — med hänsyn till den konflikt som alltid kan uppstå mellan fordringar med tyst generell förmänsrätt enligt lagrummet och intecknade fordringar — icke kunna utan vidare föreslå en sådan utvidgning. Förslag härom måste, säger utredningen, vara grundade på en särskild undersökning, som icke faller under utredningens uppdrag.

Utredningens förslag har ej föranlett någon lagstiftning i ämnet.

1949 och 1950 års riksdagar

I en motion (II: 43) vid 1949 års riksdag begärdes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidlagande av sådana åtgärder, att även vid tillämpningen av den till arbetsrätten hörande skyddslagstiftningen — särskilt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, semesterlagen samt 17 kap. 4 § handelsbalken — den skall anses som arbetstagare som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren». I motionen anfördes bl. a.

Antagandet att de beroende uppdragstagarna förhandlingsvägen skulle kunna tillvarata sina intressen i semesteravseende har icke visat sig riktigt. Sålunda vägras genomgående handelsresande med enbart provision semesterrätt t. o. m. då föreliggande omständigheter tydligt pekar hän på ett anställningsförhållande. Skall de provisionsavlönade handelsresandena få igenom sina semesterkrav har de i regel ingen annan möjlighet än process, vilken utväg de av lättförstådda skäl sällan vill anlita. Starka skäl talar även för en utvidgning av arbetstagarbegreppet enligt bestämmelserna i 17 kap. 4 § handelsbalken om förmånsrätt i arbetsgivares konkurs för arbetstagares lönefordran. De beroende uppdragstagarna har kommit att intaga en av otrygghet präglad mellanställning mellan arbetstagare och självständiga företagare.

Motionen behandlades av *andra lagutskottet*, som lät inhämta yttranden från ett flertal remissinstanser. I sitt utlåtande (nr 17) framhöll utskottet bl. a. följande.

Av de i förevarande ärende avgivna yttrandena måste anses framgå, att efter 1945 betydande grupper av de beroende uppdragstagarna avtalsvägen blivit tillförsäkrade bl. a. rätt till semester. Det synes som om dessa framgångar för de beroende uppdragstagarna möjliggjorts eller i varje fall underlättats genom de 1945 genomförda ändringarna i arbetsfredslagstiftningen. Då sålunda de sista årens erfarenhet är att beroende uppdragstagare ej sällan genom avtal, ingångna efter mellan vederbörande organisationer förda förhandlingar, kunna tillförsäkras rätt till semester och då de skäl, utskottet 1945 fann tala emot en genom lagstiftning genomförd utsträckning av semesterlagens tillämpningsområde i ifrågasvarande hänseende, fortfarande äga full giltighet, kan utskottet ej f. n. förorda en utredning med syfte att ernå en lagändring, innebärande en dylik utsträckning av semesterlagens tillämpningsområde. Skulle det emellertid efter ytterligare erfarenhet visa sig, att vissa grupper av de beroende uppdragstagarna icke lyckas att förhandlingsvägen komma i åtnjutande av rätt till semester, torde frågan om ändring av semesterlagen på nytt böra upptagas till prövning.

Förslag har framlagts om viss ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken.¹ I samband med förslaget har det i motionen framförda önskemålet i fråga om detta lagrum berörts utan att dock bliva föremål för närmare prövning. Förslaget till ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken är f. n. föremål för övervägande inom justitiedepartementet och Kungl. Maj:ts uppmärksamhet har sålunda fästs på ifrågasvarande spørsmål. Utskottet finner därför skäl icke föreligga för riksdagen

¹ Härmed avses byggnadsborgenärsutredningens förslag.

att i förevarande fråga göra någon framställning till Kungl. Maj:t, särskilt som enligt utskottets mening de skäl, som med hänsyn till fastighetskrediten måste åberopas till stöd för en lagändring, varigenom utvidgning sker av en tyst för-
månsrätt, skola äga synnerlig styrka.

Utskottet hemställde att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Vid 1950 års riksdag yrkades i *motionerna* I: 172 och II: 206 »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådana ändringar dels i semesterlagen att skogsköraren i semesterhänseende skall betraktas som arbetstagare, dels i motsvarande lagar där arbetstagarbegreppet är av betydelse».

I motionerna, som är likalydande, anfördes, att man på grund av de uttalanden, som gjorts av 1942 års semesterkommitté och av riksdagen vid antagandet av 1945 års semesterlag om att skogskörare, å vilka ramavtalet för Norrland och Dalarna är gällande eller som eljest arbetar under liknande villkor, bör betraktas som arbetstagare och att virkesägaren bör anses som arbetsgivare för både körare och huggare, är berättigad att draga den slutsatsen, att såväl kollektivt avtalsbundna som icke avtalsbundna skogskörare skall bli delaktiga av semesterför-
måner. Så har emellertid icke blivit fallet, vilket framgår av en i nytt juridiskt arkiv 1949 s. 768 refererad dom.¹ Då de i domen avsedda körarna utfört sitt arbete på samma sätt som skogskörning i allmänhet plägar ske och deras arbets-
åtagande uppgjorts såsom är brukligt, torde det bli nödvändigt att lagstiftnings-
vägen få till stånd ett klarläggande av denna fråga, därest riksdagens tidigare gjorda uttalande rörande skogskörarens rätt till semesterersättning skall vinna tillämpning i praktiken. Detta synes kunna ske genom en klarare definition av arbetstagarbegreppet i semesterlagen.

Andra lagutskottet åberopade i utlåtande nr 23 i anledning av motionerna vad utskottet beträffande semesterlagen anförde i utlåtandet nr 17 till 1949 års riksdag samt gjorde därjämte detta uttalande.

Utskottet är alltjämt av den uppfattningen, att starka skäl tala för att en skogskörare, å vilken ramavtalet äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande villkor, bör betraktas såsom arbetstagare i fråga om rätt till semester. I anslutning till förenämnda rättsfall vill utskottet framhålla, att, såsom i olika sammanhang betonats, avgörande för frågan, huruvida en person är att anse såsom arbetstagare enligt semesterlagen eller ej, icke torde vara något visst avtalsvillkor såsom sådant utan samtliga i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter. Såsom framhållits kan därvid bl. a. de avtalslutandes ekonomiska eller sociala ställning vara ägnad att belysa, huru avtalet bör uppfattas. Med hänsyn härtill ävensom till den tidigare rättstillämpningen synes icke alltför vittgående slutsatser böra dragas av rättsfallet.

På grund av det anförda anser sig utskottet icke nu, allenast till följd av utgången i det av motionärerna åberopade målet, böra föreslå riksdagen att frångå den ståndpunkt till förevarande spörsmål, som riksdagen så sent som i föl intog. Utskottet anser, att utvecklingen alltfört bör avvaktas.

¹ Denna dom återfinns i bilaga II till betänkandet under rubriken Körare m. fl. inom skogsbruket.

Utskottet hemställde att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd och *riksdagen* följde utskottet.

1951 års riksdag

I *proposition* till 1951 års riksdag (nr 72) föreslogs bl. a. lag angående ändring i 1945 års semesterlag. Genom ändringen skulle semesterns längd ökas från dittillsvarande två till tre veckor, varvid semesterlönen för de okontrollerade arbetstagarna skulle höjas från fyra till sex procent av vederbörandes arbetsinkomst.

Före avlämnandet av nämnda *proposition* väcktes vid 1951 års riksdag de likalydande *motionerna* I: 223 och II: 289, i vilka framhölls nödvändigheten av »att ett otvetydigt klarläggande av arbetstagarbegreppet kommer till stånd» och hemställdes »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag till ändringar i samtliga lagar, där arbetstagarbegreppet har avgörande betydelse för lagens tillämpning, och särskilt beträffande 1945 års semesterlagstiftning».

I anslutning till *propositionen* avgavs dels de likalydande *motionerna* I: 358 och II: 470, i vilka arbetstagarbegreppet berördes, dels ock *motionerna* I: 366 och II: 471 samt I: 367 och II: 472. I *motionerna* I: 366 och II: 471, som även är likalydande, yrkades »att riksdagen ville i samband med antagande av de bestämmelser om semester, som föreslås i nyssnämnda *proposition*, besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och av utredningen föranlett förslag, att enligt semesterlagen den skall anses som arbetstagarare som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagarares till arbetsgivaren». *Motionerna* I: 367 och II: 472, som också är likalydande, utmynnade i en hemställan därom att riksdagen måtte besluta »att precisera begreppet arbetstagarare i semesterlagens mening på så sätt, att skogskörare m. fl., s. k. beroende arbetstagarare, i rättsligt avseende likställas med arbetstagararna i övrigt».

Andra lagutskottet hemställde i sitt utlåtande nr 28 att riksdagen måtte antaga genom *propositionen* framlagda lagförslag samt att riksdagen i anledning av förenämnda *motioner* måtte i skrivelse anhålla »att Kungl. Maj:t ville utreda frågan om hänförandet av de s. k. beroende uppdragstagararna under semesterlagen och de övriga författningar, där så kan vara påkallat, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Beträffande de beroende uppdragstagararna anförde utskottet med hänvisning till sitt utlåtande nr 23 till 1950 års riksdag följande.

Genom semesterreformen och framför allt genom planen att skapa semestermöjligheter åt de grupper, som i övrigt stå utanför semesterlagen, ha de beroende uppdragstagararna kommit i ett läge, som onekligen kan motivera att deras ställ-

ning blir rättsligen erkänd i semesterlagen och därigenom även i de andra sammanhang, där det för dem kan vara av betydelse. Utskottet förordar därför, att Kungl. Maj:t — efter verkställd utredning — måtte till förnyad prövning företaga nu berörda spörsmål.

Riksdagen biföll propositionen och hemställde att Kungl. Maj:t ville utreda frågan om hänförandet av de s. k. beroende uppdragstagarna under semesterlagen och de övriga författningar, där så kunde vara påkallat, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda (riksdagens skrivelse nr 245).

Arbetstidsutredningens uppdrag

Kungl. Maj:t anbefalldes i skrivelse den 26 oktober 1951 arbetstidsutredningen »att verkställa den av riksdagen begärda utredningen samt att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, vartill utredningen kan föranleda».

1953 års riksdag

Vid denna riksdag aktualiserades frågan om de beroende uppdragstagarnas rättsliga ställning genom en *proposition* (nr 178) med förslag till ändringar i den då ännu icke ikraftträdde lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring och till riktlinjer för en ny obligatorisk yrkesskadeförsäkring, avsedd att fr. o. m. den 1 januari 1955 ersätta försäkringen enligt bl. a. 1916 års lag om försäkring för olycksfall i arbete. Förslag till ny yrkesskadeförsäkringslag avsågs skola framläggas för 1954 års riksdag. Till grund för propositionen ligger ett av socialförsäkringsutredningen år 1952 avgivet betänkande (SOU 1952: 39).

Socialförsäkringsutredningen anförde att den av utredningen föreslagna konstruktionen av den obligatoriska tilläggsförsäkringen förutsätter ett enkelt arbetstagarbegrepp. Det arbetstagarbegrepp, som är bäst i tillämpningen, torde enligt utredningen vara det civilrättsliga, d. v. s. man utgår från huruvida ett anställningsförhållande föreligger. Utredningen, som föreslog att detta begrepp skulle tillämpas inom sjukförsäkringen, uttalade vidare.

Någon gång kan det givetvis vara svårt att avgöra om anställningsförhållande föreligger. Utredningen vill emellertid erinra om att semesterlagstiftningen medför liknande svårigheter, vilka dock i stort sett blivit lösta i praktiken. För övrigt utvisar förhandenvaron av semesterrätt i de flesta fall, att anställning i civilrättslig mening föreligger.

Utredningen föreslog också att tillhörigheten till den nya obligatoriska yrkesskadeförsäkringen skall begränsas till arbetstagarna i civilrättslig mening, d. v. s. de anställda. Härom anförde utredningen bl. a.

Med den betydelse som enligt utredningens förslag inkomst av anställning skall tillmätas såväl för tillhörigheten till som för finansieringen av den obligatoriska tilläggsjukpenningförsäkringen i sjukförsäkringslagen, synes man svårligen kunna låta ett annat arbetstagarbegrepp än det civilrättsliga tillämpas inom yrkesskadeförsäkringen.

Departementschefen uttalade i propositionen att han är av samma uppfattning som socialförsäkringsutredningen om att det enligt semesterlagen gällande civilrättsliga arbetstagarbegreppet bör tillämpas inom den samordnade sjuk- och yrkesskadeförsäkringen och att detta begrepp i fortsättningen bör komma till användning även inom yrkesskadeförsäkringen. *Departementschefen* fortsatte.

I och med att man i likhet med mig godtager utredningens förslag om sjukpenningförsäkringens utformning — — — blir vederbörandes inkomst av tjänst avgörande för frågan om han skall vara obligatoriskt försäkrad för tilläggsjukpenning eller ej. Inkomst av tjänst eller, som man också kan säga, anställning korresponderar med det civilrättsliga arbetstagarbegreppet. För tillämpningen av detta begrepp talar också angelägenheten av klarhet och reda. De skäl, som anförts mot att låta semesterlagen omfatta de beroende uppdragstagarna, synes äga än större giltighet för sjukförsäkringens vidkommande.

Jag förordar alltså att frågan vem som i förevarande sammanhang skall anses som arbetstagare bedömes med ledning av den praxis som utbildat sig vid tillämpningen av semesterlagen. Detta innebär emellertid ej, att inte bedömandet av denna fråga i det särskilda fallet kan komma att influeras av föreliggande omständigheter av social natur. Såsom i olika sammanhang betonats bör frågan, huruvida en person är att anse såsom arbetstagare, avgöras med beaktande av samtliga i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter. Därvid kan bl. a. de avtalslutandes ekonomiska och sociala ställning vara ägnad att belysa, hur avtalet bör uppfattas. — — —

På förekommen anledning anser jag mig emellertid böra som min mening uttala, att skogskörare, å vilka gällande ramavtal för skogsbruket äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande villkor, bör i likhet med de huggare, som deltagar i arbetet, betraktas såsom arbetstagare med vederbörande virkesägare som arbetsgivare.

I en *motion* (II: 587), vari hemställdes »att riksdagen vad gäller de beroende uppdragstagarnas tillhörighet till den blivande yrkesskadeförsäkringen uttalar sig mot en begränsning av försäkringstillhörigheten på sätt i propositionen föreslagits och i stället förordar de beroende uppdragstagarnas inordnande under försäkringen i fråga», anfördes bl. a.

Om såsom i propositionen föreslagits yrkesskadeförsäkringen icke skall gälla andra än arbetstagare i civilrättslig mening kommer samtliga beroende uppdragstagare att bli uteslutna från denna försäkring. De beroende uppdragstagare, som hittills åtnjutit försäkringsskydd i fråga om yrkesskada, berövas utan vidare detta skydd. Ett sådant resultat av försäkringsreformen framstår ur social synpunkt som ett steg tillbaka och låter sig för övrigt icke förena med den ståndpunkt, som riksdagen intagit år 1951. Genom att nu fastslå, att vid tillämpningen av yrkesskadeförsäkringslagen det civilrättsliga arbetstagarbegreppet skall läggas till grund, synes Kungl. Maj:t — utan att avvakta resultatet av pågående utredning rörande de beroende uppdragstagarnas rättsställ-

ning — på ett centralt område inom det sociala rättsskyddet ha tagit avstånd från de synpunkter, som varit avgörande för riksdagen vid semesterreformen 1951. Det stora antal processer som förekommit — icke minst på senare år — rörande det civilrättsliga arbetstagarbegreppet ger klart vid handen, att detta begrepp icke kan anses präglad av klarhet och reda. Då därtill kommer, att det är i hög grad otillfredsställande ur social synpunkt, synes starka skäl tala för att man bör söka sig över till andra gränsdragningar inom socialskyddet. Om propositionens ståndpunktstagande till frågan om yrkesskadeförsäkringens omfattning i nu diskuterat avseende godkännes, kommer en av konsekvenserna att bli, att skogskörare ej blir delaktiga av försäkringsskyddet. Denna konsekvens har också departementschefen uppmärksammat, och han har för den skull såsom sin mening uttalat, att skogskörare, å vilka gällande ramavtal för skogsbruket äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande villkor, bör i likhet med de huggare, som deltar i arbetet, betraktas såsom arbetstagare med vederbörande virkesägare som arbetsgivare. Denna mening kan emellertid icke gälla annat än som ett önskemål. Domstolsavgörandena går nämligen icke i denna riktning. Exempel härpå erbjuder rättsfallet i nytt juridiskt arkiv 1949 s. 768, vilket även åberopats i en motion till 1950 års riksdag (II: 206) och kommenterats i andra lagutskottets utlåtande nr 23 till samma riksdag.

Andra lagutskottet anförde i sitt utlåtande nr 35 efter att ha berört sina utlåtanden nr 23 och 28 till 1950 respektive 1951 års riksdag följande.

I fråga om arbetstagarbegreppet torde det vara lämpligast att i vart fall beträffande samordningstiden en anknytning sker till semesterlagens bestämmelser. Sjukassorna, som skall ha att inplacera de anställda i sjukpenningklasser, kan nämligen inte förväntas vara i stånd att tillämpa ett mera invecklat arbetstagarbegrepp än det civilrättsliga.

Utskottet får emellertid ånyo upprepa de synpunkter å arbetstagarbegreppet, som framförts av utskottet i de ovan berörda uttalandena. Skogskörare, som omfattas av ramavtalet eller som eljest utför sitt arbete under liknande villkor, bör alltså enligt utskottets mening betraktas såsom anställda. Beträffande frågan om de beroende arbetstagarnas ställning torde böra avvaktas resultatet av det utredningsarbete som i detta avseende bedrivs av arbetstidsutredningen. Utskottet vill dock understryka departementschefens uttalande att frågan, huruvida en person är att anse såsom arbetstagare, bör avgöras med beaktande av samtliga i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter, därvid bl. a. de avtalslutandes ekonomiska och sociala ställning kan vara ägnad att belysa, hur avtalet bör uppfattas.

Utskottet förordade att de i propositionen skisserade bestämmelserna rörande samordningen mellan sjuk- och yrkesskadeförsäkringarna av riksdagen lämnas utan erinran samt hemställde att riksdagen måtte med viss jämkning antaga lagförslaget och att motionen II: 587 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen, som godkände andra lagutskottets utlåtande, lämnade utan erinran de i propositionen förordade riktlinjerna för samordningen samt antog för sin del lagförslaget med den ändring, varom utskottet i utlåtandet hemställt.

1954 års riksdag

Kungl. Maj:t föreslog genom *proposition* nr 60 riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till bl. a. lag om yrkesskadeförsäkring. Enligt propositionen skulle 1916 års olycksfallsförsäkringslag, 1929 års yrkessjukdomsförsäkringslag och 1918 års fiskarförsäkringsförordning fr. o. m. den 1 januari 1955 avlösas av den föreslagna lagen om yrkesskadeförsäkring. Den nya yrkesskadeförsäkringen föreslogs skola samordnas med den allmänna sjukförsäkringen enligt de riktlinjer, som godkändes av 1953 års riksdag. Yrkesskadeförsäkringen skulle vara dels obligatorisk, dels frivillig. Den obligatoriska försäkringen skulle omfatta arbetstagarna. Den frivilliga skulle vara öppnad för anslutning antingen enskilt eller kollektivt genom arbetsgivare, yrkes- eller fackorganisation eller utbildningsanstalt.

I fråga om tillhörigheten till den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen uttalade *departementschefen* i propositionen, att det följer av statsmakternas beslut år 1953, att försäkringen principiellt skall äga tillämpning endast å dem som är att anse såsom arbetstagare och att de regler, vilka gäller inom den allmänna civilrätten och som utbildat sig vid tillämpningen av semesterlagen, skall vara avgörande vid bestämmande av arbetstagarbegreppets innebörd.

I de likalydande *motionerna* I: 402 och II: 507 yrkades, »att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 3 § förslag till lag om yrkesskadeförsäkring att beroende arbetstagare inrymmes inom lagens arbetstagarbegrepp samt att vederbörande utskott måtte utarbeta de härför erforderliga författningsändringarna». Det påtalades i *motionerna* I: 404 och II: 518, vilka även är likalydande, att propositionen icke ger någon närmare belysning av vilka konsekvenser som uppkommer vid en övergång till det civilrättsliga arbetstagarbegreppet, varför en kompletterande utredning härom är önskvärd. *Motionerna* utmynnade i en hemställan att de anförda synpunkterna måtte beaktas vid propositionens behandling och att de ändringar i propositionsförslagen, som föranleds därav, måtte utarbetas av utskottet.

Andra lagutskottet hänvisade i sitt utlåtande nr 22 till vad utskottet anförde i sina utlåtanden nr 23 till 1950 års riksdag och nr 35 till 1953 års riksdag samt anförde vidare.

Genom vad som förekommit vid 1953 års riksdag har alltså fastslagits, att semesterlagens arbetstagarbegrepp skall vara avgörande dels för tillhörigheten till den obligatoriska tilläggssjukpenningförsäkringen och dels, såvitt angår samordningstiden, för tillhörigheten till den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen. Med den konstruktion, som samordningen enligt det fattade beslutet skall ha, torde det emellertid vara nödvändigt att för yrkesskadeförsäkringen i dess helhet tillämpa samma arbetstagarbegrepp som gäller inom sjukförsäkringen. Utskottet vill till stöd för denna uppfattning särskilt peka på att det finansierings-system, som är avsett att tillämpas beträffande tilläggssjukpenningen, förutsätter

ett enhetligt arbetstagarbegrepp inom båda försäkringsgrenarna. Men även om man skulle kunna helt bortse från dylika synpunkter bör det enligt utskottets mening inte rätt gärna komma i fråga att inom den samordnade försäkringen tillämpa två skilda arbetstagarbegrepp. En sådan åtskillnad skulle nämligen lätt skapa missförstånd och osäkerhet rörande försäkringens räckvidd.

På grund av det anförda kan utskottet inte tillstyrka, att tillhörigheten till den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen anknytes till annat arbetstagarbegrepp än det, som gäller inom civilrätten och som utbildat sig vid tillämpningen av semesterlagen. Emellertid vill utskottet erinra om att 1951 års riksdag hos Kungl. Maj:t hemställt om utredning av frågan, huruvida de s. k. beroende uppdragstagarna borde hänföras under semesterlagen. — — — Därest utredningsarbetet skulle resultera i en utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde, bör enligt utskottets mening frågan om motsvarande utvidgning av tillämpningsområdet för sjukförsäkringslagen och yrkesskadeförsäkringslagen upptagas till övervägande.

I motionerna I: 404 och II: 518 har uttalats önskemål om en kompletterande utredning i syfte att belysa de konsekvenser, som uppkommer vid en övergång till det civilrättsliga arbetstagarbegreppet. Motionärerna synes närmast ha tänkt sig en genomgång av olika personkategorier tillhörande gränsskiktet mellan de fria företagarna och arbetstagarna för att utröna, vilka av dessa grupper som faller utanför det civilrättsliga men innanför det socialrättsliga arbetstagarbegreppet. Att nu igångsätta en dylik utredning, som enligt utskottets mening måste bli både besvärlig och tidsödande, synes knappast motiverat, särskilt med tanke på att hithörande frågor kan förväntas bli belysta av arbetstidsutredningen vid dess prövning av spörsmålet om en utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde. Utskottet anser sig med hänsyn härtill icke böra tillmötesgå det av motionärerna framförda önskemålet.

Innan utskottet lämnar frågan om arbetstagarbegreppets innebörd vill utskottet understryka, att omständigheter av social natur inte bör lämnas obeaktade då det gäller att pröva huruvida en person är att anse som arbetstagarare i försäkringens bemärkelse eller ej. Såsom departementschefen framhållit i propositionen nr 178 till 1953 års riksdag bör denna fråga nämligen avgöras under hänsynstagande till samtliga i samband med avtalet eller anställningen föreliggande omständigheter, och härvid kan bl. a. de avtalslutande parternas ekonomiska och sociala ställning vara ägnad att belysa, hur avtalet bör uppfattas. Med anledning av den motivering, som anförts till stöd för yrkandena i motionerna I: 402 och II: 507, vill utskottet vidare göra sig till tolk för en mening, som utskottet tidigare förfäktat i olika sammanhang och som även kommit till uttryck i nyssnämnda proposition, nämligen att de skogskörare, å vilka ramavtalet för skogsbruket i Norrland och Dalarna äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande förhållanden, bör anses som arbetstagarare.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte för sin del antaga vid propositionen fogade lagförslag samt att de ovannämnda motionerna måtte avslås, respektive icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen godkände andra lagutskottets utlåtande och biföll propositionen.

Kap. II. Förekomsten av beroende uppdragstagare och dessas arbetsförhållanden

Socialstyrelsen företog år 1944 — såsom framgår av redogörelsen i kap. I — en undersökning rörande förekomsten av beroende uppdragstagare. Då förhållandena sedan dess måste antagas ha väsentligen förändrats, har arbetstidsutredningen funnit ny undersökning i ämnet vara erforderlig.

För utredningen har det varit av vikt att få kännedom om 1) de yrkesområden, inom vilka beroende uppdragstagare finnes, 2) det ungefärliga antalet beroende uppdragstagare inom de olika yrkesområdena, 3) de förhållanden, under vilka uppdragstagarna har att fullgöra sina uppdrag — främst de omständigheter som kan grunda en beroende ställning till uppdragsgivaren — samt 4) om och i vad mån de beroende uppdragstagarna avtalsvägen kunnat av sina uppdragsgivare bereda sig förmåner av det slag, som arbetstagare lagligen erhåller av sina arbetsgivare. Utredningen har fördenskull vänt sig till organisationerna på såväl uppdragsgivarsom uppdragstagersidan med begäran om upplysningar i förenämnda avseenden. I vissa fall har uppgifter även inskaffats från enskilda företag. För den sålunda företagna undersökningen och resultatet därav redogöres närmare i *bilaga I* till betänkandet.

Då beroende uppdragstagare bildar ett gränsskikt mellan arbetstagare och självständiga företagare, och någon klar gräns mellan arbetstagare och självständiga företagare icke uppdragits i lagstiftningen, har det ansetts vara av intresse att erfara hur nämnda gräns bestämts i rättspraxis. Utredningen har därför i en *bilaga II* till betänkandet lämnat en redogörelse för de viktigare rättsfallen rörande den civilrättsliga gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare.

Den genom organisationerna företagna undersökningen har visat att uppdragstagare, som i förhållande till sina uppdragsgivare icke intar en sådan fri ställning som utmärker verkligt självständiga företagare, förekommer inom många yrkesområden. Inom åtskilliga av dessa är antalet beroende uppdragstagare emellertid ringa. Den följande redogörelsen för de viktigare resultaten av undersökningen har därför ansetts böra begränsas till sådana områden, inom vilka ett något större antal beroende uppdragstagare förekommer. Dessa yrkesgrupper är handelsresande, fritidsombud hos försäkringsföretag, bensinstationsinnehavare, körare m. fl. inom skogsbruket, åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon, och »kontraktanställda» växelstationsföreståndare.

Beträffande det beroende, vari uppdragstagarna står till sina uppdrags-

givare, föreligger enligt undersökningen väsentliga skillnader icke blott de olika huvudgrupperna emellan utan jämväl som regel inom en och samma huvudgrupp. Av undersökningen har vidare framkommit, att uppdragstagarna ifråga i relativt stor omfattning lyckats att avtalsvägen tillförsäkra sig semesterförmåner samt förmåner vid olycksfall i arbetet m. m.

Angående de ovannämnda huvudgrupperna framgår i huvudsak följande.

Handelsresande

Beträffande handelsresande är den lagliga regleringen given i kommissionslagen. Med handelsresande förstås i nämnda lag »den som åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning resa från ort till annan och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av försäljningsavtal i dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras å resan». Lagen skiljer mellan handelsresande som är anställda i sin huvudmans tjänst och handelsresande som icke har dylik anställning.

Enligt uppgift omfattar hela handelsresandekåren minst 16 000 personer. Åtskilliga av dessa är anställda i huvudmannens tjänst och åtnjuter därför alla de förmåner som i lag är tillförsäkrade arbetstagare. Hur många av återstoden, d. v. s. av de icke anställda, som är beroende uppdragstagare har icke med någon större grad av säkerhet kunnat bedömas. Från en del företag och organisationer har visserligen lämnats uppgifter angående det ungefärliga antal handelsresande inom företaget eller organisationen, som skulle kunna anses intaga beroende ställning i förhållande till uppdragsgivarna, men uppgifterna är i allmänhet icke så fullständiga, att någon säker ledning därav kan erhållas för uppskattning av antalet beroende uppdragstagare inom hela kåren. Stötestenen har främst varit den rådande oklarheten om avgränsningen av beroende uppdragstagare från å ena sidan anställda och å andra sidan oberoende uppdragstagare samt de beroende uppdragstagarnas stora spridning inom näringslivet. Emellertid föreligger en av Föreningen Sveriges aktiva handelsresande år 1954 gjord undersökning rörande arbetsförhållandena m. m. för omkring 1 050 av föreningens ca 5 300 medlemmar. Denna utvisar enligt föreningens mening, att inemot 20 % av de i undersökningen deltagande kan anses såsom beroende uppdragstagare. Därest denna siffra är representativ för hela kåren skulle antalet beroende uppdragstagare inom denna utgöra omkring 3 000 personer.

Vad angår arbetsförhållandena för ifrågavarande handelsresande — och då särskilt deras bundenhet i förhållande till sina huvudmän — visar utredningsmaterialet väsentliga variationer. I en del fall äger sålunda resandena icke samtidigt företräda annan huvudman. Vanligare är emellertid att de äger driva försäljning för flera huvudmäns räkning, där-

vid dock de olika huvudmännens varor icke får konkurrera med varandra. Som regel har resandena ålagts skyldighet att rätta sig efter instruktioner och anvisningar från huvudmännen. I stor utsträckning torde de vara förpliktade att personligen utan biträde av andra personer utföra sitt arbete. Men det förekommer även att resande äger anskaffa medhjälpare i försäljningsarbetet. Stundom skall huvudmannen lämna sitt medgivande till att medhjälpare får anlitas. I vissa fall förpliktar sig resanden att avskeda medhjälpare som av huvudmannen anses olämplig. Resandena har som regel bestämda försäljningsdistrikt. Ofta äger de inom sitt distrikt självständigt planera försäljningsarbetet samt i övrigt sköta detta efter eget gottfinnande, men det förekommer också att huvudmännen mer eller mindre ingående planlägger eller dirigerar resandenas verksamhet.

Ersättning utgår oftast i form av provision. Resandena brukar vara bundna av huvudmännens prisföreskrifter, leveransbestämmelser m. m. I en del fall synes dock resandena kunna på egen hand göra jämkningar av de fastställda priserna men får då oftast vidkännas motsvarande minskning av sin provision. Provisionen synes vanligen inkludera resandenas samtliga försäljningskostnader, men det förekommer också att ersättning för vissa kostnader utgives vid sidan om provisionen.

Vissa kontrakt innehåller bestämmelser om att särskild semesterersättning skall utgå. I en del andra kontrakt anges att semesterersättning inräknats i provisionen. Där semesterersättning utgår synes denna vanligen beräknas å nettoprovisionen, d. v. s. bruttoprovisionen minskad med försäljningskostnaderna. Enligt handelsresandeföreningens förutberörda undersökning erhöll nästan hälften av de av föreningen såsom beroende uppdragstagare ansedda resandena av sina uppdragsgivare antingen ordnad semesterledighet eller enbart semesterlön.

Frågan om en handelsresande skall anses anställd i sin huvudmans tjänst eller ej har i olika sammanhang varit föremål för prövning i rättspraxis.

Vid tillämpningen av 17 kap. 4 § handelsbalken har handelsresande med fast lön och garanterad provision ansetts såsom arbetstagare och tillerkänts förmånsrätt för provisionen (nytt juridiskt arkiv 1922 s. 147). En resande med enbart provision, vilken för konkursgäldenären utfört endast tillfälliga försäljningar vid sidan av sin huvudsakliga verksamhet såsom resande för annan huvudman, har däremot vägrats förmånsrätt (nytt juridiskt arkiv 1930 s. 338).

Då fråga varit om rätt till uppsägningstid enligt 86 § andra stycket kommissionslagen, har anställningsförhållande ansetts föreligga för handelsresande, som av sin huvudman erhöll provision jämte rese- och traktementsersättning samt ersättning för vissa andra kostnader (nytt juridiskt arkiv 1947 s. 171), men ej för resande, som av huvudmannen fick endast provision och som i viss omfattning bedrev försäljningsverksamhet även för andra huvudmän (nytt juridiskt arkiv 1943 s. 264).

Såsom anställd i semesterlagens mening har bedömts en person, vilken för ett förlags räkning åtagit sig att insamla uppgifter till blivande bokverk. I åtagandet ingick att upptaga köpeorder å bokverk. Vederbörande hade att ägna åtminstone huvuddelen av sin arbetskraft åt ifrågavarande arbete och skulle till förlaget regelbundet insända order, veckorapporter m. m. (Svea hovrätts dom nr 539/1945). På samma sätt bedömdes en provisionsförsäljare, som ägnade hela sin arbetstid åt arbete för huvudmannen, så gott som dagligen insände order till denne, stod i ständig förbindelse med huvudmannen och var förhindrad att för annans räkning försälja konkurrerande varor (nytt juridiskt arkiv 1951 s. 815). Däremot har en provisionsresande, som ägde anlita medhjälpare och som hade betydande frihet att själv organisera sin verksamhet samt kunde ägna sig åt arbete även för andra huvudmän och till väsentlig del själv bestred sina försäljningskostnader, icke betraktats som arbetstagare enligt semesterlagen (nytt juridiskt arkiv 1949 not. C 186). Liknande förhållanden förelåg i ett annat mål (nytt juridiskt arkiv 1950 s. 11), där utgången också blev densamma.

Vid tillämpningen av yrkesskadeförsäkringslagen har försäkringsrådet i målet BD (besvärtdiariet) nr 700/1955 funnit ett försäljningsombud hos ett aktiebolag vara att anse såsom arbetstagare. Enligt kontrakt med bolaget var ombudets handlingsfrihet väsentligt beskuren. Bolaget skulle sålunda bl. a. utse lämplig lokal för ombudets verksamhet, bestämma under vilken beteckning verksamheten skulle bedrivas, under vilka tider lokalen skulle hållas öppen för allmänheten samt vilken personal som ombudet behövde anlita i verksamheten. Ombudet svarade för personal- och andra kostnader, hade att följa av bolaget utfärdade arbetsföreskrifter, instruktioner m. m., hade rapport- och redovisningskyldighet i förhållande till bolaget och var förhindrat att bl. a. arbeta för annans räkning. Ombudet erhöll provision samt semesterlön.

Fritidsombud hos försäkringsföretag

De grenar av försäkring, varom här är fråga, är storlivförsäkring, folklivförsäkring och sakförsäkring (angående dessa former av försäkring se närmare redogörelsen för försäkringsagenter i bilaga I till betänkandet). I samtliga dessa försäkringsgrenar är det vanligt att anskaffningen under den centrala försäljningsledningen omhänderhaves av ett antal yrkesfältmän. Dessa kan vara chefer för distrikt eller inspektörsområden i en hela landet omfattande distrikts- eller inspektörsområdesindelning. Sådana distriktschefer eller inspektörer arbetar i regel med fritidsombud å olika platser inom distriktet eller inspektörsområdet. I storlivförsäkring och sakförsäkring förekommer det därjämte att yrkesfältmän är utplacerade som ackvisitörer (inspektörer eller generalagenter) i större stä-

der. Nu nämnda yrkesfältmän är — fränsett vissa generalagenter som betraktas som självständiga företagare — anställda hos vederbörande försäkringsbolag. Fritidsombuden — d. v. s. de personer inom försäkringsbranschen, som vid sidan av sitt egenliga yrke eller sin huvudsakliga verksamhet åtagit sig att på fritid vara yrkesfältmännen behjälpliga i deras arbete — intar däremot till sina uppdragsgivare en ställning, som medför att de åtminstone i vissa fall kan anses som beroende uppdragstagare.

Den 31 december 1956 uppgick hela antalet fritidsombud till 82 198 personer, varav 14 365 arbetade inom folklivförsäkringen, 24 548 inom storlivförsäkringen och 43 285 inom sakförsäkringen.

I vissa avseenden regleras ombudens verksamhet av en mellan samtliga försäkringsbolag med rörelse inom hela landet (riksbolag) och ett stort antal läns- och häradsbolag den 1 juli 1949 träffad *överenskommelse*, vilken innehåller bl. a., att ombud för livförsäkring som regel skall vara fysisk person, att ombud inom sakförsäkring i vissa angivna fall kan vara även juridisk person, att ombud skall erhålla utbildning motsvarande den uppgift som anförtros ombudet, att ombud skall registreras i ett för bolagen gemensamt register samt att ombud som registrerats för ett företag ej må registreras för något annat, försåvitt icke det förra företaget medger detta.

För folklivförsäkringsombuden hos Svenska Lif-Balder, Förenade-Framtiden och Trygg, vilka företag är anslutna till Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation (FFO), har träffats dels ett gemensamt kollektivavtal benämnt *riksavtal*, dels s. k. *lokala kollektivavtal*. För storlivförsäkringsombuden och sakförsäkringsombuden hos de till FFO anslutna företagen har kollektivavtal däremot icke träffats. Beträffande Folksams ombud (Folksam står utanför FFO) inom såväl livförsäkring som sakförsäkring gäller kollektivavtal.

Enligt riksavtalet äger företaget leda och fördela arbetet och är parterna ense om att ombuden är självständiga företagare men som regel att betrakta såsom beroende uppdragstagare enligt arbetsfredslagstiftningen. Motsvarande bestämmelser återfinns icke i de kollektivavtal som träffats för Folksams ombud. Såväl riksavtalet som berörda kollektivavtal innehåller i övrigt bl. a., att ombud som skall vara »anställt» mot kontrakt är skyldigt följa av företagen utfärdade instruktioner och av förmän i tjänsten givna anvisningar. Ersättningsförmånerna till folklivförsäkringsombuden hos Svenska Lif-Balder, Förenade-Framtiden och Trygg samt till livförsäkringsombuden hos Folksam utgöres av provision. Därutöver erhåller vissa grupper av dessa ombud månadslön. Sakförsäkringsombuden hos Folksam får endast provision.

Inom folklivförsäkringen bibehålles ännu den personliga inkasseringen genom ombud. Denna inkassoform synes dock mer och mer ersättas av en central inkassering genom företagen. Inkasseringsarbetet inom stor-

livförsäkringen är helt centraliserat. De flesta företagen inom sakförsäkringen har ävenledes central inkassering. Centraliseringen av inkassoarbetet medför för ombudens del att dessa i högre grad kan ägna sig åt ackvisitionsarbete och vård av försäkringsbeståndet.

Storlivförsäkringsombuden hos de till FFO anslutna företagen antages stundom genom kontrakt; i en del fall utfärdas fullmakt. Sakförsäkringsombuden hos dessa företag antages städse genom kontrakt. Kontrakt och fullmakter, varom nu nämnts, plägar innehålla föreskrifter som i viss mån begränsar ombudens handlingsfrihet. Så t. ex. kan föreskrivas, att ombudet är skyldigt följa — förutom ovanberörda överenskommelse av år 1949 — instruktioner från vederbörande företag, att ombudet skall å bestämda tider redovisa den första premien för nytagna försäkringar, att ombudet icke (utan medgivande från företaget) får ha medhjälpare och att ombudet icke får begagna cirkulär eller införa annonser i tidningar, utan att cirkulären eller annonserna först granskats av företaget. Ifrågasvarande ombud erhåller såsom ersättning för sitt arbete provision och har som regel att bestrida uppkommande kostnader för arbetet.

Enligt förenämnda kollektivavtal gäller, att ombud under 70 år försäkras kollektivt för olycksfall under »tjänstgöring» som ombud, att semesterlön (semesterersättning) utbetalas till ombud, som under nästföregående år uppnått en inkomst av lägst 900 kr., samt att vissa grupper av ombuden grupplivförsäkras, därvid vederbörande företag bestrider en del av försäkringspremierna.

Storliv- och sakförsäkringsombuden hos de till FFO anslutna företagen synes icke erhålla semesterförmåner. Dessa ombud torde icke heller genom företagen försäkras för olycksfall i arbetet eller livförsäkras.

Beträffande ombudens ställning råder betydande meningsskiljaktigheter mellan FFO och Försäkringsfunktionärernas förbund (FFF). FFO håller sålunda före, att inkasserande folklivförsäkringsombud och ett mindre antal sakförsäkringsombud med mer omfattande inkasso- eller beståndsvårdsarbete är att anse såsom beroende uppdragstagare men att storlivförsäkringsombuden och ombud inom sakförsäkringen med huvudsaklig uppgift att anskaffa försäkringar icke intar någon beroende ställning i förhållande till försäkringsföretagen och därför icke kan anses såsom beroende uppdragstagare. FFF däremot hävdar, att folklivbolagens ombud närmast är att betrakta såsom anställda i civilrättslig bemärkelse hos företagen samt att storliv- och sakförsäkringsombuden bör anses såsom beroende uppdragstagare.

I fråga om fritidsombud hos försäkringsföretag har högsta domstolen i ett fall (nytt juridiskt arkiv 1950 s. 581) haft att taga ställning till frågan, huruvida en ackvisitör för begravningsförsäkringar skulle anses såsom arbetstagare enligt semesterlagen. Då ackvisitören erhöi ersättning i form av provision, ägde själv bestämma sin arbetstid, icke av huvudman-

nen fick närmare direktiv för arbetet, ägde anlita medhjälpare och driva jämväl annan verksamhet samt själv svarade för utgifter i samband med arbetet, ansågs han icke såsom arbetstagare.

Bensinstationsinnehavare

Med bensinstation avses sådan anläggning för distribution av motorbränsle, som är försedd med särskilda expeditionslokaler. En del stationer är därjämte utrustade med serviceanläggningar (smörjning och tvättning). Till bensinstationer räknas således ej de s. k. singelanläggningarna, som saknar särskilda expeditionslokaler och serviceanordningar. Singelanläggningarna innehaves huvudsakligen av lanthandlare och ägare av motorverkstäder, vilka bedriver bensinförsäljningen som ett led i sin övriga verksamhet eller som kundservice.

Från bensinstation säljes motorbränsle i regel för allenast ett oljebolags räkning. Endast från ett mindre antal stationer, de s. k. samstationerna, säljes bränsle för flera oljebolags räkning. Innehavarna av dessa stationer är emellertid i regel att betrakta som oberoende uppdragstagare, varför från dem kan bortses i detta sammanhang. Frågan gäller således innehavare av bensinstationer, från vilka bränsle regelmässigt säljes blott för ett oljebolags räkning. Anmärkas kan, att för en del av dessa stationer finnes en föreståndare. Denne är emellertid anställd antingen av oljebolaget, som i så fall driver rörelsen i egen regi, eller av bensinstationsinnehavaren.

De här ifrågakommande bensinstationsinnehavarna synes uppgå till ett antal av mellan 1 800 och 2 000. Innehavarna driver bensinstationen i eget namn men har gentemot bensinbolaget iklätt sig vissa förpliktelser med avseende å köp och försäljning av varor som saluföres genom bolaget.

En del av stationerna äges eller förhyres av vederbörande bensinbolag. Innehavare av sådan station erlägger till bolaget s. k. dispositionsersättning. Eljest är innehavaren själv ägare av den av honom drivna stationen och brukar då erhålla viss ersättning från bolaget i förhållande till omsättningen vid stationen. För stationerna erforderliga bensinpumpar, cisterner m. m. är vanligen bolagets egendom.

Avtal har träffats mellan vissa bensinbolag samt Sveriges bensinhandlares riksförbund angående reglering av detaljhandeln med petroleumprodukter. Personliga kontrakt upprättas mellan innehavarna och oljebolagen. I vad avser innehavarnas bundenhet i förhållande till bolagen upptar de olika bolagens kontrakt i stort sett likartade bestämmelser.

I allmänhet gäller följande. Innehavaren köper varan i fast räkning och får behålla den vinst han kan göra vid varans försäljning. Han förbinder sig att icke driva försäljning av petroleumprodukter för annan huvudman. Han får saluhålla även sådana varor som icke utgöres av petroleumproduk-

ter men skall inköpa dessa varor från vederbörande oljebolag, därest detta för sådana till konkurrenskraftiga priser. Innehavarna av en del stationer kan dessutom bereda sig viss vinst på tvättning, polering och smörjning av motorfordon. Denna del av verksamheten står helt utanför vederbörande bolags kontroll. I övrigt gäller bl. a., att innehavaren, vilken icke förpliktar sig till personlig arbetsprestation, skall göra handelsanmälan o. d., svara för efterlevnaden av författningar rörande handeln med eldfarliga oljor, svara för skada som åsamkas tredje man, anställa för stationens drift erforderlig personal och avlöna denna enligt kollektivavtal, svara för alla övriga driftskostnader, hålla stationen öppen å av bolaget bestämda tider samt ombesörja och bekosta daglig tillsyn och renhållning av stationen. Vid försäljning på kredit för oljebolagets räkning är innehavarens handlingsfrihet starkt begränsad. Beträffande servicearbeten skall innehavaren tillämpa prislista, som fastställts av oljebolaget och riksförbundet gemensamt.

Enligt kontrakten betraktas innehavaren som egen företagare. Han är icke av bolaget tillförsäkrad semesterförmåner eller ersättning vid olycksfall i arbetet o. d.

I en dom nr 112/1938 prövade arbetsdomstolen, huruvida vissa bensinstationsinnehavare skulle enligt lagen om förenings- och förhandlingsrätt anses såsom arbetstagare i förhållande till de bolag, vilkas produkter de sålde. Innehavarnas kontrakt med bolagen upptog i fråga om deras bundenhet i förhållande till bolagen bestämmelser av i stort sett enahanda innehåll som de nu tillämpade kontrakten. Enligt domstolen var emellertid innehavarna med avseende å utbytet av sin verksamhet helt beroende av resultatet av distributionsrörelsen och vidare genom kontrakten oförhindrade att, helt eller delvis, ägna sig åt annan verksamhet. Med hänsyn härtill fann domstolen — även med beaktande av övriga i saken föreliggande omständigheter — innehavarna icke kunna anses såsom arbetstagare.

Körare m. fl. inom skogsbruket

De personer inom skogsbruket, varom här närmast är fråga, är körarna samt i viss mån medhjälpare åt dessa. Särskilt i Norrland men även i Dalarna var det tidigare vanligt, att skogsavverkningen — innefattande även borttransport av virket — utfördes på entreprenad. De som åtog sig dylika entreprenader var körarna, vilka hade att själva anställa och avlöna erforderlig arbetskraft, bl. a. huggare. Detta system befästes i huvudsak genom den s. k. norrlandsöverenskommelsen av år 1936. Enligt denna skulle kontraktstagaren (köraren) anskaffa erforderligt antal huggare och i förhållande till dessa intaga samma förmansställning som dittills. Norrlandsöverenskommelsen efterträddes av liknande överenskommelser åren 1937 och 1940. Den sistnämnda överenskommelsen efter-

följdes år 1942 av ett ramavtal, varigenom det tidigare entreprenadsystemet uppluckrades på det sätt, att körarnas skyldighet att anskaffa huggare icke längre var ovillkorlig. Ramavtal med i huvudsak samma innehåll gällde t.o.m. september 1947.

Genom 1948 och senare års ramavtal för skogsbruket inom Norrland och Dalarna torde det för dessa landsdelar förut tillämpade entreprenadsystemet få anses ha övergivits. Huggarna har härigenom — även då körarna anskaffat dem — erhållit en sådan fast anknytning till virkesägarna, att de kommit att anses såsom anställda hos dessa och icke såsom tidigare hos körarna.

I mellersta och södra Sverige har körningsarbetet sedan gammalt varit skilt från huggningsarbetet på sådant sätt, att virkesägaren träffat avtal med körarna för sig om körningsarbetet och med huggarna för sig om huggningsarbetet.

Inom hela landet är alltså läget nu detta, att skogshuggarna är att anse som anställda hos virkesägaren, varför vid bedömandet av körarnas ställning hänsyn endast skall tagas till körningsarbetet.

Enligt vad utredningen inhämtat uppskattas antalet skogskörare med häst inom hela landet till omkring 50 000.

Ett stort antal kollektivavtal — ramavtal och lokalavtal — är f. n. träffade för olika delar av landet. Ramavtalen innehåller allmänna bestämmelser till lokalavtalen. Dessa senare upptar huvudsakligen bestämmelser om priser för olika skogsarbeten. Emellertid gäller lokalavtalen icke för andra körslor än sådana som utföres med häst.

Enligt ramavtalen äger arbetsgivaren (virkesägaren) leda och fördela arbetet, och detta skall utföras i enlighet med lämnade instruktioner eller annorledes meddelade anvisningar. I allmänhet innehåller avtalen även bestämmelser om daglig arbetstid, ledighet från arbetet, semesterförmåner, ersättning vid olycksfall i arbetet m. m. De för Norrland och Dalarna träffade ramavtalen upptar vidare särskilda föreskrifter i fråga om vinteravverkning.

De kollektiva skogsavtalen föreskriver icke personlig arbetsskyldighet för körarna. Dessa äger anlita medhjälpare för körslornas fullgörande. I Dalarna och vissa delar av Norrland är det vanligt att körarna använder särskilda brosslare, som drar samman timmer från avverkningsplatserna till smärre vägar. Medhjälpare — brosslare eller andra — som körarna anskaffar och avlönar betraktas såsom anställda hos körarna, vilka också har att utge semesterersättning till dem. Det förekommer emellertid även att virkesägarna på begäran därom från körarna eller dessas medhjälpare direkt till medhjälparna utbetalar dem tillkommande lön jämte semesterersättning. Skogskörning utföres som regel på ackord. Ramavtalens bestämmelser om daglig arbetstid brukar därvid icke tillämpas av körarna. Som regel skall emellertid skogskörning vara avslutad före en bestämd dag.

Semesterersättning utgår regelmässigt till hästkörare som arbetar enligt skogsavtalen, under förutsättning att han själv utför minst hälften av det åtagna arbetet. Ersättningen i fråga beräknas i Norrland och Dalarna på ett belopp motsvarande 55 % av körarlikviden och i övriga delar av landet på ett belopp motsvarande 60 % av samma likvid. Överskjutande 45 eller 40 % av körarlikviden anses utgöra ersättning för häst och redskap.

I relativt betydande omfattning lär traktorer numera användas för skogskörslor i stället för hästar. Då — såsom ovan nämnts — skogsavtalen icke är tillämpliga å traktorkörslor råder på skogsägarhåll tveksamhet beträffande frågan, huruvida semesterersättning skall utgå till traktorkörare. Praxis härvidlag synes vara växlande.

Då skogskörning utföres å icke avtalsbundna virkesägare synes köraren endast ibland erhålla semesterersättning.

Vid tillämpningen av 17 kap. 4 § handelsbalken å skogskörare har högsta domstolen lagt till grund ett tämligen vidsträckt arbetstagarbegrepp. Sålunda har skogskörare, som åtagit sig timmerutdrivning inom bestämda trakter och som i arbetet använt egna dragare och redskap samt biträts av eget husfolk, ansetts såsom arbetstagare (nytt juridiskt arkiv 1923 s. 175, 1924 s. 274 och 1955 s. 345).

Vad angår arbetstagarbegreppet enligt semesterlagen fann arbetsdomstolen i domen nr 89/1942 en småbrukare (i Småland), som utfört körslor å ett skogsbolag, vara berättigad till semesterlön. För arbetet gällde ett kollektivavtal, som upptog även huggare samt sågverks- och brädgårdsarbetare. Domstolen ansåg, att parterna i kollektivavtalet genom körarens inordnande under avtalet i princip löst frågan om avtalsförhållandet mellan körarna och bolaget så, att dessa i likhet med huggarna samt sågverks- och brädgårdsarbetarna betraktades såsom arbetstagare. Körarens rättsförhållande till bolaget måste enligt domstolen bedömas enhetligt utan hänsyn till att vissa av detsamma härflytande rättigheter och skyldigheter grundades på kollektivavtal och andra direkt på lag. — I domen nr 48/1947 ansåg arbetsdomstolen arrendatorer hos ett skogsbolag, som fullgjorde dem enligt arrendekontrakten åliggande kördagsverken å bolaget, vara berättigade till semesterlön. Domen grundades väsentligen på det förhållandet, att de flesta allmänna bestämmelserna i ett kollektivavtal ansågs vara avsedda att tillämpas å arrendatorerna och att arbetsgivarparten icke visat att undantag åsyftats för avtalets bestämmelse om semester. Högsta domstolen har däremot i ett mål (nytt juridiskt arkiv 1949 s. 768) funnit vissa hemmansägare (i Dalarna), som med egna hästar och redskap åtagit sig att för ett bolags räkning från vissa bestämda skogsplotter framköra där avverkat virke, icke vara att anse såsom arbetstagare. Hemmansägarna hade tidigare utfört liknande arbete jämväl å andra. De ägde anlita medhjälpare samt var icke underkastade särskild övervakning från bolagets sida och kunde själva bestämma sin arbetstid. — Någon fråga angående

semesterförmån till skogskörare på grund av körning som utförts efter tillkomsten av 1948 års ramavtal synes ännu icke varit föremål för rättslig prövning av vare sig högsta domstolen eller arbetsdomstolen. I detta sammanhang bör emellertid uppmärksammas det tidigare omnämnda rättsfallet i nytt juridiskt arkiv 1955 s. 345, däri skogskörare av högsta domstolen tillerkändes förmånsrätt i virkesägarens konkurs. Ett av de i högsta domstolens beslut deltagande justitieråden uttalade härvid bl. a.: »Motsättningen mellan det sociala och det civilrättsliga arbetstagarbegreppet har sålunda i hög grad förlorat i betydelse dels rättsligt dels rent faktiskt. Utvecklingen kan sägas gå i riktning mot ett enhetligt arbetstagarbegrepp, som i princip är civilrättsligt bestämt men inbegriper skogskörare.»

Vid tillämpningen av yrkesskadeförsäkringslagen har försäkringsrådet regelmässigt betraktat skogskörare med häst såsom arbetstagare. Skogskörare med traktor har emellertid av rådet ansetts såsom självständig företagare (BD nr 697/1956, 698/1956 och 1684/1956). Rådet har även prövat ett fall, där såväl häst- som traktorkörning ingick i körarens åtagande (BD nr 3068/1955). I detta fall körde kontraktstagaren med häst och en hans son med traktor. Den förre, som skadades under arbetet, ansågs som arbetstagare i förhållande till virkesägaren.

Åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon

De förvärvsarbetande, varom här närmast är fråga, utgöres av dels lastbilsägare med endast en bil som normalt köres av ägaren själv och dels andra åkare som använder egna dragare och redskap.

Antalet sådana lastbilsägare som nyss nämnts uppgick år 1952 till omkring 8 000. Av dessa hade högst 400 mera stadigvarande körningar för en och samma uppdragsgivare. Antalet övriga åkare, som här avses, torde vara betydande men har icke närmare kunnat uppskattas. Alla dessa lastbilsägare och åkare är icke beroende uppdragstagare. Många — särskilt de som utför körslor med häst — torde få hänföras till arbetstagare. De flesta lastbilsägarna åter är oberoende uppdragstagare.

Vad angår arbetsförhållandena för bilåkarna gäller i allmänhet, att de icke har personlig arbetskyldighet, att de är oförhindrade att sätta annan i sitt ställe och att de äger åtaga sig körningar för skilda uppdragsgivare. Bilåkarna måste inneha vederbörligt trafikillstånd.

Beträffande hästkörslor av här ifrågavarande slag har Riksförbundet Landsbygdens folk träffat vissa allmänna avtal för medlemmar tillhörande förbundet. Sådana avtal har ingåtts med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, en stad och ett par större bolag. Flertalet av dessa avtal innehåller bestämmelser därom, att arbetsgivaren äger leda och fördela arbetet. Semesterersättning utgår på grund av arbete som utföres enligt avtalet med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. I de övriga avtalen sägs, att semesterersättning är inräknad i körarens ersättning.

Frågan huruvida åkare skall anses såsom arbetstagare eller icke har i flera fall varit föremål för prövning i rättspraxis.

Vid tillämpningen av 17 kap. 4 § handelsbalken har några lastbilsägare, som icke var förpliktade att personligen utföra åtagna transportarbeten utan kunde överlämna dessa till av dem avlönade medhjälpare och som själva bestämde på vilket sätt arbetena skulle utföras och var oförhindrade att åtaga sig arbeten för andra uppdragsgivare, icke ansetts såsom arbetstagare (nytt juridiskt arkiv 1953 s. 531).

Såsom anställda i semesterlagens mening har icke heller ansetts åkare med likartade arbetsförhållanden (arbetsdomstolens dom nr 12/1944). Högsta domstolen förklarade i ett mål (nytt juridiskt arkiv 1948 s. 381) en arrendator, som utförde körslor åt jordägaren, vara hänförlig till sådan arbetstagare varom stadgas i 3 § semesterlagen och berättigad till semesterlön. Arrendatorn var enligt ett kontrakt med jordägaren skyldig att för dennes räkning utföra det arbete och de körslor vartill han budades, och han fick ej utan jordägarens tillstånd utföra arbete åt andra. Enligt ett senare kontrakt skulle han i första hand ombesörja körning åt jordägaren. Han hade personligen utfört allt arbete åt jordägaren med undantag av att han under ett år tidvis satt en son i sitt ställe.

Försäkringsrådet har i några fall prövat åkares ställning enligt yrkes-skadeförsäkringslagen. Rådet har sålunda funnit häst- och bilåkare som utförde körslor för stads räkning vara att anse såsom arbetstagare. Åkarna hade heltidsarbete hos staden, saknade av dem anställd arbetskraft, stod under stadens arbetsledning och var bundna av bestämda arbetstider. Om de ville skicka ersättare för sig — vilket i regel icke mötte hinder — meddelade de arbetsledaren därom. De svarade för under körningsarbetet uppkomna person- eller egendomsskador. Semesterersättning inräknades i körarnas timpenning (BD nr 2676, 3203—3207/1955). I ett annat mål (BD nr 2005/1955) fann rådet en småbrukare, som åtagit sig att med egen häst utföra körning av husbehovsved, vara att betrakta som arbetstagare.

»Kontraktsanställda» växelstationsföreståndare

De »kontraktsanställda» växelstationsföreståndarna, vilkas antal uppgår till omkring 3 500, indelas i två huvudgrupper, nämligen föreståndare för taxa I-stationer och föreståndare för taxa II-stationer. De förra stationerna indelas i undergrupperna c—a och 1—11.

Föreståndare för taxa I-station har kontrakt med televerket. Enligt kontraktet åligger det föreståndaren bl. a. att hålla stationen öppen å vissa av televerket föreskrivna tider men att på verkets särskilda order betjäna stationen även på andra tider, att följa utfärdade instruktioner m. m., att ansvara för att stationen skötes på tillfredsställande sätt samt att bebo anvisad bostad, där verket icke medgivit befrielse från denna skyldighet.

Föreståndaren, som icke ålagts personlig arbetsskyldighet, skall vidare anställa och avlöna för stationen erforderliga biträden.

Från televerket utgår till föreståndaren arvode, ersättning för obekvämt arbetstid och semesteranslag. Dessa ersättningar är beträffande stationer tillhörande undergrupperna c—a och 1—10 (i regel 20—249 abonnenter) i princip lika stora för alla stationer tillhörande samma undergrupp och ortsgrupp. För stationer inom undergruppen 11 (i regel 250 abonnenter eller däröver) är de emellertid beräknade efter de verkliga kostnaderna vid varje enskild station. Ersättningarna inbegriper lön till biträden samt kostnader för beredande av semester för såväl föreståndaren som biträdena. Utöver de nämnda ersättningarna utgår vissa förmåner av provisionskaraktär (endast i undergrupperna c—a och 1—10) samt förmån av fri bostad eller bostadsersättning m. m.

Föreståndare för taxa II-station anställs av abonnenterna genom kontrakt. Härigenom förbinder sig föreståndaren att upplåta av televerket godkänd lokal för stationen och att hålla denna öppen å bestämda tider; abonnenterna åtar sig att utge viss ersättning till föreståndaren. Denna ersättning inkasseras genom televerkets försorg. Gentemot verket förbinder sig föreståndaren genom särskilt kontrakt, vilket icke innehåller föreskrift om personlig arbetsskyldighet, att hålla stationen öppen å föreskrivna tider, att på verkets särskilda order betjäna stationen även å andra tider, att följa instruktioner m. m. och att svara för stationens behöriga skötsel.

Televerket utbetalar till föreståndare för taxa II-station förutom abonnenternas bidrag årlig ersättning samt semesterersättning å det sammanlagda beloppet av berörda bidrag och ersättning. Därjämte utgår från verket gottgörelse för tillfällig betjäning av stationen samt vissa förmåner av provisionskaraktär.

Vid entledigande till följd av stationens automatisering kan förståndare för taxa I-station erhålla engångsersättning eller årlig pension och föreståndare för taxa II-station engångsersättning. Föreståndare för taxa I-station, som på grund av ålder eller sjukdom avgår ur tjänst, kan komma i åtnjutande av årligt understöd. Dessa förmåner utgives av televerket.

Kungl. Maj:t har funnit en föreståndare för taxa I-station skola betraktas såsom arbetstagare enligt lagen om allmän sjukförsäkring. Yttrande avgavs av försäkringsrådet, som ansåg att föreståndarna för såväl taxa I- som taxa II-stationer borde betraktas som arbetstagare enligt nämnda lag. Dock fick enligt rådets mening undantag göras för fall, där kontrakt rörande växelstations skötsel tecknas mellan televerket och juridisk person, och för fall, där av omständigheterna framgår, att föreståndaren icke alls eller endast i oväsentlig omfattning personligen ägnar sig åt stationens skötsel.

Vid bedömande av föreståndarnas ställning enligt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna följer numera riksförsäkringsanstalten den mening, som kommit till uttryck i berörda avgörande och uttalande.

Kap. III. Motivering

Inledning

Det spörsmål, som förelagts arbetstidsutredningen, gäller utvidgning av tillämpningsområdet för ett antal lagar av sociallags karaktär till att omfatta — förutom såsom nu är fallet arbetstagare i egentlig mening — även de beroende uppdragstagarna. Innan utredningen går in på detta spörsmål, anser utredningen det lämpligt att först något närmare beröra de lagar, varom här kan vara fråga, samt dessa lagars tillämpningsområden i anslutning till innebörden av nuvarande arbetstagarbegrepp.

Den grupp lagar, som utredningsuppdraget åsyftar, går under beteckningen den sociala skyddslagstiftningen. En annan grupp lagar inom sociallagstiftningen, som i förevarande sammanhang har intresse, benämnes arbetsfredslagstiftningen. Hit räknas lagarna den 28 maj 1920 om medling i arbetstvister och om särskilda skiljedomare i sådana tvister, lagarna den 22 juni 1928 om kollektivavtal och om arbetsdomstol samt lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt.

Till den sociala skyddslagstiftningen är att hänföra bestämmelserna i 17 kap. 4 § handelsbalken om förmånsrätt i arbetsgivares konkurs för arbetares lönefordran, lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning och vissa andra närstående arbetstidslagar, lagen den 26 juni 1936 om skydd mot vräkning vid arbetskonflikter, lagen den 14 oktober 1939 om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m., lagen den 29 juni 1945 om semester, lagen den 21 december 1945 om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m., lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring, arbetarskyddslagen den 3 januari 1949, lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar, skogsförläggningsslagen den 25 maj 1951 och lagen den 14 maj 1954 om yrkesskadeförsäkring.

Då såväl arbetsfredslagstiftningen som den sociala skyddslagstiftningen främst avser reglering av förhållanden mellan arbetsgivare och arbetstagare, är det uppenbart att bestämningen av dessa begrepp måste bli av grundläggande betydelse för de särskilda lagarnas räckvidd.

Om arbetstagarbegreppet kan allmänt sägas, att detta icke närmare utformats i de olika lagarna. I vissa av dem har emellertid försök gjorts till en bestämning av begreppets innehåll. De sålunda gjorda bestämmelserna är emellertid icke klarläggande. Vidare innehåller förarbetena till vissa av lagarna uttalanden angående begreppet, vilka uttalanden kan tjäna till ledning vid dessa lagars tillämpning. Då någon allmän lagstiftning an-

gående arbetsavtal icke finns, har arbetstagarbegreppet kommit att tolkas något olika av de myndigheter, som har att tillämpa de särskilda lagarna.

Vad angår arbetsfredslagarna erhöll arbetstagarbegreppet i arbetsdomstolens praxis en relativt snäv civilrättslig innebörd. Detta förhållande utgjorde bakgrunden till de vid 1945 års riksdag beslutade ändringarna i sagda lagar, varigenom dessa gjordes tillämpliga även å de s. k. beroende uppdragstagarna. Härigenom infördes detta begrepp för första gången i vår lagstiftning. Lagändringarna förutsatte en uppdelning av uppdragstagarna (d. v. s. de civilrättsligt sett egna företagarna) i två grupper, nämligen beroende och oberoende sådana.

Den år 1945 beslutade utvidgningen av tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt skedde genom att i lagen infördes följande bestämmelse: »Såsom arbetstagare skall vid tillämpningen av denna lag även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren; och skall den för vars räkning arbetet utföres anses såsom arbetsgivare enligt lagen.» Genom motsvarande ändringar av de övriga arbetsfredslagarna fick dessa sitt giltighetsområde utökat på enahanda sätt.

Lagändringarna ansågs böra åtminstone för det dåvarande begränsa sig till arbetsfredslagarna.

I detta sammanhang må nämnas, att arbetsdomstolen, såvitt utredningen kunnat utröna, hittills icke haft att taga ställning till innebörden av begreppet beroende uppdragstagare i arbetsfredslagstiftningen.

Beträffande de ovan uppräknade viktigare lagarna inom den sociala skyddslagstiftningen må följande anföras.

17 kap. 4 § *handelsbalken* stadgade ursprungligen förmånsrätt allenast för betjänter och tjänstehjon, d. v. s. personer med mera stadigvarande anställning hos och fast anknytning till konkursgäldenären. Förmånsrätten för dem avsåg sista årets lön. Vid 1891 års riksdag utvidgades förmånsrätten till att avse jämväl annan arbetares dagspenning eller avlöning, som ej stått inne längre än tre månader efter förfallodagen. Med annan arbetare avsågs enligt motiven arbetare, som på grund av ett mer tillfälligt arbetsavtal förrättat arbete åt gäldenären. Vid 1926 års riksdag utsträcktes förmånsrätten för annan arbetares dagspenning eller avlöning från tre till sex månader. — Enligt 13 § i samma kapitel må borgenär, som enligt 4 § äger förmånsrätt i allt det gods, löst eller fast, som tillhör gäldenären, icke njuta rätt till det, varuti andra har särskild ehuru lägre förmånsrätt, för mera än som i den övriga egendomen brister. Bristen skall fyllas efter ordningen av de andras förmånsrätter, så att den lägre viker för den högre; och fast egendom får icke tillgripas så länge lös egendom finnes att tillgå. Vid tillämpningen av förmånsrättsbestämmelsen i 4 § torde anknytning närmast ske till det å allmänna civilrättsliga grunder fotade arbetstagarbegreppet.

Lagen om arbetstidens begränsning är med vissa undantag tillämplig å rörelse och arbetsföretag, försåvitt däri i regel sysselsättes flera än fyra arbetare. Såsom arbetare skall enligt lagen ej räknas medlem av arbetsgivarens familj, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, ritare, bokhållare eller därmed jämställd person samt kontorsvaktmästare eller annat underordnat kontorsbiträde. Från lagens tillämpning undantages vidare vissa former av arbete, exempelvis arbete som utföres i arbetstagarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. — Till arbetstidslagstiftningen hör även vissa speciella lagar såsom arbetstidslagen för detaljhandeln den 18 juli 1942, arbetstidslagen den 23 maj 1947 för hotell, restauranger och kaféer samt lantarbetstidslagen den 4 juni 1948. Icke heller dessa nu uppräknade lagar äger tillämpning å arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. — Vid tillämpningen av arbetstidslagstiftningen har arbetstagarbegreppet blivit mer socialt betonat och vidare än det civilrättsliga begreppet.

Semesterlagen äger tillämpning å arbetstagare i allmän eller enskild tjänst med undantag för sådana arbetstagare hos staten, för vilka gäller särskilda föreskrifter rörande semester. Från lagens tillämpning är även undantagen sådan arbetstagare, som är medlem av arbetsgivarens familj eller som avlönas uteslutande genom andel i vinst. Grundtanken i lagen är att arbetstagare, som under ett år (kvalifikationsår) utfört arbete åt en arbetsgivare, äger under året näst därefter av arbetsgivaren erhålla semester med en och en halv dag för varje månad av kvalifikationsåret, under vilken sådant arbete utförts å minst sexton dagar. Under semestern skall lön utgå. Arbetstagare, som utför arbetet i sitt hem eller eljest under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande (s. k. okontrollerad arbetstagare), är icke berättigad till semester men äger i stället åtnjuta särskild semesterlön för varje tremånadersperiod av kvalifikationsåret, under vilken hans arbetsförtjänst hos arbetsgivaren uppgår till belopp, motsvarande minst sexton gånger den genomsnittliga dagsförtjänsten å orten för arbete av den art varom fråga är under en arbetstid av åtta timmar. Semesterlönen till okontrollerad arbetstagare utgår med 6 % av arbetstagarens sammanlagda arbetsinkomst hos arbetsgivaren under de tremånadersperioder, för vilka rätt till semesterlön föreligger. Vid beräkning av semesterlön till okontrollerad arbetstagare och av lön under semester till annan arbetstagare tages ej hänsyn till förmån av fri bostad eller till löneförmån, som är avsedd att utgöra ersättning för särskilda kostnader. Arbetstagare som är i arbetsgivarens kost äger för varje dag under semestern, då han icke till någon del erhåller denna förmån, rätt till skälig ersättning härför. — Om arbetstagare slutar sin anställning eller entledigas därifrån innan han

åtnjutit semester eller semesterlön, vartill han förvärvat rätt enligt lagen, skall han erhålla särskild ersättning härför (semesterersättning). — Enligt förarbetena till lagen skall de begrepp och regler som gäller inom den allmänna civilrätten vara avgörande för gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare.

Arbetskyddslagen är med vissa inskränkningar tillämplig å varje rörelse eller arbetsföretag, vari arbetstagare användes till arbete för arbetsgivares räkning. I lagen förstås med arbetstagare »envar, som utför arbete för annans räkning utan att i förhållande till denne vara att anse såsom självständig företagare» och med arbetsgivare »envar, för vilkens räkning arbete utföres av sådan arbetstagare utan att mellan dem står någon tredje person, vilken såsom självständig företagare åtagit sig att ombesörja arbetets utförande». Från lagens tillämpning undantages bl. a. arbete, som utföres i arbetstagarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. Vid tillämpningen av lagen har arbetstagarbegreppet erhållit samma innebörd som enligt arbetstidslagarna.

I *skogsförläggningsslagen* bestämmes begreppen arbetstagare och arbetsgivare på samma sätt som i *arbetskyddslagen*. Beträffande flottningsarbete upptar emellertid den förra lagen tillägget, att såsom arbetsgivare städse skall anses flottningsförening, när flottning sker i allmän flottled, samt eljest den som i flottleden innehar flottningsrätten. — *Skogsförläggningsslagen* ersatte den tidigare *skogshärbärgeslagen* av den 21 maj 1937. Såväl av motiven till *skogshärbärgeslagen* som av rättspraxis (nytt juridiskt arkiv 1943 s. 218) framgår, att vid tillämpningen av lagen virkesägaren betraktas som arbetsgivare i förhållande till dels de av honom anlitate ackordstagarna, dels de av ackordstagarna anställda medhjälparna. Enligt motiven till *skogsförläggningsslagen* skall begreppen arbetstagare och arbetsgivare ha samma innebörd som i den tidigare lagstiftningen i ämnet.

Sjukförsäkringslagen upptar bestämmelser om såväl obligatorisk som frivillig försäkring.

Den obligatoriska försäkringen omfattar praktiskt taget alla i riket bosatta svenska medborgare samt alla i riket bosatta och mantalsskrivna utlänningar fr. o. m. månaden näst efter den, varunder de fyllt sexton år. Försäkringspliktig skall vara medlem i allmän sjukkasse. Varje medlem är sjukvårdsförsäkrad. (Sjukvårdsförsäkringen omfattar även som regel medlems barn t. o. m. den månad, varunder barnet fyller sexton år.) Medlem som har en årlig inkomst av förvärvsarbete uppgående till lägst 1 200 kr. ävensom hemmafruar utan sådan inkomst är vidare försäkrade för grundsjukpenning (tre kr.) jämte i förekommande fall barn-tillägg. Sjukpenningförsäkrad medlem, vars årsinkomst av tjänst uppgår till minst 1 800 kr., är försäkrad även för tilläggssjukpenning, som till sin storlek bestämmes av den sjukpenningklass medlemmen tillhör.

Tillhörigheten till annan sjukpenningklass än den första (d. v. s. den för grundsjukpenningen gällande) är beroende allenast av medlemmens inkomst av tjänst. Enligt lagens 8 § avses med årsinkomst av förvärvsarbete den för år beräknade inkomsten i penningar eller naturaförmåner, som någon kan antagas komma att tills vidare åtnjuta av sådant arbete; naturaförmåner uppskattas efter de regler, som tillämpas vid taxering till kommunal inkomstskatt, och inkomst av arbete för egen räkning må ej beräknas högre än som motsvarar skälig avlöning för liknande arbete för annans räkning. Med årsinkomst av tjänst avses enligt samma paragraf sådan inkomst av förvärvsarbete, som arbetstagare kan antagas komma att tills vidare åtnjuta i allmän eller enskild tjänst. — Kostnaderna för den obligatoriska försäkringen fördelas mellan de försäkrade, arbetsgivarna och staten.

Bl. a. sjukpenningförsäkrad sjukkasemedlem, som åtnjuter annan inkomst av förvärvsarbete än inkomst av tjänst, äger genom frivilliga avgifter försäkra sig för erhållande av tillägg till den sjukpenning, som utgives på grund av den obligatoriska försäkringen. Sådant tillägg må uppgå till högst så stort belopp, att sjukpenningen jämte tillägget motsvarar sjukpenningen i den sjukpenningklass medlemmen skulle ha tillhört, om hela hans årsinkomst av förvärvsarbete utgjort inkomst av tjänst. Frivillig försäkring må som regel meddelas endast om medlemmen ej fyllt 55 år och har god hälsa. — Försäkringen finansieras genom medlemmarnas avgifter och statsbidrag.

Yrkesskadeförsäkringslagen innehåller liksom sjukförsäkringslagen bestämmelser om både obligatorisk och frivillig försäkring.

Den obligatoriska försäkringen omfattar varje arbetstagare i allmän eller enskild tjänst med undantag för arbetstagare, som är gift med arbetsgivaren. Undantagen är också arbetstagare, som är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svägerlag med arbetsgivaren eller dennes make och som varaktigt lever i hushållsgemenskap med arbetsgivaren, under förutsättning att arbetstagaren ej är obligatoriskt sjukpenningförsäkrad enligt sjukförsäkringslagen. Försäkringen gäller också under arbete, som arbetstagaren för annans räkning utför i sitt hem eller å annat av honom bestämt arbetsställe. Med yrkesskada förstås enligt 6 § i lagen skada till följd av olycksfall i arbetet samt skada, som eljest orsakats av arbetet genom inverkan av ämne, strålände energi m. m. Till olycksfall i arbetet räknas även olycksfall under färd till eller från arbetet, där färden föranledes av och står i nära samband med arbetsanställningen. Försäkringsförmånerna utgöres av ersättning för läkarvård m. m., sjukpenning (i förekommande fall med barntillägg) och livränta till den skadade samt, om denne avlidit till följd av yrkesskada, livräntor till efterlevande och begravningshjälp. Såväl sjukpenningen som livräntorna är till storleken beroende av den skadades årliga arbetsförtjänst. Denna bestämmes efter de grunder som anges

i lagens 9 §. Vid beräkningen av värdet av naturaförmåner och av inkomst av arbete för egen räkning gäller motsvarande bestämmelser som i sjukförsäkringslagen. Kostnaderna för den obligatoriska försäkringen bestrides genom försäkringsavgifter, som erlägges av arbetsgivarna.

Frivillig försäkring enligt yrkesskadeförsäkringslagen må meddelas åt bl. a. svensk yrkes- eller fackorganisation för medlemmar i organisationen samt åt varje i riket bosatt svensk medborgare för egen del ävensom åt den som — utan att vara svensk medborgare — är bosatt och mantalsskriven i riket likaledes för egen del. Försäkringen gäller — därest dess omfattning icke begränsas av försäkringsavtalet — alla i eller utom arbetet ådragna skador, som orsakats av olycksfall eller inverkan enligt 6 § i lagen. (Skador, som ersätts enligt vissa särskilda förordningar, är undantagna från försäkringen.) Därest försäkringsskyddet ej begränsas genom försäkringsavtalet, är det i allmänhet av samma omfattning som skyddet enligt den obligatoriska försäkringen. Försäkringen finansieras genom försäkrings-tagarnas avgifter.

Både den obligatoriska och den frivilliga försäkringen enligt yrkesskadeförsäkringslagen är samordnade med försäkringen enligt sjukförsäkringslagen. Samordningen innebär i stort sett att ersättning under en tidrymd av 90 dagar efter inträffat olycksfall eller efter yppandet av yrkesskada (samordningstiden) utgår från vederbörande sjukkassa enligt sjukförsäkringens regler. Medför yrkesskada rätt till livränta, upphör emellertid samordningstiden senast den dag då livränterätten inträder. Särskilda bestämmelser finns dels för sådana som ej är sjukförsäkrade och dels för sådana som visserligen är sjukförsäkrade men ej sjukpenningförsäkrade enligt sjukförsäkringslagen. Efter samordningstiden utgår ersättning enligt yrkesskadeförsäkringslagens bestämmelser.

Enligt förarbetena till sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna skall arbetstagarbegreppet (tjänstebegreppet) i dessa lagar ha samma innebörd som i semesterlagen.

Lagen om skydd mot vräkning vid arbetskonflikter, lagarna om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring resp. äktenskap eller havandeskap m. m. samt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar innehåller ingen bestämning av arbetstagarbegreppet. Ej heller lämnar motiven till lagarna någon ledning härutinnan.

Begreppen arbetsgivare och arbetstagar förekommer även i *vissa författningar utanför den sociala lagstiftningen*. Exempel härå erbjuder 1953 års uppbördsförordning, som avlöste 1945 års förordning i samma ämne. Arbetsgivaren är enligt förordningen skyldig verkställa skatteavdrag vid utbetalning av kontant belopp, som för mottagaren (arbetstagaren) utgör inkomst av tjänst. De närmare föreskrifterna härom återfinns i 39 § uppbördsförordningen samt i särskilda anvisningar till denna. Emeller-

tid har en för hela riket gemensam nämnd (centrala uppborädsnämnden) inrättats, vilken tillagts befogenhet att meddela bindande förklaring beträffande frågor om sättet för uttagande av preliminär skatt samt om verkställande av skatteavdrag. Nämnden äger föreskriva, att skatteavdrag skall ske även i fall, där tveksamhet råder, huruvida civilrättsligt anställningsförhållande är för handen, men där det framstår såsom naturligt och lämpligt med avdragsskyldighet. När speciella skäl påkallar det äger nämnden också medgiva, att skatteavdrag ej skall göras oaktat tvekan icke råder om att civilrättsligt anställningsförhållande föreligger.

Verkningarna av 1945 års ändringar i arbetsfredslagarna

1945 års ändringar i arbetsfredslagarna utgjorde en första etapp på vägen till likställighet mellan vissa självständiga företagare — de s. k. beroende uppdragstagarna — och arbetstagare. Härigenom fick nämligen de beroende uppdragstagarna samma möjlighet som arbetstagarna att bl. a. genom egna organisationer förhandla med sina huvudmän om arbetsvillkoren och att sluta kollektivavtal. För de resultat i förevarande hänseenden, som de viktigare grupperna av beroende uppdragstagare uppnått förhandlingsvägen, redogöres närmare i kap. II.

Beträffande handelsresandena synes det sålunda bli allt vanligare att dessa anställes hos sina huvudmän. Allenast en relativt liten del resande torde för närvarande vara att betrakta som egna företagare. Av de sistnämnda har emellertid åtskilliga avtalsvägen tillförsäkrats semesterförmåner av sina huvudmän ävensom i vissa fall försäkringsskydd vid olycksfall i arbetet m. m.

Yrkesfältmännen hos försäkringsföretagen är — fränsett vissa generalagenter — anställda hos företagen. För stora grupper fritidsombud inom de olika försäkringsbranscherna har träffats kollektivavtal. Så är fallet beträffande samtliga ombud inom folklivförsäkringen samt Folksams ombud inom övrig livförsäkring och sakförsäkring. De ombud å vilka nämnda avtal är tillämpliga får semesterlön under förutsättning att de under nästföregående år erhållit en inkomst av lägst 900 kr. Enligt uppgift uppnår mellan 60 och 70 % av ombuden denna minimiinkomst. Ombuden är enligt avtalen försäkrade kollektivt för olycksfall under tjänstgöring som ombud. Vissa kategorier av dem är också grupplivförsäkrade, delvis på företagets bekostnad. För övriga försäkringsföretags ombud inom storliv- och sakförsäkring har kollektivavtal ännu icke träffats. Dessa ombud torde icke erhålla liknande sociala förmåner.

För hästkörare inom skogsbruket har träffats ett stort antal kollektiva ram- och lokalavtal. Vanligen erhåller dessa körare numera, antingen de arbetar enligt ramavtal eller på villkor liknande dem i ramavtalen, semesterförmåner under förutsättning att de till väsentlig del själva utför

det åtagna arbetet. Personer som med egen traktor eller lastbil utför skogs-körslor åt andra torde däremot som regel icke åtnjuta semesterförmåner.

I fråga om hästkörslor för väg- och byggnadsarbeten m. m. har Riksförbundet Landsbygdens folk träffat allmänna avtal med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, en stad och ett par större bolag. Semesterersättning utgår på grund av arbete enligt avtalet med styrelsen. I de övriga avtalen anges, att semesterersättning är inräknad i den köraren tillkommande gottgörelsen för arbetet.

De »kontraktsanställda» växelstationsföreståndarna hos televerket är tillförsäkrade antingen särskilt semesteranslag eller semesterersättning. Jämväl sådana »kontraktsanställda» föreståndare för teleanstalter av annat slag (samtalsstationer och telegramexpeditioner), som avlönas medelst arvode eller till minimibeloppet garanterad provision, får som regel semesteranslag. Övriga föreståndare för teleanstalter som nyss nämnts, vilka är provisionsavlönade och vanligen sköter föreståndarsysslan vid sidan av annan verksamhet, erhåller icke semesteranslag eller semesterförmåner i annan form.

Beträffande s. k. procentutkörare av bröd och charkuterivaror, vilka i sin verksamhet använder egen bil, har numera träffats kollektivavtal som även innehåller bestämmelser om semesterförmåner. Sådana förmåner synes vanligen också tillkomma utkörare med egen bil hos bryggerier och läskedrycksfabriker.

Även för restaurangmusiker är kollektivavtal gällande. Enligt detta är såväl kapellmästaren som de enskilda kapellmedlemmarna genom personliga kontrakt anställda hos restauranginnehavaren, som benämnes arbetsgivaren. Både kapellmästaren och de enskilda musikerna erhåller semesterförmåner från arbetsgivaren.

Utredningen finner sig således kunna fastslå, att beroende uppdragstagare i många fall redan lyckats få till stånd avtalsuppgörelser, vanligen i form av kollektivavtal, varigenom uppdragstagarna tillförsäkrats semester- m. fl. förmåner. De uppnådda förhandlingsresultaten torde i väsentlig mån ha möjliggjorts genom 1945 års ändringar i arbetsfredslagarna.

Emellertid kan också konstateras, att en del uppdragstagare — framför allt vissa handelsresande, några grupper fritidsombud hos försäkringsföretag, bensinstationsinnehavare samt åkare som utför körslor med egen bil — alltjämt är hänvisade till att avtalsvägen hävda sina anspråk på bl. a. semesterförmåner eller på sådana ändringar i arbetsvillkoren, att arbetstagarställning vinnes.

Betydelsen av en fortgående vidgning av det civilrättsliga arbetstagarbegreppet

Såsom framgår av det föregående har vid rättstillämpningen utbildats två arbetstagarbegrepp, nämligen det socialrättsliga och det civilrättsliga.

I det följande redogöres något närmare för dessa begrepp, varvid särskilt påvisas, huru under senare år det civilrättsliga arbetstagarbegreppet vidgats och på så sätt kommit att i viss mån närma sig det socialrättsliga.

Det *socialrättsliga* begreppet har utvecklats under tillämpningen av den numera upphävda olycksfallsförsäkringslagen av år 1916. Begreppet har präglats framför allt därav, att ekonomiska och sociala omständigheter generellt tillmätts avgörande betydelse vid ställningstagande till frågan om någon enligt berörda lag varit att anse såsom arbetstagare eller icke. Till hjälp för bedömningen av enskilda fall har uppställts regler, som genom ett fåtal rekvisit avgränsat arbetstagare från självständiga företagare. Beträffande t. ex. byggnadsarbeten bestämde sålunda försäkringsrådet år 1934 bl. a., att person som åtog sig enstaka mindre ackordsarbeten (värdegräns 10 000 kr.) skulle anses som arbetare även om han anlidade anställd arbetskraft och bekostade materiel, under förutsättning dock att han personligen deltog i arbetet såsom arbetare. De av ackordstagaren anställda arbetarna betraktades också såsom arbetstagare hos byggherren. Dessa regler, som tillämpades även i fråga om vissa andra arbeten, antyder ett relativt vidsträckt arbetstagarbegrepp. Emellertid kunde också blotta innehavet av kapitalutrustning — såsom traktor eller verkstad — medföra att vederbörande ansågs såsom självständig företagare, och detta även om utrustningen icke användes i det ifrågakommande arbetet. Beträffande s. k. enhästkare gjorde försäkringsrådet år 1952 följande uttalande: »Person, som har blott en häst, bör, oavsett om han har jordbruk eller icke, med avseende å körningarbete, han utför med hästen åt andra, i regel anses såsom arbetare enligt olycksfallslagen, såvida icke hans arbete i det föreliggande fallet närmast är att jämföra med ett stadsbuds.» Även andra generella uttalanden av innebörd, att något enstaka eller ett fåtal kännetecken som regel skulle medföra ett visst bedömande, har gjorts av rådet. Emellertid må framhållas, att rådet beträffande exempelvis handelsresande och agenter tillämpade en praxis, som nära anslöt sig till de allmänna domstolarnas.

Såsom av det sagda torde framgå blev arbetstagarbegreppet i försäkringsrådets praxis enhetligt. Det inneslöt visserligen flera grupper av förvärvsarbetande, som vid en civilrättslig bedömning skulle ha ansetts såsom självständiga företagare. Men det kunde också i andra fall vara av ungefär samma omfattning som det civilrättsliga begreppet eller till och med något snävare än detta.

Vid tillämpningen av arbetarskyddslagen och arbetstidslagarna torde arbetstagarbegreppet ha erhållit ungefärligen samma innehåll som vid tillämpningen av 1916 års olycksfallsförsäkringslag.

Sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna trädde i kraft den 1 januari 1955 samtidigt med att bl. a. 1916 års olycksfallsförsäkringslag upphävdes. Enligt förarbetena till den nya lagstiftningen skall frågan om någons ställning såsom arbetstagare eller egen företagare bedömas civilrättsligt.

I det *civilrättsliga* arbetstagarbegreppets natur ligger, att arbetsavtalet mellan parterna skall vara grundläggande för bedömningen av rättsförhållandet dem emellan. Ur strängt civilrättslig synpunkt kan avtalsparternas sociala och ekonomiska ställning eller det sätt på vilket arbetsavtalet faktiskt fullgöres icke tillmätas betydelse. Denna tämligen snäva tolkning av arbetstagarbegreppet kommer till uttryck i arbetsdomstolens allmänna uttalande i domen nr 48/1947 (se bilaga II till betänkandet under Körare m. fl. inom skogsbruket). — Högsta domstolen hävdar emellertid i ett principuttalande år 1949 i anslutning till avgörandet av ett semester-mål (nytt juridiskt arkiv 1949 s. 768; se nämnda bilaga under Körare m. fl. inom skogsbruket), att man har att beakta alla i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter och att därvid de avtalslutandes ekonomiska eller sociala ställning kan vara ägnad att belysa, hur avtalet bör uppfattas. Domstolen uttalar vidare, att den omständigheten, att förhållandena i varje särskilt fall blir avgörande, icke hindrar, att — om avtalet är av en mera allmänt förekommande typ — ledning kan hämtas från den uppfattning om rättsläget, som eljest mera allmänt gjort sig gällande.

Redan 1942 års semesterkommitté gjorde i sitt betänkande (SOU 1944: 59) vissa uttalanden angående arbetstagarbegreppet. Kommittén utgick från att med arbetstagare enligt semesterlagen liksom förut bör förstås den som är arbetstagare enligt allmänna civilrättsliga regler men framhöll att det civilrättsliga arbetstagarbegreppet icke torde vara något i och för sig givet, oföränderligt begrepp. För vad kommittén i detta sammanhang vidare anförde har redogjorts i kap. I under rubriken Behandlingen av ny semesterlag vid 1945 års riksdag.

Vad kommittén sålunda anfört underströks särskilt av riksdagen vid behandlingen av kommitténs lagförslag. I propositionerna till 1945 års riksdag angående ändringar i arbetsfredslagstiftningen och ny semesterlag (nr 88 respektive 273) gjordes därjämte av vederbörande föredragande statsråd följande uttalande: »På sådana gränsområden mellan den offentliga och privata rätten som representeras av exempelvis semesterlagen torde bedömandet i det särskilda fallet komma att influeras av föreliggande omständigheter av social natur.»

På grund av högsta domstolens förenämnda dom år 1949 i ett semester-mål framhöll andra lagutskottet i sitt utlåtande nr 23 år 1950 i anledning av väckta motioner om beredande av semester m. m. åt skogskörare, att avgörande för frågan, huruvida en person är att anse såsom arbetstagare enligt semesterlagen eller ej, icke torde vara något visst avtalsvillkor såsom sådant utan samtliga i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter samt att bl. a. de avtalslutandes ekonomiska eller sociala ställning därvid kan vara ägnad att belysa, hur avtalet bör uppfattas.

Enligt de ändringar i 1947 års lag om allmän sjukförsäkring, vilka genomfördes vid 1953 års riksdag, skall en persons inkomst av tjänst vara avgörande för frågan, om han skall vara obligatoriskt försäkrad för tilläggssjukpenning eller ej. Såsom närmare utvecklades i propositionen nr 178 till nämnda riksdag innebär denna regel, att det arbetstagarbegrepp, som gäller inom civilrätten och som utbildats vid tillämpningen av semesterlagen, skall vara bestämmande för tillhörigheten till den obligatoriska försäkringen för tilläggssjukpenning. I konsekvens härmed föreslogs i sagda proposition, att samma civilrättsliga arbetstagarbegrepp skall vara avgörande även för den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen. I sitt utlåtande nr 35 med anledning av nämnda proposition framhöll andra lagutskottet, att det i vart fall beträffande samordningstiden torde vara lämpligast att i fråga om arbetstagarbegreppet anknyta till semesterlagens bestämmelser. — Utskottet uttalade i anledning av propositionen (nr 60) till 1954 års riksdag med förslag till yrkesskadeförsäkringslag m. m. i sitt utlåtande nr 22, att det torde vara nödvändigt att för yrkesskadeförsäkringen i dess helhet tillämpa samma arbetstagarbegrepp som gäller inom sjukförsäkringen samt att utskottet icke kan tillstyrka, att tillhörigheten till den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen anknytes till annat arbetstagarbegrepp än det som gäller inom civilrätten och som utbildat sig vid tillämpningen av semesterlagen. Utskottet underströk emellertid i sitt sistnämnda utlåtande, att omständigheter av social natur icke bör lämnas obeaktade då det gäller att pröva, huruvida en person är att anse som arbetstagarare i försäkringens bemärkelse eller ej. Denna fråga bör enligt utskottet — vilket även departementschefen framhöll i propositionen nr 178 till 1953 års riksdag — avgöras under hänsynstagande till samtliga i samband med avtalet eller anställningen föreliggande omständigheter, därvid bl. a. de avtalsslutande parternas ekonomiska och sociala ställning kan vara ägnad att belysa, hur avtalet bör uppfattas. Utskottet gjorde sig också till tolk för en mening, som utskottet tidigare förfäktat i olika sammanhang och som även kommit till uttryck i nyssnämnda proposition, nämligen att de skogskörare, å vilka ramavtalet för skogsbruket i Norrland och Dalarna äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande förhållanden, bör anses såsom arbetstagarare.

Utredningen delar den mening angående bestämningen av arbetstagarbegreppet, som uttalats i bl. a. motiven till sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna. Det är också utredningens uppfattning, att begreppet — sålunda bestämt — i rättspraxis erhållit ett väsentligt vidgat innehåll. Förskjutningen i praxis mot ett vidare arbetstagarbegrepp torde främst ha vunnits därigenom, att hänsyn i de särskilda fallen tagits till de faktiska omständigheter, varunder arbetet utförts. Att en person genom arbetsavtalet icke åtagit sig personlig arbetskyldighet har sålunda icke hindrat att han bedömts såsom arbetstagarare, under förutsättning dock, att

han väsentligen själv utfört det åtagna arbetet. Vidare torde i många gränsfall beaktandet av de avtalslutandes ekonomiska och sociala förhållanden vid tolkningen av föreliggande arbetsavtal ha lett till att den arbetande parten ansetts såsom arbetstagare.

Belysande för den utvidgning av arbetstagarbegreppet, som under senare år skett i rättspraxis, är ett flertal avgöranden framför allt av försäkringsrådet. För dessa har närmare redogjorts i bilaga II till betänkandet. I detta sammanhang må särskilt erinras om det i nytt juridiskt arkiv 1955 s. 345 refererade rättsfallet, däri skogskörare av högsta domstolen tillerkändes förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken i virkesägarens konkurs. Ett av de i domstolens beslut deltagande justitieråden uttalade härvid bl. a. följande: »Motsättningen mellan det sociala och det civilrättsliga arbetstagarbegreppet har sålunda i hög grad förlorat i betydelse dels rättsligt dels rent faktiskt. Utvecklingen kan sägas gå i riktning mot ett enhetligt arbetstagarbegrepp, som i princip är civilrättsligt bestämt men inbegriper skogskörare.»

Genom den förskjutning som alltså inträtt i fråga om innehållet i arbetstagarbegreppet har betydande grupper beroende uppdragstagare, som tidigare bedömts som självständiga företagare, rättsligen kommit att hänföras till arbetstagare. Så är fallet bl. a. med hästkörare inom skogsbruket samt »kontraktsanställda» växelstationsföreståndare hos televerket. Tvekan synes däremot råda, huruvida skogskörare som använder traktor skall jämnställas med arbetstagare. Något uttalande på denna punkt anser utredningen sig icke kunna göra i annan mån än att det i förevarande hänseende bör i och för sig vara likgiltigt, om för körningen användes dragdjur eller motorkraft. Den förut beskrivna utvecklingen, som alltjämt torde fortgå, är i viss mån avhängig av kollektivavtalens ökade användning för reglering av arbetsvillkoren inom yrkesområden med beroende uppdragstagare. Utvecklingen påskyndas av att en dylik reglering ofta nog influerar å sådana arbetsavtal inom ifrågavarande eller angränsande yrkesområden, som icke grundas å kollektivavtal.

Anmärkas hör, att arbetsdomstolen icke efter det domstolen i domen nr 48/1947 givit uttryck för en strikt tydning av det civilrättsliga arbetstagarbegreppet synes ha haft att taga ställning till något fall, där fråga varit huruvida någon skulle anses såsom arbetstagare eller icke.

Vissa allmänna synpunkter på en lagstiftning i ämnet

I det föregående har påvisats, hurusom efter 1945 års ändringar i arbetsfredslagarna en mera allmän tendens gjort sig gällande att avtalsvägen — bl. a. genom kollektivavtal — tillförsäkra beroende uppdragstagare semester- m. fl. förmåner. Vidare har utredningen uppehållit sig vid den samtidigt skeende förändringen av det civilrättsliga arbetstagarbegreppet, som i och för sig medfört att förvärvsarbetande, vilka tidigare

stått utanför gränsen till de anställda, kommit att i rättsligt avseende räknas som arbetstagare. Antalet uppdragstagare, som mera direkt skulle beröras av en lagstiftning i ämnet, har alltså genom dessa båda samverkande faktorer blivit allt mindre.

Ur *principiell synpunkt* synes något avgörande hinder icke möta för en utvidgning av tillämpningsområdet för de förut nämnda lagarna inom den sociala skyddslagstiftningen till att omfatta jämväl beroende uppdragstagare. Det kan emellertid vara tveksamt, om bestämmelserna i 17 kap. 4 § handelsbalken om förmånsrätt i arbetsgivares konkurs för arbetstagares avlöning bör erhålla en dylik vidgad tillämpning. Socialstyrelsen ansåg sig i sin utredning år 1944 icke kunna föreslå en utvidgning av giltighetsområdet för 17 kap. 4 § handelsbalken. De skäl, styrelsen härvid åberopade, har återgivits i kap. I under rubriken Socialstyrelsens förslag år 1944. Styrelsen hyste farhågor för att en utsträckning av förmånsrätten till nya grupper borgenärer skulle kunna leda till en försämring av rättsläget för övriga fordringsägare, bl. a. samtliga inteckningshavare. Vidare uttalade styrelsen — efter att ha konstaterat att här var fråga om en tyst förmånsrätt — att det med hänsyn till rättssäkerheten inom kreditlivet är önskvärt, att antalet tysta förmånsrätter begränsas i görligaste mån. Tillika framhöll styrelsen, att då bestämmandet av vilka som skulle anses som beroende uppdragstagare väsentligen skulle få ske genom en skälighetsprövning, ett nytt osäkerhetsmoment skulle införas på kreditlivets område, vilket icke kunde vara lämpligt.

Jämväl byggnadsborgenärsutredningen har i sitt betänkande med förslag till lag om tryggnad av byggnadsarbetares lönefordran m. m. (SOU 1946: 62) diskuterat frågan om en utvidgning av arbetstagarbegreppet enligt 17 kap. 4 § handelsbalken. Utredningen — som ansåg att beroende uppdragstagare vid byggnadsföretag borde i likhet med byggnadsarbetare för sina lönefordringar beredas skydd i annan ordning — fann sig icke kunna föreslå en dylik utvidgning.

Arbetstidsutredningen finner väl, att av socialstyrelsen åberopade skäl mot en legal utvidgning av tillämpningsområdet för 17 kap. 4 § handelsbalken alltjämt är för handen. Dessa skäl har emellertid numera väsentligt minskat i styrka, då — såsom ovan nämnts — genom inflytande av kollektivavtalsväsendet och genom uttjänjning av det civilrättsliga arbetstagarbegreppet kretsen av förvärvsarbetande, som skulle beröras av den legala utvidgningen, redan blivit allt trängre. Det kan därför ifrågasättas om hänsynen till kreditväsendet numera bör i och för sig lägga hinder i vägen för en utsträckning av förmånsrätten enligt 17 kap. 4 § handelsbalken till att omfatta jämväl beroende uppdragstagare.

En *annan fråga av allmän innebörd* är, huruvida den ifrågasatta utvidgningen av tillämpningsområdet för tidigare uppräknade lagar inom skyddslagstiftningen skall avse samtliga dessa lagar eller blott vissa av dem.

Vad angår 1930 års lag om arbetstidens begränsning, de speciella arbetstidslagarna samt arbetsarskyddslagen, har från dessa lagars tillämpning undantagits de s. k. okontrollerade arbetstagarna, d. v. s. de som utför arbete i sina hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. På grund härav och då flertalet beroende uppdragstagare arbetar under likartade förhållanden som de okontrollerade arbetstagarna saknas anledning att utvidga tillämpningsområdet för ifrågavarande lagar till att även omfatta beroende uppdragstagare.

Enligt förarbetena till skogsförläggningsslagen samt praxis på området betraktas virkesägare såsom arbetsgivare för de av honom anlitade ackordstagarna och dessas anställda medhjälpare. Någon utvidgning av giltighetsområdet för denna lag erfordras därför icke.

Lagen angående skydd mot vräkning vid arbetskonflikter, lagen om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m., lagen om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m. samt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar är, såvitt utredningen kan finna, av så ringa betydelse för de beroende uppdragstagarna, att utredningen icke anser sig behöva närmare ingå på spørsmålet om en utsträckning av tillämpningsområdet för dessa lagar.

De övriga lagar, varom här är fråga, utgöres av — förutom 17 kap. 4 § handelsbalken — semesterlagen samt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna. Bestämmelserna i dessa lagar kan icke fränkännas betydelse för de beroende uppdragstagarna. Lagstiftningsspörsmålet torde därför främst gälla en utvidgning av tillämpningsområdet för sistnämnda lagar till att omfatta jämväl beroende uppdragstagare.

Svårigheter vid en lagstiftning i ämnet

Mot ett införande av beroende uppdragstagare under semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och de båda försäkringslagarna synes — såsom förut nämnts — ur principiell synpunkt något avgörande hinder icke föreligga. Emellertid möter vid lagstiftning å området svårigheter i flera avseenden. De största svårigheterna gäller hela lagstiftningsspörsmålet och berör frågan om hur gränsen skall dragas mellan beroende och oberoende uppdragstagare samt frågan om hur nettoarbetsförtjänsten skall beräknas för de beroende uppdragstagarna. Vissa andra svårigheter skulle också uppstå vid tillämpningen av yrkesskadeförsäkringslagen å dessa uppdragstagare.

Gränsdragningsproblem

Gränsdragningen mellan beroende och oberoende uppdragstagare har diskuterats i motiven till 1945 års ändringar i arbetsfredslagstiftningen.

Inom denna lagstiftning, där de stridiga intressena huvudsakligen företrädes av organisationerna på arbetsmarknaden, ansågs emellertid gränsdragningen vara av mindre betydelse. Någon individuell prövning av förningsmedlemmarnas ställning förutsattes sålunda icke behöva ske. För semesterlagens vidkommande befarade man däremot, att en motsvarande utvidgning lätt skulle komma att medföra tvistigheter och en oenhetlig rättstillämpning. — Semesterlagen liksom 17 kap. 4 § handelsbalken samt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna avser till skillnad mot arbetsfredslagarna ekonomiska förhållanden mellan enskilda parter. En utvidgning av tillämpningsområdet för dessa lagar till att omfatta jämväl beroende uppdragstagare skulle därför medföra, att en prövning i varje individuellt fall måste ske av vederbörandes ställning såsom beroende eller oberoende uppdragstagare.

Av den undersökning, som utredningen företagit angående de beroende uppdragstagarnas arbetsförhållanden och för vilken redogjorts i kap. II, framgår med all tydlighet, att dessa förhållanden är i hög grad oenhetliga. Icke minst beträffande arten och graden av det beroende, vari uppdragstagarna står till sina uppdragsgivare, föreligger enligt undersökningen väsentliga skillnader icke blott de olika huvudgrupperna emellan utan jämväl som regel inom en och samma huvudgrupp. Uppdragstagarnas ekonomiska och sociala ställning är även mycket varierande. Allt detta medför, att det svårligen låter sig göra att utforma en bestämning av begreppet beroende uppdragstagare på sådant sätt att det med ledning därav går att med någon säkerhet avgöra om i de särskilda fallen vederbörande är beroende uppdragstagare eller ej. På grund härav blir man hänvisad till en bestämning av mera allmän innebörd för att kunna täcka alla de skiftningar i fallen, som kan förekomma. Därest de beroende uppdragstagarna skulle inrymmas under semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och de båda försäkringslagarna synes annan bestämning av begreppet beroende uppdragstagare knappast möjlig än den som redan kommit till uttryck i arbetsfredslagarna. Härav följer att prövningen i varje särskilt fall blir högst skönsmässig.

Det har från visst håll bland utredningens experter gjorts gällande, att redan den nuvarande lagstiftningen på ifrågavarande område, med hänsyn till den liberalare syn de dömande myndigheterna numera anlägger vid tolkningen av arbetstagarbegreppet, leder till skönsmässiga bedömanden. De uppkommande gränsdragningsproblemen skulle därför icke utgöra något avgörande skäl mot att under lagstiftningsområdet införa även beroende uppdragstagare.

Visserligen kan en skälighetsbedömning komma i fråga även i fall, då enligt gällande lagstiftning gränsdragning skall ske mellan arbetstagare och självständig företagare. Men dessa fall är jämförelsevis få. I den stora massan av fall är nämligen de faktorer, som har betydelse vid prövningen

av frågan om någon skall anses som arbetstagare i civilrättslig mening, lätt fastställbara och kan som regel var för sig bedömas objektivt. Helt annorlunda blir däremot förhållandet, om beroende uppdragstagare skall likställas med anställda. Antalet fall av skönsmässig bedömning blir då av sådan storleksordning, att de svårligen låter sig bemästra i praktiken.

Vidare torde det bli svårt att vid skälighetsprövningar av ifrågavarande slag nå erforderlig likformighet i rättstillämpningen. Dylika prövningar skulle även få göras av ett flertal olika myndigheter. Därest bestämmelserna i semesterlagen och 17 kap. 4 § handelsbalken erhöi en utsträckt tillämpning, skulle sålunda spörsmålet om gränsdragningen uppkomma såväl vid de allmänna domstolarna som arbetsdomstolen. Motsvarande spörsmål skulle vid en utvidgning av sjukförsäkringslagens tillämpningsområde uppkomma inför de allmänna sjukförsäkringskassorna — 630 lokal- och 31 centralsjukförsäkringskassor — samt överinstanserna enligt nämnda lag, riksförsäkringsanstalten och Kungl. Maj:t. Vid en utsträckning av yrkesskadeförsäkringslagens giltighetsområde skulle gränsdragningen ankomma på de försäkringsinrättningar, som meddelar försäkring enligt lagen, samt på försäkringsrådet. Att spörsmål om hur gränsen skall dragas mellan beroende och oberoende uppdragstagare sålunda skulle uppkomma inför ett flertal olika organ måste anses innebära avsevärd risk för oenhetliga avgöranden.

En möjlighet att undvika ett dylikt förhållande är att prövningen koncentreras till en enda myndighet. Då frågan om en uppdragstagares ställning blev relevant i något sammanhang skulle frågan brytas ut och överlämnas till den centrala myndigheten. Dennes beslut om uppdragstagarens ställning skulle sedan vara bindande för den andra myndigheten. En sådan tudelning av saken skulle emellertid medföra en tidsförlust som kan bli betydande. Det torde också kunna inträffa att den andra myndigheten under sin fortsatta behandling av fallet får inblick i förhållanden som, därest de varit kända för den centrala myndigheten, skulle lett till att dennas beslut i gränsdragningsfrågan gått i annan riktning. Vidare skulle ett överlämnande till en central myndighet av gränsdragningsspörsmålen medföra stor arbetsbelastning för denna myndighet, enär bedömningen måste ske från fall till fall. Nackdelarna med en centralisering anser utredningen vara så stora, att utredningen finner sig ej kunna tillråda någon sådan. Skulle semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och de båda försäkringslagarna göras tillämpliga även å beroende uppdragstagare, bör alltså enligt utredningens uppfattning gränsdragningsfrågorna handläggas av samma myndigheter, som i övrigt har att tillämpa lagarna.

I detta sammanhang vill utredningen framhålla, att ett hänförande av beroende uppdragstagare under semesterlagen m. fl. lagar säkerligen skulle medföra, att vissa andra uppdragstagare, som av de lagtillämpande organen icke ansetts intaga en beroende ställning i förhållande till sina uppdragsgivare, skulle anse sig orättvist bedömda och resa krav på likställighet

med de beroende uppdragstagarna. Enligt erfarenheten förhåller det sig också så, att skönsmässiga avgöranden oftare leder till missnöje än avgöranden som träffats på grundval av objektiva förhållanden. De svårbevästrade gränsfallen skulle bli många, och avgörandena skulle förvisso för den enskilde ofta förefalla slumpartade. Innan begreppet beroende uppdragstagare närmare bestämts i rättspraxis — vilket kan dröja avsevärd tid med hänsyn till att betydelsen ur prejudikatsynpunkt av varje avgörande blir ringa — skulle oklarheten om begreppets innehåll medföra rättsosäkerhet.

Utredningen anser sig sålunda kunna konstatera, att en utvidgning av tillämpningsområdet för semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och de båda försäkringslagarna till att omfatta även beroende uppdragstagare skulle föranleda avsevärda svårigheter vid ställningstagande till frågan, var gränsen bör dragas mellan beroende och oberoende uppdragstagare.

Beräkning av nettoarbetsförtjänsten

Därest semesterlagen göres tillämplig även å de beroende uppdragstagarna, kommer i allmänhet dessa att bli jämställda med de okontrollerade arbetstagarna. Uppdragstagarna blir därför i likhet med dessa arbetstagare icke berättigade till semester utan endast till semesterlön. Semesterlönen beräknas enligt semesterlagen efter den arbetsförtjänst, som vederbörande åtnjutit av sin arbetsgivare. Vid uträkning av arbetsförtjänsten tages emellertid ej hänsyn till löneförmån, som är avsedd att utgöra ersättning för särskilda kostnader.

Förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken har i rättspraxis icke tillerkänts handelsresande för ersättning för hållande av egen bil (nytt juridiskt arkiv 1943 s. 625). I fall, där bruttoförtjänstbelopp bevakats med yrkande om förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, torde dock prövningen av frågan om avdrag för särskilda kostnader bli beroende av konkursförvaltarens anmärkning.

Enligt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna är den försäkrades nettoarbetsförtjänst av betydelse dels vid beräkning av vissa försäkringsavgifter o. d. och dels vid bestämmande av vissa ersättningar på grund av försäkringarna.

Beträffande beräkningen av inkomst av tjänst enligt sjukförsäkringslagen förklarade andra lagutskottet i sitt utlåtande år 1953 nr 35 med anledning av i ärendet väckta motioner (I: 466 och II: 569), att avdrag givetvis får ske för beräknade kostnader för inkomstens förvärvande, t. ex. för häst eller traktor. Motsvarande gäller enligt praxis vid tillämpningen av yrkesskadeförsäkringslagen.

Vid bestämmande enligt semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och de båda försäkringslagarna av någons arbetsförtjänst i ett anställningsför-

hållande gäller sålunda, att hänsyn icke tages till löneförmåner, som är avsedda att utgöra ersättning för särskilda kostnader. Till dylika förmåner räknas ersättning för felräkning, slitning av kläder och verktyg, rese- och traktamentskostnader, användande av häst och fordon eller bil, avlönande av biträden m. m.

Särskilt vid tillämpningen av semesterlagen och försäkringslagarna förekommer redan nu en del fall, där nettoförtjänsten i anställning måste beräknas på nyss angivet sätt. — Enligt för hästkörare inom skogsbruket gällande kollektivavtal ingår sålunda i körarens likvid för utfört arbete ersättning för hållande av häst och redskap. I en del sådana avtal har också stadgats, att semesterlön till körare skall utgå endast på viss bestämd del av körarlikviden (55 % för norra och 60 % för mellersta och södra Sverige). Resten av likviden anses motsvara ersättning för häst och redskap. En dylik beräkningsgrund har jämväl ansetts tillämplig då fråga varit om semesterlön till körare som icke arbetat enligt kollektivavtal (nytt juridiskt arkiv 1948 s. 381).

Bortsett från skogskörarna torde det emellertid sällan förekomma att i arbetstagares ersättning för utfört arbete inräknas gottgörelse för särskilda kostnader. Där dylik gottgörelse ingår i arbetslikviden, är vederbörande nämligen som regel självständig företagare. Då arbetstagare erhåller gottgörelse för särskilda kostnader, brukar denna gottgörelse beräknas för sig och icke inräknas i arbetslikviden. Regeln att särskilda kostnader icke skall beaktas vid bestämmande av arbetsförtjänsten blir härigenom f. n. relativt lätt att tillämpa. Detta gäller även i stort sett beträffande hästkörarna inom skogsbruket, antingen de arbetar enligt gällande skogsavtal eller icke; vid bestämmande av nettoarbetsförtjänsten för dessa kan nämligen ledning hämtas från kollektivavtalens regler om semesterlön.

De beroende uppdragstagarna åter har — liksom övriga självständiga företagare — i sin verksamhet regelmässigt kostnader av skilda slag. Den ersättning uppdragstagarna betingar sig av sina uppdragsgivare brukar därför inkludera gottgörelse för dylika kostnader. Därest de beroende uppdragstagarna skulle införas under bl. a. semesterlagen och de båda försäkringslagarna samt jämsställas med arbetstagare, skulle man alltså beträffande beräkningen av nettoarbetsförtjänsten för uppdragstagarna ha att tillämpa samma regler som gäller för arbetstagarna. Vid tillämpning av semesterlagen å beroende uppdragstagare skulle sålunda hänsyn icke tagas till löneförmån som utgör ersättning för särskilda kostnader. Motsvarande skulle också gälla vid beräkningen av nettolön enligt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna för arbete, som utföres av vederbörande såsom beroende uppdragstagare.

En tillämpning å beroende uppdragstagare av regeln om avdrag för särskilda kostnader måste, såvitt utredningen kan finna, bli mycket besvärlig. I dessa fall växlar nämligen de särskilda kostnaderna betydligt från fall till

fall även i fråga om yrkesutövare i en och samma bransch. Det torde också ofta komma att visa sig svårt att erhålla säkra uppgifter för avdragsfrågans bedömande. Svårigheten att beräkna en uppdragstagares nettoinkomst enligt denna regel kan bli särskilt framträdande vid bestämmande av semesterlön enligt semesterlagen. Detta är fallet beträffande sådana personer (exempelvis vissa handelsresande), som samtidigt arbetar för flera huvudmän och som avlönas med provision samt själva bestrider de med uppdragen förenade kostnaderna. Att med anspråk på rättvisa avgöra hur stor del av de gemensamma kostnaderna som belöper sig på de särskilda uppdragsgivarna ter sig i det närmaste omöjligt.

Från en av utredningens experter har påpekats, att problem av ifrågasvarande art uppkommer redan med den nuvarande lagstiftningen och att man härvid åtminstone i viss utsträckning kunnat bemästra svårigheterna genom att överenskommelse träffats mellan arbetsgivare och arbetstagare om hur stor del av arbetstagarens likvid för arbetet, som skall anses motsvara ersättning för särskilda kostnader. Givet är att dylika överenskommelser skulle kunna träffas även mellan uppdragsgivare och beroende uppdragstagare. Men med hänsyn till de i hög grad varierande sätt, på vilka de beroende uppdragstagarnas ersättning beräknas, blir sannolikheten icke stor för att man på denna väg kan nå en lösning för ett större antal grupper.

Beträffande avdragsregeln må dessutom framhållas, att denna regel, tillämpad å beroende uppdragstagare, skulle medföra olika resultat alltefter som nettoavkastningen av uppdragstagarens rörelse varit större eller mindre.

Enligt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna gäller att inkomsten av arbete i egen verksamhet icke må beräknas högre än som motsvarar skälig avlöning för liknande arbete för annans räkning. Denna bestämmelse är i allmänhet någorlunda lätt att tillämpa och torde även i det stora flertalet fall medföra ett godtagbart resultat. Vissa skäl kan således anses tala för att en liknande generell regel skulle meddelas för beräkning av arbetsförtjänsten för beroende uppdragstagare, för den händelse semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och de båda försäkringslagarna göres tillämpliga å dessa. De beroende uppdragstagarna skulle i så fall enligt dessa lagar behandlas som arbetstagare i alla hänseenden utom i fråga om beräkning av inkomsten av arbete. Det skulle med andra ord införas en särregel om hur inkomsten skulle beräknas för uppdragstagarna. Emellertid skulle det vid sådan särregel bli nödvändigt att avgränsa beroende uppdragstagare gentemot såväl de anställda som de oberoende uppdragstagarna. En dubbel gränsdragning skulle med all säkerhet så försvåra lagtillämpningen, att införande av några särbestämmelser på ifrågasvarande områden ej kan tillrådas.

Vid ett utsträckande av de förevarande lagarnas tillämpningsområden till att omfatta även beroende uppdragstagare skulle man alltså bli hänvisad

till de regler som f. n. tillämpas beträffande beräkningen av inkomst i arbetsanställning. I dylikt fall skulle emellertid uppkomma alla de svårigheter vid nettoersättningens bestämmande, varför tidigare redogjorts.

Särskilt spörsmål beträffande yrkesskadeförsäkringslagen

Den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen omfattar även — till skillnad mot försäkringen enligt den tidigare gällande olycksfallsförsäkringslagen — arbetstagare som utför arbete i sitt hem eller å annat av arbetstagaren bestämt arbetsställe.

I propositionen (nr 60) till 1954 års riksdag med förslag till lag om yrkesskadeförsäkring anförde departementschefen beträffande dessa s. k. hemarbetare, att det bör möta mindre betänkligheter att inordna dem under den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen, när samordningen genomförts och yrkesskadeförsäkringen som en följd härav i allmänhet icke skall gripa in förrän efter 90 dagar. Sedan så lång tid förflutit torde ersättning komma i fråga endast för ett mycket begränsat antal skador. Att på grund av kontroll- och utredningssvårigheter utesluta dessa ofta mycket behjärtansvärda fall från yrkesskadeförsäkringen bör ej ifrågakomma. Ej heller synes avgörande betydelse böra tillmätas den omständigheten, att arbetsgivaren har svårt att övervaka hur hemarbete anordnas.

Andra lagutskottet framhöll i sitt utlåtande (nr 22) i anledning av propositionen att den föreslagna utvidgningen helt naturligt kommer att ställa de tillämpande myndigheterna inför vissa svårigheter. Vid olycksfall i hemmet kan det sålunda vara vanskligt att bedöma, huruvida olycksfallet står i erforderligt samband med vederbörandes arbete eller ej. Utskottet saknade emellertid anledning att antaga annat än att dessa svårigheter skall kunna bemästras. Genom samordningen utmönstras från yrkesskadeförsäkringen den stora mängden av kortvariga skador, och i de skadefall, som där-efter kvarstår, torde händelseförloppet i allmänhet kunna på ett tillfredsställande sätt klarläggas. Utskottet hyste vidare förhoppningar, att ett stort antal arbetstagare skall begagna sig av den nya lagstiftningens möjligheter att enskilt, kollektivt eller genom arbetsgivarens försorg teckna frivillig försäkring för skador utom arbetet; i den mån så sker kommer svårigheterna väsentligen att försvinna.

En utvidgning av yrkesskadeförsäkringslagens tillämpningsområde till att omfatta även de beroende uppdragstagarna skulle medföra, att antalet svårbedömbara fall rörande fråga om skada ådragits i arbete eller om olycksfall inträffat under ersättningsbar färd till eller från arbetsstället ökar i antal. Att exempelvis bedöma om ett fritidsombud hos ett försäkringsföretag vid inträffat olycksfall befunnit sig i arbete för företagets räkning eller under ersättningsbar färd till eller från sådant arbete måste ofta bli vanskligt.

I nu berörda hänseende skulle alltså icke ringa svårigheter uppkomma att tillämpa yrkesskadeförsäkringslagen å beroende uppdragstagare. Emel-

lertid är att märka, att uppdragstagarna — såväl beroende som andra — har möjlighet att genom frivillig försäkring enligt lagen bereda sig skydd vid yrkesskada. Sådan frivillig försäkring plägar — enligt vad utredningen erfarit — avse skador såväl i som utom arbetet.

Sammanfattning och ställningstagande

Utvecklingen inom sociallagstiftningen har varit starkt framträdande under den gångna delen av innevarande sekel. Sålunda har lagar tillkommit om begränsning av arbetstiden, om arbetarskydd och semester samt om försäkring vid sjukdom och yrkesskada. Dessa lagar har hittills ansetts böra gälla endast sådana personer, som är mera fast knutna till något företag eller någon rörelse, d. v. s. de anställda.

Så småningom har emellertid krav framställts på att vad sålunda gäller anställda, även skulle äga tillämpning å vissa andra, som icke är anställda, men vilkas arbetskraft tages i anspråk för ett företags räkning. Dessa krav kan i och för sig ej anses obilliga. Frågan gäller därför närmast om behovet att lagstiftningsvägen tillgodose kraven kan anses så starkt, att det överväger de särskilda svårigheter, som föreligger vid en tillämpning av lagstiftning i ämnet.

Den föregående framställningen visar, att den år 1945 genomförda utvidgningen av tillämpningsområdet för arbetsfredslagstiftningen till att omfatta även beroende uppdragstagare medfört, att det under senare år blivit allt vanligare att arbetsvillkoren för beroende uppdragstagare bestämmas genom kollektivavtal. Förutom det att sådana avtal brukar innehålla föreskrifter om semester, kan arbetsvillkoren och arbetsförhållandena i övrigt genom avtalen erhålla sådan reglering att vederbörande blir att anse såsom arbetstagare. Även där kollektivavtal icke träffats mellan parterna har det blivit alltmera brukligt att uppdragstagare avtalsvägen tillförsäkras semesterlön.

Delvis under inflytande av utvecklingen på avtalsfronten har en ändrad rättslig uppfattning om innebörden i arbetstagarbegreppet kunnat konstateras. Det strikta civilrättsliga bedömandet har sålunda uppmjukats genom att hänsyn ansetts böra tagas till — förutom arbetsavtalet mellan parterna — det sätt på vilket förhållandet mellan parterna faktiskt gestaltar sig samt genom att de avtalsslutandes ekonomiska och sociala ställning ansetts böra beaktas vid tolkningen av föreliggande arbetsavtal.

Nu berörda omständigheter har lett till att i många fall förvärvsarbetande eller grupper av sådana, vilka tidigare varit att anse såsom uppdragstagare, kommit att intaga arbetstagarställning. Därmed har de också, såvitt nu är i fråga, blivit likställda med arbetstagare. De förvärvsarbetande, som på angivet sätt ännu icke vunnit dylik likställighet, återfinnes huvudsakligen bland handelsresande, fritidsombud hos försäkringsföretag samt åkare och bensinstationsinnehavare.

Utvecklingen beträffande särskilt kollektivavtalsväsendet har emellertid med säkerhet ännu icke avstannat. Denna jämte den liberalare rättsliga bedömningen av arbetstagarbegreppets innehåll torde, såvitt nu kan förutses, leda till att ytterligare grupper av beroende uppdragstagare inom en tämligen snar framtid avtalsvägen likställas med arbetstagare eller blir i rättslig mening att anse såsom sådana. Det synes med hänsyn härtill med fog kunna göras gällande, att behovet att nu skrida till en lagstiftning i ämnet ej är särskilt starkt.

Till övervägande kommer då närmast arten och graden av de svårigheter, som skulle yppas vid tillämpningen av en lagstiftning på förevarande område.

Såsom framgår av det föregående har utredningen funnit de mest framträdande svårigheterna hänförliga till frågan hur gränsen skall dragas mellan beroende och oberoende uppdragstagare samt till frågan om hur nettoarbetsförtjänsten skall beräknas för de beroende uppdragstagarna.

Vad angår gränsdragningsproblemen har utredningen, på sätt förut redovisats, funnit att en laglig bestämning av begreppet beroende uppdragstagare för att kunna täcka alla de skiftande fall som förekommer måste givas en allmän innebörd i likhet med den nuvarande bestämningen i arbetsfredslagarna samt att härav måste följa, att prövningen i varje särskilt fall blir högst skönsmässig. Även om de nuvarande lagarna på området kan ge anledning till våra gränsdragningsproblem, är dessa fall jämförelsevis få och vållar därför icke större bekymmer. Om däremot beroende uppdragstagare likställas med anställda, blir antalet fall av skönsmässig bedömning av sådan storleksordning att de svårigen låter sig bemästra i praktiken. Vidare skulle dylika skälighetsprövningar få göras av ett flertal myndigheter, vilket måste innebära risk för i hög grad oenhetliga avgöranden. Att överlämna gränsdragningsspörsmålen till ett centralt organ har utredningen icke ansett lämpligt.

Beträffande frågan om nettoarbetsförtjänstens beräkning är de förmåner, som genom de ifrågavarande lagarna beredes arbetstagare, i väsentlig mån till sin storlek beroende av arbetstagarens årliga arbetsförtjänst. Å denna beräknas också vissa avgifter o. d. som skall erläggas enligt försäkringslagarna. Vid bestämmande av nämnda arbetsförtjänst gäller regeln att hänsyn ej skall tagas till löneförmåner, som är avsedda att utgöra ersättning för särskilda kostnader. Då arbetstagare erhåller löneförmåner av nu antytt slag, är förmånerna regelmässigt fastställda för sig och icke inräknade i arbetslikviden. Härigenom blir regeln vad arbetstagare beträffar i de allra flesta fallen lätt att tillämpa. Om regeln appliceras å beroende uppdragstagare — vilket sker om dessa vid tillämpningen av lagarna likställas med arbetstagare — skulle det emellertid, enär uppdragstagarnas arbetslikvid vanligen inkluderar ersättning för dylika kostnader, i ett betydande antal fall bli fråga om att beräkna vilken del av arbetslikviden som

skall anses motsvara sådan ersättning. Vidare är att uppmärksamma, att det i ett icke ringa antal fall blir så gott som omöjligt att med någorlunda rättvisa bestämma den verkliga nettoarbetsförtjänsten. Att i de särskilda lagarna införa särbestämmelser om hur nettoarbetsförtjänsten skall beräknas för beroende uppdragstagare är enligt utredningen icke lämpligt med hänsyn till den dubbla gränsdragning som då skulle bli erforderlig.

Även andra vanskligheter är förbundna med en lagstiftning i ämnet. Sålunda skulle en utvidgning av tillämpningsområdet för 17 kap. 4 § handelsbalken leda till försämring av rättsläget för övriga fordringsägare, bl. a. inteckningshavare. — Vidare skulle det vid tillämpningen av yrkesskadeförsäkringslagen å beroende uppdragstagare uppkomma ytterligare fall, där det skulle bli svårt att avgöra, om rätt till ersättning enligt lagen föreligger, d. v. s. om skada ådragits i arbetet respektive under ersättningsbar färd till eller från arbetet.

Att svårigheter av förut angivna slag i viss mån gör sig gällande redan med nuvarande ordning är otvivelaktigt. Emellertid bestämmes f. n. de beroende uppdragstagarnas ställning i förevarande avseenden väsentligen av kollektiva uppgörelser och dessas inverkan på lagarnas tillämpning. Detta medför — i motsats till vad förhållandet skulle bli vid en lagstiftning i ämnet — rika möjligheter till en smidig anpassning efter i varje särskilt fall föreliggande omständigheter.

Ytterligare en synpunkt synes här vara att beakta. Uppdragstagarna torde av sina medkontrahenter icke kunna få ut större sammanlagd ersättning — vanligtvis i form av provision å försålda varor eller engångsersättning för viss prestation — än förhandlingsläget vid varje tidpunkt tillåter. Hur denna ersättning sedan fördelas på särskilda poster (egentlig lön, semesterlön, avgifter till försäkring etc.) kan möjligen ha sin betydelse i fråga om den enskilde individens disposition av sina inkomster men blir som regel utan verklig ekonomisk betydelse. Det vill på grund härav synas som om uppdragstagarna skulle ha föga att vinna på att inordnas under semesterlagen och försäkringslagarna. Under en övergångstid skulle eventuellt en del uppdragstagare kunna erhålla vissa förmåner utöver avtalet, men dessa skulle sannolikt försvinna, då gällande överenskommelser uppsagts och ersatts med nya. Vid detta förhållande synes lagstiftning i ämnet icke kunna vara av någon egentlig betydelse för de grupper, som därav skulle bli berörda.

Då utredningen nu gör en avvägning mellan å ena sidan behovet av en lagstiftning i ämnet och å andra sidan alla de svårigheter, som i praktiken skulle uppkomma vid lagstiftningens tillämpning, finner utredningen att nämnda svårigheter är av den art och grad, att de med hänsyn till det jämförelsevis ringa behovet bör leda till ett avstyrkande av lagstiftning. I allt fall synes det lämpligt, att ännu någon tid avvakta den vidare utvecklingen innan ställning tages till lagstiftningsfrågan.

Vid detta ståndpunktstagande har utredningen icke ansett sig böra framlägga något lagförslag. Skulle det likväl anses, att de beroende uppdragstagarna nu bör beredas laglig rätt till semester- m. fl. förmåner, synes ingen annan lösning vara möjlig än att de särskilda lagarnas tillämpningsområden utvidgas genom införande i lagarna av bestämmelser, motsvarande dem som år 1945 infördes i arbetsfredslagarna. Åt rättstillämpningen får i sådant fall överlätas att i görligaste mån söka lösa alla de svårigheter som kommer att uppstå vid lagarnas tillämpning å beroende uppdragstagare.

Till sist må framhållas, att en utredning av arbetstagarbegreppets innebörd inom hela sociallagstiftningen måhända — till avhjälpande av den rådande oklarheten härutinnan — skulle vara påkallad. En undersökning av den omfattning, som härvid skulle vara nödig, har utredningen med sitt begränsade uppdrag icke ansett sig ha att företaga.

Redogörelse för av arbetstidsutredningen verkställd undersökning rörande beroende uppdragstagare

Inledning

För arbetstidsutredningen har det varit av vikt att vinna kännedom om de yrkesområden, inom vilka beroende uppdragstagare finnes, det ungefärliga antalet sådana uppdragstagare inom de olika yrkesområdena, de förhållanden, under vilka uppdragstagarna har att fullgöra sina uppdrag — främst de omständigheter, som kan grunda en beroende ställning i förhållande till vederbörande uppdragsgivare — samt om och i vad mån uppdragstagarna avtalsvägen kunnat av sina uppdragsgivare erhålla förmåner av det slag, som arbetstagare lagligen åtnjuter av sina arbetsgivare. Utredningen har därför hänvänt sig till organisationer på såväl uppdragsgivar- som uppdragstagsidan samt i vissa fall till enskilda företag med begäran om upplysning i berörda hänseenden.

Det inkomna materialet torde dock icke vara fullständigt på det sätt, att det avser samtliga inom näringslivet verksamma beroende uppdragstagare.

En av anledningarna till brister i materialet är den rådande ovissheten om var gränsen skall dragas mellan beroende och oberoende uppdragstagare. Den bestämning av begreppet beroende uppdragstagare, som de år 1945 genomförda ändringarna av arbetsfredslagarna (bl. a. lagen om förenings- och förhandlingsrätt) innehåller, lämnar nämligen — liksom förarbetena till dessa lagändringar — icke erforderlig ledning då det gäller att i enskilda fall taga ställning till frågan om någon skall anses såsom beroende eller oberoende uppdragstagare. Någon domstolspraxis på området föreligger icke heller. För uppgiftslämnarna har det emellertid också stundom varit vanskligt att bedöma, huruvida i särskilda fall anställnings- eller uppdragstagarförhållande bör anses vara för handen. Dessa gränsdragningssvårigheter, som berörts i vissa organisationers yttranden till utredningen, kan ha föranlett att en del förvärvsarbetande eller grupper av sådana, som kanske bort anses såsom beroende uppdragstagare, icke redovisats, enär vederbörande betraktats såsom oberoende uppdragstagare eller såsom anställda. Beträffande vissa yrkesarbetande, varom uppgifter inkommit till utredningen, synes tvekan kunna råda, huruvida de bör anses såsom beroende eller oberoende uppdragstagare. Sådana tveksamma fall kommer emellertid även att inflyta i denna redogörelse. Däremot kommer icke att närmare redovisas sådant material, varav klart framgår, att arbetstagarförhållande föreligger.

En annan anledning till brister i materialet är, att det för vederbörande organisationer ofta varit förenat med stora svårigheter att fastställa, var inom näringslivet beroende uppdragstagare är verksamma.

Utredningsmaterialet synes ge vid handen, att beroende uppdragstagare återfinns inom i stort sett samtliga de huvudgrupper, som uppräknats i en av socialstyrelsen år 1944 avlämnad utredning, som legat till grund för de förutberörda ändringarna i arbetsfredslagarna. De av styrelsen angivna grupperna är följande:

1) Handelsagenter samt sådana handelsresande och platsförsäljare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst. Hit höra bensinstationsföreståndare samt försäljare av jordbruksmaskiner, symaskiner, dammsugare, golvbonare, radioapparater, böcker m. m.

2) Försäkringsagenter, annonsombud och inkasserare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst.

3) Vissa utkörare av bröd, charkuterivaror, läskedrycker m. m., som använda egna hästar eller egna bilar.

4) S.k. smååkare, d.v.s. häst- eller lastbilägare, som själva verkställa körslor för byggen, väg- och gatuarbeten m. m.

5) Småbrukare m. fl., som med egna hästar eller bilar verkställa skogskörslor eller körslor för vägarbeten.

6) Underentreprenörer vid vissa byggnads-, diknings- och vägarbeten.

7) Stenhuggare, som verkställa uttagning av sten i egna eller av dem själva arrenderade berg.

8) Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell).

Emellertid synes kategorien »stenhuggare, som verkställa uttagning av sten i egna eller av dem själva arrenderade berg», icke längre vara aktuell. Däremot tillkommer vissa föreståndare vid televerket, prenumerationsombud och föreståndare för bryggerinederlag. Anmärkas bör, att man skiljer mellan bensinstationsföreståndare och bensinstationsinnehavare. De förra är anställda, i regel hos vederbörande bensinbolag, medan de senare betraktas som uppdragstagare.

Vid redovisningen av utredningsmaterialet har uppgifter om storleken av uppdragstagarnas provisioner och övriga ersättningsförmåner som regel utelämnats, enär uppgifterna icke ansetts erforderliga i sammanhanget. Vidare har de avtalslutande parternas namn uteslutits i sådana fall, där detta ansetts lämpligen kunna ske.

Redogörelsen inom varje grupp bygger på uppgifter från de olika organisationerna, i vissa fall på uttalanden från enskilda företag. Tillika belyses framställningen med innehållet i vissa såsom typiska ansedda avtal mellan uppdragsgivare och uppdragstagare.

Handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare

Allmänt

Med handelsagent förstås enligt 65 § lagen den 18 april 1914 om kommission, handelsagentur och handelsresande (kommissionslagen) »den, som åtagit sig uppdrag att för annans (huvudmannens) räkning verka för avsättning av varor genom att upptaga köpeanbud (order) till huvudmannen eller att i dennes namn sluta försäljningsavtal, och som icke är anställd i huvudmannens tjänst utan driver verksamheten såsom självständig yrkesidkare med eget kontor eller annan egen lokal för sin rörelse, dit meddelanden angående denna kunna sändas». Enligt 85 § kommissionslagen förstås med handelsresande »den, som åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning resa från ort till annan och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av försäljningsavtal i dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras å resan». Handelsresande kan antingen vara anställd i huvudmannens tjänst (86 § i lagen) eller icke anställd i tjänst hos denne (87 §). Platsförsäljare är enligt 93 § kommissionslagen den som »åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning inom den ort, där denne driver sin rörelse, besöka kunder och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av försäljningsavtal i dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras». Liksom handelsresande kan platsförsäljare vara antingen anställd i huvudmannens tjänst eller icke.

Från Föreningen Sveriges aktiva handelsresande har till utredningen inkommit vissa uppgifter angående en av föreningen år 1954 företagen undersökning beträffande arbetsförhållandena m. m. för föreningsmedlemmar.

Om denna undersökning har föreningen upplyst följande: Föreningens samtliga medlemmar¹ — ca 5 300 personer — anmodades besvara till dem översända frågeformulär, som därefter skulle överlämnas till föreningen. Svar inkom från omkring 1 050 medlemmar. 71 % av dessa uppgav, att de av sina huvudmän erhöll antingen fast lön eller till minimibeloppet garanterad provision eller provision jämte dagtraktamente. Dessa 71 % har av föreningen betraktats såsom arbetstagare. 8 % av uppgiftslämnarna utgjordes av resande, som avlönades uteslutande med provision och som antingen hade att följa av sina huvudmän uppgjorda resplaner eller hade rapportskyldighet gentemot huvudmännen eller hade av huvudmännen tillförsäkrats sjukförmåner, pension eller ersättning för resekostnader. Beträffande dessa 8 % har föreningen icke ansett sig kunna — med stöd av de erhållna uppgifterna — bedöma om och i vad mån de bör anses såsom arbetstagare, beroende eller oberoende uppdragstagare. 2 % av de inkomna svaren har icke lämpat sig för bearbetning.

Återstående 19 % av uppgiftslämnarna eller 200 av dem är enligt föreningens mening beroende uppdragstagare. Eventuellt får emellertid några av dessa anses såsom oberoende uppdragstagare. Ifrågavarande 19 % har besvarat nedanstående i det översända formuläret upptagna frågor på sätt som följer. Siffrorna anger procent. Beträffande frågorna om födelseår, försäljningsbransch och till statlig inkomstskatt taxerad inkomst för år 1953 anges inom parentes motsvarande procentsiffror för de uppgiftslämnare, som av föreningen ansetts vara arbetstagare.

<i>Representerar Ni f. n. ett, två eller flera företag?</i>	<i>Utför Ni mellan kundbesöken arbete åt företaget?</i>
Ej svar 1	Ej svar 3
Ett 45	Nej 83
Två 26	Kontorsarbete 1
Tre eller flera 28	Lagerarbete 1
	Reklamarbete 1
<i>Har viss uppsägningstid avtalats?</i>	Telefonförsäljning 6
Ej svar 2	Annat arbete 2
Nej 44	2 slags arbete enligt ovan 2
14 dagar eller kortare 2	3 slags arbete enligt ovan 2
En månad 14	<i>Erhåller Ni särskild ersättning för arbete, som utföres mellan kundbesöken?</i>
Två månader 3	Ej svar 9
Tre månader 30	Nej 70
Längre tid än tre månader 5	Fast belopp per dag 13
<i>Åtnjuter Ni (utöver provisionen) särskild gottgörelse för representation?</i>	Ersättning i annan form 9
Ej svar 13	<i>Åtnjuter Ni av företaget ordnad semesterledighet?</i>
Ja 7	Ej svar 9
Nej 80	Ja (semesterens längd ej angiven) ... 1
<i>Åtnjuter Ni särskild ersättning för expenser (porto, telefon etc.)?</i>	Nej 57
Ej svar 12	Tre veckor 21
Ja 16	Fyra veckor 2
Nej 71	En månad 4
	Längre än en månad 6

¹ Enligt uppgift av föreningen beräknas samtliga handelsresande inom landet till minst 16 000 personer.

Om Ni inte åtnjuter av företaget ordnad semesterledighet, erhåller Ni i alla fall semesterlön av företaget?

Ej svar	11
Ja	22
Nej	66

Om Ni har av företaget ordnad semesterledighet, utgår under ledigheten såväl provision i vanlig ordning som semesterlön, beräknad å provisionsinkomst under kvalifikationsåret?

Ej svar	5
Ja	75
Nej	20

När är Ni född?

Före 1880	(—)	1
1880—1889	(2)	6
1890—1899	(15)	28
1900—1909	(29)	31
1910—1919	(36)	27
1920—1929	(16)	4
1930—1939	(1)	—
Ej svar	(1)	2

Försäljningsbransch?

Metall	(21)	13
Jord och sten	(3)	4
Trä	(4)	10
Papper och grafiska	(8)	7
Livsmedel	(17)	9
Textil och beklädnad	(20)	24
Läder-, hår- och gummivaror... (5)		4
Kemisk-tekniska	(13)	4
Diverse, blandad försäljning... (8)		15
Kontors- och butiksmaskiner... (2)		7
Ej svar	(1)	2

Hur stor var Eder till statlig inkomstskatt taxerade inkomst för år 1953?

Ej svar	(4)	4
Under 10 000	(17)	52
10 000—15 000	(41)	26
15 000—20 000	(24)	12
20 000—30 000	(13)	5
Över 30 000	(2)	2

Av de uppgiftslämnare, som ansetts vara anställda, har 17 % med ja och 79 % med nej besvarat frågan, huruvida vederbörande har att följa av företaget uppgjorda resplaner. 3 % av dessa uppgiftslämnare har icke besvarat frågan och 1 % av dem har meddelat, att de delvis har att följa av företaget uppgjorda sådana planer. De beroende uppdragstagare, som representerar två eller flera företag, har enligt föreningens erfarenhet i flertalet fall 80—90 % av sin sammanlagda inkomst från ett av företagen. Någon tydlig skillnad i inkomstförhållandena föreligger enligt undersökningen icke mellan dem som representerar endast ett företag och dem som representerar två eller flera företag. En jämförelse mellan det totala materialet vid ifrågavarande undersökning och vid en av föreningen år 1944 gjord undersökning utvisar, att antalet handelsresande med fast lön, helt eller delvis, väsentligt ökat, att gruppen enbart provisionsavlönade kraftigt minskat och att antalet provisionsavlönade med garanterad minimiinkomst stigit. Av undersökningen år 1944 framgick emellertid icke, huru stor del av de enbart provisionsavlönade som erhöll dagtraktamente. Det är därför osäkert, om den berörda utvecklingen lett till en procentuell ökning av antalet anställda handelsresande. Antagligen har emellertid så varit fallet. Möjligt är att undersökningen är representativ för kåren i dess helhet, men något säkert uttalande härom kan icke göras.

Verkstadsindustri

Sveriges verkstadsförening har tillfrågat ett antal företag rörande förekomsten av beroende uppdragstagare. Därvid har konstaterats, att företagen numera i stor utsträckning anställer försäljare och agenter på samma villkor som tjänstemän. Endast hos två företag förekommer — föreningen veterligt — beroende uppdragstagare, nämligen hos Husqvarna vapenfabriks AB:s depåer och Kullberg & Co AB.

Utredningen har inhämtat, att hos AB Åtvidabergs industrier sysselsättes vissa försäljningsombud och reparatörer, vilkas verksamhet kan vara av intresse i detta sammanhang.

Husqvarna vapenfabriks AB har meddelat följande.

Bolagets dotterföretag (depotbolagen) sysselsätter omkring 400 *symaskinsförsäljare* (ombud), vilka som regel är beroende uppdragstagare. Förhållandet mellan depotbolagen och ombuden är reglerat genom kollektivavtal och kontrakt. Närmare direktiv angående arbetets utförande lämnas dels i ett tryckt häfte »Instruktioner och anvisningar för symaskinsombud», dels genom order från försäljningschefer och arbetsledning. Skyldighet föreligger för ombuden att följa dessa råd och anvisningar i den mån de icke står i strid med avtalets bestämmelser. Ombuden äger rätt att försälja även andra varor, dock icke sådana som konkurrerar med bolagets. Under vissa perioder efter kriget, då tillgången på symaskiner för försäljning var starkt begränsad, stimulerade depotbolagen sina ombud att driva sådan extra försäljning. År 1955 innehade sålunda omkring hälften av ombuden vid sidan av ombudssysslän försäljningsuppdrag för andra uppdragsgivares räkning eller verksamhet av annat slag. Sedan år 1946 åtnjuter ombuden »rekreationsersättning» med viss procent av den samlade provisionsinkomsten. Riksförsäkringsanstalten har på förfrågan därom från bolaget i skrivelse den 16 oktober 1954 förklarat, att ombuden icke torde vara att betrakta såsom arbetstagare enligt sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna.

Enligt kollektivavtalet, som träffats mellan å ena sidan depotbolagen och å andra sidan Handelstjänstemannaförbundet, är parterna ense om att ombuden är självständiga företagare men som regel att betrakta såsom beroende uppdragstagare i den s. k. arbetsfredslagstiftningen.

Kollektivavtalet innehåller därjämte bl. a.: Varje ombud skall tilldelas försäljningsdistrikt. Försäljningsarbetet skall bedrivas effektivt och på för bolaget tillfredsställande sätt. Ombudet åligger att förvärva sådana kunskaper, som är erforderliga för att det på ett fackmässigt sätt skall kunna bedriva försäljningsarbetet och lämna kunderna god service. För att ombudet skall erhålla dessa kunskaper medverkar bolaget i den utsträckning och på det sätt som kan vara lämpligt och möjligt. Ombudet äger rätt att för rekreation taga ledigt från agenturen å tid, som med hänsyn till arbetet och efter överenskommelse med depotchefen eller inspektören kan anses lämplig. Bolaget förbinder sig att bekosta och vidmakthålla kollektiv olycksfallsförsäkring för ombudet samt att bidra till ombudets frivilliga sjukförsäkring enligt lagen om allmän sjukförsäkring. Ombudet är skyldigt att följa de råd och anvisningar om arbetets utförande som bolaget kan utfärda, där dessa icke strider mot bestämmelserna i avtalet. Försäljningsprovision, inkluderande ersättning för resor och andra omkostnader, inkassoprovision och undervisningsersättning, regleras genom kontrakt mellan bolaget och ombudet.

Enligt kontraktet, vartill formulär är bifogat avtalet, åtar sig ombudet att förmedla försäljning av bolagets symaskiner jämte symaskinsmotorer och tillbehör till de försäljnings-, leverans- och betalningsvillkor som bolaget fastställer samt att ombesörja med försäljningen förenad inkassering och service. Ombudet skall bedriva agenturen såsom självständig företagare och får försälja även andra varor. Emellertid förbinder sig ombudet att icke försälja symaskiner av annat fabrikat eller med bolagets övriga tillverkningar och tillbehör konkurrerande artiklar. För omhändertagda bolagets tillhöriga medel, varor m. m. skall ombudet ställa säkerhet. Vid försäljning av symaskiner, symaskinsöverdelar och lösa motorer utgår till ombudet försäljningsprovision (varav en del anses såsom rese- och omkostnadsersättning), undervisningsersättning och inkassoprovision. Vid försäljning av »apparater, delar, nålar och tillbehör» utgår rabatt. Dessa köp sker i fast räkning. Ombudet skall på av bolaget fastställda redovisningsdagar redovisa alla för bolagets räkning inkasserade belopp samt inleverera dessa till bolaget. Till kvitton för uppburna inbetalningar får endast användas av bolaget tillhandahållna blanketter. Alla för bolagets räkning mottagna medel skall hållas åtskilda från ombudets egna tillgångar. Ombudet tillkommande undervisningsersättning, provision m. m. utbetalas veckovis under den på redovisningen följande veckan. Såsom rekreativsupplägg utgår årligen den 1 juni bonus med viss procent på sammanlagda beloppet av ombudets försäljnings- och inkassoprovision samt

undervisningsersättning (dock ej på rese- och omkostnadsersättning) under närmast föregående tolv månader. Om kontraktet uppsägs av bolaget gäller en uppsägningstid, som — alltefter den tid ombudet innehaft agenturen — varierar mellan fyra och åtta veckor. Vid uppsägning från ombudets sida är uppsägningstiden tre veckor. För extra ombud gäller fjorton dagars ömsesidig uppsägningstid. Bolaget äger emellertid uppsäga kontraktet till omedelbart upphörande bl. a. om ombudet försäljer eller medverkar till försäljning av med bolagets tillverkningar och tillhör konkurrerande artiklar eller lämnar köpare fördelaktigare priser och villkor än gällande prislista och bestämmelser föreskriver.

I det tryckta häftet »Instruktioner och anvisningar för symaskinsombud» framhålls nödvändigheten av att ombudet bl. a. genom handböcker och deltagande i av bolaget anordnade kurser skaffar sig grundlig kännedom om maskinens funktion och användningsmöjligheter och påpekas, att planmässigt och grundligt hushållsarbete efter av vederbörande inspektör lämnade anvisningar och råd är en förutsättning för gott försäljningsresultat. I övrigt innehåller häftet i huvudsak följande.

Vid avslutande av försäljning skall av bolaget tillhandahållna blanketter användas. Försäljning får icke ske om maskinen är avsedd att såsom gåva överlämnas till annan person innan slutbetalning skett. Om köparen är omyndig skall »ekonomiskt vederhäftig person» å köpehandlingen teckna borgen. Vid all försäljning skall upplysningar införskaffas angående köparens redbarhet och betalningsförmåga. Önskar någon byta ut en redan köpt men icke slutbetalad symaskin mot annan, skall ombudet inhämta bolagets godkännande och villkor. Vill ombudet anlita någon som hjälp i försäljningsarbetet, får detta ske endast inom det egna distriktet och efter bolagets eller inspektörens godkännande. Ombudets inkassoarbeta är begränsat till att avse köpeskillning vid kontantförsäljning och handpenning vid avbetalningsförsäljning. All övrig inkassering sker centralt av bolaget genom postgiro eller genom dess butiker. Skyldigheten att till bolaget avge rapport och redovisning skall av ombudet fullgöras på viss bestämd dag varje vecka.

Kullberg & Co AB har upplyst följande.

Bolaget, som är Arvika-verkens försäljningsföretag, har tecknat avtal med omkring 500 personer (försäljningsombud), vilka åtagit sig att direkt till konsumenterna för bolagets räkning sälja *lantbruks-* och *hushållsmaskiner*. Ombuden åtnjuter icke fast lön utan endast provision på förmedlade försäljningar. Icke heller erhåller ombuden andra för arbetstagare typiska förmåner såsom dagtraktamente, reseersättning, semester, ersättning vid olycksfall och sjukdom eller pension. De är oförhindrade att bedriva annan verksamhet jämsides med försäljningsarbetet för företaget. Deras handlingsfrihet beträffande försäljningsarbetets utförande är praktiskt taget obunden. Ett stort antal ombud innehar motorfordon, som de inköpt för egna medel och för vilka de själva bestrider driftskostnaderna. Även övriga med försäljningsverksamheten förenade kostnader såsom för telefon, telegram, representation och anvisningsprovision till medhjälpare har ombuden att själva betala. Någon ersättning för fördrjade levnadskostnader på grund av bortovaro från hemmet utgår icke heller. Många ombud innehar vid sidan av arbetet för företagens räkning agenturer i andra branscher. En av företaget gjord undersökning utvisar sålunda, att endast 9 % av ombuden icke har annan verksamhet; 38 % av dem har agenturer för andra uppdragsgivare och återstående 53 % har annan egen verksamhet eller anställning. Något minimieresultat i form av ett bestämt antal order eller en bestämd försäljningssumma på viss tid fordras ej av ombuden. Mycket ofta förekommer att ombuden vid försäljning av nya maskiner emottar begagnade maskiner som dellikvid. I sådana fall äger ombuden att på egen hand utan företagens hörande värdera och försälja bytesobjekten. Alla bytesaffärer sker på ombudens egen risk.

Enligt företagets avtal med försäljningsombud benämnes ombudet agent. Av formuläret framgår vidare.

Agenten har att inom anvisat arbetsområde med intresse och energi arbeta för största möjliga avsättning av företagets artiklar, att ställa sig företagets instruktioner till efterrättelse och att iakttaga gällande bestämmelser beträffande priser och försäljningsvillkor etc. Ersättning utgår i form av provision enligt särskild provisionslista. Eventuella rabatter avräknas som regel från provisionen. Om andra förmåner med avseende på leveransen lämnas köpare eller om agenten lämnar anvisning på köpare och verksamt bidrar till affärs avslutande, bestäms provisionen av företaget för varje fall. Om agenten icke själv kan slutföra affär å större maskiner, kan han på begäran erhålla försäljningshjälp av kontrollör eller ombud från huvudkontoret. Agenten äger icke rätt att uppbära kontant likvid eller verkställa inkasseringar för företagets räkning. Han förbinder sig att icke till obehörig lämna upplysning om egna avtalsvillkor eller företagets affärer. Företaget äger häva avtalet omedelbart, om agenten icke ägnar agenturen tillbörligt intresse eller andra anmärkningsvärda omständigheter föreligger.

Av Handelsn arbetsgivareorganisation anses försäljare av lantbruksmaskiner endast i undantagsfall som beroende uppdragstagare. Enligt av organisationen översänt kontrakt mellan ett järngrossistföretag och ett par försäljare, vilket gäller med tre månaders ömsesidig uppsägningstid, erhåller försäljarna för sitt arbete provision. Med denna svarar de för eventuella förluster å bytesmaskiner och rabatter å gällande försäljningspriser. Agenterna betraktas av företaget som egna företagare. De är oförhindrade att åtaga sig även andra uppdrag.

Beträffande de hos AB Åtvidabergs industrier sysselsatta försäljningsombuden och reparatörerna har bolaget upplyst, att ombuden, vilkas antal uppgår till omkring 75, har till uppgift att försälja *kontorsmaskiner m. m.* De har sina villkor reglerade i kontrakt med bolaget. Reparatörerna — till antalet omkring 100 — har kontrakt med vederbörande försäljningsombud och kan vid sidan om reparationer å bolagets maskiner åtaga sig andra arbeten.

Enligt formulär till kontrakt mellan bolaget och dess försäljningsombud gäller i huvudsak nedanstående.

Bolaget antar vederbörande till försäljningsombud inom angivet distrikt för vissa noggrant uppräknade artiklar. Det bestämmer vilka lokaler som är lämpliga för ombudets rörelse samt tecknar brandförsäkring å lösöret i lokalerna och betalar försäkringspremien. Jämväl hyreskontrakt beträffande lokalerna tecknas av bolaget, men ombudet betalar hyran. Rörelsen bedrivs under beteckningen »Åtvidabergs försäljningskontor i — —». För densamma erforderliga telefoner, för vilka abonnemangsvgift betalas av bolaget, inregistreras under samma beteckning. Eventuella ändringar rörande ombudets lokaler och telefoner, som bolaget äger övertaga vid kontraktets upphörande, får göras endast i samråd med bolaget. För lokalerna skall tillämpas de öppnings- och stängningstider, som bolaget bestämmer. Bolaget tillhandahåller demonstrationsmateriel som ombudet äger begagna för eget kontorsbruk. Lokal- och kontors- samt personalkostnader ävensom kostnader för frakter, resor, representation m. m. bestrides av ombudet. Garanti å försålda kontorsmaskiner lämnas av bolaget ensamt. Ombudet skall omedelbart till bolaget rapportera skedda försäljningar samt å tider som bolaget bestämmer insända maskinlagerrapporter. All fakturering och inkassering utföres av bolaget. Vid avbetalningsförsäljning skall kontrakt tecknas enligt bolagets bestämmelser. Ombudet har att följa av bolaget utfärdade arbetsföreskrifter m. m. samt ansvarar för att dessa tillämpas av ombudets personal. Ombudet har att i samråd med bolaget anställa det antal försäljare som anses erforderligt och får icke utan bolagets godkännande uppehålla eller avbryta samarbete med försäljare eller återförsäljare. Genom samarbete med kompetent kontorsmaskinsreparatör skall ombudet ordna verkstadsservice för kunderna. Villkoren för berörda försäljare och reparatörer fastställas genom skriftliga avtal i samråd med bolaget. Ombudet skall sköta Åtvidabergsinstitutet i sitt distrikt i samarbete med dess lärare samt verka för anskaffning av elever m. m. Ombudet förbinder sig att icke försälja eller på annat sätt gynna eller handla med artiklar som konkurrerar med dem

avtalet avser, att icke arbeta för annat företag, att icke utan bolagets godkännande åtaga sig enskilda eller officiella uppdrag, att icke från utomstående till försäljning inköpa varor utan bolagets medgivande samt att icke till utomstående lämna upplysningar angående bolagets affärer, försäljningsmetoder o. d. Såsom ersättning för sina åtaganden erhåller ombudet provision. Vid kreditförlust skall ombudet i första hand återbetala sin provision eller så stor del därav som erfordras för att täcka förlusten. Av eventuellt återstående förlust skall viss mindre del bäras av ombudet. Ombudet pensionsförsäkras av bolaget och erhåller semesterlön. Denna utgår med viss procent av ombudets bruttoinkomst. Viss redovisningsskyldighet åvilar ombudet i förhållande till bolaget. Därest denna icke fullgöres, åger bolaget uppsäga avtalet till omedelbart upphörande. Avtalet gäller eljest med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader.

Ett formulär till kontrakt mellan bolagets försäljningsombud och reparatör upptar i huvudsak följande.

Ombudet och reparatören samarbetar för försäljning av kontorsartiklar, som bolaget genom ombudet saluför, och driver i samband härmed verkstadsrörelse. Ombudet ägnar sig i huvudsak åt försäljningsarbetet och reparatören åt verkstadsarbetet. Rörelsen bedrivs under beteckningen »Åtvidabergs försäljningskontor i — — —». All fakturering och inkassering rörande försålda varor och utförda verkstadsarbeten sker genom bolaget. Kreditförluster å försålda varor drabbar bolaget och ombudet samt å verkstadsarbeten reparatören. Ombudet förbinder sig bl. a. att bistå reparatören vid anskaffande av verkstadsarbeten, att till reparatören utbetala viss provision å maskiner och tillbehör, som försålts av såväl ombudet som reparatören, att vid kreditförlust å verkstadsarbeten till reparatören återbetala den provision, som ombudet erhållit härå, samt att betala alla kostnader i samband med försäljningsrörelsen, såvida ej annat överenskommit med bolaget eller reparatören. Reparatören åtar sig att bistå ombudet i försäljningsarbetet, att ej sälja andra kontorsartiklar än sådana som ombudet anskaffar genom bolaget, att icke arbeta för annat företag inom kontorsmaskinbranschen än bolaget, att icke själv fakturera försålda kontorsartiklar eller utförda verkstadsarbeten utan överlämna alla order till ombudet för fakturering genom bolaget, att bereda ombudet viss provision å all verkstadsfakturering, att vid kreditförlust å försäljningar till ombudet återbetala erhållen provision å dessa, att följa samma bestämmelser, som gäller för ombudet enligt ombudets avtal med bolaget, att betala alla kostnader i samband med verkstadsrörelsen, såvida ej annat överenskommit med bolaget eller ombudet, samt att icke till utomstående lämna upplysning angående bolagets eller ombudets affärer, försäljningsmetoder m. m. Bolaget förbinder sig att veckovis till ombudet utbetala ett belopp, motsvarande föregående veckas verkstadsfakturering. Detta belopp åtar sig ombudet att omedelbart vidarebefordra till reparatören, dock efter avdrag av den del därav, som utgör ombudets provision enligt avtalet. Avtalet, som undertecknas jämväl av bolaget, gäller med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader.

Jord- och stenindustri

Vad stenindustrien beträffar förekommer numera — enligt uppgift från Stenindustrins arbetsgivareförbund — beroende uppdragstagare allenast inom *gravvårdsindustrien*. Hithörande uppdragstagare utgöres av försäljare. För att undersöka förekomsten av beroende uppdragstagare inom gravvårdsindustrien har förbundet tillställt ett 25-tal av sina medlemmar, i första hand verksamma inom grannitlipningsindustrien, en frågeskrivelse. Denna har besvarats av elva företag. Av dessa har åtta upprättat kontrakt med sina försäljare, sammanlagt 95 personer. Två av företagen, som icke har kontrakt med resande eller försäljare, har i stället löst frågan på det sättet, att de bildat särskilda försäljningsbolag, där vissa personer är anställda. Samtliga försäljare med kontrakt är helt provisionsavlönade och svarar själva för sina kostnader för kontor, resor m. m. De bedriver försäljningsverksamheten fullt självständigt men är förhindrade att åtaga sig representation för annat företag inom branschen. Förutom dessa försäljare finns i prak-

tiskt taget varje församling över hela landet platsombud för medlemmarna. Platsombuden är i flertalet fall kyrkovaktmästare eller liknande. De avlönas med provision och äger samtidigt företräda flera företag inom gravvårdsbranschen. I intet fall har förbundets medlemmar sådana anställda resande eller försäljare, som med fog kan göra anspråk på semesterersättning. Försäljarna och platsombuden är icke fackligt organiserade.

Ett antal formulär till kontrakt och avskrifter av kontrakt rörande försäljningsuppdrag hos företaget inom gravvårdsindustrien har överlämnats.

Utöver bestämmelser av i huvudsak det innehåll som ovan angivits innehåller ett »agentur»-kontrakt, i vilket en uppsägningstid av tre månader är stipulerad, att försäljaren, som har att följa företagets prislister, äger tillsätta platsombud och på deras försäljning tillgodoräkna sig provision. Ett annat kontrakt stadgar bl. a. följande.

Försäljaren är skyldig att begagna företagets formulär till ordersedlar och att ställa sig till noggrann efterrättelse av företaget fastställda priser, försäljningsvillkor och övriga föreskrifter. Han äger icke inleda förhandlingar med dödsbo om försäljning av gravvård eller gravanordning förrän viss tid förflutit efter begravning. Ej heller får han — utan företagets godkännande — bedriva försäljning för annans räkning. Försäljaren garanterar visst årligt försäljningsresultat. Om detta resultat icke ernås äger företaget uppsäga kontraktet att upphöra efter en månad. Av den försäljaren tillkommande provisionen skall viss del avstås till platsombud, som medverkat vid orderns uppgörande. Försäljaren erhåller i regel provision även på platsombuds egenhändiga försäljningar. Skadeståndsskyldighet gentemot företaget stadgas för det fall, att försäljaren handlar i uppenbar strid mot kontraktet. En ömsesidig uppsägningstid av tre månader stipuleras.

Ett av de förenämnda två företag, som bildat särskilda försäljningsbolag, har uppgivit att bolaget sysselsätter dels »heltidsanställda inspektörer» dels »platsförsäljare». De sistnämnda bedriver försäljningsverksamheten på fritid. Inspektörerna arbetar uteslutande på provisionsbasis och bestrider själva kostnaderna för kontor, resor o. d. De äger icke utan bolagets hörande åtaga sig försäljningsuppdrag för annans räkning men bedriver eljest sin verksamhet synnerligen självständigt utan närmare direktiv eller övervakning från bolaget. Inspektörerna erhåller viss semesterersättning. Platsförsäljarna har inga semesterförmåner. — Det andra av ifrågavarande båda företag har förklarat att i dess försäljningsbolag sysselsättes tre provisionsresande, vilka själva betalar sina kostnader i samband med försäljningsarbetet. En av dessa sysslar samtidigt med försäljningsarbete inom annan bransch. En annan av dem har vissa tider arbete i företagets stenhuggeri. Resandena har för bolagets räkning anställt platsombud. En av resandena avlönar själv sina ombud. De båda andra resandenas ombud avlönas av företaget av resandenas provision.

Enligt Svenska arbetgivareföreningens allmänna grupp finnes inom *porslins- och fajansindustrien* försäljare som icke kan anses vara anställda. Endast i undantagsfall förekommer här andra typer av beroende uppdragstagare. Villkoren för försäljarna är olika. Vid ett och samma företag kan förekomma både anställda försäljare och sådana försäljare som är att anse som uppdragstagare. Ersättning till försäljare i uppdragstagarställning utgår i regel i form av provision. Kostnaderna för försäljningsverksamheten bestrides vanligen av uppdragstagarna själva. Emellertid förekommer också att viss ersättning härför utgives av uppdragsgivaren, dock icke i sådan omfattning att försäljaren på denna grund kan anses såsom anställd. Beträffande uppdragstagarnas rätt att åtaga sig försäljningsuppdrag även för andra huvudmän är variationerna mycket stora. En vanlig klausul är att försäljarna får åtaga sig sådana uppdrag, dock icke för konkurrerande företag. Vad angår graden av övervakning från uppdragsgivarens sida är praxis väx-

lande. I vissa fall har uppdragstagarna att följa av vederbörande företag uppgjort försäljningsprogram. I andra fall får de själva i samråd med företaget planera försäljningsverksamheten. Det förekommer emellertid också att uppdragstagarna helt självständigt planerar och sköter försäljningsarbetet utan övervakning från företagets sida. Sammanfattningsvis kan sägas att försäljare inom branschen förekommer i så många olika variationer, att några enhetliga tendenser i praxis icke kan skönjas; än mindre låter sig något enhetligt uppdragstagarbegrepp uppställas.

Av ett formulär till kontrakt mellan en keramikfabrik och dess handelsresande framgår följande.

Av företaget tillhandahållen provkollektion skall av resanden uppäckas bl. a. i alla stora städer varvid goda och representativa hotell skall komma till användning. Ersättning utgår allenast i form av provision. Resanden skall bestrida samtliga med hans arbete förenade kostnader. Företaget förbehåller sig rätt att bestämma antalet resor per år ävensom att lämna alla de instruktioner och förhållningsorder i övrigt som erfordras alltefter omständigheterna. Resanden har att sköta sitt arbete på ett ordentligt och för företaget rekommenderande sätt samt ställa sig företagets föreskrifter och instruktioner till noggrann efterriktelse. Han får ej å annan tid än då han är ledig från sitt arbete för företaget driva försäljningsverksamhet för annans räkning och då icke med artiklar, som kan tänkas konkurrera med företagets. En ömsesidig uppsägningstid av tre månader skall gälla.

Träindustri

Ett företag som bedriver försäljning av *monteringsfärdigt husmaterial* uppger:

Företaget sysselsätter i sin försäljningsverksamhet ett 70-tal distriktsombud. Dessas villkor är reglerade genom skriftliga avtal med företaget. Ombuden äger vid sidan om sitt arbete för företaget arbeta även för andra huvudmäns räkning. Det är sålunda vanligt, att ombuden samtidigt säljer byggnadsmaterial för annat företags räkning och sysslar med anskaffning av försäkringar. Ombuden anses av företaget såsom egna företagare. Med hänsyn till den relativt fria ställning de intar i förhållande till företaget torde de enligt företagets mening knappast kunna betraktas som beroende uppdragstagare.

Ett formulär till avtal, varom nämnts, upptar i huvudsak följande.

Ombudet skall inom sitt distrikt förmedla försäljning av monteringsfärdigt husmaterial och äger därvid anställa andra personer såsom lokalombud. Sålunda anställd person skall avskedas ur ombudets tjänst, om företaget finner honom icke lämplig såsom lokalombud. Företaget bestrider reklamkostnader samt tillhandahåller ombudet kataloger, ritningar m. m. Alla andra kostnader i samband med försäljningsarbetet åvilar ombudet. Detta äger ej rätt att träffa för företaget bindande avtal eller att uppbära handpenning eller likvid för utförda leveranser. Såsom ersättning för sitt arbete erhåller ombudet provision. Om företaget ur reklamsynpunkt eller av annan anledning beviljar köpare rabatt på de priser, som gäller enligt ombudet tillställd prislista, äger företaget reducera ombudets provision. Denna inkluderar all ersättning, som ombudet har att utge till lokalombud, samt ersättning för den service, som företaget kan utfästa sig att genom ombudet lämna kunderna. Ombudet är, om företaget så påfordrar, skyldigt att för företagets räkning och utan särskild ersättning utöva kontroll vid uppförande av byggnader, i vilka genom ombudets försorg försålt material kommer till användning. Företaget äger rätt att utan ombudets hörande och utan ersättningskyldighet i förhållande till ombudet efter eget gottfinnande annullera leveransavtal, på grund varav ombudet eljest efter verkställd leverans vore berättigat till försäljningsprovision. I sitt förhållande till företaget är ombudet att betrakta såsom egen företagare. Ombudet har dock att i försäljningsarbetet ställa sig till efterriktelse av företaget meddelade anvisningar och föreskrifter samt att gentemot utomstående iakttaga diskretion beträffande affärsförhållanden m. m. Avtalet gäller med en månads ömsesidig uppsägningstid.

Företaget upplyser vidare, att vid nyanställning av ombud särskild överenskommelse brukar träffas att gälla under en första tid i stället för bestämmelserna

om provision i det mellan ombudet och företaget slutna avtalet enligt ovanberörda formulär.

Enligt en sådan överenskommelse erhåller ombudet under tillsvidare ett år, mot det att ombudet vidkännes minskning av sin enligt avtalet tillkommande provision, viss ersättning per månad. Om ombudet av företaget erhållit ekonomisk hjälp för anskaffande av bil, avdrages från den månatliga ersättningen vad som erfordras för fullgörande av ombudets betalningsskyldighet på grund av mellan ombudet och företaget träffat bilavtal. Under ombudets militärtjänstgöring och sjukdom utgår ersättning från företaget. Överenskommelsen skall icke medföra någon förändring av vad som stadgas i ombudsavtalet därom, att ombudet i förhållande till företaget är att anse såsom egen företagare.

Livsmedelsindustri

För erhållande av närmare upplysningar angående beroende uppdragstagare inom *chokladindustrien* har Sveriges chokladindustrieförbund tillställt sina medlemmar en rundskrivelse, vilken besvarats av aderton företag. Dessa sysselsätter tolv handelsagenter, 152 fasta (= anställda) handelsresande, tolv provisionsresande samt 64 anställda och tre icke anställda platsförsäljare.

Sju av de redovisade provisionsresandena har sina arbetsvillkor fixerade i kontrakt. De övriga fem erhåller ersättning uteslutande i form av provision. Vanligen utgår icke till provisionsresandena särskild ersättning för resekostnader eller dagtraktamente. Uppdragsgivarna, som icke håller dem med bil, har i vissa fall förbehållit sig rätt att lämna direktiv angående arbetets utförande. Resandena äger icke sätta annan i sitt ställe. Vissa av dem har medgivits rätt att åtaga sig andra uppdrag, dock ej inom samma bransch. Semester i form av semesterledighet utgår icke, men semesterersättning är i allmänhet inräknad i provisionen. — Beträffande de icke anställda tre platsförsäljarna gäller, att deras villkor icke är reglerade i kontrakt, att ersättning utgår uteslutande i form av provision och att de icke äger sätta annan i sitt ställe. Två av dem har medgivits rätt att åtaga sig andra uppdrag. En erhåller avlönad semesterledighet och två allenast semesterlön.

Förbundet har översänt — förutom ett flertal formulär till kontrakt för handelsresande, vilka enligt kontraktsvillkoren måste anses som anställda — ett formulär till agentkontrakt.

Enligt sistnämnda formulär antar uppdragsgivaren — en kexfabrik — vederbörande som agent inom viss ort och föreståndare för »nederlaget därstädes». Agenten äger uppbära provision å inom försäljningsområdet av företaget fakturerade försäljningar. Såsom ersättning för kostnader, transporter m. m. och för hållande av nederlaget erhåller agenten ett årligt belopp. Agenten förbinder sig vid vite att ej inneha agentur eller försäljning för konkurrerande företag, att icke i egen räkning vare sig direkt eller indirekt köpa eller försälja varor av företagets tillverkning samt att icke gynna enskild grossist. Han äger endast göra försäljningar enligt för företaget gällande rabattsatser och övriga försäljningsvillkor och får icke utan företagets medgivande lämna rabatt utöver vad som gäller för varje särskild firma. Agenten åligger att punktligt enligt företagets närmare instruktioner insända nödiga uppgifter över gjorda försäljningar m. m., väl handhava företagets varor samt, där företaget uppdragit åt honom att ombesörja inkassering, omgående insända erhållen likvid. Kontraktet gäller med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader.

Inom *konservindustrien* finns — enligt uppgifter av Svenska arbetsgivareföreningens allmänna grupp — försäljare som icke kan anses såsom anställda. Andra typer av beroende uppdragstagare förekommer här endast i undantagsfall. Beträffande ifrågasvarande försäljare gäller samma allmänna förhållanden som i fråga om försäljare inom porslins- och fajansindustrien (se ovan under Jord- och stenindustri).

Tre formulär till avtal mellan konserverfabriker och försäljare har överlämnats.

Ett av dessa formulär, i vilket försäljaren benämnes agent, upptar i huvudsak följande. Agenten förbinder sig att hålla av företaget bestämda priser och försäljningsvillkor och att icke försälja eller medverka till försäljning av konkurrerande fabrikat inom eller utom sitt distrikt. Han erhåller »i ett för allt» viss provision. Om konkurrensförhållandena m. m. skulle fordra reducering av priserna, skall parterna medverka till sådana ändringar beträffande såväl priser som provisioner, som till omsättningens tryggande kan befinnas erforderliga. Företaget förbehåller sig rätt till sådan maximering av försäljningsvolymen, som på grund av råvarutillgång eller eljest kan finnas nödvändig. Avtalet gäller med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader.

I ett annat av ifrågavarande avtalsformulär benämnes försäljaren representant. Denne åtar sig att inom sitt distrikt representera företaget så, att bästa resultat ernås. Han erhåller såsom ersättning för sitt arbete provision. Om han medger rabatt å de av företaget bestämda priserna, sker motsvarande nedläggning av provisionsbeloppet. Han skall under resorna hålla god kontakt med prisbildning och nyheter i marknaden och därom underrätta företaget. En ömsesidig uppsägningstid av tre månader gäller. Representanten äger emellertid icke inkomma med uppsägning så, att företags höstförsäljning spolieras.

Det tredje avtalsformuläret, enligt vilket vederbörande antages såsom provisionsresande inom visst distrikt, upptar i likhet med de båda förutnämnda, att ersättning utgår allenast i form av provision. Därutöver äger resanden icke rätt till gottgörelse för sina kostnader i samband med arbetet för företaget. Resanden förbinder sig att ärligen göra ett visst antal besök hos samtliga kunder inom distriktet samt att dessemellan hålla kontakt med dem. Han planerar själv sina resor men har, om företaget så fordrar, skyldighet att lämna rapport för varje försäljningsresa och för arbetet mellan resorna. Vid uppehåll i försäljningsarbetet av annan anledning än helger och semester skall resanden underrätta företagets försäljningsledning. Vid hans resor eller bortovaro skall telefonpassning vara ordnad i hans bostad (kontor) eller annan åtgärd vara vidtagen för ordermottagning och kundservice. Resanden, som skall vara bosatt inom distriktet, förbinder sig att icke företräda konkurrerande firma samt att till företaget anmäla om och när han ämnar börja ny försäljningsverksamhet. Han äger icke utan särskilt bemyndigande uppbära likvid från kunder. Honom åligger vidare bl. a. att på order av företaget besöka av företaget angivna kunder, att efter förmåga verka för att öka omsättningen, att hålla företaget underrättat om konkurrensförhållanden m. m., att noga följa av företaget lämnade föreskrifter och anvisningar samt att alltid bevaka företagets intressen. Kontraktet löper med tre månaders ömsesidig uppsägningstid.

Textil- och beklädnadsindustri

Sveriges textilindustriförbund och Sveriges konfektionsindustriförbund har uppgivit, att antalet beroende uppdragstagare mycket grovt räknat kan uppskattas till 200 inom textilindustrien och till 500 inom konfektionsindustrien. I regel utgår ersättningen till dessa uppdragstagare — som är försäljare — i form av provision, som stundom är till viss del garanterad på ett eller annat sätt. Det är mycket vanligt, att uppdragstagarna åtager sig även andra försäljningsuppdrag, även om kontrakten innehåller förbud häremot. Sådant brukar i allmänhet godkännas i efterhand av uppdragsgivarna. Dessas direktiv för försäljningsarbetets anordnande torde få betraktas såsom synnerligen vaga. Det får anses åligga uppdragstagarna att avgöra på vilket sätt dem tilldelade försäljningsdistrikt bäst bör bearbetas. Uppdragstagarna torde i regel vara förpliktade till personlig arbetsprestation. De äger emellertid så gott som genomgående helt disponera över sin arbetstid, dock med beaktande av att de vanligen har att besöka kunderna minst två gånger om året.

Avtalsförhållandena inom branscherna belyses ytterligare av sex kontrakt.

Två av dessa kontrakt rör företag inom *textilindustrien* och avser agenturer inom bestämda distrikt.

Det ena innehåller i huvudsak att av agenten slutna försäljningsavtal icke blir bindande för företaget förrän detta godkänt dem, att agenten sedan ett avtal sålunda godkänts är fritagen från allt ansvar för dess fullföljande, att företaget ställer prover till agentens förfogande, att ersättning för agentens arbete utgår i form av provision med viss procent »av det expedierade beloppet med avdrag för retur» samt att om kund inställer betalningarna hela det obetalade beloppet avdrages.

Enligt det andra kontraktet, som icke har avseende å försäljning till grossister eller statliga och kommunala inrättningar, äger agenten såsom ersättning för sitt arbete uppbära provision. Agenten skall besöka sina kunder minst ett visst angivet antal gånger årligen. Kostnader för brev, telegram, telefonsamtal m. m., som agenten har för fullgörande av sina åligganden, gäldas av honom. Agenten äger icke inneha annan agentur med mindre företaget skriftligen medger detta. Kontraktet gäller med en uppsägningstid av tre månader.

De övriga fyra kontrakten avser företag inom *konfektionsindustrin*.

Enligt ett av dessa kontrakt antages försäljaren såsom agent på visst distrikt. Agenten åtnjuter för sitt arbete provision och bestrider själv alla med försäljningen förenade kostnader för hyra, telefon, porto, resor, representation etc. Han ombesörjer själv sin pensionering samt svarar för kostnader i samband med sjukdom, militärtjänstgöring o. d. Lön utgår ej under agentens semester. Agenten åligger att före varje försäljningssäsong början under viss tid på företagets huvudkontor sätta sig in i företagets kollektion. Han skall hyra kontorslokal av viss storlek samt inneha bil för besök hos samt hämtning av kunder. Försäljningsarbetet skall bedrivas av agenten personligen. Han får under kontraktstiden icke bedriva sådan verksamhet, som kan inkräkta på företagets intressen. Han skall väl vårda och till betryggande värde försäkra de varor, som han från företaget emottar till försäljning, samt hålla sig väl underrättad om kundernas affärsställning och lämna företaget upplysning härom. Han förbinder sig att icke till obehörig lämna uppgifter om företagets driftsförhållanden, affärsangelägenheter o. d. Kontraktet gäller med en ömsesidig uppsägningstid av sex månader.

Ett annat kontrakt upptar, att vederbörande »anställes» med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader för att inom ett försäljningsdistrikt upptaga order på företagets artiklar. Ersättning utgår i form av provision. Provisionsavräkning sker efter varje kvartals utgång, men försäljaren äger rätt att varje månad i efterskott å konto erhålla ett visst belopp. Dessutom äger han att vid behov under pågående resa uppbära viss ersättning per dag, vilken efter redovisning vid resans slut avräknas från provisionen. Försäljaren äger »varje år erhålla semester» visst antal dagar, men semesterersättning utgår icke. Han svarar själv för rese- och andra med arbetsuppgiften sammanhängande kostnader. Ersättning vid olycksfall eller sjukdom utgår icke, ej heller ersättning för eventuella pensionskostnader. Försäljaren skall ägna arbetstiden åt »sin verksamhet i företagets tjänst» och får ej åtaga sig tjänst eller uppdrag, som kan menligt inverka på hans möjlighet att »fullgöra tjänsten hos företaget». Mellan försäljningsresorna skall han hålla sig väl underrättad om förhållandena inom sitt distrikt och i möjligaste mån stå kunderna till tjänst vid eventuella kompletteringsköp. Han förbinder sig att iakttaga full diskretion beträffande företagets angelägenheter samt att noga ställa sig till efterrättelse de föreskrifter som företaget kan lämna honom.

Av de övriga båda kontrakten innehåller det ena bestämmelser av sådan art, att anställningsförhållande torde föreligga. Det andra kontraktet som benämnes anställningskontrakt upptar, att representanten »anställes» för viss tid med tre månaders ömsesidig uppsägningstid. Han skall minst två gånger årligen besöka kunderna inom sitt distrikt och har att till företaget inkomma med förslag till modeller och förbättringar. Ersättningen utgår i form av dels månatlig fast lön, dels provision. De sammanlagda ersättningsförmånerna, inklusive semesterersättning enligt lag, är garanterade till visst belopp för år. Vid sjukdom utgår den fasta lönen under sex månader. Representanten bestrider själv alla med försäljningen förenade kostnader och äger att jämsides med försäljningen av företagets tillverkningar representera annan huvudman. Mellan försäljningsresorna skall han vara tillgänglig å företaget ett antal dagar för konsultation och avhämtning av provkollektioner.

Beträffande *textilgrosshandeln* hör, såvitt angår till Handelns arbetsgivareorganisation anslutna företag, beroende uppdragstagare till undantagsfallen. Flertalet resande är sålunda anställda och åtnjuter därmed semester.

Enligt ett provisionsavtal för agent hos ett större grossistföretag inom textilbranschen, vilket har såväl anställda resande som ett mindre antal agenter, utgår för försäljningsarbetet provision. Om företaget av någon anledning lämnar särskilda varurabatter kan provisionen ändras efter överenskommelse. I kreditfrågor skall försäljaren samråda med företaget. Försäljaren representerar även en annan firma och kan efter överenskommelse med företaget få representera ytterligare firmor. Företaget utbetalar månatligen ett förskott till försäljaren, utgörande bidrag till kontorskostnader. Försäljarens kostnader för telefonsamtal med företaget och för frakter dit gäldas av företaget. Avtalet gäller med tre månaders ömsesidig uppsägningstid.

Läder- och gummivaruindustri

Beträffande *garverier, pälsskinnberederier, skofabriker, handskfabriker, väsk- och reseffektfabriker, skinnklädersindustrin, lädervaruindustrien* och *sportartikelindustrin* har uppgifter lämnats av Svenska skofabrikantföreningen, Svenska garveriidkareföreningen och Skinnindustrins arbetsgivarförbund. De beroende uppdragstagare, som förekommer hos organisationernas medlemmar, utgöres av försäljare. Garverierna har emellertid ytterst få försäljare, som kan anses såsom beroende uppdragstagare, och inom sportartikelindustrin förekommer allenast anställda försäljare. Inom organisationernas övriga verksamhetsområden skattas antalet beroende uppdragstagare till högst 200, varav de flesta torde vara att finna inom skoindustrin. Villkoren för dessa torde i väsentliga delar vara likartade med dem, som inom textilindustrin tillämpas för försäljare vilka är hänförliga till beroende uppdragstagare.

Inom *gummivaruindustrin* finns enligt uppgift av Svenska arbetsgivarföreningens allmänna grupp försäljare, som icke kan anses vara anställda. Andra typer av beroende uppdragstagare förekommer här endast i undantagsfall. Samma allmänna förhållanden gäller beträffande ifrågavarande försäljare som i fråga om försäljare inom porslins- och fajansindustrin (se ovan under Jord- och stenindustri).

Kemisk-teknisk industri

Enligt Svenska arbetsgivarföreningens allmänna grupp finns inom den kemisk-tekniska industrien försäljare, som icke kan anses såsom anställda. Några andra typer av beroende uppdragstagare förekommer icke här annat än i undantagsfall. Beträffande försäljarna gäller samma allmänna förhållanden som i fråga om försäljarna inom porslins- och fajansindustrin (se ovan under Jord- och stenindustri).

Ett av en *färgfabrik* använt formulär till kontrakt om försäljningsuppdrag upptar att försäljaren, som betraktas såsom egen företagare, icke äger rätt till annan ersättning från uppdragsgivaren än viss närmare angiven provision, att han äger lämna köpare vissa rabatter, att han, därest han försäljer varor till underpris, har att vidkännas motsvarande minskning i provisionen samt att kontraktet är giltigt intill dess en månad förflutit sedan det av någondera parten uppsagts.

Bokförläggarverksamhet

Ett bokförlag uppger, att det icke har några bokförsäljare anställda utan säljer sina böcker genom kommissionärer¹. Förlaget, som översänt sitt formulär till kommissionsavtal rörande bokförsäljning, har anfört, att enligt förlagets förmenande någon semesterrätt för dess ombud icke föreligger.

Enligt berörda formulär »anställes» vederbörande som fritidsombud med uppgift att i kommission och endast mot kontant betalning försälja i en viss serie ingående böcker. Det angives, att förlaget icke är skyldigt att leverera större antal böcker än det anser lämpligt, att kontraktet löper med en uppsägningstid av fjorton dagar, att ombudet är redovisningsskyldigt för mottagna böcker och förbinder sig att punktligt redovisa å dag som förlaget bestämmer samt att förlaget vid bristande redovisning äger att med omedelbar verkan uppsäga kontraktet.

Ett annat förlag förklarar att det endast har heltidsanställda yrkesförsäljare. Dessa erhåller i ersättning för sitt arbete dels grundprovision dels årsbonus. Vidare får de ersättning för bil- och andra resekostnader. Semesterersättning utgår till samtliga försäljare med procent på det sammanlagda beloppet av grundprovision och årsbonus.

Från ett förlag har inkommit utdrag av förlagets »Anställningsavtal med bokförsäljare» utvisande, att försäljaren erhåller grundprovision och årsbonus, som utgör full ersättning icke blott för försäljarens arbete utan även för alla utgifter för resor m. m., samt att försäljaren äger rätt till semester enligt lag.

Ytterligare tre standardformulär till försäljningskontrakt, tillämpade av skilda bokförlag, har ingivits.

Ett av dessa upptar i huvudsak följande. Förlaget »anställer» ombudet såsom försäljare av böcker m. m. Försäljningsmaterial ställes till ombudets förfogande mot redovisningsskyldighet. Ombudet förbinder sig att icke utan förlagets medgivande emottaga försäljningsuppdrag i samma bransch av andra firmor eller personer. Ersättning utgår allenast i form av försäljningsprovision och — vid viss omsättning per år — årsomsättningsprovision. Förlaget äger att, då kund ej fullgör sina skyldigheter enligt å ordersedeln angivna villkor, från kunden återtaga expedierade varor eller avskrika sin fordran; ombudet förbinder sig att då så sker återbetala tidigare gottskrivnen provision ävensom med återtagandet och kravet förenade kostnader. Om ombudet bryter kontraktet går det förlustigt sin inestående provision och äger förlaget anse kontraktet omedelbart hävt. Råkar ombudet i skuld till förlaget har ombudet att vid anfordran betala skuldbeloppet eller ställa säkerhet för detsamma. Kontraktet löper med en ömsesidig uppsägningstid av fjorton dagar. Enligt uppgift erhåller ombudet semesterlön för tre veckor. Denna utgår procentuellt å nettotinkomsten (d. v. s. bruttoprovisionen minskad med »kostnaderna för inkomstens förvärvande») under näst föregående kalenderår.

Enligt ett annat av förenämnda standardformulär åtar sig ombudet att enligt förlagets direktiv uppsöka befattningshavare för inhämtande av biografiska uppgifter m. m. till planerade bokverk samt att upptaga subskriptioner å bokverken, därvid förlagets ordersedlar skall användas. Ombudet är att anse såsom handelsagent. Utan förlagets medgivande i varje särskilt fall äger ombudet icke åtaga sig försäljningsuppdrag för andra firmor eller personer. Visst belopp utgår för varje noggrant ifyllt formulär till personhistoriska uppgifter som ej föranleder order å bokverk. För försålda bokverk utgår provision. Order jämte rapport skall vara förlaget tillhanda varje lördag då preliminär avräkning sker och provision utbetalas. Semesterlön utgår med procent å bruttoprovisionen efter avdrag för returer och kostnader. Bryter ombudet mot avtalet går det förlustigt inestående provision och upphör avtalet omedelbart att gälla. Råkar ombudet i skuld till förlaget har ombudet att vid anfordran betala skulden eller ställa säkerhet härför. Avtalet gäller med en ömsesidig uppsägningstid av fjorton dagar.

¹ Med kommissionär förstås enligt 4 § kommissionslagen den, som åtagit sig uppdrag att för annans räkning men i eget namn försälja eller inköpa varor, värdepapper eller annan lös egendom.

Ett förlag har i sitt standardkontrakt upptagit, att dess ombud erhåller bruttoprovision på av förlaget godkända och fakturerade order, att viss angiven procentandel av bruttoprovisionen beräknas utgöra täckning för ombudets utgifter »för inkomstens förvärvande och bevarande», att ombudet har att självt bestrida sina resekostnader ävensom sina övriga med försäljningen sammanhängande utgifter samt att semesterlön resp. semesterersättning utgår för tre veckor och beräknas procentuellt å bruttoprovisionen minskad med berörda procentandel.

Försäkringsagenter

Från Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation (FFO) har till utredningen inkommit en redogörelse angående förhållandena inom försäkringsbranschen. Sedan Försäkringsfunktionärernas förbund (FFF) erhållit del av redogörelsen, har förbundet till utredningen överlämnat en skrivelse, däri det redogjort för sina synpunkter på de förhållanden, varom är fråga. FFO har sedermera inkommit med vissa kompletteringar till sin tidigare redogörelse.

Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation

Till en början anför FFO:

I såväl storlivförsäkring som folklivförsäkring¹ och sakförsäkring är det vanligt, att anskaffningen under den centrala försäljningsledningen omhändervades av ett antal yrkesfältmän. Dessa kan vara chefer för distrikt eller inspektörsområden i en hela landet omfattande distrikts- eller inspektörsområdesindelning. Sådana distriktschefer eller inspektörer arbetar i regel med fritidsombud å olika platser inom distriktet eller inspektörsområdet. I storlivförsäkring och sakförsäkring förekommer det därjämte, att yrkesfältmän är utplacerade som ackvisitörer (inspektörer eller generalagenter) i större städer. I vissa fall förekommer det, att ackvisitör av sistnämnda slag saknar ombudsorganisation eller icke är ensamförsäljare på platsen utan bedriver försäljning jämsides med andra bolagets försäljningsorgan därstädes.

I folklivförsäkringen är yrkesfältmännen (inspektörerna) arbetstagare och deras anställningsförhållanden regleras av kollektivavtal mellan FFO och FFF. I storlivförsäkring och sakförsäkring är yrkesfältmännen (distriktschefer och inspektörer) i allmänhet arbetstagare. Anställningsförhållandena regleras i så fall av kollektivavtal mellan FFO och Försäkringstjänstemannaförbundet. Speciellt i sakförsäkring men även stundom i storlivförsäkring förekommer det, att yrkesfältmannen icke är att anse som arbetstagare. Han kallas då generalagent, huvudombud e. d., och han har närmast ställning som självständig företagare. Undantagsvis är han dock att betrakta som beroende uppdragstagare. Antalet fältmän av detta slag är relativt begränsat och deras organisationshemvist är Försäkringsföreningen för general- och huvudagenter, vilken förening icke påkallat några förhandlingar om kollektivavtal.

Av det anförda framgår, att yrkesfältmännen i de olika huvudbranscherna i regel bedriver sitt arbete med anlitande av fritidsombud, d.v.s. personer som vid sidan av sitt egentliga yrke eller sin huvudsakliga verksamhet åtagit sig att på fritid vara yrkesfältmännen behjälpliga i deras arbete.

Angående dessa ombud upplyser FFO följande.

¹ Storlivförsäkring är en försäkring, vanligen på större belopp, vid vilkens utformning hänsyn kan tagas till försäkringstagarens speciella önskemål. Denne ombesörjer själv inbetalningen av premier (i regel genom postgiro) för sådan försäkring. Folklivförsäkring däremot är en försäkring av standardtyp, vanligen till lägre belopp. Vid folklivförsäkring inkasseras ofta försäkringspremien hos försäkringstagaren genom ombud för försäkringsföretaget. Även andra åtgärder vidtages för att hålla försäkringen vid makt under den första tiden, då annullationsrisken är stor.

Ombudskåren är till antalet mycket omfattande. Vid det centrala registreringsorganet, Svenska försäkringsbolags ombudsregister, fanns den 31 december 1956 registrerade sammanlagt 82 198 ombud i bolag, som driver verksamhet över hela landet (riksbolag). Ombuden fördelar sig med 14 365 på folklivförsäkring, 24 548 på storlivförsäkring och 43 285 på sakförsäkring. I den för sakförsäkringsombuden redovisade siffran ingår icke de s. k. specialombuden, d. v. s. fysiska eller juridiska personer, som yrkesmässigt bedriver försäljning av motorfordon, cyklar, smycken, sportredskap, ur, kameror, o. d. och i denna verksamhet även tillhandahåller försäkring å den försälda varan.

Fritidsombuden representerar de mest skiftande yrken och sysselsättningar. De kan vara advokater, jordbrukare, folkskollärare, banktjänstemän, officerare, förmän, verkstadsarbetare o. d.

Enligt FFO:s uppgifter skulle alltså här närmast vara fråga om ombuden. Dessas verksamhet regleras i vissa hänseenden av en mellan samtliga försäkringsbolag med rörelse inom hela landet (riksbolag) samt ett stort antal läns- och häradsbolag den 1 juli 1949 träffad överenskommelse om anskaffningsverksamheten.

Av nämnda överenskommelse framgår att såsom ombud endast den må anlitas, som prövas kunna på ett värdigt sätt utöva verksamheten. Inom sakförsäkringen må i vissa fall juridisk person vara ombud. Inom livförsäkringen skall emellertid som regel ombud vara fysisk person. Varje ombud skall erhålla utbildning, svarande mot den ombudet anförtrodda uppgiften. När ombud antages eller avgår, skall försäkringsbolaget utan dröjsmål anmäla detta till Svenska försäkringsbolags ombudsregister i och för registrering. Ombud som är registrerat för ett bolag må icke registreras för ett annat, utan att det förra bolaget medger detta. I regel får bolag eller ombud icke lämna eller föranleda att annan lämnar gottgörelse för anskaffning eller vidmakthållande av försäkring till annan än den som registrerats såsom ombud för bolaget. Om ombud uppträder på sätt, som prövas vara oförenligt med ett värdigt och lämpligt utövande av verksamheten, åligger det bolaget att återkalla ombudets uppdrag eller tilldela ombudet skriftlig varning. Ombudet äger att inom viss tid efter erhållen del av bolagets beslut om återkallelse av uppdraget eller varning hänskjuta frågan till Svenska försäkringsbolags skiljenämnd. Gör ombudet icke detta, anmäles beslutet till ombudsregistret. Om ärendet hänskjutes till nämnden (vilket även bolaget kan göra), får ombudet icke avregistreras (annat än på egen begäran), förrän nämnden avgjort ärendet. Ombud, vars uppdrag återkallats, äger icke ånyo anlitas som ombud förrän viss tid — vanligen två år — förflutit från återkallelsen.

FFO har vidare anfört:

För ombud med inkassouppdrag i folklivbolagen gällde fram till år 1952 ett kollektivavtal mellan FFO och FFF. Dessa ombud har som en av sina huvuduppgifter att hos försäkringstagarna inkassera premierna. De har sålunda en bestämd arbetsmängd att utföra inom vissa tidsintervaller och har därför ansetts vara beroende uppdragstagare. År 1952 utvidgades kollektivavtalet till att omfatta även rena anskaffningsombud. Enligt en anteckning till förhandlingsprotokollet hade arbetsgivarparten ansett sig kunna medgiva denna ändring i avtalet med hänsyn till att anskaffningsombuden i folkförsäkringsföretagen i viss utsträckning fått göra vikariattjänst som inkassoombud, varigenom gränsdragningen mellan inkasso- och anskaffningsombuden vore relativt oklar. Enligt FFO:s uppfattning är emellertid anskaffningsombuden i och för sig icke att anse som beroende uppdragstagare.

Vad därefter beträffar ombuden inom storlivförsäkringen förhåller det sig så, att denna ombudsgrupp är den mest självständiga. Inkasseringen av premier är numera centraliserad till bolagen. Ombudet har därför till huvuduppgift att anskaffa försäkringar. Då tecknandet av en storlivförsäkring numera med hänsyn till skatte- och andra tekniska frågor innefattar många komplicerade pro-

blem, är det knappast möjligt för ett vanligt ombud att ensamt företräda sitt bolag vid en sådan affär. Ombudets insats har därför inom denna bransch vanligen reducerats till att upprätta kontakt mellan bolaget (yrkesfältmannen) och kunden. Ofta inskränkes dess uppgift till att anvisa tänkbara kunder. Beteckningen anvisarombud begagnas ofta för denna ombudstyp.

Vad slutligen sakförsäkringsombuden beträffar gäller även för deras del att det tidskrävande och betungande inkassoarbetet bortfallit i flertalet bolag genom införande av centralinkasso. Denna utveckling torde fortsätta i övriga bolag. Huvuduppgiften är sålunda att anskaffa nya försäkringar. Sakförsäkringsombuden åtnjuter emellertid i regel fortfarande viss provision på inflytande premier. De åtnjuter härigenom avkastning av den »stock», som finnes registrerad på agenturen. De har därför ett intresse av att försäkringen vidmakthålles eller utökas, d. v. s. av beståndsvärden. Ombudens biträde med skadetredningar o. d. torde vara av obetydlig omfattning. Enligt vår uppfattning kan övervägande flertalet sakförsäkringsombud icke anses vara beroende uppdragstagare. Möjligen kan en relativt mycket liten grupp av dessa ombud med hänsyn till omfattningen av sin verksamhet betecknas som beroende uppdragstagare.

Beträffande de villkor som gäller för ombuden har — som ovan framhållits — kollektivavtal upprättats för folklivbolagens ombud. Avtalen består dels av ett riksavtal med huvudsakligen allmänna bestämmelser och dels av lokala kollektivavtal för de olika bolagen (Balder, Förenade-Framtiden och Trygg¹).

Riksavtalet är tillämpligt å sådana ombud (ej aspiranter), vilka har sin huvudsyssla utanför företagen och »under endera föregående eller innevarande kalenderår förmedlat minst 8 folklivförsäkringar». Det uppftar i övrigt bl. a. följande.

Parterna är ense om att ombuden är självständiga företagare men som regel att betrakta som beroende uppdragstagare i den s. k. arbetsfredslagstiftningen. Ombuden skall vara »anställda» mot kontrakt, vars bestämmelser icke får strida mot avtalet. De är företagets förtroendemän och såsom sådana underkastade det ansvar, som lag stadgar för fullmäktig eller syssloman gentemot huvudman. Ombuden är skyldiga att ställa sig till efterrättelse av företaget givna instruktioner och av förman i tjänsten givna anvisningar. För dem gäller överenskommelsen år 1949 rörande anskaffningsverksamheten. Ombuden har att förmedla nya försäkringar, inkassera och redovisa premier m. m., ägna sig åt beståndsvård samt stå försäkringstagarna till tjänst i försäkringsfrågor. Företaget äger leda och fördela arbetet samt fritt anställa och avskeda ombud. Skyldighet föreligger för ombud att i enlighet med av företaget tillämpad plan inhämta sådana grundliga kunskaper, såväl teoretiska som praktiska, som prövas erforderliga i ombudsarbetet. Ombud, som icke uppnått 70 års ålder, försäkras kollektivt för olycksfall under tjänstgöring som ombud. Om ombud under näst föregående kalenderår uppnått en inkomst av lägst 900 kr. utgår semesterlön (semesterersättning). Mellan ombudet och företaget gäller en ömsesidig uppsägningstid av en månad. Utan hinder härav äger företaget omedelbart avskeda ombud, som brister i redovisning, gör sig skyldigt till grovt tjänstefel eller begår handling, vilken enligt lag eller överenskommelsen rörande anskaffningsverksamheten prövas vara oförenlig med uppdrag som livförsäkringsackvisitör.

De *lokala kollektivavtalen* innehåller huvudsakligen bestämmelser rörande ombudens ersättning för utfört arbete m. m. Sålunda gäller i stort sett följande.

Svenska Lif-Balder har tre kategorier ombud, nämligen anskaffningsombud med uppgift att teckna försäkringar och att vidmakthålla dessa samt orts- och kretsombud, vilka skall dels teckna försäkringar, dels vårda företagens bestånd inom sitt arbetsområde. För sistnämnda båda ombudskategorier gäller »anskaffningsfordran» per arbetsperiod (kalenderhalvår). Anskaffningsombud erhåller dels

¹ Den 1 januari 1956 skedde en fusion mellan Svenska lifförsäkringsbolaget och Livförsäkringsbolaget Balder. Det gemensamma företaget erhöll benämningen Svenska Lif-Balder. Riksavtalet gäller för dettas folklivavdelning. De fullständiga benämningarna å de övriga båda bolag för vilka detta avtal gäller är Förenade-Framtiden livförsäkrings AB och Livförsäkringsbolaget Trygg, ömsesidigt av år 1899.

ombudsprovision å gottskrivet anskaffningsvärde, dels tilläggsprovision, om nettoanskaffningen under anskaffningsåret uppgår till visst belopp. Till orts- och kretsombud utgår dels, om ombudet fyllt den genomsnittliga anskaffningsfordran per månad räknat, fast månadslön, dels ombudsprovision för hela den under arbetsperioden presterade nyanskaffningen. Därjämte kan till ombud utbetalas s. k. återupplivningsersättning med ett belopp för varje återupplivad försäkring samt inkassoersättning i procent å redovisat belopp. Viss del av ombudets ersättning innehålles av företaget och tillföres en garantifond, intill dess ett bestämt belopp — något mindre för anskaffningsombuden än för orts- och kretsombuden — tillförts fonden. Ur fonden äger företaget gottgöra sig för fordran, som uppstått till följd av antingen provisionsåterbetalning vid annullation av försäkring eller bristande redovisning e. d. Orts- och kretsombuden grupplivförsäkras emot att de själva bestrider en del av försäkringspremien.

Förenade-Framtiden har två slags ombud, platsombud och ombud med inkassouppdrag. Dess lokala kollektivavtal betecknas »Tilläggsavtal till riksavtal för platsombud» och »Tilläggsavtal till riksavtal för ombud med inkassouppdrag». Platsombud har anskaffnings- och beståndsvärdande uppgifter inom sitt område. Sådant ombud erhåller för sitt arbete dels, om ombudet fyllt viss anskaffningsfordran, månadsarvode, dels bonus med visst belopp per 1 000 kronors nettoanskaffning under en arbetsperiod (kalenderhalvår) utöver fordran. För återupplivning av annullerad försäkring kan utgå ersättning i förhållande till den nominella försäkringssumman. — Ombud med inkassouppdrag får för arbete med nyteckning av försäkring anskaffningsprovision bestående av grundprovision och bonus. Grundprovisionen utgår med ett belopp per 1 000 kronors nominell försäkringssumma. Bonus utgår för arbetsperiod, under vilken ombudet presterar visst minimum i fråga om nettoanskaffning, med ett belopp per 1 000 kronors nettoanskaffning. För arbete med inkassering och beståndsvärd erhåller ombudet inkasso- och beståndsvärdersättning i procent av redovisade premier och låneräntor. Ombudet får slutligen ersättning för portokostnader. För såväl platsombud som ombud med inkassouppdrag gäller att en del av deras ersättning av företaget innehålles och tillföres en garantifond. Platsombuden samt sådana ombud med inkassouppdrag, som under andra kalenderhalvåret redovisar visst minimibelopp, grupplivförsäkras emot att de själva bestrider en del av försäkringspremien.

Trygg har tre kategorier ombud, platsombud, lokalombud och inkassoombud, beträffande vilka särskilda lokala avtal är gällande. Avtalen för platsombud och lokalombud innehåller i huvudsak samma bestämmelser som de ovannämnda avtalen för Förenade-Framtidens platsombud resp. ombud med inkassouppdrag. — Tryggs inkassoombud är en mindre s. k. övergångsgrupp. Inkassoombud — som jämväl har att utföra anskaffningsarbete — erhåller, om bestämd anskaffningsfordran fyllts, månadsarvode och under förutsättning bl. a., att anskaffningsfordran fyllts under minst tre arbetsperioder i följd, bonus. För alla tre kategorierna ombud gäller att de är skyldiga att ansluta sig till Tryggs fältmäns garantifond och erlägga avgift därtill samt att de, under förutsättning att de under andra kalenderhalvåret redovisar visst minimibelopp, grupplivförsäkras mot att de erlägger en del av premien.

Beträffande *storlivförsäkringsombuden* hos företaget inom FFO:s verksamhetsområde framhåller organisationen, att något kollektivavtal icke träffats för dem, att i en del fall fullmakt av vederbörande företag utfärdas samt att vissa företag genom kontrakt reglerar ombudsvillkoren.

Några hos försäkringsföretag förekommande formulär till sådana fullmakter och kontrakt har överlämnats.

Ett fullmaktsformulär upptar, att vederbörande förordnas att vara företagens ombud i angivet distrikt med rätt och skyldighet att förmedla ansökningar om försäkring, att ombesörja från företaget erhållna inkassouppdrag samt att i övrigt bevaka och iakttaga företagens och dess kunders intressen. — Ett annat innehåller att fullmaktstagaren förordnas att vara företagens representant i visst distrikt »med de rättigheter och skyldigheter som tillkomma honom såsom sådan». — Enligt ett formulär till »förordnande och fullmakt» skall agenturområdet angivas. Formuläret innehåller bl. a., att ombudet under viss förutsättning äger teckna försäkringar överallt i landet, att för agenturens skötsel gäller de överenskommelser som träffats eller kan träffas mellan livbolagen, att med-

arbetare — s. k. underombud — icke får anställas, att annonsering icke får ske utan företagets tillstånd, att ombudet, som erhåller provision å förmedlade försäkringar, i sin verksamhet betraktas »såsom självständig företagare, vilken i sitt arbete får viss hjälp av bolagets yrkesmän», samt att de provisionersättningar som lämnas inkluderar den i semesterlagen föreskrivna semesterlönen.

I ett av de ovannämnda formulären till kontrakt för storlivförsäkringsombud upptages bl. a., att ombudet »anställes» samt att det åligger ombudet att inkassera den första premien för varje ny försäkring (därvid försäkringsbrev i kvitterat skick skall utlämnas) och att utan uppskov till företaget insända redovisning för de uppburna premierna. För behörigt fullgörande av sin redovisningsskyldighet skall ombudet ställa säkerhet eller borgen, då företaget så fordrar. Ombudet skall ställa sig gällande lag och allmänna stadgar till efterrättelse, noggrant iakttaga och följa bestämmelserna i livförsäkringsbolagens överenskommelser samt följa företagets instruktioner m. m. Det anges, att ombudet är företagets förtroendeman och underkastat det ansvar som lagen stadgar för fullmäktig gentemot huvudman. Ombudet, som erhåller anskaffningsprovision och ersättning för portokostnader, får icke införa annonser eller begagna cirkulär utan att dessa först granskats å företagets huvudkontor.

Enligt ett annat dylikt kontraktsformulär antages vederbörande till fritidsombud i visst distrikt och skall för ombudet gälla förefintliga bestämmelser rörande försäkringsbolags anskaffningsverksamhet. Därjämte upptar formuläret bl. a., att ombudet är skyldigt genomgå den utbildningskurs, som företaget anser nödvändig för att ombudet på ett sakkunnigt sätt skall kunna avsluta försäkringar och bistå allmänheten i försäkringsfrågor, att ombudet i förekommande fall skall stå till tjänst som mellanhand mellan försäkringstagarna och bolaget och även i övrigt biträda försäkringstagarna samt att ombudet för sitt arbete erhåller ersättning i form av anskaffningsprovision.

Ännu ett formulär till kontrakt för ombud inom storlivförsäkring har inkommit. Detta innehåller i huvudsak följande. Vederbörande, som antages till fritidsombud i ett distrikt, skall främja företagets verksamhet genom att anskaffa försäkringar, därvid företagets tariffer och allmänna försäkringsvillkor skall följas. Ombudet skall ställa sig till efterrättelse de föreskrifter och instruktioner som företaget utfärdar och de överenskommelser som träffas mellan försäkringsbolagen rörande anskaffningsverksamheten. Å bestämda tider skall ombudet redovisa inkasserade premier. Förhållanden, som delgives ombudet i samband med upprättandet av försäkringsansökningar, får icke yppas för obehöriga. Ombudet äger ej rätt att utan företagets medgivande tillsätta underombud eller att lämna annan än för företaget inregistrerad ackvisitör för livförsäkring provision eller annan gottgörelse för försäkringar, som tillförts företaget. Detta ombesörjer all inkassering av förnyelsepremier men äger att i enstaka fall om så visar sig erforderligt påkalla ombudets bistånd vid inkassering av förfallna dylika. I ersättning för sitt uppdrag erhåller ombudet, som i sitt förhållande till företaget anges vara fri företagare, provision. Därjämte kan ersättning utgå för post- och telegramporto samt nödvändiga rikssamtal för företagets räkning.

Enligt samtliga tre ovanberörda kontraktsformulär gäller en ömsesidig uppsägningstid av en månad.

Om *sakförsäkringsombuden* hos företag inom FFO:s verksamhetsområde upplyser organisationen, att kollektivavtal icke träffats för dessa ombud men att kontrakt städse upprättas mellan ombuden och försäkringsföretagen. En mångfald olika typer av sådana kontrakt förekommer. Såsom exempel härå har nedanberörda fyra formulär, som användes av skilda företag, ingivits.

Ett av dessa formulär innehåller bl. a. följande. Ombudet skall anskaffa försäkringar samt, då skada inträffar, verkställa erforderlig utredning. Vidare för binder sig ombudet att ställa sig till efterrättelse de bestämmelser rörande verksamheten, som utfärdas av företaget eller som innehålles i mellan försäkringsbolagen träffade överenskommelser. Penningmedel, som anförtros ombudet på grund av dess verksamhet, skall hållas skilda från andra penningmedel; revision av agenturen kan göras närhelst företaget så finner lämpligt. För anskaffandet av försäkringar och värden av försäkringsbeståndet, inklusive skaderegleringar och service till försäkringstagarna m. m., utgår anskaffningsprovision å första årets premie samt beståndsvårdsprovision enligt i kontraktet intagen tabell. Ombudet kan vidare få gottgörelse för portokostnader. Inkassering av premier om-

besörjes av bolagets huvudkontor. Ombudet äger icke — utan företagets medgivande — att av annan person mottaga eller till annan avstå provision för försäkringar som omfattas av kontraktet eller att anlita medarbetare för anskaffande eller avslutande av försäkringar. (Anlitas medarbetare är ombudet redovisningsskyldigt för medel, som anförtrots denne, och ansvarigt för att medarbetaren fullgör honom åliggande skyldigheter.) Ombudet förbinder sig att icke vare sig direkt eller indirekt arbeta för annat företag i samma bransch. En månads ömsesidig uppsägningstid stipuleras.

Ett annat formulär upptar bestämmelser av i stort sett enahanda innehåll; dock angives häri, att ombudet gentemot företaget är fri företagare.

I ett formulär, som i övrigt innehåller bestämmelser av i huvudsak samma innehåll som det förstberörda, angives, att ombudets provision utgör dels ersättning för dess arbete, dels täckning för eventuella utgifter i samband därmed, att alla meddelanden, som ombudet önskar göra genom tidningar, cirkulär eller annorledes beträffande företaget eller agenturen, först måste insändas till företaget för godkännande samt att kontraktet när som helst kan av endera parten uppsägas till omedelbart upphörande.

Ett företag har i sitt kontraktsformulär upptagit — förutom att för ombudsuppgiften skall gälla förefintliga bestämmelser rörande försäkringsbolags anskaffningsverksamhet — att ombudet skall vid anskaffning av försäkringar i förekommande fall samarbeta med vederbörande distriktschef samt att ombudet därjämte skall ägna sig åt vård av försäkringsbeståndet. Vidare skall ombudet biträda försäkringstagarna i försäkringsfrågor, underrätta företaget om inträffade skador, å företagets vägnar och för dess intressen vidtagna erforderliga undersökningar samt till företaget omedelbart insända premielikvid som ombudet emottagit. För sitt arbete och därmed förenade kostnader erhåller ombudet provision. Företaget ikläder sig inga förpliktelser gentemot av ombudet vid agenturen anställd personal. En ömsesidig uppsägningstid av en månad skall tillämpas.

FFO har slutligen anfört följande.

För generalagenter, huvudombud och därmed likställda upprättas också kontrakt. Dessa är emellertid så varierande och avpassade till förhållandena i de särskilda fallen, att några typexempel icke kan lämnas.

Enligt FFO:s uppfattning är förhållandena på detta område likartade över hela landet. Variationer i villkoren med hänsyn till lokala förhållanden torde vara sällsynta.

Ett mindre antal ombud inom storlivförsäkring och sakförsäkring är organiserade i FFF.

Försäkringsfunktionärernas förbund

Beträffande *livförsäkringsombuden* anför FFF:

Som FFO framhållit utför ombuden endast i undantagsfall självständigt arbete. I regel sker det sålunda i samarbete med distriktsledare (inspektör, distriktsombudsman eller distriktschef), och resultatet av arbetet bedömes efter antalet försålda försäkringar.

Ombudet har skyldighet att skaffa sig de kunskaper, som är erforderliga för arbetets utförande, och ombudet kan i sin tur ej använda sig av någon annan för arbetets utförande.

Försäkringsbolaget ställer allt material till ombudets förfogande. Detta är emellertid företagets egendom och skall därför återlämnas vid avgången. Yrkesfältmannen intar arbetsledareställning gentemot ombudet och har därmed skyldighet att övervaka ombudets utbildning samt att intressera ombudet för att använda mesta möjliga tid för ombudskapet. Vidare åligger det yrkesfältmannen att kontrollera, att arbetet utföres på sådant sätt, att det ej står i strid med 302 § lagen den 17 juni 1948 om försäkringsrörelse, samt att tillse, att försäkringstagarna får det bästa försäkringsskyddet.

Härav framgår, att ombudet ej intar någon sådan ställning inom företaget, som ger ombudet möjligheter att driva självständig rörelse som egen företagare.

Vad som kännetecknar ombudets arbete är uppgiften att hjälpa yrkesmannen att få till stånd försäkringar inom det område, där ombudet är bosatt eller som tilldelats ombudet (flera ombud för samma företag kan arbeta på samma område).

Det ankommer även på ombudet att tillhandahålla försäkringstagarna den service, som kan bli erforderlig i form av utlämnande av nödiga handlingar, samt att ge råd och upplysningar rörande försäkringar eller ifyllande av formulär.

Inom folkförsäkringen bibehålls ännu den personliga inkasseringen men i enlighet med de synpunkter, som framförts av chefen för försäkringsinspektionen, är den under avveckling. Svenska Lif-Balder och Folksam har i det närmaste helt upphört med denna inkassoform, varvid inkassoområdena successivt kommer att läggas över till central inkassering och ombuden övergår till anskaffnings- eller platsombud utan inkasso.

Ombud, som arbetar som enbart anvisare, intar en beroende ställning gentemot sina uppdragsgivare (försäkringsbolagen) medan övriga med hänsyn till arbetets art är i arbetstagarställning.

Det enda som talar emot en klar arbetstagarställning är att tiden för arbetets utförande ej kan bestämmas eller kontrolleras. Detta gäller emellertid även för yrkesfältmännen inom området, vilka till väsentlig del utför samma arbete som ombuden, även om det givetvis sker i större omfattning.

Vid bedömandet av arbetets omfattning kan endast resultatet av försäljningen eller — där inkassering sker — summan av inbetalda premier läggas till grund. Att så sker framgår av folkförsäkringsbolagens riksavtal, när det exempelvis gäller rätten till semesterersättning. Det förutsättes att ett ombud, som haft en inkomst å minst 900 kr. av försäkringsarbetet, arbetat den tid, som är erforderlig för att erhålla semesterersättning enligt semesterlagen för okontrollerat arbete.

Försäkringsombuden har ej medgivits rätt till ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen, vilket sammanhänger med svårigheterna att kontrollera, om olycksfallet skett under arbetet som ombud. Den erfarenhet, som vunnits genom kollektivavtalet för folkförsäkringsombuden, där ett begränsat olycksfallsskydd erhålles, har dock visat att inga sådana svårigheter föreligger.

Några som helst svårigheter att tillämpa kollektivavtalet för denna grupp har ej heller uppstått inom de företag, där kollektivavtal finnes, utan tvärtom har erfarenheten visat att båda parter varit betjänta av den kollektiva uppgörelsen.

När storlivbolagen gör gällande att ombuden är att betrakta som egna företagare, sammanhänger detta med att de däri ser en möjlighet att komma ifrån det ansvar, som skulle bli en följd av att ombuden, som deltar i mer än 90 % av ackvisitionsarbetet inom området, skulle betraktas som anställda eller beroende uppdragstagare.

Beträffande förhållandena inom branschen är dessutom att tillägga, att folkförsäkringen allt mer övergår till samma försäkringsformer som storlivbolagen, varför det endast är en tidsfråga, när folkförsäkringens särart försvinner eller får obetydlig omfattning.

Angående skade-(sak-)försäkringsombuden framhåller FFF:

Arbetet som skadeförsäkringsombud ställer ännu större krav på att vederbörande skall vara verksamma med anskaffning av nya försäkringar och tillse, att gamla försäkringar förnyas. Ombuden har även här skyldighet att skaffa sig erforderliga kunskaper, och de måste i de flesta fall ordna försäkringarna själva utan direkt medverkan av yrkesfältmannen. Flertalet ombud bygger på detta sätt upp ett bestånd av kunder som försäkringstagare och erhåller härför förnyelseprovision för de gamla försäkringarna eller beståndsvårdsersättning och provision för nytecknade försäkringar. Inom området finns ännu endast ett kollektivavtal för ombud, och det är i Folksam, där ombuden erkänts som anställda och erhåller semester samt olycksfallsersättning.

Det åligger samtliga ombud med undantag för specialombuden att själva utföra arbetet i samarbete med yrkesfältmannen. Erforderligt arbetsmaterial ställes till förfogande av försäkringsbolagen och återfordras vid avgången.

Försäkringsbolagen bestrider att dessa ombud är anställda eller beroende uppdragstagare, trots att de samtidigt hävdar att de blivande försäkringstagarna och deras försäkringar är att betrakta som försäkringsbolagens tillgång. Naturligt vore annars att, därest ombuden vore egna företagare, deras bestånd av försäkringar skulle vara deras affär, så att de hade den kommersiella rätten till kompensation, om beståndet överlämnades till försäkringsbolaget eller ett annat ombud — ett förhållande som är vanligt på de flesta håll utanför de nordiska länderna, där dessa ombud är egna företagare och även är tillförsäkrade denna rätt genom lagstiftning på området.

De svenska försäkringsbolagen vill ha förmånen av att ombuden skall betraktas

som egna företagare, när det gäller företagets ansvar mot ombuden, medan de samtidigt vill ha resultatet av ombudens arbete sig tillfört på samma sätt som det bestånd, som anskaffas av yrkesfältmännen, vilka är anställda.

Skillnaden mellan yrkesfältmännens och ombudens ackvisitionsarbete ligger alltså i den tid, som ägnas åt försäkringsarbetet.

Kontrollen över arbetets omfattning kan bedömas med utgångspunkt från nyteckningen och beståndsvårdsarbetet.

Enligt förbundets uppfattning är arbetets art sådan, att det föreligger arbetsförförhållande, när ombuden utför personligt arbete för försäkringsbolaget. Ett mycket stort antal av folkförsäkringsbolagens ombud arbetar på sidan om livackvisitionen även som ombud i skadeförsäkringsbranschen.

Från FFF har inkommit tre kollektivavtal. Två av dessa, vilka träffats mellan förbundet och Folksam, avser nämnda företags livombud resp. inkassoombud. Det återstående avtalet, som är träffat mellan Försäkringsanstalten Samarbete och Folksams ombuds centralorganisation, gäller för Folksams sakförsäkringsombud.

Samtliga dessa avtal upptar i korthet följande. Ombuden skall vara »anställda» mot kontrakt. De är företagets förtroendemän samt skyldiga dels att ställa sig till efterrättelse av företaget givna instruktioner och av förman i tjänsten givna anvisningar ävensom den överenskommelse angående anskaffningsverksamheten som företaget biträtt, dels ock att inhämta sådana kunskaper, som företaget anser erforderliga i ombudsarbetet. Ombuden skall stå de försäkrade till tjänst med råd och anvisningar. Ombud under 70 år, som fyllt vissa minimifordringar beträffande arbete åt företaget, försäkras för olycksfall under ombudstjänstgöringen. Försäkringen gäller enligt Samarbetes allmänna försäkringsvillkor för kollektiv olycksfallsförsäkring. Ombud som under närmast föregående kalenderår från företaget erhållit ersättning med minst 900 kr. får semesterlön. Utan företagets skriftliga medgivande äger ombuden icke avsluta anställningsavtal med annat försäkringsföretag eller tillföra annat försäkringsföretag försäkring »i någon av de branscher som drivas av Folksamföretagen». En ömsesidig uppsägningstid av en månad är stipulerad, men företaget kan omedelbart avskeda ombud som brister i redovisning o. d.

Beträffande de särskilda slagen av ombud gäller enligt avtalen utöver ovanstående i stort sett följande.

Livombuden indelas i tre grupper, nämligen ombudsaspiranter med uppgift att sälja försäkringar och att vidmakthålla dessa samt Orts- och kretsombud, som skall sälja försäkringar och vårda företagets bestånd inom sitt arbetsområde. För försäljningsarbetet utgår provision. Orts- och kretsombuden erhåller utöver provision fast månadslön. Vidare kan gottgörelse i form av provision utgå för återupplivning av försäkringar, för vilka premieinbetalning avbrutits. Orts- och kretsombud »vilka varit anställda hela närmast föregående kalenderår» grupplivförsäkras och har därvid att själva erlagga del av försäkringspremien.

Inkassoombuden skall förmedla nya försäkringar, mot kvitto å företagets formulär inkassera och redovisa premier och räntor samt tillse att försäkringarna hålles i kraft och att annullerade försäkringar återupplivas. De erhåller för sitt arbete provision. För varje ombud upplägges en garantifond. Till fonden äger företaget överföra en del av ombudens försäljnings- resp. inkassoersättning. Om ombud avgår »ur tjänsten» eller övergår till livombudsavtalet, innehålles den del av garantifonden, som erfordras för att täcka kvarstående annullationsansvar. Slutavräkning sker senast i april månad året efter det annullationsansvaret utgått. Inkassoombud, som varit »anställt» hela närmast föregående kalenderår och därunder erhållit viss sammanlagd inkassoersättning, grupplivförsäkras. Ombudet skall erlagga en del av försäkringspremien.

Sakförsäkringsombuden har att anskaffa nya försäkringar. Anskaffning som utföres för företaget skapar ett bestånd som tillhör detta. Dessa ombud skall vidare bl. a. föra register över försäkringsbeståndet, mot kvitto å företagets formulär inkassera försäkringspremier, inom föreskriven tid redovisa premierna till företaget, vid inträffad skada omedelbart lämna företaget alla erforderliga upplysningar, tillse att företagets ersättningsskyldighet ej blir större än nödvändigt samt skyndsamt fullgöra av företaget beordrade skadeutbetalningar. Om-

buden indelas i brandombud och centralombud. Brandombuden erhåller för sitt arbete provision i form av grundersättning och beståndsvårdsersättning eller enbart anskaffningsersättning. För sin medverkan vid reglering av skada erhåller ombuden därjämte visst belopp »per skada vid varje skadetillfälle». Till centralombud utgår provision i form av anskaffnings- och förnyelseersättning samt anskaffningsbonus.

FFF har slutligen beträffande *general- och huvudagenter* anfört:

I de flesta kontrakten för general- och huvudagenter är angivet, att de är egna företagare men har skyldighet att ägna sig helt åt försäkringsverksamheten eller i varje fall tillse, att agenturens verksamhet får en tillfredsställande omfattning. Dessa företagare arbetar med ombud och i många fall även med yrkesackvisitörer samt har egna kontor med anställd personal.

I en del kontrakt finns införda bestämmelser om att försäkringsbolaget tillförsäkras sig kontroll över kontor och verksamhet, varvid det mycket starkt kan ifrågasättas, om det ej råder anställningsförhållande men att försäkringsbolaget vill komma ifrån ansvaret som arbetsgivare.

I de flesta fall förutsättes dock, att verksamheten helt bedrivs på general- och huvudagenternas egen risk. Försäkringsföreningen för general- och huvudagenter, som av vårt förbund biträdes vid förhandlingar med FFO eller försäkringsbolagen, betraktar sina medlemmar som egna företagare och önskar även för framtiden behålla denna ställning.

Vad som dock här måste framhållas är den rättslösa ställning, som dessa företagare med ansvar gentemot sina anställda (när det gäller löner, sociala förmåner, sjuklöner och pensionsförmåner) intar inom branschen. Kontrakten har formen av ensidesavtal, där försäkringsbolagen på alla punkter bevakar sina intressen och rätten till agenturen, om de som företag kan finna detta med sitt intresse förenligt. Några rättigheter till agenturinnehavaren eller ansvar mot honom eller hans personal finns ej angivna.

Inom de flesta länderna utanför Norden har på grund av dessa förhållanden skapats en lagstiftning, vilken skyddar den egna företagaren när det gäller det ekonomiska och kommersiella värdet av det försäkringsbestånd (stocken) som vederbörande innehar. I vårt land finns endast en lag, som gäller handelsagenter och som ger dessa ett begränsat skydd mot sina uppdragsgivare. Motsvarande företagare inom försäkringsbranschen är emellertid helt utan skydd.

De svenska försäkringsbolagen bestrider helt general- och huvudagenternas kommersiella rätt till sitt försäkringsbestånd och anser sig ej ha skyldighet att ge någon kompensation, därest de tar beståndet (stocken) från agenturen.

Den som driver försäkringsackvisition i Sverige såsom egen företagare har därför ett stort behov av att erhålla rättsligt skydd gentemot försäkringsbolaget, vilket ju måste vara förutsättningen för en självständig företagsform.

Antalet general- och huvudagenter torde röra sig omkring 200, varav endast ett fåtal är verksamma för flera bolag inom samma bransch.

I ett fåtal fall bedrivs agenturen i aktiebolagsform.

Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation

FFO har i kompletteringarna till sin tidigare lämnade redogörelse till en början påpekat, att det här är fråga om personer, som har heltidsanställning eller huvudsysselsättning på annat håll och som åtagit sig uppdrag att på fritid verka som försäkringsombud för att skaffa sig en biförtjänst. Tillika framhåller FFO, att ombuden för sin försörjning ej är beroende av agenturinkomsten, även om denna ger ett gott ekonomiskt tillskott, samt att det kan ifrågasättas om biförtjänsttagare av detta slag över huvud taget kan betraktas som beroende uppdragstagare.

FFO åberopar i detta sammanhang efterföljande sammanställning av uppgifter beträffande vissa fritidsombuds inkomster under åren 1949—1953.

Sammanställning av uppgifter beträffande vissa fritidsombuds inkomster

Bolag	Hela antalet ombud ^{31/12} 1953	Antal ombud med en inkomst av agenturen överstigande 1 000 kr något av åren 1949—1953	Antal ombud med en inkomst av agenturen överstigande 1 000 kr samtliga år 1949—1953	Antal ombud enl. kol. 3 i procent av samtliga ombud enl. kol. 1	Antal ombud med en inkomst av agenturen överstigande 1 000 kr				
					1949	1950	1951	1952	1953
	1	2	3	4	5				
A	2 644	782	69	2,6	346	278	277	313	364
B	2 230	520	194	8,7	264	274	319	389	421
C	731	233	110	15,0	—	146	156	183	192
D	599	12	—	—	—	—	—	10	10
E	3 060	295	171	5,6	244	251	239	244	245
F	1 517	213	79	5,2	100	101	112	157	187
G	2 239	160	17	0,8	62	46	59	92	76
H	3 564	326	158	4,4	163	193	231	276	316
I	1 787	175	85	4,8	99	111	141	160	154
J	1 473	104	12	0,8	45	37	39	47	48
K	1 433	131	51	3,6	53	71	97	108	128
L	2 879	259	79	2,7	92	110	143	188	216
M	3 391	422	204	6,0	248	262	307	326	343
	27 547	3 632	1 229	4,5	1 716	1 880	2 120	2 493	2 700

Beträffande de olika slagen av ombud uttalar FFO i fråga om *livförsäkringsombuden* följande.

Enligt FFF:s uppfattning är anvisarombuden beroende uppdragstagare medan övriga ombud (i allmänhet inkasserande ombud) är anställda. Den sistnämnda ståndpunkten förefaller överraskande, särskilt som förbundet så sent som år 1955 med oss träffat ett riksavtal för folklivbolagens ombud, i vilket antecknats att parterna var ense om, att ombuden är självständiga företagare med det tillägget, att ombuden dock i regel är att betrakta som beroende uppdragstagare i den s. k. arbetsfredslagstiftningen. Om det förhöll sig så, att vissa grupper ombud vore att anse som anställda i civilrättslig mening, hade säkerligen krav rests mot bolagen på t. ex. lagenlig semesterlön. Även om det förekommit att enstaka ombud framfört sådana krav, har de alltid avvisats med hänvisning till att anställningsförhållande icke föreligger. Några processer därom har icke heller förekommit.

Enligt förbundets uppfattning är det endast den omständigheten, att tiden för arbetets utförande ej kan bestämmas eller kontrolleras, som talar mot livombudets arbetstagarställning. Vi vill därtill genmäla, att ombudet självt bestämmer icke endast arbetstiden utan också omfattningen av sitt arbete. En yrkesfältman har icke sådan arbetsledning att han kan beordra ett ombud att vid en viss tidpunkt exempelvis göra ett kundbesök i försäljningssyfte. Ombudet utväljer självt de personer, gentemot vilka försäljningsförsöken inriktas. Det är ju där ombudets lokal- och personkännedom är av värde för bolaget. Ombudet bestämmer självt sättet för sin insats, t. ex. om kontakt skall tagas per telefon, vid personligt besök eller vid något gemensamt sammanträffande av annat slag. Ombudets ersättning beror helt på resultatet av verksamheten, och förmånerna utgöres uteslutande av provision.

Förbundet pekar på vissa andra omständigheter såsom skyldigheten att underkasta sig utbildning och att bolaget ställer material till förfogande. Vad först utbildningen beträffar sker denna per korrespondens och omfattar endast ett mindre antal kursbrev. Den kan sålunda icke anses vara särskilt betungande. Det material som bolaget tillhandahåller består i allmänhet av bolagets premie-tariffer, erforderliga blanketter för tecknande av ansökan om livförsäkring samt

visst reklammaterial. Att bolaget önskar återfå detta material när uppdraget upphört är en naturlig sak som icke kan påverka ombudets rättsliga ställning.

Förbundets påstående att ombuden icke skulle åtnjuta yrkesskadeförsäkringslagens förmåner av den anledningen, att det skulle vara svårt att kontrollera om olycksfallet skett under arbete som ombud, är icke riktigt. Undantaget från försäkringen beror givetvis på att ombudet icke är anställt. Det begränsade olycksfallsskydd, som folklivombuden åtnjuter enligt kollektivavtal, ger icke någon bestämd ledning för bedömning av svårigheterna att kontrollera i vilken verksamhet ett olycksfall ägt rum.

Då förbundet i detta sammanhang hänvisar till de semesterlöne- och olycksfallersättningsförmåner, som enligt riksavtalet tillkommer folklivombuden, vill vi framhålla att detta avtal utgör resultat av förhandlingar och icke avser att återspegla ett anställningsförhållande. På folklivrådet har den kollektiva regleringen av ombudens ställning och förmåner otvivelaktigt fungerat tillfredsställande. Inom storlivförsäkringen sådan den bedrivs av de till oss anslutna bolagen är förhållandena däremot annorlunda, och något behov av en sådan kollektiv reglering föreligger icke där. Den av förbundet omnämnda övergången även i folklivbolagen till samma försäkringsformer som i storlivbolagen är i första hand av försäkringsteknisk karaktär. Däremot kvarstår väsentliga skillnader beträffande försäljningsorganisationen i de olika bolagen.

I fråga om *sakförsäkringsombuden* påpekar FFO, att FFF särskilt hänvisar till att dessa ombud bygger upp s. k. stockar och att de har vissa beståndsvårdande uppgifter. Vidare yttrar FFO följande.

Det är riktigt att ombuden, när centralinkasseringen infördes, i allmänhet fick behålla en viss s. k. förnyelseprovision. Ombuden har ju därigenom ett intresse av att försäkringarna hålles vid makt. Det ankommer emellertid på ombuden att med sin lokala kännedom om de enskilda försäkringstagarna bedöma vilka beståndsvårdande åtgärder som är erforderliga. När det gäller skadereglering och annan service till försäkringstagaren är ombudens uppgifter ganska begränsade. Det kan vara fråga om att lämna ut en blankett för skadeanmälan eller hänvisa försäkringstagaren till yrkesfältman eller direkt till bolaget. Frågan om rätten till stocken är i detta sammanhang knappast av betydelse. Ombuden har till uppgift att anskaffa försäkringar och att tillse att gamla försäkringar förnyas, och för detta har ombuden en viss provisionsersättning. Av de enskilda kontrakten mellan bolagen och ombuden framgår att det är bolagen och icke ombuden som har rätt att förfoga över den s. k. stocken. Ombuden är förmedlare av försäkringen och icke försäkringsgivare. Hur denna fråga reglerats i andra länder saknar i detta sammanhang betydelse.

I fråga om *sakförsäkringsombuden* hänvisas i övrigt till vad som ovan anförts beträffande ombuden i storlivförsäkring.

Slutligen anför FFO beträffande *general- och huvudagenter* följande.

Dessa är såväl enligt förbundets som vår uppfattning att betrakta som egna företagare. Vi har därjämte tidigare uttalat, att många fältmän inom denna kategori är att anse som beroende uppdragstagare. Vi saknar därför anledning att närmare beröra de av förbundet beträffande denna grupp i övrigt anförda synpunkterna, som i detta sammanhang torde sakna betydelse.

De generalagenter, som driver sin rörelse i aktiebolagsform, har givetvis icke någon möjlighet att i arbetsrättsligt hänseende likställas med anställda eller beroende uppdragstagare.

Annonsombud, inkasserare och prenumerationsombud

Enligt Tidningarnas arbetsgivareförening tillhör annonsombud, inkasserare och prenumerationsombud i allmänhet icke någon facklig sammanslutning. Föreningen har såsom sin mening uttalat, att dessa som regel är oberoende uppdragstagare men att ett mindre antal av dem möjligen kan betraktas som beroende sådana.

Föreningen har tillskrivit ett hundratal av sina medlemmar för erhållande av närmare upplysningar angående förekomsten av beroende uppdragstagare samt dessas arbetsvillkor. Svar har inkommit från fem medlemmar. Av dessa förklarar en annonsbyrå och ett tidningsföretag¹, att hos dem icke förekommer vare sig inkasserare, annonsförmedlare eller prenumerationsombud, som kan anses såsom beroende uppdragstagare.

De övriga tre företag, från vilka upplysningar inkommit, betecknas här nedan A, B och C.

Annonsombud

Företaget A har omkring femton annonsombud, vilkas uppdrag regelmässigt är bisysslor. Ombuden disponerar själva över sin arbetstid. De för företagets prenumerationsombud bestämda villkoren (se nedan) är i tillämpliga delar gällande för annonsombuden.

Företaget B har 20 annonsförmedlare. Ersättning till dem utgår i form av provision. De erhåller därjämte gottgörelse för sina kostnader för porton och telefonsamtal till tidningen (i ett par fall utgår ersättning för viss del av telefonabonnemang). Uppdraget som annonsförmedlare är bisyssla. Det innebär allenast mottagande och vidarebefordran till företaget av annonser, varför vem som helst som anträffas på förmedlarens adress (telefon) kan utföra detsamma. Ett par av förmedlarna har samma uppdrag för tidning med annan utgivningsort. Inga semester- eller sociala förmåner från företaget till förmedlarna har diskuterats. För förmedlarna gäller vidare, att de äger upptaga annonser inom eget samhälle med närmaste område, att annonsmanuskript skall vara företaget tillhanda senast visst klockslag å dag före intagningsdag, att förmedlarna skall iakttaga av företaget angivna annonspriser och rabatter samt att de från vederbörande annonsörer skall uppbara betalning för förmedlade annonser.

Företaget C uppger att vissa av företagets ortsmiddelare också tjänstgör som annonsförmedlare. Härutöver förmedlar ett tiotal cigarr- och pappersaffärer annonser till företaget. Ingen av ifrågavarande förmedlare har något stående uppdrag av ackvisitionskaraktär. Rent undantagsvis kan emellertid förekomma, att en ortsmiddelare åtar sig ackquisition för ett visst speciellt ändamål, t. ex. en julkampanj eller för ett tidningsnummer med särskild tonvikt på lantbruk, industri o. d. Annonsombuden får praktiskt taget inga instruktioner. De erhåller ersättning i form av provision. Någon ersättning för kostnader utgår i allmänhet icke till dem; dock kan reseersättning förekomma, då fråga är om bestämt ackvisitionsuppdrag. Ingen uttrycklig förpliktelse till personlig arbetsprestation föreligger. Ombuden disponerar helt över sin arbetstid. De har nästan regelmässigt motsvarande uppdrag även för annan tidningsräkning. Uppdragen ifråga är, såvitt företaget har sig bekant, bisysslor. Semester- eller sociala för-

¹ Företaget framhåller emellertid, att en hos företaget arbetande fotograf torde kunna betraktas som beroende uppdragstagare. Denne utför åt företaget reportagefotografering jämte tillhörande mörkrumsarbete ävensom mörkrumsarbete beträffande bilder, som icke fotograferats av honom själv. Fast pris gäller för varje bild som publiceras i tidningen. Ersättning för mörkrumsarbete beträffande andra än egna tagningar utgår enligt särskild taxa. Resekostnader ersättes av företaget. Fotografen äger anskaffa ersättare, om han själv är tillfälligt förhindrad. Arbetet måste utföras på vissa tider (mest kvällar och förmiddagar). Fotografen arbetar uteslutande för företagets räkning. Han erhåller icke från företaget semester- eller andra sociala förmåner.

mån timer utgår icke. Ombuden kan enligt företagens mening icke anses intaga någon beroendeställning i förhållande till företaget.

Inkasserare

Företaget A har icke redovisat några inkasserare.

Företaget B har åtta sådana. Inga skriftliga instruktioner eller avtal finns för dessa. De har allenast att hos vederbörande inkassera förfallna belopp och redovisa dessa till företaget. Provision utgår å inkasserade belopp. Allt arbetsmaterial tillhandahålles av företaget, varför någon ersättning för expenser ej erfordras. Inkasserarna kan vid förhinder att personligen utföra uppdraget anskaffa ersättare, som emellertid skall godkännas av företaget. De disponerar över sin arbetstid. Uppdragen är bisysslor. Inga semester- eller sociala förmån timer utges av företaget till inkasserarna.

Företaget C har sex prenumerationsinkasserare, av vilka fem innehar anställning som tidningsbud, därvid inkasseringsuppdraget kombinerats med anställningen. Dessa fem inkasserare erhåller semester- och sociala förmån timer enligt för tidningsbuden gällande kollektivavtal. För inkasserarna, vilkas arbete icke regleras genom skriftliga avtal, gäller allenast, att de skall avhämta prenumerationsavgifter i prenumeranternas bostäder mot avlämnande av färdigtryckta kvitton. De erhåller ersättning i form av provision och är icke förpliktade till personlig arbetsprestation samt disponerar helt över sin arbetstid. De är vidare oförhindrade att inneha uppdrag även för annan tidning. Inkasseringsuppdragen är alltid bisysslor.

Prenumerationsombud

Företaget A har 232 prenumerationsombud. Med dessa upprättas avtal av i huvudsak följande innehåll.

Ombudet, vars uppgift är att bibehålla eller öka tidningens spridning inom sitt distrikt, äger icke rätt att samtidigt företräda annan tidning eller tidskrift. Uppdraget medför intet anställningsförhållande. Uppdragstagarens arbete är att betrakta såsom självständig rörelse i förhållande till företaget. Rätt till semester, semesterersättning eller pension föreligger därför icke. Ombudets ersättning för uppdraget betraktas icke såsom lön utan som provision. Företaget gör ej å ersättningen skatteavdrag. Om ombudet inkasserar och redovisar abonnemangsavgift utgår ingen särskild ersättning härför. Utöver provision erhåller ombudet ersättning för bl. a. portoutlägg ävensom friexemplar av tidningen. Abonnemangsorder skall utskrivas på av företaget tillhandahållna blanketter. Företaget ombesörjer i regel postabonnemang å tidningen efter av ombudet insända order. Då det inträffar, att personer direkt å postanstalt tecknar abonnemang å tidningen, bör ombudet minst ett par gånger om året genom besök å ortens postanstalt förskaffa sig upplysning om sådana personers namn och adresser för att kunna bevaka att ifrågavarande abonnemang förnyas. Ombudet skall föra kortregister över abonnenterna. Ett särskilt register bör av ombudet föras över personer som icke är abonnenter men som kontinuerligt bearbetas. Reklamtryck, cirkulär etc. tillhandahålles av företaget. Inga trycksaker får användas utan att först ha godkänts av företagens huvudkontor. Ombudet, som icke har någon direkt befattning med lösnummerförsäljning av tidningen, bör iakttaga huru försäljningen fungerar och underrätta företaget om eventuella brister i densamma. Slutligen äger ombudet rätt att mot särskild provision taga upp beställningar på en företagens årspublication.

Företaget B har fem prenumerationsombud. För dessa gäller avtal av innehåll, att de skall bevaka företagens intressen, beflita sig om att öka tidningens spridning, inkassera prenumerationsavgifter, å registerkort göra anteckningar om inbetalade sådana avgifter, lämna prenumeranterna kvitton härå samt redovisa

avgifterna till företaget. Ersättning utgår i form av provision, ibland förenad med viss fast ersättning för dag, då uppdrag utförts. Ersättning för expenser erfordras ej, enär allt arbetsmaterial tillhandahålles av företaget. Ombuden har personlig arbetsskyldighet men disponerar själva över sin arbetstid. På grund av arten av uppdraget — vilket är en bisyssla — har person med uppdrag för annan tidning icke antagits för sysslan.

Företaget C har icke redovisat några prenumerationsombud.

Bensindistributörer

Försäljning av motorbränsle sker dels från bensinstationer och dels från s. k. singelanläggningar.

Med *bensinstation* förstås bensinanläggning, som är försedd med särskilda expeditionslokaler. En del stationer är därjämte utrustade med serviceanläggningar (smörjning och tvättning). Från bensinstation försäljes i regel motorbränsle för allenast ett oljebolags räkning. Ett mindre antal stationer, de s. k. samstationerna, försäljer emellertid bränsle för flera oljebolags räkning.

Man skiljer mellan bensinstationsinnehavare och bensinstationsföreståndare. Med *bensinstationsinnehavare* avses i allmänhet fysisk eller juridisk person, som driver bensinstation i eget namn men som genom s. k. arrendekontrakt iklätt sig vissa förpliktelser med avseende å köp och försäljning av varor, som saluföres genom bensinbolagen. Med *bensinstationsföreståndare* avses i allmänhet fysisk person, som anställts som föreståndare för bensinstation, vilken drives antingen av bensinbolag i egen regi eller av bensinstationsinnehavare.

Singelanläggning är en anläggning med en eller flera pumpar, som icke har tillgång till särskilda expeditionslokaler eller serviceanordningar. Från dylik anläggning försäljes regelmässigt bränsle för allenast ett oljebolags räkning. Dessa anläggningar innehaves huvudsakligen av lanthandlare, ägare av motorverkstäder o. d., vilka bedriver bensinförsäljningen såsom ett led i sin övriga verksamhet eller såsom kundservice.

Såväl Petroleumbranschens arbetsgivareförbund som Sveriges bensinhandlares riksförbund anser, enligt vad arbetstidsutredningen från förbunden inhämtat, att innehavarna av samstationer och innehavarna av singelanläggningar som regel icke är i sin verksamhet för vederbörande oljebolags räkning bundna på sådant sätt, att de bör betraktas såsom beroende uppdragstagare i förhållande till bolagen.

Den kategori av bensindistributörer, som här närmast är aktuell, synes sålunda utgöras av bensinstationsinnehavare, som bedriver försäljning av drivmedel för allenast ett oljebolags räkning.

Beträffande bensinstationsinnehavarnas ställning anför Petroleumbranschens arbetsgivareförbund följande.

För rörelsen erforderliga anläggningar disponerar bensinstationsinnehavarna huvudsakligen på två olika sätt:

a) Stationsinnehavaren driver sin rörelse i av bolaget ägd eller förhyrd fastighet.

I sådana fall erlägger stationsinnehavaren viss ersättning för nyttjanderätten av fastigheten — av bolagen genomgående benämnd dispositionsersättning.

b) Stationsinnehavaren driver sin rörelse i av innehavaren själv ägd eller förhyrd fastighet.

I sådana fall erlägger bolaget till innehavaren en viss ersättning, som står i relation till omsättningens storlek.

Vid bedömande av frågan om uppdragstagarens beroende av uppdragsgivaren synes det vara två moment, som är av betydelse härför, nämligen:

1. Sättet för ersättningsförmånernas utformning.

2. Uppdragstagarens bundenhet i förhållande till uppdragsgivaren.

De olika bensinbolagens avtal med stationsinnehavarna är i stort i sak likartade, och vad angår de två här ovan angivna punkterna kan ur avtalen utläsas följande.

1. Ersättningsförmånernas utformning

Innehavaren köper genomgående varorna i fast räkning till för orten gällande pris och får sedan behålla den vinst han kan göra vid försäljningen av varorna. Utöver denna vinst kan innehavaren även bereda sig vinst på sådana tjänster som tvättning, smörjning och polering etc. av motorfordon. Denna del av verksamheten står helt utanför bolagens kontroll.

2. Graden av bundenhet

Innehavaren får i regel icke verkställa inköp från annan leverantör utan respektive bolags godkännande. Detsamma gäller också beträffande annat samarbete. I vissa fall är innehavaren oförhindrad att köpa vissa varor exempelvis smörjolja från annan leverantör, om denne kan erbjuda förmånligare priser.

Innehavaren är i kontrakten icke förpliktad till personlig arbetsprestation och kan själv disponera sin arbetstid.

I övrigt är att märka, att stationsinnehavaren i allt har ställning av egen företagare. Sålunda framgår av flera kontrakt, att innehavaren har skyldighet att anmäla firma och tillse att erforderliga tillstånd erhålles för rörelsen och att gällande författningar efterleves. Kontrakten gäller med en månads uppsägning och efter ett år med tre månaders uppsägning. I vissa fall gäller avtalet på ett år i sänder med viss uppsägningstid. Återigen i andra avtal kan man finna bestämmelser därom att om innehavaren avlider innehavarens dödsbo äger fortsätta rörelsen.

Sveriges bensinhandlares riksförbund uttalar:

Riksförbundet anser den ojämförligt största delen av landets bensinhandlare vara hänförlig till kategorien beroende uppdragstagare. Vilket antal det härvidlag gäller kan det vara vanskligt att uttala sig om, men enligt vår uppfattning ligger siffran någonstans mellan 1 800 och 2 000.

Beträffande sättet för ersättningsförmånernas utformning kan vi hänvisa till vad Petroleumbranschens arbetsgivareförbund uttalat härom.

Då fråga är om uppdragstagarens bundenhet till uppdragsgivaren gäller att uppdragstagaren icke får försälja petroleumprodukter inköpta från annan än uppdragsgivaren. I en del fall äger han på annat håll inköpa vissa biltillbehör. Denna gren av rörelsen är emellertid av underordnad betydelse. Över huvud taget är hans bundenhet till uppdragsgivaren betydande, eftersom denne exempelvis äger kontraktsenlig rätt att kräva noggrann efterföljd av alla instruktioner beträffande försäljningsverksamheten ävensom att påbjuda bensinstationens öppet-hållande också under sådana tider av dygnet, då stationsinnehavaren finner det vara förlustbringande att hålla öppet. Innehavaren är emellertid icke förpliktad till personlig arbetsprestation och kan själv disponera sin arbetstid.

Avtal avseende reglering av detaljhandeln med petroleumprodukter har träffats mellan Sveriges bensinhandlares riksförbund och ett vart av följande oljebolag, nämligen Svenska Esso AB, AB Svenska Shell, Caltex oil AB, Svenska BP olje AB, Svenska Gulf oil company AB och AB Nynäs-petroleum. Avtalen, som gäller för såväl parterna som riksförbundets medlemmar, är i stort sett likalydande och innehåller i huvudsak följande bestämmelser.

Bruttopriser samt försäljnings- och leveransvillkor fastställs av bolaget. Servicepriser fastställs av bolaget och riksförbundet i särskild prislista, som skall anslås å väl synlig plats å bensinstationen. Medlem är skyldig att tillämpa sålunda fastställda bestämmelser. Inkomst av vid station förefintliga spol- och smörjningsanordningar tillfaller helt medlem, som förbinder sig att bestrida alla av denna inkomstgren föranledda särskilda omkostnader, såsom för vatten, sämskskinn, svamp m. m. Då dylika förnödenheter behöver anskaffas, skall samarbete mellan medlemmen och bolaget äga rum, så att medlemmen efter sina ekonomiska resurser kan uppfylla ifrågakarande skyldighet. Bolaget skall emellertid underhålla

för serviceverksamheten erforderliga bolaget tillhöriga kompressorer, billyftare m. m. Medlem har rätt att på egen bekostnad saluföra för bilägare lämpade varor, som icke utgöres av petroleumprodukter (såsom elektriska lampor, tändstift, säkringar o. d.), men är skyldig att om bolaget tillhandahåller varorna på dess begäran inköpa dem från bolaget, därest detta tillämpar lika goda villkor som ledande grossister inom respektive tillbehörsbransch. Han äger att i den av honom disponerade stationen använda visst av bolaget anvisat väggutrymme för anbringande av förbundets skyltar och anslag. Medlem tillförsäkras den återförsäljarrabatt eller den provision, som bolaget i allmänhet vid varje tillfälle tillämpar för oljeprodukter, dock med avdrag för skälig gottgörelse för nyttjandet av bensinstationsanläggningen (dispositionsersättning). Bolaget upprättar med medlemmen separat kontrakt, som icke må strida mot bestämmelserna i avtalet. I kontraktet skall ingå en bestämmelse om att det skall löpa med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader efter det medlemmen innehåft stationen under ett år.

Tryckta formulär till personliga kontrakt har inkommit från de oljebolag, med vilka riksförbundet träffat ovanberörda avtal, samt från Koppartrans försäljnings AB och Mobil oil AB.

I fråga om bensinstationsinnehavarnas arbetsvillkor och bundenhet i förhållande till bolagen innehåller samtliga formulär i stort sett likartade bestämmelser. Redogörelse lämnas härnedan för huvudinnehållet i ett sådant.

Enligt detta formulär åtar sig återförsäljaren att omhändera en bolagets bensinstation och att därstädes idka handelsrörelse med köp och försäljning av petroleumprodukter och övriga varor, som bolaget för i marknaden inom landet och som lämpligen kan ifrågakomma till försäljning vid stationen. För disponerandet av stationen erlägger återförsäljaren viss ersättning per liter försäld bensin och bentyl. Bolaget ombesörjer och bekostar alla genom normal försäljning och vid aktsamt bruk nödiga reparationer å anläggningen samt vederbörlig justering av till anläggningen hörande distributionspumpar. Skador, som uppkommer å anläggningen genom återförsäljarens eller hans personals oaktsamhet, repareras på återförsäljarens bekostnad. Daglig tillsyn och renhållning av stationen ombesörjes och bekostas av denne. Återförsäljaren äger saluföra för bilägare lämpade varor, som icke är att betrakta som petroleumprodukter (såsom lampor, tändstift o. d.) men är skyldig att, därest bolaget försäljer sådana varor, inköpa dem från detta. Andra skyltar eller anslag än sådana som tillhandahålles eller godkännes av bolaget får ej uppsättas å eller invid stationen. I mån av tillgång på utrymme och utrustning skall återförsäljaren utföra bilservice såsom tvättning och smörjning. Där emot får han ej utan bolagets skriftliga medgivande bedriva någon form av verkstadsrörelse. Stationen skall hållas öppen under tider som av bolaget godkännes. Handelsanmälan och sådan anmälan om handel med eldfarliga oljor, som omförmäles i 46 § förordningen den 7 oktober 1921 angående eldfarliga oljor, skall göras av återförsäljaren. Denne är ensam ansvarig för efterlevnaden av författningar och föreskrifter rörande handel med dylika oljor och rörande verksamhet såsom egen företagare. Han svarar för skada, som åsamkas tredje man. Återförsäljaren förbinder sig att årligen från bolaget inköpa vissa mängder petroleumprodukter. På levererade varor erhåller han gällande återförsäljarrabatt. Vid utförande av servicearbeten skall tillämpas prislista, som fastställs av bolaget och Sveriges bensinhandlares riksförbund gemensamt. Försäljning på kredit för bolagets räkning får ske endast till av bolaget godkända kunder och mot av dessa underskrivna s. k. kreditlappar enligt bolagets formulär. Endast sådan personal får av återförsäljaren anställas, att verksamheten vid stationen kan bedrivas på fullt tillfredsställande sätt. Återförsäljaren förbinder sig att gentemot den anställda personalen uppfylla mellan Petroleumbranschens arbetsgivareförbund och Svenska transportarbetareförbundet träffat kollektivavtal angående arbete å bensinstationer. Han svarar själv för avlöningar till personalen samt för alla övriga driftskostnader. För läckage, svinn eller annan varuförstörelse kan gottgörelse erhållas från bolaget, allenast om förlusten orsakats uteslutande av sådant fel på bolagets distributionsmateriel, som ej med vanlig uppmärksamhet från återförsäljarens eller hans personals sida kunnat konstateras. Återförsäljaren får under kontraktstiden varken direkt eller indirekt driva affärer med eller annorledes taga befattning med petroleumprodukter från annan än bolaget. Kontraktet, som icke får transporteras på annan, gäller med tre månaders uppsägningstid. Bolaget äger emel-

lertid uppsäga detsamma till omedelbart upphörande bl. a. om återförsäljaren brister i sin betalningsskyldighet mot bolaget eller åsidosätter sina åtagna förpliktelser.

Körare m. fl. inom skogsbruket

Historik

Speciellt i Norrland men även i Dalarna har det tidigare varit vanligt, att skogsavverkning — innefattande även borttransport av virket — bortsatts på entreprenad. De som åtog sig dylika entreprenader var körarna, vilka hade att själva anställa och avlöna erforderlig arbetskraft, bl. a. huggare. Detta system befastes (ehuru med viss modifikation) genom en den 19 december 1936 träffad uppgörelse mellan domänverket och ett stort antal norrländska skogsbolag, å ena sidan, samt Riksförbundet Landsbygdens folk och Svenska skogs- och flottningsskogsarbetareförbundet, å andra sidan. Uppgörelsen, som blivit kallad norrlandsöverenskommelsen, innehöll bl. a., att arbetet skulle bortsättas mot kontrakt i dittills vanlig ordning, att kontraktstagaren (köraren) skulle anskaffa erforderligt antal huggare samt i förhållande till dessa intaga samma förmansställning som dittills, vari bl. a. ingick att betala ut lönen till huggarna, samt att huggare som så önskade kunde få sin lön utbetald direkt genom kontraktsgivaren mot av kontraktstagaren utfärdade anvisningar.

Särskilt bestämmelsen i norrlandsöverenskommelsen att huggare ägde få sin lön utbetald direkt genom virkesägaren innebar en uppmjukning av det tidigare entreprenadsystemet.

Norrlandsöverenskommelsen efterföljdes av liknande överenskommelser åren 1937 och 1940.

1940 års överenskommelse efterföljdes av »Ramavtal för skogsbruket i Norrland och Dalarna» den 26 oktober 1942. Genom detta avtal skedde ytterligare uppluckring av entreprenadsystemet på det sätt, att körarens skyldighet att anskaffa huggare icke längre var ovillkorlig. Ramavtal av i huvudsak samma innehåll gällde t. o. m. den 30 september 1947.

Den 4 januari 1948 träffades nytt ramavtal för Norrland och Dalarna. Detta hade i väsentliga delar sådant innehåll, att körarens ställning måste anses därigenom förändrad. Visserligen ålåg det alltjämt köraren att anskaffa huggare och att intaga förmansställning i förhållande till dessa, där arbetsgivaren ej föredrog att själv anskaffa huggare och utöva den tillsyn som åvilat köraren, men nu ålåg arbetsgivaren bl. a. »att beräkna huggarlikvider och utbetala dessa direkt till huggarna» samt »att vid likvidernas utbetalning verkställa skatteavdrag». Genom dessa sistnämnda bestämmelser har huggarna — även i de fall, där de anskaffats av köraren — kommit att anses som anställda hos virkesägaren. Körarens förmansställning har därmed förändrats. Där köraren alltjämt anskaffar huggare torde det få anses att han gör detta såsom ombud för virkesägaren.

Senare träffade ramavtal för Norrland och Dalarna har i nyss berörda avseenden samma innehåll som 1948 års avtal.

I mellersta och södra Sverige har körningsarbetet sedan gammalt varit skilt från huggningsarbetet på sådant sätt, att virkesägaren träffat avtal med körarna för sig om körningsarbetet och med huggarna för sig om huggningsarbetet.

Inom hela landet är alltså läget det att skogshuggarna anses såsom anställda hos virkesägaren.

Följaktligen skall vid bedömandet av körarens ställning hänsyn tagas endast till körningsarbetet. Här skall emellertid anmärkas, att det i vissa delar av

Norrland och i Dalarna förekommer, att köraren anställer och avlönar s. k. brosslare, som har att utföra visst arbete (hopdragning av virke), som anses ingå i det åtagna körningsarbetet.

Ett stort antal kollektiva avtal rörande skogsarbete — ramavtal samt lokala arbets- och löneavtal (lokalavtal) — är för närvarande träffade.

De viktigaste avtalslutande parterna är på arbetsgivarsidan domänverket, Föreningen Skogsarbeten, Svenska lantarbetsgivareföreningen samt Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening. Därjämte föreligger vissa avtal upprättade för enskilda företag eller delar av sådana (såsom för vissa förvaltningar under Korsnäs AB och Stora Kopparbergs bergslags AB samt för AB Svenska kullagerfabriken, Hofors bruk, Sandvikens jernverks AB och Vikmanshytte bruks AB). På arbetstagsarsidan är de viktigaste avtalsparterna Riksförbundet Landsbygdens folk, Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet och Trävaruindustridepartementet inom Sveriges arbetares centralorganisation.

Kollektiva avtal (ramavtal och lokalavtal) har av domänverket, Riksförbundet Landsbygdens folk och Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet träffats för såväl Norrland och Dalarna som vissa delar av mellersta och södra Sverige. Föreningen Skogsarbeten har sitt avtalsområde begränsat till Norrland och Dalarna. Svenska lantarbetsgivareföreningen, Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening samt Trävaruindustridepartementet inom Sveriges arbetares centralorganisation ävensom de enskilda skogsbolagen har sina avtalsområden huvudsakligen inom mellersta och södra Sverige.

Ramavtal

Ramavtalen innehåller allmänna bestämmelser till lokalavtalen. Vanligen har de sistnämnda avtalen träffats separat. Men vissa kollektiva avtal innehåller såväl allmänna bestämmelser av ramavtals karaktär som prisbestämmelser.

I efterföljande förteckning upptages dels samtliga till utredningen inkomna särskilda ramavtal (1—8), dels ock vissa mera betydelsefulla andra kollektiva avtal (9—12) innehållande såväl allmänna bestämmelser av ramavtals karaktär som prisbestämmelser. Dessa allmänna bestämmelser kommer i det följande att behandlas såsom ramavtal.

I samtliga redovisade ramavtal har den bestämmelsen intagits, att alla arbeten som avtalen avser skall utföras i enlighet med lämnade instruktioner eller annorledes meddelade anvisningar. Vidare stadgar alla ramavtalen — utom ramavtal 9 — att arbetsgivaren äger rätt att leda och fördela arbetet samt att fritt antaga och avskeda arbetare. Enligt uppgift från Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening äger emellertid i praktiken arbetsgivare denna befogenhet även i fråga om arbeten som ramavtal 9 avser. Föreskrifter angående den dagliga arbetstiden återfinns i ramavtalen 1—6 och 8—11. Vissa av avtalen stadgar därutöver, att arbetaren är skyldig att på order av arbetsgivaren utföra arbete på övertid. Avtalen 1—6, 8—9 och 11—12 innehåller vissa bestämmelser om ledighet från arbetet bl. a. å helgaftnar. I ramavtalen 1—6 och 9—12 har intagits föreskrift därom, att inträffade yrkesskador och sjukdomsfall omedelbart eller så snart ske kan skall anmälas till vederbörande arbetsbefäl. Samtliga redovisade ramavtal stadgar, att ersättning i anledning av yrkesskada och yrkessjukdom utgår enligt gällande lagstiftning.

Särskilda bestämmelser angående vinteravverkningsarbeten förekommer i ramavtalen 1 och 4. Beträffande sådana arbeten, varom kontrakt skall upprättas med vederbörande körare, åligger det kontraktstagaren att anskaffa huggare och intaga förmansställning i förhållande till huggarna i allt vad som avser samarbetet

Avtalsparterna å		Avtalet är tillämpligt å
arbetsgivarsidan	arbetstagersidan	
1. Domänverket och Föreningen Skogsarbeten	Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet	Lokalavtal rörande skogsarbeten, som träffats inom Norrland och Dalarna.
2. Domänverket, Korsnäs AB, Stora Kopparbergs bergslags AB, AB Svenska kullagerfabriken, Hofors bruk, Sandvikens jernverks AB och Vikmanshytte bruks m. fl. AB	d:o	Lokalavtal rörande skogsarbeten, som träffats inom Gästrikland och södra delen av Kopparbergs län.
3. Domänverket	d:o	Lokalavtal rörande skogsarbeten m.m., som träffats inom vissa delar av bergslagsdistriktet och östra distriktet samt inom västra och södra distrikten.
4. Domänverket och Föreningen Skogsarbeten	Riksförbundet Landsbygdens folk	Lokalavtal rörande körning av skogsprodukter, som träffats inom Norrland.
5. Domänverket	d:o	Lokalavtal rörande körningsarbeten, som träffats inom vissa delar av Gävle-Dala överjägmästartrikt ävensom bergslags-, östra och södra överjägmästartrikten.
6. d:o	Trävaruindustridepartementet inom Sveriges arbetares centralorganisation	Lokalavtal rörande skogsarbeten m.m., som träffats inom vissa delar av Kopparbergs, Gästriklands, Sala, Dalslands, Malingbo och Klotens revirer.
7. Svenska lantarbetsgivareföreningen	Riksförbundet Landsbygdens folk	Lokalavtal om körnings- och kolningsarbeten, som träffats inom föreningens verksamhetsområde.
8. d:o	Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet	Lokalavtal om inom skogsbruket förekommande arbeten, som träffats inom föreningens verksamhetsområde.
9. Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening	d:o	De särskilda kollektiva avtal innehållande arbets- och löne- m. fl. bestämmelser, som ingåtts inom föreningens verksamhetsområde.
10. Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening för vissa av föreningens medlemmar (bl. a. Bengtsfors sulfit AB och Billeruds AB)	Riksförbundet Landsbygdens folk	Hästkörningsarbeten inom Nordmarks härad och vissa socknar av Värmlands, Älvsborgs och Örebro län.
11. AB Svenska kullagerfabriken, Hofors bruk	d:o	Skogskörningsarbeten inom bolagets skogsområden.
12. Korsnäs AB samt Stora Kopparbergs bergslags AB	Riksförbundet Landsbygdens folk samt vissa ortsförbund av riksförbundet	Skogskörningsarbeten inom bolagets skogsområden i Uppland, Gästrikland och Västmanland.

mellan honom och dessa, därest arbetsgivaren ej föredrar att själv anskaffa huggare och utöva den tillsyn som åvilat köraren, samt att till arbetsgivaren lämna uppgift över av olika huggare utförd arbetsmängd till ledning för beräkning av likvid ävensom de övriga uppgifter, som erfordras för verkställande av löneutbetalning, skatteavdrag o. d. Arbetsgivaren å sin sida skall beräkna huggarlikvider och utbetala dessa direkt till huggarna samt vid likvidernas utbetalning verkställa skatteavdrag m. m. Enligt i berörda båda avtal intagna protokollsanteckningar skall, där arbetsgivaren med hänsyn till särskilda förhållanden så påfordrar, kontraktstagaren förmedla löneutbetalning till huggare och andra arbetstagare enligt av arbetsgivaren upprättad avlöningslista, och står kontraktstagaren ej risk för till huggare i avräkning utbetalt för stort penningbelopp, med mindre den förra ej iakttagit tillbörlig noggrannhet vid fullgörandet av sin uppgiftsskyldighet.

Beträffande semesterlagens tillämpning innehåller flertalet av de redovisade ramavtalen vissa föreskrifter. Sålunda upptar protokollsanteckningar i ramavtalen 1 och 4, att som genomsnittlig dagsförtjänst skall räknas resp. kollektivavtals allmänna tidlön för åtta timmars arbetsdag, att vid beräkning av semesterlön för körningsarbete 55 % av ackordsförtjänsten skall anses belöpa på köraren, att semesterlön om möjligt skall utbetalas under juni månad före midsommar, att semesterlöneberättigad arbetstagare bör medgivas ledighet från arbete det antal dagar som svarar mot semesterlönebeloppet samt att körare är skyldig att till arbetsgivaren lämna de uppgifter, som erfordras för att arbetsgivaren skall kunna fullgöra sina skyldigheter enligt semesterlagen. — Ramavtalen 5 och 7 innehåller detta stadgande: »Med beaktande av semesterlagens bestämmelser rörande kvalifikationstid m. m. skall semester och semesterersättning utgå även till arbetare, som är sysselsatt med körningsarbete med egna hästar, i den mån han huvudsakligen själv utför arbetet.» Vidare framgår av dessa avtal, att semesterersättning beräknas å ett belopp, motsvarande 60 % av körarförtjänsten. Därjämte innehåller ramavtal 7 en protokollsanteckning därom, att Riksförbundet Landsbygdens folk ansluter sig till den tillämpning av semesterlagens bestämmelser, som framgår av ett meddelande från Svenska lantarbetsgivareföreningen. Enligt ramavtal 8 utgår semester enligt lag och skall årsarbetare, som erhåller semesterlön, garanteras semesterledighet i förhållande till semesterlönen. Ramavtal 10 stadgar, att körares rätt till semester regleras enligt gällande lag, därest icke annan överenskommelse träffas. Slutligen återfinns i ramavtalen 11 och 12 protokollsanteckningar därom, att vid beräkning av semesterlön vid körningsarbete 60 % av ackordsförtjänsten skall anses belöpa å köraren.

Det härovan berörda meddelandet från Svenska lantarbetsgivareföreningen innehåller beträffande skogskörare följande.

Skogskörare — även sådana som nyttja egna hästar — äga rätt till särskild semesterlön/semesterersättning i den mån de enligt lagen äro att anse som arbetstagare vid skogskörningar. Som sådan måste man under vissa omständigheter räkna även en körare, som eljest är att anse såsom självständig företagare. Frågan får avgöras efter omständigheterna i det enskilda fallet.

Bortsättes körningen till en entreprenör eller arrendator, som ej själv utför körningen, är det ostridigt, att entreprenören/arrendatorn, såvida ej annat avtalas, har att svara för semesterutgiften till sina körare. Samma skyldighet åligger arrendatorn även om han själv utför en del av körningen, dock ej den huvudsakliga delen. Ej heller för egen del intjänar han i dylikt fall någon semesterlön/semesterersättning. Bortsätter skogsägaren däremot körningen till en arrendator eller annan enskild företagare, som med egna hästar till *huvudsaklig del själv* utför körningen, svarar skogsägaren för den särskilda semesterlönen/semesterersättningen till såväl den som körningen bortsättes till som till hans medhjälpare.

Lokalavtal

Lokalavtalen innehåller i huvudsak prisbestämmelser rörande olika slags skogsarbeten. Gemensamt för alla för närvarande gällande sådana avtal samt för de prisbestämmelser, vilka återfinns i förutberörda kollektiva avtal, som jämväl innehåller bestämmelser av ramavtals karaktär, är att de icke avse andra körningsarbeten än sådana som utföres med häst. Körningsarbeten som utföres med bil eller traktor omfattas sålunda icke av ramavtalen.

Skogskörningsarbete torde numera nästan uteslutande utföras på ackord, ehuru lokalavtalen innehåller jämväl bestämmelser om tidlön för hästkörare (med egen häst). Ackordspriserna vid körning är i regel beräknade efter virkets kubikinnehåll och transportvägens längd.

Lokalavtalen skall icke här bli föremål för mera fullständig redovisning, enär deras väsentliga innehåll — prisbestämmelser — i detta sammanhang icke är av större intresse. Emellertid synes de olika former av broslings- och körningsarbeten som de avhandlar böra något närmare beröras.

Norrland och Dalarna

Med brossling förstås hopdragning av virke i högar eller framdragning av virke till stick-, lunn-, skot- eller släpväg. Inom de delar av Norrland (övre Norrland), som omfattas av Torneälvens—Luleälvens flodområden, Piteälvens—Jävreäns flodområden samt Åbyälvens—Skellefteälvens—Dalkarlsåns flodområden, ingår i huggningspriserna jämväl ersättning för upphuggning av skotvägar samt hopdragning av virket till dessa. Detta hopdragningsarbete, som sålunda här utföres av huggarna, kallas huggarbrossling. Inom vissa andra delar av Norrland, som utgöres av Moälvens—Umans—Sävaråns flodområden, Ångermanälvens och Nätraälvens flodområden, Ljungans och Indalsälvens flodområden samt Hälsingland och Härjedalen, ävensom inom Dalarna kan brosslingen mot särskild ersättning ombesörjas av huggarna och skall, där så sker, de för körningsarbetet angivna ackordspriserna reduceras i samma grad som körningsarbetet genom den utförda huggarbrosslingen underlättas.

Där brosslingen icke utföres av huggarna har som regel köraren att ombesörja densamma. Den anses därvid ingå såsom ett led i körningsarbetet. I sådana fall är det vanligt att köraren för broslingsarbetet anställer och avlönar särskild brosslare, som även kan vara köraren behjälplig med virkets pålastning. Om brosslare, som anställes av körare, innehåller lokalavtalen inga bestämmelser.

Det rena körningsarbetet utgöres av hopkörning eller lunning, kortvägskörning, släpkörning samt utkörning eller basvägskörning.

Hopkörning (lunning) innebär framläpning av virke medelst hästdragen kälke eller kärra från den plats där virket fällts eller dit det broslats till lastplats vid basväg. Hopkörningen kan utföras antingen så, att virkets ena ända vilar å kälken (kärran) och dess andra ända släpar i marken, eller så, att virket helt vilar å s. k. timmerdoning (två kälkar). Det senare hopkörningssättet kallas även skotning.

Kortvägskörning innebär transport av virke, i allmänhet medelst skotning, till lastplats vid bilväg eller avläggsplats vid flottled samt uppläggning därstädes för mätning.

Släpkörning är samma transportsätt som lunning. Vid släpkörning släpas virket till lastplats vid bilväg eller direkt till avläggsplats vid flottled och upplägges för mätning.

Utkörning eller basvägskörning innebär transport av virke medelst häst och timmerdoning eller vagn på basväg eller körväg till avlägsplats vid flottled eller bilväg.

Hopkörningen kan vara kombinerad med utkörningen så, att ifrågavarande arbeten utföres i en följd av samme körare. Men hopkörningen kan även vara skild från utkörningen och kallas då separathopkörning. Separat hopkört virke måste som regel läggas upp i avvaktan på dess fortsatta transport (utkörning), som mycket väl kan utföras av annan än den som utfört separathopkörningen.

I lokalavtalens priser för körningsarbeten ingår regelmässigt ersättning för dels virkets lastning, lossning och instruktionsenliga uppläggning, dels ock i förekommande fall röjning, upptagning och underhåll av lunn- och släpvägar samt visst underhåll av basvägar.

Mellersta och södra Sverige

Sedan gammalt har brosslingsarbetet, som i dessa landsdelar benämnes frambärning, utförts av körarna själva. Särskilda brosslare har sålunda ej förekommit. De lokalavtal, som för närvarande är gällande, innehåller emellertid som regel bestämmelser därom, att huggarna kan av vederbörande virkesägare beordras utföra frambärning av virke till väg, vägspår eller uppläggsplats. Där så sker skall visst tillägg utgå å huggarpriset och skall körarnas ersättning reduceras med hänsyn till den minskning i arbetet, som den skedda frambärningen medför för dem.

Det lokalavtal, som gäller för vissa delar av Skåne och beträffande vilket ramavtal 3 är tillämpligt, upptar som enda form av körningsarbete s. k. släpkörning, varigenom virket transporteras »till väg, där det kan avhämtas med bil». Med släpkörning avses här det transportsätt, som i Norrland och Dalarna bär samma namn.

För övriga delar av mellersta och södra Sverige gällande lokalavtal anger regelmässigt, att i ackordspriserna för körningsarbeten ingår ersättning för lunning, lastning och lossning samt visst sorteringsarbete och uppläggning. I vissa av dessa lokalavtal har angivits, hur mycket av ackordspriserna som belöper sig å lunningsarbetet eller å lunningsarbetet för sig samt lastnings-, lossnings- och uppläggningsarbetena för sig. Det kan förekomma att körningsarbete avser allenast lunning eller allenast basvägskörning.

Särskilda förhållanden beträffande skogskörarnas ställning

Till utredningen avgivna yttranden beträffande skogskörarnas ställning m. m. skall nu behandlas. Därvid kommer först att återgivas de uttalanden, som gjorts om i Norrland och Dalarna, resp. i mellersta och södra Sverige förekommande *särskilda* förhållanden. Därefter skall redovisning ske för vad som enligt yttrandena är gemensamt för hela landet.

Norrland och Dalarna

Domänstyrelsen: Skriftliga kontrakt om körningsarbete är vanliga i Norrland. Styrelsen har sig icke bekant, huru semesterförmånerna vanligen regleras för sådana brosslare, som anställs och avlönas direkt av körare. Emellertid har vederbörande revirförvaltningar, där de på körares eller brosslars anmodan ombesörjt utbetalningen av brosslars andel i körarlikviden, regelmässigt utgivit även semesterersättning till brosslaren. Därvid har brosslingen betrak-

tats såsom en del av körningsarbetet. Det blir alltmera vanligt att huggarna utför jämväl brosslingsarbete. Dessa anses därvid som anställda hos virkesägaren även med avseende på detta arbete. Den fortskridande rationaliseringen av skogsbruket, som medför att allt större och tätare utstämplingar kan ske, föranleder att behovet av brosslare successivt minskar.

Föreningen Skogsarbeten: Föreningens medlemmar har nästan uteslutande småarrendatorer och småbrukare med en häst sysselsatta i sina skogar. I allmänhet betraktas numera körare, som arbetar enligt ramavtal, såsom anställda hos virkesägarna. De har avtalsvägen erhållit semesterförmåner. Nästan allt körningsarbete utföres på ackord. Bestämmelserna i ramavtalen angående arbetstid för körarna tillämpas i allmänhet icke. Körarna har som regel stor frihet att själva bestämma sin arbetstid och i övrigt organisera sitt arbete. Arbetstiden regleras ofta med hänsyn till körsträckornas längd. Bestämmelserna i ramavtalen om övertidsarbete tillämpas mycket sällan beroende på att arbetet vanligen utföres på ackord. I viss utsträckning har arrendatorer och småbrukare på senare tid anskaffat traktorer, som de använder vid skogskörslor i stället för häst. Dessa traktorkörarens ställning i semesteravseende är oklar. Emellertid är nu gällande ramavtal icke tillämpliga på andra körslor än hästkörslor. Brosslingsarbete utföres i ökande omfattning av huggarna.

Riksförbundet Landsbygdens folk: Skriftliga körningskontrakt är vanliga framför allt i Norrland. Övervakning av arbetet sker i relativt liten utsträckning. Köraren är emellertid ofta skyldig att med längre eller kortare intervaller lämna redovisning över arbetets fortgång. Semesterersättning utbetalas av de avtalsbundna arbetsgivarna till praktiskt taget alla skogskörare, såväl då körarna personligen utför allt arbetet som då de blott utför en del därav. Semesterersättningen beräknas på ett lönebelopp motsvarande 55 % av körarlönen. I fråga om brosslingsarbetet märkes en tydlig tendens att i ökande omfattning lägga detta arbete på huggarna.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet: Före kollektivavtalens tid var det vanligt, att körarna uppträdde som egna företagare. De åtog sig visst avverkningsarbete och stod i arbetsgivarställning gentemot av dem anställda huggare och andra. Numera intar emellertid körarna allenast viss arbetsledarställning gentemot huggarna, och huggarlönerna utbetalas av virkesägaren direkt till huggarna. Enligt förbundets mening, vilken delas av arbetsgivarna, är numera såväl huggarna som körarna att anse såsom arbetstagare i förhållande till vederbörande virkesägare. För körarnas vidkommande får emellertid för semester rätt fordras, att de huvudsakligen själva deltar i arbetet. I förbundets ramavtal med domänverket och Föreningen Skogsarbeten rörande skogsarbeten inom Norrland och Dalarna har influtit protokollsanteckningar som reglerar körarnas semesterförmåner. — Beträffande brosslarna är deras löner icke reglerade i kollektivavtal. Körarna anställer och avlönar dem och är också skyldiga att stå för deras semesterlön. Virkesägaren-arbetsgivaren synes böra tillförsäkras rätt och skyldighet att öva inflytande vid brosslarnas anställande och avlöande, för att denna arbetarkategori arbetsrättsliga ställning skall kunna tryggas. Emellertid utför t. ex. i Norrbotten huggarna brosslingsarbete emot i huggarlönen inräknad ersättning. För detta brosslingsarbete (huggarbrossling) erhåller huggarna semesterlön från virkesägaren. I ett mellanområde i Västerbotten och norra Ångermanland förekommer olika huggningssystem sida vid sida. Frågan om brosslarnas rätt till semester på virkesägarens bekostnad begränsar sig alltså till de fall, där körarna anställer dem. Så sker i rätt stor utsträckning inom nyssnämnda mellanområde. Från Ljungan—Indalsälven och söderut förekommer brossling endast i undantagsfall, varför frågan där ej är så aktuell.

Mellersta och södra Sverige

Domänstyrelsen: Sedan gammalt förekommer att körarna själva släpar eller bär fram virke från avverkningsplatserna till väg, som är framkomlig för hästdraget fordon. Emellertid har i de senaste lokalavtalen införts bestämmelser därom, att huggarna kan beordras utföra ifrågavarande frambärnings- eller framsläpningsarbete, därvid de erhåller visst tillägg å huggningspriset. Där så sker brukar körningspriset reduceras med hänsyn till den uppkomna minskningen i körarnas arbete. Särskilda brosslare förekommer således ej. — Skriftliga kontrakt om körningsarbete förekommer mycket sällan. Emellertid utfärdas stundom s. k. körningsbesked. Muntliga uppgörelser är vanligast.

Svenska lantarbetsgivareföreningen: Endast i undantagsfall träffas uppgörelse om skogskörningsarbete skriftligen genom kontrakt. Hos föreningens medlemmar sysselsättes skogskörare av flera olika kategorier. De större skogsförvaltningarna har sålunda stundom helårsanställda skogskörare. En del hemmansägare, som även bedriver skogsbruk, sysselsätter ofta sina lantarbetare med skogskörningsarbete under viss del av året. I båda dessa fall är körarna anställda hos virkesägaren, varför semesterförmåner utgår till dem. Sådana förmåner brukar regelmässigt utgå även till körare av en annan kategori bestående av arrendatorer, som fullgör i arrendekontrakt stipulerat skogskörningsarbete åt jordägaren. Hemmansägare som utför skogskörslor åt andra och arrendatorer utan arbetskyldighet som utför sådana körslor för jordägarnas eller andras räkning är emellertid enligt föreningens mening i allmänhet icke semesterberättigade¹. Den ökade mekaniseringen har medfört, att antalet traktorkörare inom skogsbruket stigit. Nu gällande kollektiva avtal rörande skogsarbeten är emellertid inte tillämpliga på andra körslor än sådana, som utföres med häst. Arrendatorer och hemmansägare som utför skogskörslor äger åtaga sig även andra arbetsuppgifter. De har som regel möjlighet att själva disponera över sin arbetstid men kan inte utan vidare sätta annan i sitt ställe (bortsett från hos dem anställda personer). I regel innebär ett åtagande av skogskörningsarbete blott att virket skall vara framkört före viss tidpunkt. Enligt ramavtalen har arbetsgivaren rätt att ensam leda och fördela arbetet.

Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening: En uppdragstagare i fråga om skogskörning äger som regel åtaga sig även andra uppdrag samtidigt, såvida dessa icke inverkar hindrande på det åtagna skogskörningsarbetet. De direktiv skogsköraren har att iakttaga finns vanligen angivna i en drivningsinstruktion. Vanligen är skogsköraren icke förpliktad att personligen utföra sin arbetsprestation. Han disponerar sin arbetstid och kan sätta annan i sitt ställe. Körarna — uppdragstagarna — inom föreningens verksamhetsområde disponerar merendels endast en häst var. Föreningen har därför rekommenderat sina medlemmar att behandla samtliga körare såsom arbetstagare. Semesterlön torde därför i de flesta fall utgå, dock icke å de fyra tiondelar av körarersättningen, som motsvarar ersättning för häst.

Riksförbundet Landsbygdens folk: Betydande områden finns, för vilka kollektiva körningsavtal icke träffats. De ofta mycket omfattande skogskörningar, som förekommer inom dessa områden, utföres enligt traditionell metod. Någon

¹ Föreningen har överlämnat en inom föreningen i juli 1951 uppgjord »P. M. ang. semesterfrågan för skogshuggare och skogskörare». Promemorian är identisk med det meddelande, som åsyftas i en protokollsanteckning till bestämmelserna om semester i föreningens ramavtal med Riksförbundet Landsbygdens folk. Vad i densamma anförts beträffande skogskörare har återgivits i samband med redogörelsen här ovan för ramavtalen.

större skillnad föreligger icke mellan ett avtalsreglerat och ett icke avtalsreglerat område, såvitt angår arbetets utförande. Muntliga arbetsåtaganden är vanligast. I viss utsträckning förekommer emellertid även skriftliga åtaganden och då mest i form av körningsbesked innehållande uppgifter om körarens namn, virkes-sortiment, från vilken plats och till vilket upplag körningen skall ske samt körningspris. Övervakning av körarnas arbete sker nära nog dagligen genom apterare, förmän och skogvaktare. Semesterersättning utbetalas av domänverket samt av arbetsgivare anslutna till Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening i fall, då köraren till huvudsaklig del själv utfört arbetet. (Annan körare erhåller semesterersättning endast å det av honom presterade arbetet.) Beträffande arbetsgivare anslutna till Svenska lantarbetsgivareföreningen torde i stort sett samma praxis vara gällande, ehuru fall inträffat då sådan arbetsgivare icke utgivit semesterersättning till körare. — Icke avtalsbundna arbetsgivare utbetalar stundom semesterersättning efter samma grunder som exempelvis domänverket, stundom ingen semesterersättning. Semesterersättningen beräknas på ett belopp motsvarande 60 % av körarlöviden.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet: Virkesägarna har sedan länge själva anställt och avlönat huggare och annan nödig arbetskraft ävensom arbetsledare. Skogskörarna har således endast befattat sig med det rena körningsarbetet. I den mån förhållandet mellan körare och virkesägare icke är avtalsreglerat, brukar dock regelmässigt inom området gällande kollektivavtal tillämpas. Såväl körarna som huggarna är enligt förbundets mening, som omfattas även av arbetsgivarna, klart att anse såsom arbetstagare i förhållande till virkesägarna, körarna dock under förutsättning, att de huvudsakligen själva deltar i arbetet. Antalet skogsarbetsgivare, som icke är bundna av kollektivavtal, är inom mellersta och södra Sverige större än i Norrland. Viss ovisshet råder beträffande frågan om semester rätt för skogskörare, som arbetar åt icke avtalsbundna virkesägare. Denna ovisshet leder relativt ofta till att sådana körare icke erhåller semesterförmåner. Inom de södra delarna av landet är detta mera framträdande än inom landet i övrigt. Enligt förbundets mening bör i semesterlagstiftningen klart utsägas, att skogskörare är berättigad till semesterförmåner, oberoende av om han arbetar åt avtalsbunden eller åt icke avtalsbunden virkesägare. — Semesterersättningen till körare utgår på ett lönebelopp motsvarande 60 % av ackordsförtjänsten.

Hela landet

Domänstyrelsen: Förutom sådan skogskörning med häst, varå ram- och lokalavtalen är tillämpliga, förekommer i viss utsträckning även skogskörning med lastbil eller traktor. Semesterförmåner utgår vanligen till hästkörarna men i allmänhet icke till bil- och traktorkörarna. Emellertid har det inträffat att traktorkörare, som erhållit likvid enligt de för hästkörslor gällande bestämmelserna, även fått semesterersättning. Vederbörande revirförvaltning har därvid icke ansett sig ha något intresse av med vilka redskap körningen utförts. Beträffande hästkörare förutsattes för rätt till semesterersättning att köraren själv utför minst hälften av arbetet. Semesterersättningen utgår med 6 % av körarens arbetsförtjänst efter avdrag för den del därav, som motsvarar ersättning för häst. I fall, där köraren anställer och avlönar medhjälpare — även brosslare — men köraren ändå personligen utför minst hälften av arbetet, utgår semesterersättning å hela körarlöviden efter avdrag för hästandelen. En skogskörare är som regel oförhindrad att åtaga sig arbete även hos annan arbetsgivare. I många fall är skogskörarna arrendatorer å domänverkets småjordbruk, inemot 2 000 stycken, eller innehavare av kronotorp, drygt 900 stycken. Dylika arrendatorer och krono-

torpsinnehavare är enligt arrende- resp. nyttjanderättskontrakt förpliktade att under visst antal arbetsdagar per år utföra arbete åt vederbörande revirförvaltning. Arbetspliktens omfattning varierar inom olika delar av landet alltefter möjligheterna att erbjuda arbetstillfällen. Under övrig del av året är arrendatorn (kronotorpsinnehavaren) oförhindrad att arbeta hos annan arbetsgivare. Det förekommer, att man av en skogskörare fordrar, att han personligen utför hela den åtagna arbetsprestationen. Vanligare är emellertid, att man endast fordrar att han deltar i det åtagna arbetet. Arbetsledning utövas av arbetsgivaren genom delgivning av instruktioner och tillsyn att dessa följes. Uppgifter för avräkningslikvid insamlas av avverkningsförmän, vilka även i större eller mindre omfattning alltefter landsdelen utför virkesmätning.

Riksförbundet Landsbygdens folk: Förbundet har såsom medlemmar såväl större som mindre jordbrukare. De mindre och medelstora jordbruken skötes i allmänhet av innehavarna själva med hjälp av familjemedlemmar. I den mån jordbruket icke kräver innehavarens hela arbetskraft, brukar han åtaga sig arbete av annat slag, bl. a. skogskörning, som i stort sett utföres med redskap, erforderliga för jordbrukets skötsel och drift. Bland medlemmarna finns såväl självägande jordbrukare som arrendatorer. De senare har ofta genom arrendekontrakt bestämd arbetsskyldighet i förhållande till jordägarna. Arbetsskyldigheten utkräves oftast i form av kördagsverken. För den grupp medlemmar, som är beroende av förtjänster vid sidan av jordbruksarbetet, sluter förbundet kollektiva avtal (ram- och lokalavtal). Det förekommer även, att skogskörningsarbete utföres åt icke avtalsbundna arbetsgivare såsom mindre sågverk, virkesuppköpare, enskilda större skogsägare m. fl. Därvid brukar för orten gällande lokalavtal tillämpas. Beträffande karaktären hos sådant arbete, de metoder efter vilka det utföres samt de överenskommelser, som träffats om arbetet, föreligger icke någon väsentlig skillnad i jämförelse med vad som gäller avtalsreglerat arbete. Skogskörarna arbetar i många fall år efter år hos samme arbetsgivare, men det inträffar också att de växlar arbetsgivare från år till år eller att de under ett och samma år arbetar åt flera. Arrendatorer med arbetsskyldighet äger, sedan de fullgjort arbetsskyldigheten, åtaga sig ytterligare arbete hos samme eller annan arbetsgivare. Personlig arbetsskyldighet är icke föreskriven vare sig i förekommande kontrakt eller i körningsbesked. Det torde därför i allmänhet vara likgiltigt om den som åtagit sig körningsarbete utför arbetet ensam eller tillsammans med medhjälpare (vanligen son eller anställd). Den som åtagit sig körningsarbete kan vidare, om han är förhindrad att personligen deltaga i arbetet, regelmässigt sätta annan i sitt ställe som på hans ansvar utför detsamma. Till ledning för arbetets utförande utfärdar arbetsgivaren instruktioner; ofta finns tryckta körinstruktioner. Därutöver regleras virkesavläggningen av flottnings- och tunningsförenings bestämmelser rörande virkesavlägg. Härtill kommer muntliga instruktioner som komplement. — Körön erhålles icke för virke, som ej behandlats på instruktionsenligt sätt. I allmänhet överläts åt köraren att själv planlägga och utföra arbetet samt ordna med vägar och andra arbetsdetaljer. — Ramavtalens bestämmelser om arbetstid brukar icke följas av körarna. Alltefter körsträckornas längd förekommer både kortare och längre arbetstid än som föreskrivits i avtalen. Skogskörning med traktor omfattas icke av gällande kollektiva avtal. Arbetsgivarparten har därför i vissa fall vägrat utbetala semesterersättning för dylik körning. Riksförbundet framhåller slutligen den betydelse utformningen av arbetstagarbegreppet får vid tillämpningen av sjukförsäkrings- och yrkesskadeförsäkringslagarna. Dessa lagars tillämpning och omfattning är enligt förbundets mening för den förtjänstarbetande jordbrukaren betydligt viktigare än semesterlagens.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet: Den pågående rationaliseringen på jordbrukets område medför icke sällan, att jordbrukare utbyter sina hästar mot traktorer. I sådana fall brukar traktorerna användas vid skogskörslor. Gällande kollektivavtal avser emellertid endast hästkörning. Traktorkörare anses regelmässigt som egna företagare och erhåller därför icke de semester- och övriga förmåner som tillkommer arbetstagare. Förbundet anser angeläget att utredningen tar upp spörsmålet om dessa traktorkörarens ställning som arbetstagare och undersöker i vad mån de kan föras in under semesterlagens m. fl. lagars tillämpningsområden.

Åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon

Biltrafikens arbetsgivareförbund har i samråd med åkeriägarnas branschorganisation — Svenska lasttrafikbilägareförbundet — år 1952 gjort en undersökning beträffande åkarnas ungefärliga antal och arbetsvillkor i allmänhet. Man har därvid funnit att inom hela landet finns omkring 8 000 åkare med bil, som normalt köres av åkaren själv. Huru många av dessa åkare, som mera stadigvarande har körning för en uppdragsgivare, är enligt förbundet mycket vanskligt att avgöra; antalet torde dock utgöra högst 400.

Angående de allmänna bestämmelser, som gäller för lastbilskörslor, upplyser förbundet följande.

Åkeriägarnas villkor grundar sig på 1940 års förordning om yrkesmässig automobiltrafik m. m. I 23 § av sagda förordning stadgas — under vissa närmare angivna förutsättningar — skyldighet för innehavare av tillstånd till yrkesmässig trafik att mot ersättning enligt fastställd taxa samt under de villkor och enligt de bestämmelser i övrigt, som innehålles i förordningen eller med stöd av densamma meddelats, ombesörja befordran av personer eller gods. Stadgandet innebär, att villkoren regelmässigt är reglerade på det sätt, att ersättning till åkeriägare utgår enligt de allmänna taxor, som av länsstyrelserna fastställts. Dessa taxor grundas på kalkyler, vilka granskas och godkännes av statens biltrafiknämnd och vilka upptar ersättning för bil med förare. Samma taxa gäller antingen åkaren själv (tillståndshavaren) eller någon hos denne anställd chaufför kör bilen. Två huvudtyper av taxor finns, nämligen timtaxa och kilometertaxa. Valet av taxa i varje särskilt fall kan göras av åkeriägaren. Vilken taxa som därvid väljes är beroende av körningens art. Prissättning efter viktenhet eller antal lass förekommer även.

Beträffande innebörden av här förekommande uppdrag uppger förbundet vidare.

Uppdragets natur är i allmänhet sådan, att åkeriägare kan sätta annan i sitt ställe. För åkeriägare föreligger rätt att åtaga sig andra uppdrag, vilken rätt även kan vara en skyldighet enligt förenämnda författningsrum. Sådana överenskomelser om körningsarbete, som innebär att tillståndshavaren blir att anse såsom anställd hos uppdragsgivaren, förekommer ej. Tillståndshavaren torde icke förplika sig till personlig arbetsprestation eller fransäga sig rätten till andra köruppdrag. Att vissa lastbilsägare utför körslor uteslutande åt en uppdragsgivare torde bero på att de har intresse av att bibehålla ett fast uppdrag och att detta icke lämnar utrymme för andra uppdrag. Enligt förbundets uppfattning binder sig åkeriägare icke genom kontrakt eller annorledes på sådant sätt, att något personligt beroendeförhållande till uppdragsgivaren uppkommer.

Förbundet har överlämnat två formulär till kontrakt rörande bilkörslor för stads räkning. Kontraktstagaren benämnes i båda formulären entreprenör.

Det ena kontraktformuläret upptar i huvudsak följande. Entreprenören för binder sig att under viss tid och med visst antal lastbilar för stadens gatukontors räkning utföra körslor inom viss körseltrakt. Han är emellertid skyldig att under viss förutsättning biträda med körslor även inom annan körseltrakt. Körslorna skall utföras med det antal bilar, som för varje dag rekvireras. Dessa skall på

fastställda tider vara på anvisade arbetsplatser. Utan arbetsledningens medgivande får bil icke tagas från arbetsplats före arbetstidens slut. Om bil skadas så, att körslor med densamma ej kan fullföljas, skall detta anmälas till arbetsledningen. Bilarna skall ha viss lastkapacitet och vara utrustade på bestämt sätt. Bl. a. skall de föra särskild av gatukontoret tillhandahållen skylt, utvisande att de kör för kontorets räkning. Dess arbetsledare och körselektrolleranter är berättigade att meddela order angående körslornas utförande. Sådana order kan lämnas dels entreprenörens arbetsbefäl dels bilförarna direkt. Om enligt order körning skall utföras på övertid, är bilförare skyldig att, då speciella skäl icke finns mot dylik körning, verkställa denna. Entreprenören, hans bilförare och lejdåkare åligger att underkasta sig av gatukontoret föreskriven kontroll. På begäran därom från kontoret har sålunda entreprenören att låta provväga bilarna såväl med som utan last. Ersättning till entreprenören, som utbetalas var fjärde vecka, beräknas antingen efter lass, timtid eller vikt enligt särskilda »prisskalor». Vilket av dessa beräkningssätt som skall tillämpas bestämmas av kontoret efter samråd med entreprenören. För väntetid kan i vissa fall utgå särskild ersättning. S. k. hem-sändningsavgift kan utbetalas, om bil återsändes innan den varit i arbete full tid. Om rekvirerad bil avbeställes, kan avbeställningsavgift utgivas. Därest entreprenören eller hans folk icke uppfyller bestämmelserna i kontraktet eller icke rättar sig efter arbetsledningens i överensstämmelse därmed givna order, är entreprenören ersättningskyldig för härav orsakade förluster. Denne ansvarar för gods som av honom transporteras, intill dess godset avlämnats på mottagningsplatsen. Vidare svarar han för att hans bilförare iakttar ett nyktert och gott uppförande. Om gatukontoret så påfordrar skall bilförare, mot vilken anledning till anmärkning finns, avstängas eller skiljas från arbetet. Envar av de avtalsslutande parterna är skyldig ersätta motparten och tredje man för skada, som vid körslornas utförande genom vårdslöshet eller försummelse vållas av hans folk. Om kontraktet icke uppsäges tre månader före kontraktstidens utgång, gäller det under viss ytterligare tid. Skulle det visa sig, att entreprenören saknar förmåga att fullgöra kontraktet, äger gatukontoret skilja honom från detsamma. Därvid är emellertid entreprenören skyldig hålla kontoret skadeslöst för eventuell förlust. För fullgörande av vad entreprenören enligt kontraktet åtagit sig skall två personer, en för båda och båda för en, gå i borgen.

Enligt det andra av ovannämnda båda kontraktsformulär förbinder sig entreprenören gentemot en stads gatukontor att under viss tid med ett antal hästfordon och bilar jämte kuskar respektive bilförare köra is och snö från en bestämd trakt eller tillhandahålla dessa fordon med manskap och hästar för plogning, ishyvling och sandning. Hästarna och fordonen skall tillhandahållas på anvisade platser viss tid efter tillsägelse samt tjänstgöra så länge gatukontoret fordrar det. Intet fordon får utan arbetsbefälets medgivande av entreprenören tagas från arbetsplatsen före arbetstidens slut. Arbetet uttages dels under ordinarie arbetstid i s. k. dag- och kvällsskift på åtta timmar, dels såsom övertidsarbete. Det skall utföras i enlighet med anvisningar av gatukontorets arbetsledare och kontrollanter. Kontoret utövar kontroll över antalet körda lass. Ersättningen utgår med visst belopp per m³ eller per timme. Om entreprenören icke tillhandahåller avtalat antal bilar, äger kontoret att från annan rekvirera det felande antalet. I sådant fall åligger som regel entreprenören att ersätta kontoret all den skada eller förlust som kan förorsakas genom skiljaktigheter i pris eller annorledes. Entreprenören är skyldig att, om gatukontoret så påfordrar, utföra snökörslor och sandning inom annan körselekttrakt än den avtalade. Entreprenören har att ersätta varje skada, som vid körslornas bedrivande genom ovarsamhet av hans folk eller olyckshändelse tillfogas person eller egendom. Om under arbetets utförande entreprenörens bilar eller övriga material skadas, är gatukontoret fritaget från all ersättningskyldighet.

Biltrafikens arbetsgivareförbund har vidare överlämnat utdrag av ett kontrakt mellan en lastbilscentral och en åkare avseende körning av mjölk och specierivaror för en mejeriförenings räkning.

För detta körningsarbete skall gälla ett i kontraktet åberopat avtal mellan en lasttrafikbilägareförening och mejeriföreningen. Ersättning utgår för körning av mjölk med vissa ören per kilo och för körning av specierivaror med procent å varornas utförsäljningspris. Om åkaren önskar omläggning av sin transportlinje eller ändring i prissättningen, skall framställning härom göras till lastbilscentralen. Åkaren äger icke rätt att utan mejeriföreningens och lasttrafikbilägare-

föreningens medgivande överlåta kontraktet eller däri intaga kompanjon. Skadestånd eller penningutlägg, som kan åsamkas lasttrafikbilägareföreningen eller lastbilscentralen genom åkarens förvållande, skall gäldas helt av åkaren.

Pappersmasseförbundet har tillskrivit ett antal av sina större medlemsföretag, vid vilka sammanlagt drygt 10 000 arbetare är anställda (förbundets samtliga medlemsföretag sysselsätter inemot 20 000 arbetare), för erhållande av uppgifter beträffande beroende uppdragstagare. De tillskrivna företagen har uppgivit, att de sysselsätter inalles nitton personer, som enligt företagets mening kan anses såsom beroende uppdragstagare. Dessa utgöres huvudsakligen av smååkare, som utför körslor med häst eller bil. I regel erhåller de »lön för visst arbete». I ett fåtal fall utgår fast lön eller tidlön. Tretton av dem äger sätta annan i sitt ställe vid utförande av åtagna uppdrag. I samtliga fall äger uppdragsgivaren lämna närmare direktiv angående arbetets utförande. Endast en av uppdragstagarna har icke rätt eller faktisk möjlighet att åtaga sig andra uppdrag.

Järnbruksförbundet förklarar, att beroende uppdragstagare torde förekomma i mycket liten utsträckning hos järnbruken. Det fåtal beroende uppdragstagare, som förbundet »tidigare haft anledning diskutera», utgöres av »vissa arrendatorer på bolagsmark eller liknande folk, som tidvis utfört körslor för företagets räkning».

Svenska byggnadsindustriförbundet har på av utredningen gjord förfrågan angående förekomsten av beroende uppdragstagare bland sådana lastbilsägare, som av byggnadsföretag anlitas för bortkörning av schaktmassor, upplyst följande. Vanligen utlämnar ett byggnadsföretag såväl schaktningsarbetet som borttransporten av schaktmassorna på entreprenad. Emellertid förekommer även, att företaget med egna maskiner utför schaktningsarbetet och hyr lastbilar med förare för bortkörning av vad som bortschaktats. Den uthyrande är därvid att anse såsom arbetsgivare för förarna. Då uthyraren blott har en bil, som han själv kör, kan emellertid enligt förbundets mening diskuteras, om uthyrarenföraren bör betraktas såsom beroende uppdragstagare. Enligt förbundet torde dock i dylika fall icke förekomma, att åkaren har skyldighet att med sin bil stå till förfogande under hela tiden för schaktningsarbetet. Ofta får man nämligen fram schaktmassorna något oregelbundet, vilket medför avbrott i transportarbetet. Under dylika avbrott utför som regel åkaren körslor för andras räkning. På grund härav kan enligt förbundets mening åkaren icke få ställning såsom beroende uppdragstagare.

Svenska väg- och vattenbyggarnas arbetsgivareförbund uppger följande.

Frågan om beroende uppdragstagares ställning i semesterhänseende m. m. är för förbundets del aktuell huvudsakligen för lastbilsåkare. Man kan ej med säkerhet beräkna det antal uppdragstagare, som frågan skulle beröra, beroende dels på svårigheten att dra gränsen mellan självständiga och beroende uppdragstagare dels på uppdragens oftast tillfälliga art. Inom förbundets verksamhetsområde torde emellertid antalet mera stadigvarande uppdragstagare kunna uppskattas till mellan 200 och 300, motsvarande 2—3 % av hela arbetarantalet. Därvid har hänsyn tagits endast till verksamhet, som redovisats till förbundet. De villkor, efter vilka uppdragen fullgöres, bestämmes från fall till fall. I fråga om körningsarbete utgår ersättningen antingen per transporterad massenhet eller enligt timtaxa. Något hinder brukar icke föreligga för uppdragstagare att sätta annan i sitt ställe eller att åtaga sig även andra uppdrag. Ibland är avtal om transportarbete kombinerat med avtal, varigenom åkaren levererar (säljer) grus e. d. till uppdragsgivaren. Då vägbyggnadsföretag önskar anlita bilåkare, är det vanligt att företaget hänvänder sig till en lastbilscentral, som förmedlar ordern till någon eller några av sina medlemmar. I dylika fall erlägges ersättning för körarbetet till centralen. Av medlemmarna i förbundet anlitas även häståkare. Dessas arbetsförhållanden torde i stort sett överensstämma med bilåkarnas. Vidare förekommer, att medlemmarna hyr grävmaskiner och traktorer med skö-

tare eller förare. Vanligen äges dessa av någon juridisk person. Den som sköter eller framför uthyrt redskap är i regel anställd hos uthyraren. Endast i fall då det uthyrda redskapet äges av enskild person, som under uthyrningen själv sköter eller framför redskapet åt uppdragsgivaren, kan enligt förbundet fråga uppstå om ägaren-uthyraren skall betraktas såsom beroende uppdragstagare. Kontraktförhållandena inom förbundets verksamhetsområde är mycket lösliga. Standardkontrakt förekommer ej. Ofta träffas muntliga uppgörelser, vilka stundom av parterna bekräftas genom brev. (Enligt en till arbetstidsutredningen inkommen dylik brevbekräftelse hyr en grävmaskinist ut en grävmaskin till ett vägbyggnadsföretag mot viss timersättning inkluderande alla kostnader för maskinist, skötsel och underhåll, drivmedel m. m., och bestrider företaget kostnaden för maskinens transport till arbetsplatsen.)

Arbetsgivareförbundet har överlämnat avskrift av en överenskommelse, enligt vilken »entreprenören» åtar sig att för »beställarens» räkning upplasta grus från ett grustag och att med bil transportera gruset till en väg. Överenskommelsen innehåller därjämte bl. a. följande.

Ersättning för arbetet skall utgå med ett belopp för varje m³ lastat och transporterat grus. För arbetets utförande skall entreprenören insätta ett antal grävmaskiner samt bilar av fullgod beskaffenhet. Det åligger entreprenören att svara för vägunderhåll och snöröjning. Arbetet skall bedrivas kontinuerligt även under vintermånaderna och utföras i samråd med beställaren så, att dennes arbeten icke hindras mer än nödvändigt. Om entreprenören icke fullföljer arbetet med beräknad intensitet, äger beställaren rätt att övertaga detsamma. Ersättning för utfört arbete skall utbetalas vid bestämda tider. Viss del av ersättningen skall innehållas, tills halva leveransen fullgjorts. Det innehållna beloppet skall utbetalas när arbetet i sin helhet fullgjorts och godkänts.

Vidare har från förbundet inkommit avskrift av ett avtal, avseende såväl försäljning av visst material (makadam, fyllnadsgrus m. m.) som ock transport härav till arbetsplats. Detta avtal, som benämnes leveransavtal, har träffats mellan å ena sidan ett vägbyggnadsföretag och å andra sidan en lastbilscentral jämte ett par åkare.

Avtalet upptar särskilda m³-priser för de olika materialen, vilka priser inkluderar transport till arbetsplats. I fråga om fyllnadsgrus innehåller avtalet att, om sådant påträffas på närmare håll än som vid prissättningen beräknats, priset skall ändras med hänsyn härtill. Särskild ersättning utgår för av vägbyggnadsföretaget orsakad väntetid. Ändringar i kostnadsläget skall i den mån de medför att länsstyrelsen anbefaller taxeändringar föranleda motsvarande ökning respektive minskning av priserna. Lastbilscentralen skall fullgöra leveranserna på två eller flera skift när så erfordras. Extra ersättning skall icke utgå för skift- eller övertidsarbete. Erforderligt antal bilar skall tillhandahållas av centralen. För förseningar av leveranserna, som icke beror på de allmänna vägarnas dåliga beskaffenhet eller på omständigheter utom centralens kontroll, kan centralen bli skadeståndsskyldig. Om leveranserna fullgöres så långsamt, att de uppenbarligen icke kan medhinnas inom den avtalade tiden, äger vägbyggnadsföretaget häva avtalet och vidtaga erforderliga åtgärder. Ersättning för levererat material skall utgå månadsvis efter uppmätning eller värdering.

Livsmedelsbranschens arbetsgivareförbund framhåller, att s. k. intransportörer av slaktdjur till andelsslakterier i en del fall möjligen skulle kunna räknas såsom beroende uppdragstagare. Dessa intransportörer är emellertid i regel självständiga åkare, som tecknat kontrakt med vederbörande företag om ersättning för körslorna efter varierande grunder. De åtnjuter ej semesterförmåner.

Svenska stadsförbundets förhandlingsavdelning uppger, att de beroende uppdragstagare som städerna anlitar i huvudsak utgöres av smååkare och småbrukare, som med egna hästar eller bilar utför körningsarbeten.

Svenska landstingsförbundets byrå meddelar, att till beroende uppdragstagare möjligen skulle kunna hänföras vissa bilförare, som med egna bilar utför sjuktransporter.

Svenska kommunalarbetareförbundet anför att vissa medlemmar, vilka med egna hästar utför körslor vid gatuarbeten o. d., synes kunna hänföras till kategorien beroende uppdragstagare.

Svenska transportarbetareförbundet framhåller, att ett 100-tal hästägare och omkring 130 lastbilsägare, som är anslutna till förbundet, torde vara beroende uppdragstagare.

Svenska gruvindustriarbetareförbundet meddelar: Inom gruvindustrien utgöres de beroende uppdragstagarna av åkare med egna hästar. Där körningar konstant förekommer, såsom i Kiruna och Malmberget, är åkare av detta slag organiserade i förbundet. Deras löner regleras samtidigt med övriga anställdas.

Riksförbundet Landsbygdens folk uppger, att förbundet för den grupp av sina medlemmar, som är beroende av förtjänster vid sidan om det egna jordbruket, träffat i nedanstående förteckning upptagna kollektiva uppgörelser rörande körslor, varom här är fråga. Emellertid utför medlemmar hos förbundet körningsarbeten även i fall, där arbetsförhållandet icke reglerats genom sådana uppgörelser.

Avtalsparterna å		Uppgörelsen omfattar
arbetsgivarsidan	arbetstagersidan	
1. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	Riksförbundet Landsbygdens folk	Körningsarbeten med häst vid väg- och vattenbyggnadsverkets arbeten inom vägförvaltningarna i Kalmar, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Västmanlands och Västernorrlands län.
2. Mo och Domsjö AB	Själévads lokalförening av Riksförbundet Landsbygdens folk	Körningsarbeten med häst.
3. AB Bofors	Karlskoga lokalförening av Riksförbundet Landsbygdens folk	Körningsarbeten med häst vid AB Bofors och AB Bofors nobelkrut.
4. Karlskoga stads lönenämnd	Riksförbundet Landsbygdens folk	Körningsarbeten med häst för Karlskoga stad.

Ifrågavarande uppgörelser har i huvudsak följande innehåll.

Uppgörelse 1. Ersättning för utfört arbete utgår antingen i form av tidlön eller såsom ackordsersättning. Tidlön utgår i enlighet med vad som är eller kan bli fastställt i avtal mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och Svenska väg- och vattenbyggnadsarbetareförbundet resp. Svenska byggnadsarbetareförbundet för den arbetsplats, där arbetstagaren sysselsättes. För häst och fordon gäller viss angiven timerersättning. Om ackordsarbete träffas överenskommelse i varje särskilt fall genom förhandling mellan arbetsledning och arbetstagare. Vid olycksfall i arbetet utgår ersättning enligt lag.¹ Såsom allmänna bestämmelser gäller, att arbetstagare skall med flit och omtanke utföra sitt arbete, ofördröjligen ställa sig till efterrättelse av arbetsbefälet i enlighet med avtalet meddelade föreskrifter och ordningsregler, iakttaga ett nyktert och redligt uppförande och hålla för arbetsplatsen fastställd arbetstid samt att arbetsledningen äger — med iakttagande av avtalets bestämmelser — leda och fördela arbetet samt fritt antaga och avskeda arbetare.

¹ Enligt uppgift från Riksförbundet Landsbygdens folk utgår jämväl semesterersättning.

Uppgörrelse 2. Med iakttagande av avtalets bestämmelser äger arbetsgivaren rätt att själv eller genom ombud ensam leda och fördela arbetet samt att fritt antaga och avskeda arbetare. Vid körning utgår tidlön, inkluderande ersättning för häst och fordon samt semesterersättning. Viss förhöjd ersättning utges för övertidsarbete. Vid olycksfall i arbete utgår ersättning enligt lag.

Uppgörrelse 3. Dess bestämmelser är likartade med dem i uppgörrelse 2. Emellertid har föreskrift influtit om att en ömsesidig uppsägningstid av åtta dagar skall tillämpas.

Uppgörrelse 4. Karlskoga stad förklarar sig villig att vid anlitan av i stadens tjänst icke anställda arbetstagare för körningsarbete med häst tillämpa i överenskommelsen angiven tidlön, inkluderande ersättning för häst och körredskap samt semesterlön (-ersättning), ävensom att vid övertidsarbete utge viss övertidsersättning.

Utkörare av vissa livsmedel m. fl.

Utkörare av bröd

Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet har tillskrivit över 1 500 medlemmar för erhållande av upplysning rörande förekomsten av beroende uppdragstagare inom förbundets verksamhetsområde samt dessas arbetsvillkor. Svar har inkommit från 329 medlemmar. Dessa har uppgivit sig ha 25 procentutkörare med egna bilar, vilka eventuellt kan räknas som beroende uppdragstagare. Ett större bageriföretag i Göteborg har redovisat nio sådana utkörare, vilka emellertid betraktas och behandlas som grossister. I övrigt finns inom förbundets verksamhetsområde procentutkörare företrädesvis i Skåne. Som regel torde gälla, att utkörarna utför försäljningsarbete allenast för en uppdragsgivares räkning och att de icke äger åtaga sig andra försäljningsuppdrag. Fyra företag, som sysselsätter tillhoppa fjorton procentutkörare, har uppgivit sig ha skriftliga kontrakt med dessa. Av berörda fyra företag har ett medgivit sina utkörare semester enligt lag, medan de återstående icke beviljat hos dem sysselsatta utkörare någon semester.

Förbundet har överlämnat avskrifter av dels två kollektivavtal rörande utkörare med egen bil, vartdera träffat mellan å ena sidan en avdelning av Svenska livsmedelsarbetareförbundet och å andra sidan skilda bageriföretag, dels ett enskilt avtal.

Kollektivavtalen är till sitt innehåll i stort sett lika. Enligt dessa »anställes» arbetarna (utkörarna) med en ömsesidig uppsägningstid av 30 dagar. De är skyldiga tillhöra Svenska livsmedelsarbetareförbundet. Ersättning utgår allenast i form av provision. Provisionen inkluderar alla med försäljningen förenade kostnader. Semester utgår enligt lag. Semesterlönen är lika med den vid mestertillfället gällande lönen för manlig bageriarbetare. Utkörarna är skyldiga att under sin semester hålla vikarie och ställa bil till dennes förfogande. Arbetsgivarna skall olycksfallsförsäkra utkörarna enligt lag. Utkörarna erhåller vid sjukdom eller olycksfall utom arbetet vissa löneförmåner. — Det enskilda avtalet, vilket träffats mellan en bagare såsom försäljare och en chaufför såsom köpare, gäller med en ömsesidig uppsägningstid av sex månader. Chauffören förbinder sig att köpa bakverk allenast från den avtalslutande bagaren. Varorna skall av chauffören betalas kontant vid varje veckoslut, därvid visst procentuellt prisavdrag skall ske. Chauffören förbinder sig »att inte mot procent lämna till andra utkörare eller affärer» inom sitt distrikt.

Sveriges bageriidkareförening ifrågasätter, om brödutkörare med egna bilar över huvud taget kan hänföras till gruppen beroende uppdragstagare med hänsyn till den fria ställning dessa utkörare i flertalet fall intar mot sina uppdragsgivare.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet upplyser, att inom förbundets verksamhetsområde finns ett mindre antal brödutkörare med egen bil, som skulle kunna anses såsom beroende uppdragstagare. De betraktas emellertid av förbundet såsom arbetstagare i vanlig mening.

Utkörare av charkuterivaror m. m.

Enligt Livsmedelsbranschens arbetsgivareförbund anställs utkörare av charkuterivaror m. m. så gott som uteslutande hos vederbörande företag; de sorterar under kollektivavtal, som gäller för arbetare vid samma företag.

Handelns arbetsgivareorganisation upplyser, att vissa större charkuteriföretag i Stockholm genom Stockholms charkuteriiddkareförening träffat avtal med Handelstjänstemannaförbundet rörande provisionsförsäljare av charkuterivaror. Av avtalet framgår enligt organisationens uppfattning klart, att dessa försäljare är att betrakta såsom anställda. De har i avtalet tillförsäkrats semester enligt lag.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet meddelar, att inom förbundets verksamhetsområde finns ett mindre antal utkörare av charkuterivaror, som använder egna bilar. Dessa utkörare skulle kunna anses såsom beroende uppdragstagare. De betraktas emellertid av förbundet som arbetstagare i vanlig mening.

Utkörare av öl och läskedrycker samt vissa nederlagsföreståndare

Bryggeriarbetsgivareförbundet representerar ett 150-tal företag inom såväl bryggeri- som läskedrycksindustrien. Dessa företag levererar inemot 100 % av allt inom landet tillverkat öl av klasserna II och III. För läskedrycker och svagdricka är motsvarande siffror omkring 80 resp. 50 %. Tvenne kategorier uppdragstagare förekommer, nämligen föreståndare för av företagen inrättade upplag eller nederlag och utkörare. Inom båda grupperna torde beroende uppdragstagare vara att finna. Föreståndarna har dock i regel en friare ställning i förhållande till uppdragsgivarna än utkörarna. De förstnämnda är till antalet omkring 225 och arbetar under mycket varierande villkor. Ersättning till dem kan utgå dels i form av rabatt på från företaget inköpta varor, dels såsom provision på försålda varor, dels ock i form av viss fast lön eller hyresersättning kombinerad med rabatt eller provision. I vissa fall åligger det föreståndaren att tillhandahålla såväl lokaler som transportmedel, att anställa och avlöna utkörare samt att i övrigt svara för samtliga kostnader i samband med varornas distribution. I andra fall skall uppdragsgivaren bestrida vissa kostnader och föreståndaren svara för resten. Föreståndaren äger i allmänhet möjlighet att sätta annan i sitt ställe liksom även rätt att åtaga sig andra försäljningsuppdrag. Hans arbete är emellertid stundom så omfattande, att det icke medger någon bisysselsättning.

Beträffande distributionen är det regelmässigt så, att företagen håller sig med egna bilar och har anställda utkörare. Antalet sådana anställda utkörare utgör omkring 1 500. För dessa gäller kollektivavtal mellan Bryggeriarbetsgivareförbundet och Svenska bryggeriindustriarbetareförbundet. Antalet utkörare, som skulle kunna räknas såsom beroende uppdragstagare, är mycket växlande alltefter årstider och värmeförhållanden. De torde i genomsnitt icke överstiga 200 och utgöres vanligen av åkare eller andra egna företagare med egna lastbilar samt avlönas med fast lön eller »styckebetalning». Ingående direktiv beträffande arbetets utförande äger uppdragsgivarna vanligen lämna såväl föreståndare som utkörare. Detta kan förklaras av de distributions- och försäljningsbestämmelser

som gäller beträffande vissa maltdrycker. Genom dylika direktiv vill uppdragsgivarna försäkra sig om att bestämmelserna iakttages av uppdragstagarna. Den fastare anknytning som utkörarna i allmänhet har till uppdragsgivarna kommer till uttryck även i det förhållandet, att semester eller semesterlön redan i stor utsträckning utgår till dessa. Arbetsvillkoren för de beroende uppdragstagarna inom bryggeriindustrien växlar från plats till plats. Några standardkontrakt eller mera allmänt gällande regler rörande anställningsvillkor finns icke inom branschen.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation uppger, att omkring 500—600 mindre bryggerier och läskedrycksfabriker finns inom organisationens verksamhetsområde. Vanligen distribueras företagens tillverkningar av anställda utkörare och med användande av företagen tillhöriga lastbilar. Stundom anlitas emellertid även åkare på platsen. Dessa, som har egna lastbilar (hästar och fordon), torde arbeta under i stort sett samma villkor som de utkörare av samma slag, vilka sysselsättes hos medlemmar inom Bryggeriarbetsgivareförbundet.

Svenska bryggeriindustriarbetareförbundet säger: »Om läskedrycksförsäljare finnas, som äro egna och på egna fordon distribuera dryckerna, torde detta endast vara ett ytterst litet fåtal, som vi praktiskt taget inte ha kännedom om. I den mån någon sådan emellertid skulle finnas får han nog betraktas som egen företagare och inte såsom anställd.»

Småentreprenörer vid byggnads- m. fl. arbeten

Svenska byggnadsindustriförbundet meddelar, att inom den del av byggnadsindustriens verksamhetsområde, som omfattas av förbundets medlemmar, beroende uppdragstagare torde finnas endast i ringa antal. Kontrakt brukar icke upprättas mellan uppdragsgivare och uppdragstagare. Vanligen träffas muntlig överenskommelse i den enkla formen, att visst belopp fastställs för utförandet av ifrågakommande arbetsprestation. Stundom förekommer, att uppdragstagaren själv håller erforderligt material helt eller delvis. Enligt förbundets mening är förhållandena mellan uppdragsgivare och uppdragstagare så lösligt reglerade, att ett hänförande av de beroende uppdragstagarna under semesterlagen skulle stöta på stora svårigheter i den praktiska tillämpningen.

Svenska väg- och vattenbyggarnas arbetsgivareförbund förklarar att frågan om semester rätt m. m. för beroende uppdragstagare endast i mindre omfattning är aktuell för småentreprenörer inom förbundets verksamhetsområde. Kontraktförhållandena för dessa är mycket lösliga. Uppgörelserna är oftast muntliga; stundom bekräftas de genom brev. Standardkontrakt förekommer icke.

Förbundet har överlämnat avskrifter av dels ett avtal, dels ett par brev varigenom muntligen träffade överenskommelser bekräftats.

Genom nyssnämnda avtal åtar sig två personer att för ett vägbyggnadsföretags räkning utföra sättning av råkantsfen och radsten mot viss ersättning i ett för allt per meter räknat. I priset ingår ersättning för hantlangning och för tillhandahållandet av erforderliga verktyg m. m. Företaget tillhandahåller sten och sättgrus omedelbart intill arbetsstället samt svarar för schaktningsarbetet. Sättningsarbetet skall utföras fullt fackmässigt, så att det kan godkännas av vederbörande kontrollant. Det skall vara färdigt inom viss tid.

Enligt det ena av förenämnda båda brev har avtal träffats mellan ett vägbyggnadsföretag och en stenhuggare om att denne skall för företagets räkning utföra närmare angivna stenarbeten mot viss bestämd ersättning, i vilken inräknats — förutom arbetslöner — alla kostnader för erforderliga redskap och

transporter samt materialier med undantag av grus och cement som tillhandahålles av företaget. Ersättning för utfört arbete utbetalas var fjortonde dag, men en del av ersättningen skall innestå tills arbetet slutförts och godkänts. — Det andra brevet innehåller, att en bergsprängare skall för ett vägbyggnadsföretags räkning utföra sprängningsarbete, att ersättning härför skall utgå efter visst pris per m³, inkluderande — förutom arbetslöner — alla kostnader för erforderliga maskiner och materialier m. m., samt att ersättning för utfört arbete skall utbetalas varannan vecka. Dock skall en del av ersättningen innestå, tills arbetet blivit slutfört och godkänt.

Svenska vägarbetareförbundet upplyser, att närmare uppgifter om antalet s. k. beroende uppdragstagare inom förbundets verksamhetsområde saknas. Allmänt kan dock sägas, att antalet underentreprenörer vid vägarbeten, som kan betraktas såsom beroende uppdragstagare, numera torde vara ganska ringa i och med att systemet med s. k. småentreprenader, som för en del år sedan förekom i viss utsträckning i några landsdelar, ersatts med under kollektivavtal sorterande uppgörelser.

Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell)

Enligt Musiketablissementens förening har kollektivavtal träffats mellan föreningen och Svenska musikerförbundet rörande arbets- och lönevillkor för musiker. Föreningen anser, att såväl kapellmästare som enskilda musiker äger erhålla semester, då mellan dem och arbetsgivaren upprättats kontrakt enligt av föreningen och förbundet godkända, till kollektivavtalet såsom bilagor fogade formulär.

Kollektivavtalet innehåller i huvudsak följande. Arbetsgivaren äger genom kapellmästaren leda och fördela arbetet samt med iakttagande av de i avtalet givna föreskrifterna fritt antaga och avskeda musiker. Han fördelar arbetstiden med lämpligt antal timmar per dag. Arbetstiden skall enligt arbetsgivarens bestämmande förläggas så, att musiker i regel för varje arbetsperiod om sju dagar erhåller minst 24 timmars sammanhängande ledighet (ledighetsdag). Under vissa förutsättningar äger emellertid arbetsgivaren påfordra, att musiker tjänstgör även under ledighetsdagen. Eljest äger musiker icke under denna dag mot ersättning utföra musik. Kapellet är skyldigt att på begäran av arbetsgivaren utan ersättning utföra repetitioner under visst antal timmar varje månad. Kapellmedlems arbetsoförmåga vid sjukdom skall, om arbetsgivaren så fordrar, styrkas medelst intyg av läkare som arbetsgivaren anvisar. Vid sjukdom är medlem skyldig att — såvitt uppenbart hinder icke möter eller arbetsgivaren medger befrielse från denna skyldighet — sända rutinerad god musiker i sitt ställe. Till dylik vikarierande musiker behöver arbetsgivaren icke betala högre lön än som utgår till den ordinarie medlemmen. Uppgörelse angående engagemang mellan arbetsgivare och kapell eller enskild musiker stadfästes genom personliga kontrakt enligt vid avtalet fogade formulär, betecknade »Form A» och »Form B».

Formulär A, som skall användas för kontrakt mellan arbetsgivare och kapellmästare, innehåller att kapellmästaren »anställes» för viss tid och mot bestämd lön för arbetsdag såsom ledare för kapell, bestående av förutom honom själv visst antal fullt kvalificerade musiker, vilka av arbetsgivaren godkännes. Lönen utbetalas, försåvitt icke annan överenskommelse därom träffas, i efterskott per vecka. Om s. k. artistskatt skall gäldas för kapellmedlem, erlägges denna icke av arbetsgivaren. Tjänstgöringstider och ledighetsdag anges. Kapellmästaren förbinder sig för egen och övriga kapellmedlemmars del att icke utan föregående skriftlig tillåtelse av arbetsgivaren under kontraktets giltighetstid medverka vid andra musikaliska tillställningar av offentlig natur. Han skall i kapellet anställa endast förstklassiga musiker, hålla god, omväxlande och underhållande repertoar, med intresse och musikalisk omsorg utföra musiknumren samt iakttaga fastställda konserttider och tillse att uppehållen mellan numren blir korta. Vidare skall han själv ställa sig till efterrättelse samt tillse att kapellmedlemmarna iakttar vid företaget gällande ordningsregler och av arbetsgivaren läm-

nade anvisningar. Beträffande kapellmedlemmarnas klädsel kan kontraktet innehålla bestämmelser. Kapellmästaren svarar för att all musik som arbetsgivaren påfordrar utföres av kapellet. Envar av parterna är berättigad att häva kontraktet mot att han till motparten erlägger visst skadestånd. Om part bryter kontraktet är han skyldig betala skadeersättning till motparten. Gör sig kapellmedlem skyldig till svår eller upprepad förseelse i tjänsten, överträder gällande ordningsregler m. m., är kapellmästaren skyldig att på begäran av arbetsgivaren omedelbart avskeda medlemmen och i hans ställe anskaffa annan kvalitativt likvärdig musiker. Utan särskild ersättning skall kapellmästaren för varje dag då musik utföres upprätta förteckning över de utförda musikverken i enlighet med formulär från Svenska tonsättares internationella musikbyrå (STIM). Vid bristande efterlevnad av sistnämnda bestämmelse har kapellmästaren att erlägga det vite eller den ersättning, som för sådant fall må vara bestämd i avtal mellan Musik-etablissemangens förening och STIM.

Formulär B, som är avsett att användas för kontrakt mellan arbetsgivare och enskild musiker, har i huvudsak samma innehåll som formulär A.

I protokoll, fört vid sammanträde mellan Musiketablissemangens förening och Svenska musikerförbundet den 18 februari 1956, har antecknats »att arbetsgivareparten skall rekommendera sina medlemmar, att vid engagement upprätta kontrakt enligt formulär B med varje i kapellet ingående musiker försåvitt så utan olägenhet kan ske och kapellmästaren ej har något att däremot erinra».

Vissa föreståndare vid televerket

Hit hör dels »kontraktansställda» växelstationsföreståndare och dels »kontraktansställda» föreståndare för samtalsstationer och telegramexpeditioner.

Växelstationsföreståndare

Materialet för undersökningen angående växelstationsföreståndarna har huvudsakligen lämnats av Växelstationsföreståndarnas riksförbund. Därjämte har utredningen haft att tillgå handlingar, som riksförsäkringsanstalten emottagit i samband med dess prövning av fråga, huruvida vid tillämpningen av lagen om allmän sjukförsäkring föreståndares inkomst skall anses utgöra inkomst av tjänst, ävensom besvärshandlingar rörande beslut av anstalten i berörda fråga jämte remissutlåtanden häröver.

Växelstationerna är till antalet omkring 3 500. De uppdelas alltefter storlek m. m. i två huvudgrupper, nämligen taxa I-stationer och taxa II-stationer. I avslutning härtill uppdelas föreståndarna likaledes i motsvarande två grupper. Taxa I-stationerna indelas i sin tur i undergrupperna c—a och 1—11.

Föreståndare vid taxa I-stationer

Avtalsförhållandet mellan dessa föreståndare och televerket regleras genom kontrakt enligt särskilt formulär. Enligt detta skall stationen betjänas under vissa bestämda tider; vid stationer, som icke är öppna hela dygnet, är i regel — jämlikt frivilligt åtagande av föreståndaren — s. k. passningstjänst införd, d. v. s. stationen skall under de tider av dygnet, då den officiellt är stängd, försåvitt personal finns tillstädes å stationen, besvara påringningar och expediera samtliga. Föreståndarens arbetsgöromål anges i kontraktet, vilket även ålägger honom att själv anställa och avlöna erforderligt antal biträden, att på televerkets särskilda order betjäna stationen även under andra tider än som angivits i kontraktet, att hålla stationen vederbörligen uppvärmd och upplyst samt i snyggt och städat skick, att bebo av televerket eventuellt upplåten bostad, där ej televerket på grund av särskilda förhållanden medgivit befrielse från denna skyldighet, att

noga följa bestämmelserna i gällande instruktion ävensom de föreskrifter, som meddelas av den överordnade centralstationen, samt att jämväl i övrigt ansvara för att stationen skötes tillfredsställande. Kontraktet gäller med en ömsesidig uppsägningstid av sex månader. Dock äger televerket, om föreståndaren bryter mot någon av kontraktets föreskrifter eller icke strängt iakttar föreskrift om telegraf- och telefonhemlighetens bevarande, uppsäga kontraktet till omedelbart upphörande. Ersättning till föreståndaren utgår enligt av televerket utfärdade »Bestämmelser rörande ersättning till av televerket anställda växelstationsföreståndare».

Vid stationer tillhörande undergrupperna c—a och 1—10 (i regel 20—249 abonnenter) erhåller föreståndaren dels arvode, ersättning för obekvämt arbetstid, semesteranslag, särskild ersättning bl. a. för beordrad tillfällig betjäning av stationen utöver den för stationen eljest fastställda betjäningstiden och för passningstjänst, dels »provision» för expediering av samtal från allmän samtalsapparat tillhörande stationens nät, expediering av telegram, budsändning m. m., dels ock förmån av fri bostad eller bostadsersättning samt bränsletillägg. Vid stationer inom grupperna 5—10 (i regel 100—249 abonnenter) utgår i förekommande fall kallortstillägg. Arvodet, ersättningen för obekvämt arbetstid samt semesteranslaget är schablonmässigt beräknade och i princip lika stora vid alla stationer tillhörande samma undergrupp och ortsgrupp. Sistberörda ersättningar som inbegriper lön m. m. till erforderliga biträden vid stationen är beräknade så, att de ger föreståndaren en inkomst för egen del av föreståndarsysslan, som för skilda stationer varierar efter förhållandena och med hänsyn till hur föreståndaren väljer att ordna tjänstgöringen men som i normalfallet minst motsvarar ett för varje stations- och ortsgrupp fixerat *minimibelopp*. Semesteranslaget avser att täcka föreståndarens kostnader dels för erhållande av egen semester, dels för beredande av semester åt biträdena. Vid beräkningen av anslaget har längden av föreståndarens semester avpassats efter semesterlagens bestämmelser. Föreståndaren är icke skyldig hålla det antal biträden som vid beräkningen av ersättningens storlek ansetts normalt. Ej heller är föreståndaren gentemot televerket skyldig att avlöna biträdespersonal enligt för denna upprättat kollektivavtal¹.

I fråga om stationer tillhörande undergrupp 11 (i regel 250 abonnenter och däröver) gäller följande. Stationerna skall i regel betjänas under hela dygnet. För sina åtaganden enligt kontraktet äger föreståndaren att från televerket uppbära arvode, semesteranslag, ersättning för obekvämt arbetstid och i förekommande fall kallortstillägg ävensom förmån av fri bostad eller bostadsersättning. Ersättningarna fastställas med hänsyn till förhållandena i varje enskilt fall och beräknas efter föreståndarens verkliga kostnader för erforderlig biträdespersonal och övriga kostnader för stationens drift och med beaktande av att föreståndaren för egen del skall ha viss inkomst av föreståndarsysslan. Semesteranslaget avser att täcka föreståndarens kostnader dels för erhållande av egen semester, dels för beredande av semester åt biträdena. Vid beräkningen av anslagets storlek har längden av föreståndarens semester avpassats efter semesterlagens bestämmelser. Föreståndaren är skyldig att anställa biträden till det antal, som i varje enskilt fall fastställs av televerket, samt att avlöna dem enligt gällande kollektivavtal.

Föreståndare vid taxa I-station, som entledigas till följd av stationens automatisering och som har minst fem års anställning att tillgodoräkna, kan enligt

¹ Ifrågavarande kollektivavtal har upprättats mellan Växelstationsföreståndarnas riksförbund, å arbetsgivarsidan, samt Svenska teleförbundet, å arbetstagersidan.

Kungl. brev den 10 juni 1949 — ändrat senast den 30 maj 1952 — från televerket erhålla antingen avskedsersättning (engångsersättning) eller årlig ersättning (»pension»). Vid avgång ur tjänst på grund av ålder eller sjukdom kan föreståndaren komma i åtnjutande av årligt understöd enligt Kungl. brev den 10 juni 1949.

Föreståndare vid taxa II-stationer

Föreståndaren anställs av abonnenterna medelst kontrakt, som upprättas mellan honom och representant för abonnenterna. Såsom föreståndare får endast anställas person som är svensk undersåte och som godkänts av televerket. Enligt formulär till sådant kontrakt förbinder sig dels föreståndaren att upplåta av televerket godkänd lokal för stationen jämte samtalsapparat för allmänheten och att betjäna stationen för samtalsexpediering under i kontraktet angivna tider, dels abonnenterna att var och en för sin abonnentanläggning till föreståndaren erlagga ersättning i enlighet med särskilda skriftliga överenskommelser, som träffas mellan abonnenterna var för sig och föreståndaren. Berörda ersättningar inkasseras genom televerkets försorg. Såväl kontraktet som överenskommelserna gäller i regel med en ömsesidig uppsägningstid av tre månader. — Föreståndarens åtaganden gentemot televerket regleras genom kontrakt mellan verket och föreståndaren. För dylikt kontrakt fastställt formulär innehåller en uppräknig av föreståndarens olika arbetsgöromål. Vidare stadgas däri, att stationen skall hållas öppen under vissa angivna tider samt att det åligger föreståndaren att på televerkets särskilda order tillfälligt betjäna stationen även under andra tider, att hålla stationen vederbörligen uppvärmd och upplyst samt i snyggt och städat skick, att vid expeditionen noggrant följa gällande instruktion ävensom de föreskrifter, som meddelas av den överordnade centralstationen, och att jämväl i övrigt inför televerket ansvara för att stationen skötes på tillfredsställande sätt. Kontraktet gäller med sex månaders ömsesidig uppsägningstid, men televerket äger, om föreståndaren bryter mot någon av kontraktets bestämmelser eller icke strängt iakttar telegraf- och telefonhemlighetens bevarande, uppsäga detsamma till omedelbart upphörande. Om abonnenterna anställer annan föreståndare för stationen, upphör kontraktet att gälla fr. o. m. den dag då den nye föreståndaren tillträder sin anställning. Enligt kontraktet bestrides kostnaderna för lokal för stationen samt för betjäning av de till stationen intagna abonnentledningarna av abonnenterna gemensamt jämlikt överenskommelse mellan dessa och föreståndaren (se ovan) och utbetalas därutöver av televerket vissa ersättningar enligt av verket utfärdade »Bestämmelser rörande från televerket utgående ersättning till föreståndare för av abonnenterna bekostade växelstationer». Jämlikt dessa bestämmelser erhåller föreståndaren viss fast årlig ersättning oberoende av antalet huvudabonnemang, årlig ersättning för varje dylikt abonnemang, årlig ersättning för till stationen intagna mellanortsledningar m. m. samt semesterersättning med 6 % av det sammanlagda beloppet av abonnenternas ersättning och nyssnämnda från verket utgående ersättningsförmåner. Därjämte utgår ersättning för av televerket beordrad tillfällig betjäning av stationen samt ersättningar av provisionskaraktär för expediering av samtal från allmänna samtalsapparater, expediering av telegram, budsändning m. m.

Genom Kungl. brev den 30 maj 1952 kan föreståndare för taxa II-station med lägst tio fortlöpande huvudabonnemang, vilken uppsäges till följd av stationens automatisering och då har minst tio års anställning, erhålla avskedsersättning (engångsersättning) från televerket.

Beträffande de *kontraktanställda växelstationsföreståndarna i allmänhet* gäller i övrigt följande.

Den ersättning, som föreståndarna uppbär från televerket — frånsett de fall då föreståndarna är juridiska personer — betraktas av televerket som inkomst av tjänst enligt skattelagarnas mening, varvid verket anses såsom arbetsgivare.

Vid tillämpningen av arbetarskyddslagen betraktas föreståndarna såsom arbetsföreståndare.

Växelstationsföreståndarnas riksförbund har den 16 december 1938 tillerkänts förhandlingsrätt i förhållande till telestyrelsen jämlikt kungörelsen den 4 juni 1937 (nr 292) angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän.

Telestyrelsen har beträffande frågan, om växelstationsföreståndare skall anses såsom arbetstagare enligt bl. a. lagen om allmän sjukförsäkring framhållit: Föreståndare är icke ovillkorligen skyldig att personligen utföra arbete å stationerna utan kan sätta annan i sitt ställe. Så är särskilt fallet, då kontrakt tecknats med person, som förutom föreståndarsysslan har annan verksamhet. Utan att behöva inblanda televerkets myndigheter i saken kan föreståndare, som önskar ledighet för sjukdom eller annan enskild angelägenhet, själv anställa och avlöna ersättare. Därvid sker ingen reducering av den del av arvudet, som normalt avser att utgöra föreståndarens inkomst av sysslan. Vidare har i en del fall kontrakt om växelstations skötsel tecknats med bolag. Berörda förhållanden talar enligt styrelsens mening emot, att föreståndarna i förevarande sammanhang skall betraktas som arbetstagare.

Över av riksförsäkringsanstalten meddelat beslut av innehåll att föreståndarna vid såväl taxa I- som taxa II-stationer icke kan anses såsom arbetstagare enligt lagen om allmän sjukförsäkring har Växelstationsföreståndarnas riksförbund i till Konungen ställd skrivelse anfört missnöje samt hemställt att Kungl. Maj:t måtte bestämma, att föreståndarna skall betraktas som arbetstagare vid tillämpningen av nämnda lag. Förbundet framhåller bl. a., att föreståndarnas ekonomiska standard är klart arbetstagarens, att de är ensamma ansvariga för arbetets fullgörande, att de i allmänhet personligen utför en väsentlig del därav, att de är bundna av instruktioner m. m., att arbetet vid taxa I-stationer kan jämföras med arbetet vid televerkets i egen regi drivna stationer, att föreståndarna erhåller semesterförmåner, att de i vissa andra sammanhang betraktas som arbetstagare samt att de vid avgång ur tjänst på grund av ålder eller sjukdom eller till följd av stations automatisering erhåller vissa förmåner. — Besvär har vidare hos riksförsäkringsanstalten anförts över beslut av allmän sjukkassa, varigenom en dess medlem, en »kontraktanställd» föreståndare för växelstation tillhörande taxa I grupp 11 förklarades hänförlig till sjukpenningklass nr 1, därvid föreståndarens inkomst icke ansågs utgöra inkomst av tjänst. Riksförsäkringsanstalten fann ej skäl göra ändring i sjukkassans beslut. Föreståndaren har hos Kungl. Maj:t anført besvär över anstaltens nyssnämnda beslut.

Utlåtanden har infordrats från riksförsäkringsanstalten och försäkringsrådet i anledning av riksförbundets framställning. Anstalten anförde bl. a.

I de fall, då växelstationsföreståndare icke själv deltagit i det manuella arbetet å växelstationen, kan han — i likhet med vad förhållandet är, när kontrakt upprättas med juridisk person — icke anses som arbetstagare. Detsamma bör emellertid enligt anstaltens mening gälla även i sådana fall, då växelstationsföreståndare endast delvis eller icke alls utnyttjar möjligheten att ägna sig åt annan verksamhet. Då rättigheterna och förpliktelserna enligt kontrakten äro lika för samtliga växelstationsföreståndare tillhörande samma stationsgrupp, kan nämligen rättsligt sett någon skillnad icke göras med hänsyn till huru avtalsförhållandet faktiskt utnyttjas.

Försäkringsrådet yttrade beträffande föreståndare vid taxa I-stationer bl. a. följande.

Av kontraktsformuläret framgår att föreståndarnas handlingsfrihet vid skötseln av vederbörande växelstation i olika hänseenden är starkt beskuren. Erinras må om att föreståndaren är skyldig att ha stationen öppen å vissa av televerket föreskrivna tider och att därutöver på televerkets särskilda order tillfälligt betjäna stationen även under andra tider. Vidare åligger det föreståndaren bl. a. att noga följa bestämmelserna i gällande instruktioner ävensom de särskilda föreskrifter, som meddelats av den överordnade centralstationen, att jämväl i övrigt ansvara för att stationen skötes på ett tillfredsställande sätt samt att bebo anvisad bostad, där ej televerket på grund av särskilda förhållanden medgivit befrielse från denna skyldighet.

Såsom ersättning för de med stationens skötsel förenade göromålen samt för övriga i kontraktet angivna åligganden åtnjuta föreståndaren från televerket dels arvode — däri bl. a. arvode för obekvämt arbetstid — och semesteranslag, inbegripande ersättning för erforderliga biträden vid växlingsarbetet samt för beredande av semester åt föreståndaren och biträdena, enligt av styrelsen utfärdade Bestämmelser rörande ersättning till av televerket anställda växelstationsföreståndare, dels ock vissa andra förmåner såsom bränsletillägg och, inom vissa stationsgrupper, kallortstillägg.

Enligt Kungl. brev den 10 juni 1949 äger föreståndare inom grupp I »vid avgång ur telegrafverkets tjänst» på grund av ålder eller sjukdom åtnjuta pensionsförmån.

Av utredningen i ärendet framgår vidare att växelstationsföreståndarna i skattehänseende av televerket behandlas som löntagare och att i dylikt hänseende den ersättning, de uppbara från televerket, anses som inkomst av tjänst ävensom att föreståndarna, såvitt gäller tillämpningen av arbetarskyddslagen, betraktas såsom arbetsföreståndare eller med andra ord att det arbete, de utföra, sker för televerkets (statens) räkning.

Tilläggas må ytterligare att den organisation, som växelstationsföreståndarna tillhöra, d. v. s. Växelstationsföreståndarnas riksförbund, den 16 december 1938 tillerkänts förhandlingsrätt i förhållande till telestyrelsen jämlikt kungörelsen den 4 juni 1937 (nr 292) angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän.

De sålunda föreliggande omständigheterna tala enligt försäkringsrådets mening starkt för att ifrågakvarande växelstationsföreståndare böra rubriceras såsom arbetstagare såvitt gäller tillämpningen av lagen om allmän sjukförsäkring. Å andra sidan kunna vissa omständigheter sägas peka i motsatt riktning. Försäkringsrådet syftar härvidlag på att — såsom också fastslagits i kontraktsformuläret — föreståndarna ha att anställa och avlöna erforderligt antal biträden samt att för föreståndarna icke synes gälla någon avtalsfäst personlig arbetsskyldighet. Vidare kan ifrågasättas huruvida icke föreståndarna äga utöva en något friare arbetsledning än som brukar följa med ställningen av anställd arbetsföreståndare. Anmärkas bör dock att, såvitt av handlingarna framgår, friheten i den arbetsledande funktionen torde vara mindre ju större stationen är.

Försäkringsrådet har ingående övervägt de olika omständigheter, som enligt försäkringsrådets mening böra vara avgörande för bedömandet av ifrågakvarande spörsmål. Därvid har försäkringsrådet kommit till den uppfattningen, att växelstationsföreståndare tillhörande grupp (taxa) I böra betraktas såsom arbetstagare vid tillämpningen av lagen om allmän sjukförsäkring. Med hänsyn till vad i ärendet blivit upplyst rörande föreståndarna inom undergruppen 11 inom denna huvudgrupp tala enligt försäkringsrådets mening alldeles särskilt starka skäl för att anse dessa som arbetstagare. Enligt försäkringsrådets mening saknas dock grundad anledning att i förevarande hänseende göra någon åtskillnad mellan föreståndarna inom de olika undergrupperna tillhörande grupp I.

Vad nu anförts torde dock ej äga obegränsad giltighet. Fall synas sålunda kunna förekomma då kontrakt rörande föreståndarskap för växelstation tecknas mellan televerket och en juridisk person t. ex. turistföretag, bruk etc. I dylikt fall kan uppenbarligen »föreståndaren» icke betraktas såsom arbetstagare; och motsvarande bör gälla för den händelse det av omständigheterna framgår att vederbörande föreståndare icke alls eller endast i oväsentlig omfattning personligen ägnar sig åt stationens skötsel.

I fråga om föreståndare vid taxa II-stationer uttalade försäkringsrådet att det syntes mera tveksamt, huru dessa i förevarande hänseende borde behandlas. Rådet fortsatte.

Åtskilliga av de skäl, som åberopats för att föreståndarna inom grupp I skola anses såsom arbetstagare, äga tvivelsutan motsvarande giltighet beträffande föreståndare inom grupp II. Kontraktsförhållandet mellan televerket och sistnämnda föreståndare är dock annorlunda utformat och de villkor, som gälla för dessa föreståndare, medföra icke samma bundenhet som i fråga om föreståndare i grupp I. Likväl anser försäkringsrådet tillräckliga skäl ej föreligga att göra någon åtskillnad mellan föreståndare inom de båda huvudgrupperna. Med samma reservation, som anförts beträffande föreståndarna inom grupp I, finner försäkringsrådet förty, att även föreståndarna inom grupp II böra betraktas såsom arbetstagare.

Angående Kungl. Maj:ts ställningstagande till besvären och framställningen från riksförbundet hänvisas till bil. II under rubriken Vissa föreståndare vid televerket.

Föreståndare för samtalsstationer och telegramexpeditioner

Av en inom telestyrelsen år 1956 gjord utredning avseende förhållandena den 1 januari 1955 framgår följande.

Inom hela landet finns sammanlagt 1 169 samtalsstationer eller telegramexpeditioner, vilka ej är förenade med växelstation och vilka förestås av »kontraktanställda» föreståndare. Dessa teleanstalter fördelar sig i fråga om serviceform enligt följande: 296 samtalsstationer med telegramexpedition, 852 enbart samtalsstationer och 21 enbart telegramexpeditioner. 891 anstalter av förevarande slag är försedda med tjänstetelefon. Vid de återstående 278 anstalterna upplåter föreståndarna sina personliga telefonabonnemang till allmänheten.

Enligt de kontrakt som upprättas mellan televerket och vederbörande föreståndare förbinder sig föreståndaren att upplåta lokal för anstalten samt att hålla denna öppen under bestämda tider och — på televerkets särskilda order — jämväl under andra tider. Föreståndarna vid de med tjänstetelefon utrustade anstalterna erhåller i 735 fall endast provision, i 54 fall provision med garanterad minimiinkomst och i 102 fall arvode med eller utan provision. Praktiskt taget alla de 278 föreståndare som upplåter sitt personliga abonnemang får enbart provision. Dessa äger därjämte från allmänheten uppbära och behålla den s. k. apparatavgiften (20 öre per samtal) samt i en del fall därutöver vissa ören för varje markering på samtalsmätaren. De föreståndare som åtnjuter arvode eller till minimibeloppet garanterad provision erhåller jämväl som regel särskilt semesteranslag. Övriga föreståndare får icke sådant anslag, ej heller semesterförmån i annan form.

Av samtliga 1 169 föreståndare bedriver 665 vid sidan av föreståndarskapet rörelse eller näring och 96 har »annan anställning». 49 av föreståndarna är hemmafruar. De återstående 359 föreståndarna har ingen syssla vid sidan om föreståndarskapet.

Föreståndarna är genom sina kontrakt med televerket icke förpliktade till personlig arbetskyldighet. I en del fall har kontrakt angående skötsel av teleanstalt tecknats med juridiska personer. Öppethållningstiden per vecka för de olika teleanstalterna växlar mellan ett fåtal timmar och över 100 timmar och är i genomsnitt 72 timmar. Föreståndarna, som icke är fackligt organiserade, äger icke från verket uppbära avskedsersättning eller årlig ersättning (pension) vid avgång ur tjänst.

Rättsfall rörande den civilrättsliga gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare

Frågan om gränsdragningen i civilrättsligt avseende mellan arbetstagare och självständiga företagare har i rättspraxis huvudsakligen uppkommit i fall, som gällt förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken för »annan arbetares dagspenning eller avlöning», semesterförmån enligt semesterlagarna den 17 juni 1938 och den 29 juni 1945 samt rätt till ersättning för yrkesskada enligt yrkeskadeförsäkringslagen den 14 maj 1954. Huvudparten av de i det följande återgivna rättsfallen gäller därför tolkningen av arbetstagarbegreppet enligt angivna lagar. En mindre del av rättsfallen rör spörsmål av annan art, där emellertid tolkningen av arbetstagarbegreppet varit av avgörande betydelse. Avvikande meningar redovisas ej.

Handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare

Uppsägningstid

Nytt juridiskt arkiv 1943 s. 264 och 1947 s. 171. I båda dessa mål uppkom fråga, huruvida handelsresande skulle anses ha varit anställd i sin huvudmans tjänst och på grund härav ägt att vid avskedande åtnjuta uppsägningstid enligt 86 § andra stycket kommissionslagen.

Det förstnämnda målet gällde en handelsresande C., som enligt kontrakt med ett handelsbolag var ensamförsäljare av bolagets tillverkningar mot ersättning allenast i form av provision. C. hade jämsides med detta arbete viss försäljningsverksamhet för andra huvudmäns räkning ehuru i mindre omfattning. Han tjänstgjorde icke på bolagets kontor men brukade en gång i början av varje år besöka kontoret för att med hjälp av bolagets handelsböcker kontrollera att han erhållit den provision som tillkom honom. Högsta domstolen förklarade att varken innehållet i det mellan C. och bolaget träffade avtalet eller vad i övrigt förekommit gav vid handen att C. var anställd i bolagets tjänst. Vid sådant förhållande var 86 § andra stycket kommissionslagen icke tillämpligt, varför C. icke var berättigad till uppsägningstid.

I det senare målet var det fråga om en handelsresande B., som hade muntligt avtal med sin huvudman, ett bolag. För sitt arbete erhöll B. provision, rese- och traktamentsersättning för resdagar samt ersättning för sina kostnader för telefon, telefonvakt och vissa transporter. Bolaget tillhandahöll B. frankokouvert för insändande av order. I målet avgav kommerskollegium yttrande, vari anfördes bl. a. »I avsaknad av uttryckliga bestämmelser i ämnet synas de särskilda omständigheter som känneteckna parternas avtalsförhållanden böra beaktas och därvid främst det sätt på vilket ersättning för det nedlagda arbetet utgått. Med hänsyn härtill får kollegium uttala sin anslutning till den av de hörda organisationerna framförda uppfattningen att B. varit att anse såsom anställd handelsresande.» — Högsta domstolen fann i likhet med underinstanserna att B. var anställd handelsresande och berättigad att vid anställningens upphörande åtnjuta en uppsägningstid av tre månader.

Förmånsrätt

Nytt juridiskt arkiv 1922 s. 147. En handelsresande (J.) hos ett bolag, vilken åtnjöt fast lön och till minimibeloppet garanterad provision, har tillerkänts förmånsrätt i bolagets konkurs för den garanterade provisionen.

Svea hovrätt anförde i sin dom som fastställdes av högsta domstolen bl. a.: Det ansågs i målet styrkt att J. anställdes hos bolaget såsom handelsresande fr. o. m. den 1 januari 1919 mot fast lön och garanterad provision av minst 5 000 kr. per år. J:s avtal med bolaget hade den 28 april 1919 uppsagts att upphöra den 31 juli samma år. J. hade utbekommit den honom tillkommande fasta lönen t. o. m. sistnämnda dag men icke någon del av provisionen. På grund härav fann hovrätten J. berättigad åtnjuta förmånsrätt i bolagets konkurs för den på tiden januari—juli 1919 belöpande delen av den garanterade provisionen.

Nytt juridiskt arkiv 1930 s. 338. En handelsresande hos ett bolag har icke ansetts berättigad till förmånsrätt i bolagets konkurs för provisionsfordran. Resanden hade sin huvudsakliga inkomst som resande för annat företag och ansågs icke hava varit anställd i bolagets tjänst.

Semester

Arbetsdomstolen fann i domarna nr 82/1941 och 119/1941 vissa symaskinsagenter icke vara arbetstagare i förhållande till det företag vars produkter de sålde.

Agenterna var medlemmar i ett yrkesförbund. Mellan detta och företaget gällde en såsom kollektivavtal betecknad överenskommelse, vari stadgades bl. a., att innehavare av försäljningsagentur ej fick driva försäljning av med firmans artiklar konkurrerande varor, att innehavare av ordinarie agentur ständigt skulle sköta denna och varje vecka avlämna redovisning, att agenten under viss sjukdomstid ägde uppbära de med agenturen förenade förmånerna samt att ekonomiska och övriga villkor skulle bestämmas genom särskilt upprättade personliga kontrakt. Enligt ett formulär till dylikt kontrakt tillerkändes agenten visst bestämt belopp per vecka såsom ersättning för omkostnader samt därjämte försäljnings- och inkassoprovision; agenten förband sig efterkomma alla av firman i särskild instruktion lämnade föreskrifter för arbetets utförande. Enligt en särskild tryckt bilaga till detta formulär kunde i kontrakt, som upprättades enligt formuläret, alternativt inryckas ett antal bestämmelser bl. a. om sjukersättning och ledighet.

Domstolen uttalade i domen nr 82/1941 att, såvitt ankom allenast på innehållet i förenämnda överenskommelse och åberopade kontraktsformulär, förbundets därav berörda medlemmar icke var att anse såsom arbetstagare hos företaget. För denna fråga var emellertid även andra omständigheter av kanske stundom avgörande betydelse, och det gällde då främst hur överenskommelsen och kontrakten tillämpades. Under erinran om vissa allmänna grundsatsar för frågans bedömande som kommit till uttryck i arbetsdomstolens dom nr 112/1938¹ uttalade domstolen, att den endast med avseende å varje särskilt fall kunde avgöra, huruvida förbundsmedlem skulle anses såsom självständig företagare eller såsom arbetstagare hos företaget och i sistnämnda fall berättigad till semester.

I domen nr 119/1941 förklarade domstolen att två av de ifrågavarande försäljningsagenterna, beträffande vilka talan med yrkande om semester anhängigjordes, icke kunde anses såsom arbetstagare hos företaget.

Svea hovrätt fann i domen nr 539/1945 en medarbetare (P.) i en förlagsrörelse vara arbetstagare.

Enligt kontrakt var P. anställd i rörelsen. Det arbete han enligt kontraktet åtog sig avsåg insamlande av uppgifter till och samtidigt upptagande av köpeorder å blivande bokverk, vilkas tillkomst inom någorlunda kort tid var beroende av möjligast snabba uppgiftsinsamling. Då med hänsyn härtill P. uppenbarligen hade att ägna åtminstone huvuddelen av sin arbetskraft åt arbetet för förlaget och tillika av en föreskrift i kontraktet om regelbundet insändande av upptagna order och beskrivningar samt orderförteckningar och veckorapporter framgick, att förlaget fäste särskilt avseende vid ett regelbundet och planmässigt bedrivande av arbetet, ansågs P. i förhållande till förlaget som arbetstagare.

¹ En kort sammanfattning av denna dom lämnas härnedan under rubriken Bensindistributörer.

Nytt juridiskt arkiv 1949 not. C 186. En försäljare av monteringsfärdiga bostadshus ansågs ej såsom arbetstagare hos det företag, för vars räkning försäljningarna skedde.

I domsmotiveringen åberopades bl. a., att enligt det kontrakt, som reglerade parternas mellanhanden, försäljaren — som i ersättning för sitt arbete åtnjöt provision, hyresbidrag och viss ytterligare gottgörelse — ägde anlita medhjälpare i sin verksamhet, att han hade en synnerligen vidsträckt frihet att organisera verksamheten, att han till väsentlig del själv svarade för kostnaderna för densamma, att ersättningen för arbetet helt var beroende av verksamhetens resultat, att försäljaren hade rätt att ägna sig även åt annan verksamhet samt att hans hustru under särskild förutsättning ägde fortsätta med försäljningen.

Nytt juridiskt arkiv 1950 s. 11. En resande försäljare (P.) för ett bolag ansågs icke såsom arbetstagare.

Stockholms rådhusrätt upptog i sin dom bl. a. följande. Frågan huruvida P:s verksamhet för bolagets räkning varit av sådan art att P. blivit berättigad till semesterlön är för sitt bedömande beroende av innehållet i det mellan parterna muntligen ingångna avtalet. — Ostridigt är att P. icke varit skyldig att i bolagets intresse utföra annat arbete än att å resor inom visst distrikt upptaga order för bolaget, att P. icke från bolaget åtnjutit annan avlöningsförmån än provision på av honom upptagna order samt att P. haft att själv svara för sina resekostnader och övriga kostnader i och för verksamheten. Storleken av P:s inkomst från bolaget har alltså varit helt beroende av resultatet av verksamheten. Vidare var styrkt att P. ägt rätt att jämsides med sitt arbete för bolaget förmedla försäljningar jämväl för andra firmors räkning och att han även begagnat sig av denna rätt. P. har icke förebragt någon utredning för sitt bestridande av en uppgift av bolaget, att han ägt rätt att anställa underagenter, och icke ens påstått att hans avtal med bolaget innehållit bestämmelser om uppsägningstid. — De i målet ostridiga förhållandena, att P. från bolaget uppburit förskott å resekostnader, att han skolat till bolaget insända veckorapporter över sitt arbete och att bolaget verkställt skatteavdrag för P. kan icke i och för sig föranleda till att P. skall anses ha varit anställd i bolagets tjänst. — På grund härav fann rådhusrätten tillförlitlig utredning ej vara förebragt därom, att avtalet innefattat sådana villkor, att P. kan i förhållande till bolaget anses ha varit arbetstagare i semesterlagens mening och i sådan egenskap berättigad till semesterlön.

Svea hovrätt fastställde rådhusrättens domslut.

Högsta domstolen fann ej skäl meddela prövningstillstånd.

Nytt juridiskt arkiv 1951 s. 815. En provisionsförsäljare (H.) hos ett bolag ansågs vara anställd hos bolaget.

Enligt skriftligt kontrakt anställdes H. fr. o. m. den 1 januari 1948 såsom provisionsförsäljare i bolagets tjänst i och för försäljning inom bestämt distrikt av motorolja. Försäljningspris och försäljningsvillkor fastställdes av bolaget. Försäljning fick ske allenast till vissa återförsäljare såsom handlande, bilverkstäder o. d. men ej till innehavare av bolagets bensinanläggningar. H. ägde ej göra affärer med petroleumprodukter, levererade av annan än bolaget. För sitt arbete erhöll H. provision. Alla försäljningskostnader bestreds av H. Tre månaders uppsägningstid var bestämd.

H. stod i ständig telefonkontakt med bolaget och insände order så gott som dagligen samt ägnade hela sin arbetstid åt arbete för bolaget. Bolaget gjorde å H:s provision avdrag för skatt.

Högsta domstolen förklarade i sin dom följande. Enligt avtalet har H. anställts i bolagets tjänst. Varken avtalets innehåll i övrigt eller vad i målet upplysts om avtalets tillkomst och de förhållanden under vilka H. utfört sitt arbete föranleder till att H. likväl skall anses såsom självständig företagare i förhållande till bolaget. På grund härav har H. som utfört arbetet i sitt hem blivit berättigad att erhålla semesterlön.

Yrkesskadeförsäkring

Besvärtdiariet (BD) nr 700/1955. Försäkringsrådet fann (plenium den 7 juni 1956) ett försäljningsombud (H.) hos AB Åtvidabergs industrier med kontrakt

enligt formulär, som behandlats i bil. I under Handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare (Verkstadsindustri), vara att anse såsom arbetstagare.

H. innehade icke medgivande att försälja andra varor än bolagets. Från H:s försäljningskontor översändes till bolaget dagligen försäljningsorder samt en gång i månaden lager- och kassarapporter. Den årliga bruttoomsättningen av H:s försäljningar uppgick till omkring 730 000 kr., varav omkring 10 000 kr. belöpte sig å butiksverksamhet och återstoden å resandeverksamhet. H:s årliga nettovinst utgjorde omkring 25 000—30 000 kr. Resandeverksamheten bedrevs av H. jämte tre av honom sysselsatta försäljare. Bolaget »dirigerade» försäljningen genom tävlingar m. m. H. svarade själv för semesterersättning till sina anställda, inalles sex personer.

Försäkringsagenter

Semester

Nytt juridiskt arkiv 1950 s. 581. En akquisitör (E.) för begravningsförsäkringar ansågs icke anställd i huvudmannens tjänst. På grund härav avslogs hans yrkande om semesterersättning.

Ett bolag anlidade E. för akquisition av begravningsförsäkringar åt en begravningskassa, för vilken bolaget innehade försäkringsagentur.

Högsta domstolen anförde i sin dom bl. a.: Enligt utredningen i målet har ersättning för akquisitionsarbetet utgått i form av provision. E. har icke haft sitt arbete förlagt till någon bolagets lokal och har själv bestämt sin arbetstid. Även i övrigt har hans ställning i förhållande till bolaget varit mycket självständig. Bolaget har således ej förbjudit honom att anlita medhjälpare eller eljest lämnat honom några närmare instruktioner för arbetet. Frånsett anskaffning av begravningsförsäkringar har han varit oförhindrad att jämsides med sin verksamhet för bolagets räkning driva annan verksamhet. För utgifterna för akquisitionsarbetet har han själv haft att svara utan annat undantag än att han i sin korrespondens fått använda kassans brevpapper. Under dessa förhållanden och då upplysningarna i övrigt angående sättet och villkoren för arbetets bedrivande icke ger någon bestämd ledning för bedömning av rättsförhållandets art finner domstolen E. icke ha visat, att han varit i bolagets tjänst.

Annonsombud

Yrkesskadeförsäkring

BD nr 2267/1955. Försäkringsrådet fann (plenium den 19 april 1956) en annonsackvisitör (D.) hos ett tidningsföretag skola anses såsom arbetstagare.

D. var sedan ett flertal år tillbaka enligt muntligt avtal sysselsatt såsom annonsförsäljare hos företaget. Ehuru han var förbjuden att bedriva annan verksamhet hade han likväl viss sådan, varom företaget synes ha ägt kännedom. Vid sidan om arbetet för företaget utförde han sålunda annonsackvisition för annan tidning samt bokföring för en av honom jämte annan person driven verkstadsrörelse. Han inbetalade själv sin skatt (A-skatt). För arbetet åt företaget disponerade han ett rum i dess kontor där han arbetade några timmar dagligen. Han använde kostnadsfritt företagens telefoner också för interurbansamtal. Såsom annonsackvisitör hos företaget gjorde han i viss omfattning besök hos kunder i orten. Ersättning utgick i form av provision. Denna som icke var till sitt minimibelopp garanterad utbetalades varje fredag. Provision tillkom D. även för annonser som utan hans medverkan beställdes av hans fasta kunder. Han erhöll jämväl semesterersättning. Enligt D. utskrev företagens kontorspersonal till annonserna bekräftelser å gjorda annonsbeställningar och ombesörjde företaget inkassering av annonsavgifter.

Bensindistributörer

Förenings- och förhandlingsrätt

Arbetsdomstolen fann i *domen nr 112/1938* vissa bensindistributörer icke kunna anses såsom arbetstagare i förhållande till de bolag, vilkas produkter de enligt särskilda kontrakt åtagit sig att försälja.

Domstolen yttrade bl. a., att de ifrågakomna bensindistributörernas handlingsfrihet genom kontrakten med oljebolagen och bolagens instruktioner var starkt beskuren dels beträffande priser, kreditgivning, försäljningsrätt o. d., dels ock angående öppethållande och skötsel i övrigt av de s. k. stationer, vid vilka försäljning av bolagens produkter skulle ske. Enligt domstolen var emellertid distributörerna med avseende å utbytet av sin verksamhet helt beroende av resultatet av distributionsrörelsen; de var vidare genom kontrakten med bolagen oförhindrade att, helt eller delvis, ägna sig åt annan verksamhet. Med hänsyn till senast anförda omständigheter fann domstolen — även med beaktande av övriga i saken föreliggande omständigheter — distributörerna icke kunna anses såsom arbetstagare.

Körare m. fl. inom skogsbruket

Förmånsrätt

Nytt juridiskt arkiv 1923 s. 175. Fyra hemmansägare, som handhaft timmerutdrivning enligt kontrakt med ett sågverksbolag, ansågs äga förmånsrätt i bolagets konkurs för inestående likvid för utdrivningen.

Hemmansägarna bevakade i konkursen med yrkande om förmånsrätt fordringar å mellan 2 800 och 3 500 kr. Deras kontrakt med bolaget, vilka benämndes avverkningskontrakt, innehöll bl. a., att utdrivningen skulle ske inom angiven trakt, att ersättning för utdrivningen skulle utgå med visst belopp per kubikfot, att virket skulle vara utdrivet före angiven dag, att bolaget — därest dess ledning under drivningssäsongen kom till insikt om att »arbetstagaren» ej kunde medhinka utdrivningen — ägde på dennes bekostnad låta uttaga det kvarvarande virket, att virket skulle behandlas efter särskilda av bolaget meddelade huggarinstruktioner och att ej andra huggare fick användas än de som bolaget godkände. Arbetstagaren hade att väl vårda timret, att vid tumning hålla därför erforderligt manskap, att upprepna vägar m. m. samt att reparera skadade hägnader. Vidare skulle arbetstagaren ha sin häst försäkrad.

Nytt juridiskt arkiv 1924 s. 274. R. bevakade i P:s konkurs med yrkande om förmånsrätt en fordran (drygt 3 200 kr.) på grund av skogsavverkning åt P. Högsta domstolen fann att R., som — enligt vad sysslomännen vid häradsrätten lämnat ostridigt — personligen tillika med sitt husfolk och med hjälp av egna dragare utfört ifrågavarande arbete, var att hänföra till sådan arbetare, som omförmäles i 17 kap. 4 § handelsbalken.

Om arbetet hade upprättats kontrakt, enligt vilket R. åtog sig att för P:s räkning före viss dag hugga och till anvisad plats vid sjö utköra allt virke som utstämplat inom angiven trakt. Vid virkets fällning, upphuggning och uppläggning skulle iakttagas av P. lämnade föreskrifter. R. ålåg att hugga och köra med tillräckligt antal arbetare och hästar — hela vintern borde drivas med fyra hästar — så att arbetet blev fullgjort till den bestämda tiden. Skulle under arbetets fortgång visa sig att R. icke hann fullgöra arbetet till avtalad tid, ägde P. på R:s bekostnad anställa nödigt antal körare. Viss skadeståndsskyldighet förelåg för R. för det fall att arbetet ej fullgjordes på avtalat sätt.

Nytt juridiskt arkiv 1955 s. 345. E. var ägare av ett hemman om ca två tunnland åker och 27 tunnland skog och ängsmark, taxerat (år 1952) till 10 800 kr. Han var för sin försörjning beroende av skogskörslor. I AB Granas konkurs bevakade han med yrkande om förmånsrätt en fordran på ca 10 000 kr. för skogskörning åt bolaget. E. ansågs vara hänförlig till sådan annan arbetare som omförmäles i 17 kap. 4 § handelsbalken, varför anspråket på förmånsrätt bifölls.

Arbetet hade till största delen utförts av E. ensam med egna dragare och redskap. Endast under några dagar då E. haft ryggs-kott hade han haft biträde av annan. Något skriftligt avtal hade icke träffats mellan bolaget och E. Muntligen hade dem emellan överenskommit att E., som även under tidigare år utfört skogskörning för bolaget, skulle under drivningssäsongen köra virke för dettas räkning. Sedan hade efter hand bestämts från vilka skogsskiften timmer skulle köras. Bolagets verkställande direktör gav vissa direktiv under arbetets gång, men arbetstiden bestämdes av E. själv inom ramen för avtalet. Under samma säsong hade E. arbetat även åt ett annat företag, varvid han förtjänat ca 2 800 kr. Bolaget hade olycksfallsförsäkrat E. såsom arbetare och under tidigare år till honom utbetalat semesterersättning.

Häradsrätten fann utrett att E. — om än med biträde av annan under kortare tid — personligen med hjälp av egna dragare och redskap utfört körningen. Då hans jordbruksfastighet icke kunde bereda full försörjning måste han ha inkomster även från annat håll. Under ifrågavarande tid — hösten 1951—våren 1952 — hade han huvudsakligen utfört arbete åt AB Grana, som hade givit direktiv och närmare bestämt från vilka skogsskiften körning skulle utföras. På grund härav fann häradsrätten E. vara hänförlig till sådan annan arbetare som omförmäles i 17 kap. 4 § handelsbalken.

Svea hovrätt, som fann att de mellan E. och bolaget ingångna avtalen i övervägande grad var av sådan innebörd som icke lät förena sig med arbetstagarförhållande, ogillade E:s anspråk på förmånsrätt.

Högsta domstolen fastställde häradsrättens beslut. Ett av de i domstolens beslut deltagande justitieråden uttalade härvid bl. a.: »Motsättningen mellan det sociala och det civilrättsliga arbetstagarbegreppet har sålunda i hög grad förörlorat i betydelse dels rättsligt dels rent faktiskt. Utvecklingen kan sägas gå i riktning mot ett enhetligt arbetstagarbegrepp, som i princip är civilrättsligt bestämt men inbegriper skogskörare.»

Semester

Arbetsdomstolens dom nr 88/1942. Domstolen fann att körare med kontrakt, som upprättats enligt det formulär som fastställts enligt 1940 års s. k. norrlandsöverenskommelse, var att anse såsom självständig företagare samt att huggare som anskaffades av sådan körare skulle anses såsom anställd icke hos virkesägaren utan hos köraren.

Frågan i målet var om semesterlön skulle tillkomma två skogsarbetare, vilka först arbetat som huggare hos domänverket samt därefter på anmodan av en körare haft huggningsarbete vid en avverkning, som företagits enligt ett mellan samme körare och domänverket upprättat avverkningskontrakt. Detta kontrakt hade upprättats enligt ovanberörda formulär.

Domstolen yttrade att norrlandsöverenskommelsen utgick från en hävdvunnen reglering av rättsförhållandet mellan virkesägare (kontraktsgivare) samt körare och huggare, som utan allt tvivel innebar, att köraren var att betrakta som entreprenör, sålunda såsom självständig företagare, samt att huggarna var att anse såsom anställda hos köraren. Enligt domstolen hade överenskommelsen icke åstadkommit någon förändring härvidlag. I fråga om köraren framhöll domstolen särskilt, att denne icke påtagit sig någon personlig arbetskyldighet i förhållande till kontraktsgivaren utan var oförhindrad att på sitt ansvar låta andra personer utföra icke blott huggningsarbetet utan även körningen. De två skogsarbetarna hade därför icke blivit berättigade till semesterlön av domänverket.

Arbetsdomstolens dom nr 89/1942. En skogskörare (H.) ansågs berättigad till semesterlön.

H., som var ägare av ett mindre jordbruk (i Småland), hade med egen häst utfört skogskörslor åt ett skogsbolag. I det kollektivavtal, som gällde för ifrågakomna körningsarbete, hade upptagits lönebestämmelser för dels huggare dels körare och dels vissa sågverks- och brädgårdsarbetare. I avtalet, som saknade semesterbestämmelser, förekom vidare åtskilliga allmänna bestämmelser, gemensamma för alla arbetare, bl. a. om ersättning för overtidsarbete, om rätt för

arbetare att erhålla husbehovsved, om olycksfallsförsäkring samt om arbetsgivarens rätt att leda arbetet.

I fråga om H:s principiella rätt att såsom arbetstagare utfå semesterlön uttalade domstolen, att parterna i kollektivavtalet genom körarens inordnande under avtalet i princip löst frågan om avtalsförhållandet mellan körarna och bolaget så, att dessa i likhet med huggarna samt sågverks- och brädgårdsarbetarna betraktades såsom arbetstagare. Domstolen fann det visserligen böra ifrågasättas, huruvida icke denna parternas inställning led inskränkning, i den mån en körare icke personligen fullgjorde sitt åtagande. Från detta spörsmål kunde emellertid i målet bortses, eftersom H. personligen fullgjort allt körningsarbete. Vidare framhöll domstolen, att om en körare enligt avtalets nämnda innebörd var att anse såsom arbetstagare, hans rättsförhållande till bolaget på grund av hans körningsåtagande måste bedömas enhetligt utan hänsyn till att vissa av rättsförhållandet härflytande rättigheter och skyldigheter var grundade på kollektivavtal och andra direkt på lag. H. måste följaktligen även i fråga om semester betraktas såsom arbetstagare.

Arbetsdomstolens dom nr 48/1947. Frågan i målet gällde, huruvida ett ramavtals bestämmelser om semester var tillämpliga på skogsbolags arrendatorer, som med egna hästar delvis själva, delvis med lejd arbetskraft fullgjort dem enligt arrendekontrakten åvilande skyldighet att åt bolaget utföra vissa kördagsverken. Invändning gjordes att arrendatorerna icke var arbetstagare utan självständiga företagare. Domstolen förklarade arrendatorerna principiellt berättigade att i den mån de själva utfört skogskörningar åt bolaget tillgodoräkna sig detta arbete för rätt till semesterlön. Semesterrätten gällde dock endast för arrendatorerna själva, ej för de medhjälpare som de anlitat.

I sin dom ingick arbetsdomstolen till en början på en principdiskussion av frågan om gränsdragningen mellan begreppen arbetstagare och självständiga företagare samt yttrade härutinnan bl. a.

Frågan om gränsdragningen mellan begreppen arbetstagare och självständiga företagare har visat sig vara förenad med ovanligt stora vanskligheter. Till en del ehuru icke i allt sammanhånga dessa svårigheter med att på olika områden av rättslivet utbildats två skilda arbetstagarbegrepp. Det ena är privaträttsligt och anknyter till det avtal, som de berörda personerna upprättat med varandra och som är grundläggande för deras inbördes rättsförhållande. Det andra har anknutits till de sociala förhållandena. Med hänsyn till det föreliggande målet är det av särskilt intresse att något närmare beröra frågan, huruvida en upp-görelse mellan en uppdragsgivare och en uppdragstagare, som enligt sitt allmänna innehåll utmärker rättsförhållandet såsom en entreprenad, förändrar karaktär därigenom att uppdragstagaren är i den situation, att han kan förut-sättas komma att själv utföra det ifrågavarande arbetet helt eller delvis. Även här är ett exempel på sin plats. Ett industriföretag på landsbygden behöver forsla en stor mängd grus med hästar från ett grustag till en plats, där ett bygg-nadsarbete pågår. För ändamålet vänder sig företaget till de hästägande jord-brukare i trakten, som kunna tänkas vara villiga att åtaga sig en sådan uppgift. Bland dem, som åtaga sig uppdraget, finnas ett aktiebolag, en förening, en änka, en äldre godsägare, en hemmansägare och en småbrukare. De båda förstnämnda äro juridiska personer och utförandet av det med uppgiften förenade kropps-arbetet måste därför enligt sakens natur ske med lejt folk. Av praktiska skäl gäller detsamma beträffande änkan och godsägaren. Hemmansägaren kan förut-sättas själv utföra kroppsarbete, men eftersom han har en dräng anställd, är det möjligt att han låter denne utföra arbetet helt eller delvis. Småbrukaren har däremot icke någon dräng och det är därför sannolikt, att han själv kommer att utföra allt arbetet. Med samtliga upprättas kontrakt, som med undantag för de åtagna kvantiteternas storlek äro lika lydande och gå ut på att vederbörande åtager sig att svara för att viss kvantitet grus utfraktas från grustaget till bygg-nadsplatsen. Hur detta sker är enligt kontrakten likgiltigt. Någon personlig arbetsskyldighet åligger icke någon av entreprenörerna. Och om någon av dem skulle bli förhindrad att dra försorg om åtagandets fullgörande, kan han över-låta åt annan att göra det, naturligen med kvarstående av förpliktelsen att i sista hand skadeståndsvägen svara för att åtagandet blir uppfyllt. Enligt arbetsdom-

stolens uppfattning måste i detta exempel den allmänna principen tillämpas, att lika fall skola behandlas lika. Rättigheter och förpliktelser äro enligt samtliga kontrakten fullständigt identiska. Att det vid kontraktens fullgörande visar sig, att hemmansägaren delvis och småbrukaren helt utfört det med åtagandet förenade kroppsarbetet, är en faktisk omständighet, som i fråga om det verkliga rättsliga läget saknar betydelse. På grund av en uppgörelse, som efter sitt innehåll är ett entreprenadavtal, kan entreprenören icke bli arbetstagare därför att han själv utför det erforderliga arbetet. Om exemplet ändras därhän, att entreprenadavtal av ovannämnda innehåll upprättats endast med hemmansägaren och småbrukaren, gör detta icke någon skillnad. Uppgörelsen är till sin natur i alla fall sådan, att den lika väl kunnat upprättas med en juridisk person eller med en kvinna eller eljest med någon, som icke kunde förväntas själv utföra kroppsarbete. Och även här gäller således principen, att lika fall skola behandlas lika. I de anförda exemplen har arbetsdomstolen utgått från att de träffade uppgörelserna äro av sådant innehåll, som utmärka ett entreprenadavtal. Uppgörelserna med hemmansägaren och småbrukaren kunna emellertid tänkas lika väl ha avfattats såsom arbetsavtal. Allt kommer således an på ett bedömande av uppgörelsernas innehåll. Med utgångspunkt från principen om avtalsfriheten torde man kunna sträcka sig ännu ett stycke längre. Även om en uppgörelse till sitt innehåll närmast är att bedöma såsom ett entreprenadavtal, läser icke något hinder möta, att i uppgörelse med en entreprenör, som man vet kommer att själv utföra arbetet, intaga bestämmelser, att han i vissa hänseenden skall behandlas som om han vore arbetstagare.

I det föreliggande målet anförde domstolen bl. a. följande.

Det är till en början att anmärka, att bolagets överenskommelser med arrendatorerna sakna vissa för entreprenadavtal typiska drag. Arrendatorerna ha sålunda icke åtagit sig att utföra visst bestämt uppdrag. Deras utfästelse går i stället ut på att ställa sin arbetskraft till förfogande för uppgifter, som bolaget sedermera äger bestämma. Tydligast framträder detta i ett av arrendekontrakten, däri allenast förklarats, att arrendatorn är skyldig att vid tillgång på arbete i första hand arbeta åt jordägaren. I de andra kontrakten har saken uttryckts på så sätt, att vederbörande arrendator är skyldig att utföra visst antal kördagsverken åt jordägaren. Att dagsverken skola fullgöras med häst, som tillhör arrendatorn, utgör icke hinder för att fråga kan vara om ett arbetsavtal.

Men vidare — och detta är för arbetsdomstolen avgörande i målet — har man att beakta innehållet i de här tillämpliga kollektivavtalen, nämligen löneavtalet (*arbetsavtalet*) den 9 januari 1946 och ramavtalet av samma dag. Arbetsgivarparterna i dessa avtal ha icke kunnat undgå att veta, att de ifrågavarande tre arrendatorerna eller i varje fall arrendatorer i enahanda ställning voro medlemmar av de arbetarorganisationer, med vilka avtalen upprättades. I löneavtalet har vid sidan av priser för ett flertal typiska skogsarbeten priser även upptagits för skogskörning med egna hästar, vilket syftar på arrendators arbetsförhållanden. Med hänsyn till att arrendatorer sålunda inordnas under löneavtalet läser någon tvekan icke kunna råda om att de flesta av de bestämmelser i ramavtalet, vilka kunna tillämpas på en arbetstagare, som själv väljer sin arbetstid och utför arbetet under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, äro avsedda att gälla också för arrendatorer, vilka utföra skogskörningar med egna hästar. Fråga är då, om detta också skall vara fallet beträffande ramavtalets bestämmelser om semester. Enligt arbetsdomstolens mening måste det ankomma på arbetsgivarparterna — vilka funnit sig i att arrendatorer jämlikt kollektivavtalen i vissa hänseenden likställts med arbetstagare — att visa att semesterbestämelsen icke varit avsedd att tillämpas på dem. Detta ha arbetsgivarparterna icke förmått göra, och arbetsdomstolen finner alltså, att de tre ifrågavarande arrendatorerna i princip äro berättigade till semester enligt den kollektivavtalsuppgörelse, som kom till stånd den 9 januari 1946.

Härtill är dock att foga en viktig reservation. Bolaget står i rättsförhållande endast till arrendatorerna men icke till de personer, som arrendatorerna anlitat såsom medhjälpare. Med hänsyn härtill kan semesterbestämelsen icke upfattas såsom avseende jämväl dessa personer utan endast arrendatorerna själva i den mån de deltagit i skogsarbetet.

Nytt juridiskt arkiv 1949 s. 768. Hemmansägaren H. (i Dalarna) jämte ett par andra självständiga jordbrukare, vilka under vintern 1946 med egna hästar och redskap utfört skogskörslor för ett bolag, ansågs av högsta domstolen icke såsom arbetstagare. De utförde själva körslorna men en av dem anlidade även en hos honom anställd dräng för arbetet.

Högsta domstolen yttrade:

Lagen om semester äger, enligt vad i 1 § stadgas, tillämpning å arbetstagare i enskild tjänst med visst undantag. Frågan huruvida någon i lagens mening är arbetstagare hos annan eller icke är att bedöma efter vad dem emellan kan anses avtalat, varvid man icke kan inskränka sig till något visst avtalsvillkor såsom ensamt avgörande utan har att beakta alla i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter. Härvid kan de avtalslutandes ekonomiska eller sociala ställning vara ägnad att belysa, huru avtalet bör uppfattas. Att förhållandena i varje särskilt fall bliva avgörande hindrar icke att, om avtalet är av mera allmänt förekommande typ, ledning kan hämtas från den uppfattning om rättsläget, som eljest mera allmänt gjort sig gällande.

I förevarande fall visar utredningen följande. H. och hans medparter äro självständiga jordbrukare. Ehuru de tidigare i stor utsträckning utfört skogskörningar åt bolaget, hava de i icke obetydlig omfattning förfogat över sin arbetskraft genom avtal med andra än bolaget. Deras nu ifrågavarande åtaganden gentemot bolaget inneburo att från vissa bestämda skogslotter framköra där avverkat virke. Det var avsett, att de därvid skulle nyttja egna hästar och redskap. H. och hans medparter ägde på sitt ansvar anlita medhjälpare för arbetet i stället för att själva utföra detsamma i dess helhet. De skulle i arbetet icke vara underkastade särskild övervakning från bolagets sida och skulle kunna själva bestämma över arbetstiden samt utföra de sysslor, som funnes nödiga för deras egna jordbruk. Ersättning skulle väl beräknas efter framkörd kubikmassa, men så skulle, såsom anmärkts, säkerligen hava förfarits, även om t. ex. ett åkeri utfört körningarna.

De ingångna avtalen äro således i övervägande grad av sådan innebörd som icke låter förena sig med ett arbetstagarförhållande.

Visserligen hava skogskörare i vissa inom Norrland och Dalarna under senare år tillämpade kollektivavtal behandlats såsom arbetstagare, men detta kan hava berott, förutom på förhandlingsläget, därpå att dessa skogskörare i åtskilliga hänseenden hava andra arbetsförhållanden än H. och medparter. Och att övriga skogskörare i Norrland och Dalarna numera i stor utsträckning i motsats mot tidigare erhålla semesterersättning synes vinna sin förklaring närmast av läget på arbetsmarknaden och utgör därför icke något uttryck för att uppfattningen om deras rättsställning såsom arbetstagare eller icke arbetstagare förändrats. Vad nu anmärkts kan följaktligen icke giva någon ledning för tolkningen av de avtal som bestämma bolagets samt H:s och hans medparterers ömsesidiga rättigheter och förpliktelser.

Yrkesskadeförsäkring

BD nr 1511/1955. Försäkringsrådet fann (plenium den 30 september 1955) två bröder som arrenderade ett kyrkoherdeboställe vara att anse såsom arbetstagare med avseende å skogskörslor för församlingens (jordägarens) räkning.

Arrendet omfattade ca 35 hektar åker och 15 hektar äng. Bröderna brukade utföra skogskörslor för församlingens räkning. De hade tidvis en anställd jordbruksarbetare och annan extra arbetskraft samt ägde gemensamt en traktor, som dock icke var avsedd att användas för skogskörslor, två hästar och en personbil. Ifrågavarande arbete för församlingen, som synes ha krävt omkring 100 dagsverken om året av vardera av bröderna, utfördes enligt praxis av dem personligen med deras egna hästar. Ersättning för arbetet utgick med belopp, motsvarande vad domänstyrelsen betalade. Någon viss daglig arbetstid var icke bestämd. Församlingens intresse var huvudsakligen att få timret forslat till viss plats inom bestämd tid och att arbetet samordnades med huggarnas. Boställsvärden brukade dagligen lämna besked angående det timmer som skulle transporteras. Hinder förelåg icke för körarna att använda medhjälpare, men detta var icke brukligt.

I målet *BD nr 2001/1955* fann rådet (plenium den 30 september 1955) en arrendator (S.) skola anses såsom arbetstagare.

S., som jämte sin fader och två bröder arrenderade en gård om ca 65 hektar åker, träffade med en godsägare avtal om skogskörning. S. ägde att i körningsarbetet anställa sina bröder och jämväl andra personer. För arbetet — som ersattes enligt ackordssatser — gällde kollektivt avtal mellan Svenska lantarbetsgivareföreningen och Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet. Semesterersättning utgick till S. Denne skadades under arbetet.

Samma utgång blev det i målet *BD nr 2103/1955* (plenium den 30 september 1955).

I detta mål gällde det en arrendator, som utförde skogsarbete (både huggning och körning) åt jordägaren. Arrendet utgjordes av tio hektar åker jämte betesmark. Arrendatorn hade egna hästar men ingen traktor. I arrendekontraktet stadgades följande om skogsarbete: »Allt skogsarbete vid gården skall i den mån så är möjligt utbudas till och utföras av arrendatorn.» Ersättning för arbetet utgick efter i trakten gängse pris. Visst arbete med märkning av träd o. d. utfördes mot timpenning. Arrendatorn skadades under körningsarbete åt jordägaren. Han utförde arbetet ensam med egen häst, var icke bunden av bestämda arbetstider och ägde sätta annan i sitt ställe. Arbetet synes icke ha varit omfattande; enligt jordägaren sammanlagt 22 dagsverken under säsongen 1954—1955, utspridda över hela vintern. Arrendatorn och jordägaren träffades dagligen och överenskom efterhand om vad som skulle göras.

BD nr 3173/1955. En skogskörare (L.) som icke innehade jordbruk utförde med två hyrda kronohästar och en medhjälpare skogskörslor för ett bruk. Rådet fann (plenium den 22 mars 1956), att L. med avseende å detta arbete måste anses som arbetstagare.

Andra körslor än skogskörslor utfördes icke av L. De tider, då skogskörslor icke förekom, sysslade han med bl. a. snickeri- och byggnadsarbeten. För skogskörslor hade L. anskaffat kälkar och en gummihjulsvagn.

Enligt körningsbesked i mars 1955 åtog sig L. att för brukets räkning utföra lunning till bilväg. Ersättning härför skulle utgå per stock och i fråga om visst virke efter m³. I ersättningen hade inräknats semesterersättning. Arbetet skulle utföras enligt gällande körningsinstruktion. Enär L. icke var fackligt organiserad tillämpades icke å honom gällande kollektivavtal för skogsarbete. I skogsarbetet för brukets räkning använde L. båda hästarna. Den ena kördes av honom själv, den andra av en av honom anskaffad och avlönad medhjälpare. Bruket tillhanda-höll L. fri bostad i en skogsarbetarförläggning. L. fick order av en skogvaktare om huru körslorna skulle utföras, om avläggsplats m. m. Skogvaktaren brukade även då och då kontrollera att arbetet utfördes riktigt. Någon annan form av arbetsledning synes icke ha tillämpats i avseende å L. som själv bestämde sin dagliga arbetstid. L. skadades under arbetet.

BD nr 3747/1955. Skogs- och sågverksarbetaren Å. åtog sig genom muntligt avtal gentemot ett trävarubolag att mot ersättning per m³ köra en bolaget tillhörig virkespost från skogen till såg. Rådet förklarade (plenium den 22 mars 1956), att Å. med avseende å detta arbete måste anses som arbetstagare.

Ersättningen för arbetet bestämdes — såsom var vanligt i orten — utan ledning av kollektivavtal. Arbetet skulle vara avslutat före drivningssäsongens slut. Å. ägde ej häst men träffade överenskommelser med ett par jordbrukare därom att dessa skulle — vardera med en häst — utföra körningsarbetet, att Å. själv skulle deltaga i arbetet såsom lastkarl samt att ersättningen för arbetet skulle fördelas lika mellan dessa tre personer. Envar av dem utkvitterade hos bolaget sin del av ersättningen. Enligt bolaget utövade detta ingen arbetsledning. Å. som skadades under arbetet brukade försörja sig genom diversearbeten, skogskörslor med lånad häst och arbeten vid en bolaget tillhörig såg.

BD nr 3068/1955. Rådet fann (plenium den 17 maj 1956) en mindre jordbrukare (A.), som för ett bolag åtagit sig viss skogsavverkning, vara att anse som arbetstagare.

A., som hade jordbruk om sju hektar åker och sjutton hektar skogsmark, en häst och en traktor (Dodgejeep av 1942 års modell, inköpt för 3 000 kr.) och var medlem hos Riksförbundet Landsbygdens folk, hade gentemot ett till Föreningen Skogsarbeten anslutet bolag åtagit sig viss skogsavverkning. För det i åtagandet ingående huggningsarbetet hade A. anskaffat huggare, som avlönades av bolaget. Körningsarbetet, som varade omkring tre månader, utfördes av A. jämte en hans son, därvid A. med hästen utförde skotkörning till traktorväg och sonen ombesörjde verkets fortsatta transport medelst traktorn till flottled. Gällande ramavtal och lokalavtal tillämpades å hela körningsarbetet. A. behövde ej hålla någon bestämd arbetstid, men körningen skulle vara avslutad före en bestämd dag. »Faktorn på platsen såg till det hela.» Semesterersättning utbetalades. A. skadades under körningsarbetet. Traktorn och hästen användes huvudsakligen i A:s och sonens jordbruk.

I följande tre fall har försäkringsrådet ansett skogskörare, som åtagit sig transport av virke medelst traktor, icke skola betraktas som arbetstagare.

BD nr 697/1956 (avgjort i plenum den 4 oktober 1956). Traktorägaren L., som icke drev jordbruk och icke var medlem i någon arbetstagarorganisation, hade muntligen åtagit sig att för annans räkning utköra ett parti stockar till väg. I arbetet, som beräknades vara högst ett par månader, sysselsatte L. en anhörig, som han själv avlönade. Ersättning utgick per utkörd stock och semesterersättning utbetalades. L. ägde sätta annan i sitt ställe samt stod ej under virkesägarens arbetsledning. Han hade jämte annan person inköpt traktorn för 4 000 kr. L., som skadades under körningsarbetet, bekostade själv drivmedel etc. för traktorn och var icke redovisningsskyldig gentemot den andre delägaren.

BD nr 698/1956 (avgjort i plenum den 4 oktober 1956). N., som var medlem i Svenska transportarbetareförbundet, hade muntligen åtagit sig att medelst traktor köra virke för annans räkning. I arbetet, som beräknades pågå tre dagar och varå något kollektivavtal ej tillämpades, använde N. ingen av honom anskaffad arbetskraft. Han skulle erhålla timlön och stod ej under virkesägarens arbetsledning. Under snöplogning medelst traktorn av väg över tillfrusen sjö brast isen och N. drunknade. Traktorn tillhörde N:s fader, som drev jordbruk. N. hade i relativt stor omfattning, delvis tillsammans med fadern, åtagit sig traktorkörslor åt andra.

BD nr 1684/1956 (avgjort i plenum den 1 november 1956). Småbrukaren E. åtog sig att medelst en honom tillhörig traktor utföra timmerkörning för Råneå revir, Luleå. Under körningen, som påbörjades i oktober 1955, skadades E. i december s. å. Först den 10 februari 1956 upprättades mellan E. och reviret »avverkningskontrakt» angående ifrågavarande körslor. Enligt detta förband sig kontraktstagaren att — med iakttagande av bestämmelserna i vissa angivna kollektivavtal (ram- och lokalavtal) samt av föreskrifter i kontraktet — inom bestämd avverkningstrakt och före viss angiven dag »avverka och till anvisad avlastningsplats framköra alla för avverkningen stämplade träd». Ersättning skulle utgå efter ackord. De i kontraktet intagna föreskrifterna innehöll bl. a. att arbetet skulle utföras enligt avverkningsinstruktion och enligt av kontraktsgivarens ombud lämnade anvisningar, att vissa ersättningar skulle utgå till kontraktsgivaren, därest lämnade instruktioner och anvisningar icke iaktogs, att kontraktsgivaren — om han fann skäl föreligga till antagande att kontraktstagaren icke skulle medhinna det åtagna arbetet inom föreskriven tid — ägde anmana honom tillsätta mera arbetskraft, vid äventyr att sådan åtgärd eljest vidtogs på kontraktstagarens bekostnad, samt att »kontraktsgivaren olycksfallsförsäkrar samtliga vid avverkningen anställda arbetare enligt lag». — Reviret har i skrivelse den 28 april 1956 upplyst bl. a. att E:s ifrågavarande arbete, som endast avsåg traktorkörning, utfördes i enlighet med visst lokalavtal men icke i revirets regi eller under dess arbetsledning och att E. i arbetet sysselsatte en son, som han själv avlönade. — E. har uppgivit att han ej var medlem i fackförening, att traktorn kostat 14 000 kr. och att han årligen brukade utföra traktorkörslor åt andra under ca 130 dagar. Innan målet avgjordes av försäkringsrådet, bereddes E. tillfälle inkomma med yttrande över vad reviret upplyst i sin nyssnämnda skrivelse. Sådant yttrande inkom emellertid ej.

Åkare, som utför körslor med bil eller hästfordon

Förmånsrätt

Nytt juridiskt arkiv 1953 s. 531. Några lastbilsägare yrkade förmånsrätt i en byggmästares konkurs för ersättningar på grund av transporter åt byggmästaren. Yrkandena ogillades, då ersättningsbeloppen icke ansågs såsom arbetslön varom förmåles i 17 kap. 4 § handelsbalken.

Högsta domstolen upptog i sin dom bl. a. att lastbilsägarna — vilka innehade tillstånd till beställningstrafik för godsbefordran och själva tillhandahöll för transporterna erforderliga bilar — icke var gentemot byggmästaren förpliktade att personligen utföra transporterna utan kunde överlämna dessa till medhjälpare som de själva avlönade samt att lastbilsägarna själva bestämde på vilket sätt transporterna skulle utföras och var oförhindrade att åtaga sig arbeten för annan uppdragsgivare.

Semester

Arbetsdomstolens dom nr 12/1944. I ett kollektivavtal för kommuns arbeten hade intagits lön för åkare (man och häst). Tvist uppkom huruvida av kommunen anlitade åkare var anställda hos kommunen och därför semesterberättigade eller skulle behandlas såsom självständiga företagare. Domstolen ansåg åkarna som självständiga företagare.

Såsom skäl för sin ståndpunkt åberopade domstolen, att åkarna icke var pliktiga att personligen utföra åt dem anförtrodda körslor utan kunde överlämna arbetets verkställande åt medhjälpare som de hade att själva avlöna, att åkarna också i betydande utsträckning begagnat sig härav samt att åkarna var oförhindrade att åtaga sig körning för andra uppdragsgivare och även i stor utsträckning gjorde detta.

Nytt juridiskt arkiv 1948 s. 381. En arrendator (icke medlem av fackförening) av mindre jordbruksfastighet, som utgjorde arrende genom att mot betalning efter särskilda grunder utföra körning åt jordägaren (ett fabriksbolag), ansågs berättigad till semesterlön.

Häradsrätten — vars dom fastställdes av högsta domstolen — yttrade bl. a., att arrendatorn enligt det kontrakt, som gällde under första delen av den tid varom i målet var fråga, var skyldig att för bolaget utföra det arbete och de körslor vartill han budades och fick ej utföra arbete för främmande personer utan bolagets tillstånd, medan han enligt det kontrakt, som därefter gällt, skulle i första hand ombesörja körning för bolagets räkning, därvid minst 200 kördagsverken skulle utföras årligen. — Arrendatorn kunde icke å bostället erhålla sin huvudsakliga bärning; med upplåtelsen hade åsyftats att tillförsäkra bolaget stadigvarande arbetskraft för körslor. Arrendatorn hade varit sysselsatt för bolagets räkning under omkring två tredjedelar av årets arbetsdagar och hade själv utfört samtliga körslor blott med det undantag att han under ett år tidvis satt en son i sitt ställe. Återstoden av arrendatorns arbetstid hade åtgått till skötseln av bostället. På grund av vad sålunda upptagits fann häradsrätten, oansett den omständigheten att arrendatorn för körslorna använt egen häst och vagn, denne vara arbetstagare hos bolaget, och ansåg honom, med hänsyn till vad i målet utretts angående bolagets rätt att vaka över arbetets anordnande, vara hänförlig till sådan arbetstagare varom stadgas i 3 § semesterlagen. De uppburna körningsersättningarna skulle minskas med 45 %, motsvarande ersättning för häst och fordon, och semesterlön beräknas å återstoden.

Yrkesskadeförsäkring

BD nr 2676, 3203—3207/1955. Försäkringsrådet fann (plenum den 22 mars 1956) sex åkare som utförde körningsarbeten för stads räkning — den ene med egen lastbil och de övriga med egen häst — vara att anse såsom arbetstagare med hänsyn till de omständigheter varunder arbetena utfördes.

Åkarna innehade icke jordbruk och var icke fackligt organiserade. De hade muntligen åtagit sig att för stads räkning utföra körslor. Med dessa körslor hade de full sysselsättning varje dag av året. Möjligen kunde de enligt staden åtaga sig någon enstaka kvällskörning åt annan. Den av åkarna som använde egen lastbil hade inköpt denna år 1953 för 15 000 kr. I körslorna använde de icke någon av dem anställd arbetskraft. De stod under befäl av stadens arbetsledare, var bundna av de arbetstider som staden tillämpade för sina arbeten, uppfördes på stadens avlöningslistor och utkvitterade ersättning för sitt arbete liksom stadens anställda arbetare samt erhöll dagligen besked från arbetsledaren om de körningar som påföljande dag skulle utföras. Ersättning för körslorna utgick enligt en mellan åkarna och staden träffad överenskommelse. Avtalet mellan åkarna och staden innehöll icke något om uppsägningstid. Semesterersättning inräknades i åkarnas timpenning. Åkarna ägde själva bestämma om sin semesterledighet. Om en åkare ville skicka ersättare för sig — vilket i allmänhet icke mötte hinder — meddelade han arbetsledaren härom. För under körningsarbetena uppkomna person- eller egendomsskador svarade åkarna.

BD nr 2005/1955. En småbrukare L. ansågs av rådet (plenium den 16 februari 1956) såsom arbetstagare med avseende å körning av husbehovsved åt M.

L:s jordbruk utgjordes av fyra hektar odlad jord. Han hade två hästar och brukade åtaga sig skogs- och jordbrukskörslor åt andra. Stundom användes därvid båda hästarna (L. och en hans son körde var sin). Det ifrågavarande arbetet åt M. utfördes av L. ensam med en av hästarna. Det avsågs skola vara en dag. Arbetet vari L. skadades bestod i transport av mindre träd från fällningsplatser i skogen till M:s fastighet, en sträcka av ca 300 m. M. deltog icke i arbetet. Ersättning för arbetet utgick icke efter kollektivavtal.

Utkörare av vissa livsmedel m. fl.

Kollektivavtal

Arbetsdomstolen ansåg i *domen nr 29/1932* en person (A.), som med egen bil kringförde av en bagarmästare tillverkat bröd, icke vara anställd såsom s. k. procentutkörare hos denne utan vara självständig företagare. På grund härav fann domstolen ett för procentutkörare träffat kollektivavtal icke vara tillämpligt å A.

Domstolen anförde till stöd för sin mening bl. a.: A. måste anses intaga en ställning som i vissa avseenden skiljer sig från procentutkörarens. Sålunda använder A. egen bil vid utkörandet av brödet samt svarar själv för underhållet av bilen och för driftskostnaderna. Vidare bär A. hela risken för återförsäljningen av brödet.

Yrkeskadeförsäkring

BD nr 1254/1955. Försäkringsrådet fann (plenium den 22 mars 1956) en förestandare (E.) för ett bryggerinederlag icke vara att anse såsom arbetstagare.

I samband med att E. m. fl. år 1937 försålde ett mindre bryggeri i B. till ett bryggeriaktiebolag i Ö. överenskom, att säljarna skulle förestå ett av bolaget i de tidigare bryggerilokalerna i B. inrättat nederlag. Sedan år 1945 var E. ensam förestandare för nederlaget.

Enligt kontrakt mellan E. och bolaget förband sig E. att taga hela sitt behov av malt- och läskedrycker samt mineralvatten från bolaget, att hålla av detta bestämda priser, att till bolaget insända veckoredogörelser angående försäljningen samt månadsrapporter angående ineliggande lager, utestående fordringar m. m., att noggrant övervaka försäljningsarbetet samt att ställa sig till efterrättelse gällande författningar och av bolaget utfärdade föreskrifter, däribland en särskild s. k. utkörareinstruktion. E. var jämlikt kontraktet ensam underkastad det straffrättsliga ansvar, som å verksamheten tillämpliga författningar stadgade för husbonde. Ersättning tillkom E. i form av dels rabatt å inköpta varor dels »fast lön», vilken senare utgick under 20 anställningsår. För nederlaget disponerade E.

fritt de förutvarande bryggerilokalerna i B. Han bestred själv alla kostnader för varornas lagring och distribution ävensom kontorskostnader. För E. gällde en uppsägningstid av sex månader. Om kontraktet upphörde att gälla innan E. uppburet den fasta lönen under stipulerade 20 år eller om E. avled dessförinnan, skulle bolaget till E. respektive hans dödsbodelägare utbetala ett belopp motsvarande den kontanta lönen under resterande år.

Den i kontraktet nämnda instruktionen, som angav att E. var i bolagets tjänst, innehöll bl. a. en redogörelse för föreskrifter beträffande utlämning av pilsnerdricka.

E. deltog vanligen själv i arbetet å nederlaget. Han anställde en utkörare och en springpojke, den senare å deltid, samt ägde en för utkörningen anskaffad lastbil, å vilkens dörrar bolagets emblem anbragts. Någon egen tillverkning av malt- eller läskedrycker bedrevs icke av E.

Den i kontraktet såsom fast lön betecknade ersättningen var enligt bolaget icke lön i vanlig bemärkelse utan gottgörelse för den inkomstminskning, som E. fick vidkännas genom försäljningen till bolaget av bryggeriet i B.

Småentreprenörer vid bygnads- m. fl. arbeten

Förmånsrätt

Nytt juridiskt arkiv 1929 s. 634. En gipsrörare S. har vägrats förmånsrätt i K:s konkurs för fordran på grund av gipsrörningsarbete.

S. hade gentemot K. åtagit sig att mot visst pris per m² å nybyggnad utföra gipsrörningsarbete och bestå därtill erforderligt material. I konkursen bevakade S. i uppgiven egenskap av förman för ett arbetslag, bestående av förutom S. ett flertal andra personer, med yrkande om förmånsrätt fordran för gipsrörningsarbete. Samtliga instanser avskog yrkandet, enär den ersättning som enligt avtalet skulle utgå för arbetet icke kunde betraktas som arbetslön enligt 17 kap. 4 § handelsbalken.

Semester

Arbetsdomstolens dom nr 66/1943. Tvisten gällde huruvida J., som enligt kontrakt med statens vattenfallsverk åtagit sig att såsom entreprenör för verkets räkning mot angivna priser per kubikfot verkställa försågning och hyvling av vissa för ett större kraftverksbygge avsedda virkespartier, var att anse såsom självständig företagare eller huruvida J. såsom bas för ett ackordslag, som föll under ett för kraftverksbygget gällande kollektivavtal, skulle komma i åtnjutande av bl. a. semester. J., som skulle hålla flyttbar såganläggning och hyvelmaskin, anställde själv medhjälpare och delade med dem enligt överenskomna grunder vad som inflöt enligt kontraktet med vattenfallsverket. Domstolen ansåg — utan avseende därå att kontraktet icke inrymde möjlighet för J. att på grund av det åtagna arbetet göra någon större vinst utöver vad som motsvarade normal lön för manuellt arbete — att J. intagit ställning av självständig företagare och att hans medhjälpare innehaft anställning hos honom.

Till stöd för sitt avgörande åberopade domstolen bl. a., att J. haft att själv anställa sina medhjälpare och svara för deras avlönande på sätt mellan honom och dem kunde överenskommas, att varje skäl saknades för antagande, att J. hade någon förpliktelse att själv deltaga i det manuella arbetets utförande, även om vattenfallsverket haft anledning räkna med att så skulle ske, samt att verkets befogenheter att ge J. föreskrifter i avseende å arbetets utförande icke kunde anses ha sträckt sig utöver vad som varit betingat av det särskilda ändamål, för vilket det åt J. anförtrodda arbetet blivit igångsatt.

Yrkesskadeförsäkring

BD nr 3701/1955. S. och Å. drev i handelsbolag plåtslagerirörelse i Luleå, där de jämväl hade verkstad. På grund av ringa arbetsstillgång i Luleå stängde de

verkstaden och åtog sig — såvitt i målet var fråga — syratvättning av tre fastigheter i Boden, tillhöriga ett byggnadsaktiebolag. Under syratvättningen skadades S. Försäkringsrådet fann (plenium den 17 maj 1956), att handelsbolaget icke kunde anses ha åtagit sig det arbete varom i målet var fråga samt att S. med hänsyn till omständigheterna i målet var att anse såsom arbetstagare i förhållande till aktiebolaget.

Enligt muntligt avtal skulle ersättning för syratvättningen utgå med 1 200—1 300 kr. för varje fastighet. Därutöver skulle aktiebolaget till S. och Å. utbetala dagtraktamenten enligt gällande kollektivavtal samt hålla dem med bostad, arbetsmaterial, arbetskläder och hantlangare. En s. k. båtsmansstol som användes i arbetet hade tillverkats av aktiebolaget och tillhandahållits kostnadsfritt. S. och Å. som i arbetet icke använde någon av dem anställd medhjälpare synes ha haft att följa av aktiebolagets arbetsledning lämnade direktiv för arbetets utförande. S. — som skadades under arbetet — förklarade att ersättningen för arbetet enligt hans mening var Å:s och hans privatinkomster, för vilka de själva skulle deklarerera och icke handelsbolaget. Aktiebolaget uppgav, att den av de två som utkvitterade ersättning för arbetet undertecknade kvittot endast med sitt eget namn (ej firmabemärningen). Enligt uppgift från Svenska bleck- och plåtslagareförbundet brukade — om byggnadsställningar fanns — syratvättning utföras av byggnadsarbetare. Eljest användes för dylikt arbete ofta plåtslagare, vilka i stället för byggnadsställningar använde s. k. stopplina med båtsmansstol.

BD nr 2531/1955. Försäkringsrådet ansåg (plenium den 19 januari 1956) en småbrukare E. såsom självständig företagare med avseende å stenröjning, som han jämte en smed E—n utförde åt Å. I arbetet användes traktor och stenröjningsvagn, vilka E. och E—n gemensamt ägde, till hälften vardera.

E:s jordbruk utgjorde fyra hektar åker och 48 hektar skog. Traktorn som var registrerad å E. värderades till 3 000 kr. och stenröjningsvagnen till ca 2 300 kr. Arbetet åt Å. beräknades taga fem timmar. Såväl E. som E—n var sysselsatta i berörda arbete, för vilket de tillgodoräknade sig timplenning. Någon anställd arbetskraft hade de icke. E. skadades under arbetet. E. och E—n brukade med nämnda utrustning åtaga sig liknande arbeten åt andra. Under ett år (troligen 1955) utförde de sålunda stenröjning åt 23 personer. Samtliga arbeten ersattes efter timpris. Nettot å arbetena fördelades lika mellan E. och E—n. Ersättning för utförda arbeten uppbars än av E., än av E—n.

BD nr 3026/1955. Försäkringsrådet förklarade (plenium den 26 januari 1956) en småbrukare (G.), som vanligen utförde olika slags körslor för andras räkning, vara självständig företagare med avseende å grässåningsarbete för en församlings räkning.

G:s jordbruk utgjordes av fyra hektar åker. Han hade två hästar samt vanliga jordbruksmaskiner. En av honom anställd körkarl utförde under hela året skogskörning med den ena hästen. Den andra använde G. själv för jordbruks- och skogskörslor huvudsakligen för församlingens men i viss utsträckning också för andras räkning. Även arbete av annat slag utfördes av G., såsom grävning å församlingens kyrkogård och skogsstämpling. I det ifrågavarande grässåningsarbetet, som pågick en dag och vari G. skadades, använde G. egen häst och såningsmaskin.

BD nr 3757/1955. Tre personer, vilka efter anbud enligt kontrakt åtagit sig renhållningsarbete för stads räkning, har med avseende å detta arbete av försäkringsrådet (plenium den 7 juni 1956) ansetts såsom arbetstagare.

Enligt mellan staden, å ena sidan, och ifrågavarande tre personer, å andra sidan, upprättat entreprenadkontrakt angående renhållning, snöskottning och sandning av närmare angivna områden skulle sopning utföras bl. a. onsdagar och lördagar. Vid torr väderlek skulle vissa platser vattnas innan sopning av dem fick ske. Vattningen samt bortforslingen av soporna ombesörjdes av staden. Snöskottning och sandning skulle av entreprenörerna utföras vid behov. Staden tillhandahöll sand samt bekostade utkörning därav. Entreprenörerna skulle själva anställa och avlöna medhjälpare samt hålla erforderliga verktyg och redskap.

För arbete enligt kontraktet skulle entreprenörerna erhålla 12 240 kr. per år att utbetalas med 340 kr. i månaden till envar av dem. De var skyldiga att på särskild order därom utföra extra sopning, varför normal kommunalarbetslön skulle utgå. Tre månaders uppsägningstid gällde.

Staden upplyste att sopningen utfördes med entreprenörerna tillhöriga kvastar, att staden höll entreprenörerna med ett par skottkärror, att entreprenörerna, som arbetade självständigt utan att vara bundna av bestämda arbetstider, ej hade personlig arbetskyldighet och ej erhöll semesterförmåner, att skatteavdrag verkställdes av staden efter framställning därom från entreprenörerna samt att entreprenörerna icke anlidade någon av dem anskaffad medhjälpare.

Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell)

Semester

Nytt juridiskt arkiv 1942 s. 122. En kapellmästare (W.) jämte kapellets övriga medlemmar ansågs vara anställda hos vederbörande hotellföretag och berättigade till semesterersättning från företaget.

Enligt skriftligt kontrakt med en representant för företaget anställdes W. såsom kapellmästare vid hotellet med ett kapell bestående av — förutom W. — fyra fullt kvalificerade musiker, vilka skulle godkännas av hotellet, mot ett gage av 70 kr. per dag jämte fri mat för fem personer samt under villkor bl. a. att tjänstgöringstiden utgjorde 40 timmar per vecka att uttagas efter hotellets gottfinnande, att W. och övriga kapellmedlemmar icke ägde rätt att utan hotellets tillstånd medverka vid andra musikaliska tillställningar, att W. hade att ställa sig till efterrättelse ävensom tillse att kapellmedlemmarna iakttog vid företaget gällande ordningsföreskrifter samt att W. vid svår eller upprepad förseelse i tjänsten från kapellmedlems sida var skyldig att, om hotellföretaget så fordrade, omedelbart avskeda sådan medlem och i hans ställe anskaffa annan kompetent musiker.

Rådhusrätten, vars utslag fastställdes av högsta domstolen, ansåg att W. med hänsyn till kontraktets innehåll och övriga omständigheter icke kunde betraktas såsom självständig företagare i förhållande till hotellföretaget utan måste anses ha varit anställd i företagets tjänst med särskilt uppdrag att för företagets räkning anställa medlemmar i kapellet, leda detsamma, utbetala avlöningar till de särskilda kapellmedlemmarna samt i övrigt handha kapellets angelägenheter. Vid angivna förhållanden ansågs W. icke såsom arbetsgivare för de fyra kapellmedlemmarna utan dessa ansågs i likhet med W. ha varit anställda i hotellföretagets tjänst. (Hovrätten över Skåne och Blekinge ansåg, att W. måste betraktas såsom självständig företagare samt att, då W. anställt de fyra andra musikerna, ej heller dessa varit arbetstagare i hotellföretagets tjänst.)

Svea hovrätt ansåg i domen nr 394/1943 en kapellmästare (E.) såsom självständig företagare i förhållande till ett varietéföretag och kapellets övriga musiker såsom anställda i E:s tjänst. E:s yrkande om semesterersättning för egen del samt om ersättning för de belopp han i semesterersättning utgivit till kapellets musiker ogillades därför.

Enligt skriftligt kontrakt anställdes E. vid varietéföretaget under villkor bl. a., att E. skulle till företagets förfogande ställa ett kapell bestående av — förutom E. — tolv kvalificerade och av företaget godkända musiker, att E. anställde och avlönade dessa musiker och var arbetsgivare för dem samt att företaget i ersättning för dessa prestationer betalade E. 7 500 kr. per månad.

Vissa föreståndare vid televerket

Sjukförsäkring

Av den i bil. I lämnade redogörelsen för de »kontraktanställda» växelstationsföreståndarna vid televerket framgår *dels* att en sådan föreståndare för station

tillhörande taxa I grupp 11 hos Kungl. Maj:t anført besvär över beslut av riksförsäkringsanstalten att hänföra föreståndaren till sjukpenningklass 1 enligt lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring, därvid inkomsten såsom föreståndare ansågs icke utgöra inkomst av tjänst, och *dels* att Växelstationsföreståndarnas riksförbund hos Kungl. Maj:t gjort framställning därom, att föreståndarna vid taxa I- och taxa II-stationer måtte betraktas som arbetstagare enligt berörda lag.

Vad angår besvärerna prövade Kungl. Maj:t i ämbetsskrivelse den 23 mars 1956 lagligt att — enär klagandens inkomst i egenskap av växelstationsföreståndare fick anses utgöra inkomst av tjänst — med undanröjande av överklagade beslutet återförvisa målet till riksförsäkringsanstalten för ny behandling.

Med anledning av framställningen från riksförbundet förklarade Kungl. Maj:t i ämbetsskrivelse samma dag med angivande av utgången i besvärsmålet, att framställningen icke föranledde någon åtgärd.¹

Övriga yrkeskategorier

Förmånsrätt

Nytt juridiskt arkiv 1924 s. 432. En kolare O., som i stor omfattning utfört kolningsarbete åt B., har vägrats förmånsrätt i dennes konkurs för fordran på grund av samma arbete.

Kolningsarbetet utfördes under vintern 1920—21 enligt kontrakt mellan O. och B. Hela O:s tillgodohavande för arbetet uppgick till nära 48 000 kr., varav ett belopp å ca 23 000 kr. var oguldet. I B:s konkurs bevakade O. med yrkande om förmånsrätt sistnämnda belopp.

O. förband sig enligt kontraktet att inköpa all upphuggen ved och den ved som kom att huggas å visst skogsskifte, att därav kola minst 1 500 läster kol före viss dag samt att leverera kolen i vagn vid järnvägsstation. Ersättning skulle utgå per läst. O. skulle bl. a. rätta sig efter B:s och hans ombuds instruktioner. Om något förstördes vid kolningsarbetet genom vårdslöshet eller försummelse stod O. för sig och sitt folk i ansvar härför efter värdering. — Arbetet utfördes enligt O. av honom personligen med egna dragare samt med biträde av husfolk.

Högsta domstolen fastställde Svea hovrätts domslut med motiveringen, att den ersättning som för ifrågakomna arbeten tillkom O. icke kunde — med hänsyn till vad i målet upplysts angående arbetena — betraktas som sådan arbetslön, som avses i 17 kap. 4 § handelsbalken.

Nytt juridiskt arkiv 1928 s. 162. Skådespelare, regissörer m. fl. vid ett teaterbolag i Stockholm har av samtliga instanser tillerkänts förmånsrätt i teaterdirektörens konkurs för inestående lönefordringar.

Skådespelarna och medparter hade i regel skriftliga kontrakt med bolaget. Enligt dessa ålåg det vederbörande att på egen bekostnad hålla sig med alla för scenen erforderliga civila kläder m. m. Man hade att uppträda i alla roller, som tilldelades en, och att medverka vid alla de representationer, varom bolaget fann för gott att föranställa, och detta även utanför Stockholm. Enligt upprättat reglemente ägde medlem av teatersällskapet icke rätt att utan särskild tillåtelse lämna Stockholm (vite 100 kr.) eller att utan direktörens medgivande medverka vid andra än de av bolaget anordnade representationerna (plikt 200 kr.) eller att undandraga sig tjänstgöring vid matinéer (skadeståndsskyldighet).

¹ Det bör anmärkas, att riksförsäkringsanstalten numera vid bedömandet av de »kontraktanställda» växelstationsföreståndarnas ställning enligt såväl sjukförsäkrings- som yrkesskadeförsäkringslagen följer de uttalanden härom som gjorts av försäkringsrådet i dess remissutlåtande med anledning av riksförbundets framställning. Det huvudsakliga innehållet i detta utlåtande har återgivits i bil. I under rubriken Vissa föreståndare vid televerket.

Semester

Hovrätten över Skåne och Blekinge fann i domen nr 138/1945 att såväl en kolare som dennes medhjälpare var att anse som arbetstagare.

Kolaren hade enligt avtal åtagit sig kolningsarbete mot ersättning av visst belopp för varje hektoliter framställd kol. Arbetet utfördes av kolaren med biträde av andra personer. Hovrätten åberopade bl. a. att avtalet om arbetets utförande måste anses ha inneburit en överenskommelse om ersättning för arbete, som ett av kolaren bildat arbetslag skulle utföra på ackord.

Hovrätten för övre Norrland har i en dom — refererad i Svensk juristtidning år 1945 rättsfall s. 40 — funnit en kolare, som åtagit sig kolningsarbete mot betalning per läst och som tidvis haft av honom avlönade medhjälpare, vara självständig företagare.

Svea hovrätt ansåg i domen nr 578/1946 en kolare, som åtagit sig kolningsarbete på ackord och vid arbetets utförande åtminstone tidvis anlitat en medhjälpare, vara självständig företagare. Av hovrätten åberopades att kolaren icke påtagit sig någon personlig arbetskyldighet utan tydligen var oförhindrad att på sitt ansvar låta andra personer utföra hela arbetet.

Nytt juridiskt arkiv 1947 s. 365. En tandläkare S. har ansetts såsom arbetstagare hos tandläkaren T. och berättigad till semesterlön.

Enligt kontrakt anställdes S. av T. såsom tandläkare vid T:s privatklinik. Ersättning skulle utgå till S. med viss procentuell andel av det av honom på kliniken inarbetade och av patienter erlagda bruttobeloppet. S. skulle erhålla en månads semester. Någon lön under semestern var icke avtalad. Kontraktet avsågs skola förlängas på viss tid, därest det icke av någondera parten uppsagts tre månader före avtalstidens utgång.

I målet upplystes att T. såsom innehavare av kliniken svarade för alla dess omkostnader samt ledde kliniken i ekonomiskt och organisatoriskt avseende, att S:s arbete bestod uteslutande i behandling av till kliniken inkomna patienter, att S. hade att följa för kliniken fastställd taxa, att S. efter slutbehandling av patient utfärdade kvitto å behandlingskostnaden, vilken av patienten erlades i klinikens kassa, samt att S. månadsvis i efterskott erhöll sin andel enligt kontraktet av de influtna beloppen.

Nytt juridiskt arkiv 1949 s. 683. En skeppare ansågs av samtliga instanser vara anställd i förhållande till det bolag vars fartyg han förde.

Skepparen var enligt avtal med bolaget anställd mot villkor att uppbära viss andel av den inseglade bruttofrakten och skulle enligt en särskild instruktion antaga besättning, bestrida egen och besättningens hyror samt betala hälften av kostnaden för brännoljaförbrukningen; för övriga kostnader skulle bolaget svara. Bolaget skulle ensamt sköta befraktningen, och skepparen hade ingen rättighet att träffa befraktningsavtal utan bolagets medgivande.

Nytt juridiskt arkiv 1953 s. 138. En befullmäktigad propsmätare (Ö.) har ansetts vara anställd hos vederbörande virkesmätningförening såsom sådan arbetstagare som avses i 1 § semesterlagen.

Ö., som var befullmäktigad propsmätare hos en virkesmätningförening, yrkade hos rådhusrätten i Växjö åläggande för föreningen att till honom utgiva semesterersättning.

Rådhusrätten upptog i sin dom, som fastställdes av Göta hovrätt, bl. a. följande. Befullmäktigad propsmätare betecknas i föreningens tjänstgöringsreglemente såsom anställd hos föreningen. Han har ej frihet att ombesörja det honom åliggande arbetet genom andra personer men kan — i den mån han icke själv hinner utföra mätningar — uppdraga sådana åt mätarebiträden. Emellertid har Ö. i väsentlig mån utfört eller tagit del i det manuella mätningarbetet. Tillsyns- och kontrollarbete kan mätare under inga förhållanden överlåta åt annan. Mätare är

skyldig ställa sig till efterrättelse av skogsstyrelsens reseinspektör eller av föreningens mätningsschef etc. utfärdade direktiv och svarar icke själv för ersättningen till mätarebiträden eller för av mätareuppgifterna föranledda resekostnader. Föreningen tillhandahåller erforderliga mätningsredskap och blanketter samt utbetalar mätare tillkommande arvoden m. m. och gör därvid skatteavdrag. Mätarens möjligheter att driva rörelse vid sidan om mätningssamheten är underkastade vissa inskränkningar. Han skall för varje halvår till föreningen avge redogörelse för sin verksamhet. Denna är underkastad kontroll från föreningen. Samtliga dessa förhållanden talar för att propsmätare bör anses såsom anställd. Att mätare är oförhindrad att vid sidan om mätningssuppletivet ägna sig åt annan verksamhet, att det ekonomiska utbytet av hans verksamhet är helt beroende av mätningssuppletivet och att någon uppsägningstid ej är avtalad föranleder ej till annat bedömande.

Högsta domstolen fann ej skäl meddela prövningstillstånd.

Yrkesskadeförsäkring

Ägare av transportabel vedkap, som utför vedkapning åt andra, har i följande tre fall av försäkringsrådet (plenium den 19 april 1956) icke ansetts såsom arbetstagare.

BD nr 3102/1955. En hemmansägare (S.) med fem hektar odlad jord och över 200 hektar skog hade i mars 1954 för 1 100 kr. inköpt en med elektrisk motor försedd vedkap för att kunna åtaga sig vedkapning åt andra. Han skadades i april 1955 under sådant arbete åt en broder. I detta arbete deltog brodern och en annan person. En S. tillhörig häst användes för transport av kapen till broderns fastighet. S. hade tidigare utfört kapning för fyra personer under sammanlagt aderton timmar. I regel använde han egen traktor för transport av kapen till vederbörande virkesägare. Traktorn användes i övrigt icke i arbeten åt andra. Vintertid utförde S. i viss omfattning skogskörning med den egna hästen.

BD nr 3538/1955. En f. d. arrendator (J.) utförde med egen kapsåg, som var försedd med elektrisk motor, arbeten åt andra. J. ägde inga andra maskiner. I åtagna kapningsarbeten brukade han icke sysselsätta medhjälpare. Han skadades under vedkapning åt G., vilken jämte en annan person, som anskaffats av J., deltog i arbetet. Denne sistnämnde erhöll av J. ersättning för sitt arbete.

BD nr 3345/1955. En hemmansägare (S.) med nio hektar odlad jord och en häst hade för 500 kr. inköpt vedkap med elektrisk motor för sågning av egen husbehovsved. Han hade emellertid vid några tillfällen utfört vedkapning för en granne och skadades under dylikt arbete för grannens räkning. Grannen och dennes hustru deltog i arbetet såsom hantlangare. Kapen hade med S:s häst transporterats till grannens fastighet.

BD nr 2953/1955. En av en mejeriförening antagen butiksförestånderska (H.) med garanterad minimiinkomst, vilken även bedrev försäljning av varor som icke tillhandahölls av föreningen, har av försäkringsrådet (plenium den 19 januari 1956) ansetts såsom självständig företagare.

Enligt skriftligt avtal mellan H. och föreningen skulle H. hålla av föreningen fastställda priser och på bestämda tider betala de från föreningen erhållna varorna. För kreditförluster var H. själv ansvarig. Föreningen bekostade hyra för butikslokalen, telefon och underhåll av dess inventarier i lokalen. H. erhöll fast lön samt provision på försålda mejerivaror. Lönen jämte provisionen garanterades till visst minimibelopp för månad. Två månaders ömsesidig uppsägningstid skulle tillämpas.

Föreningen hade tecknat hyreskontrakt om butikslokalen. H. skulle från föreningen taga hela sitt behov av mejerivaror. Föreningen förutsatte att H. i butiken försålde även andra varor än mejeriprodukter. H. erhöll semesterförmåner. Vid egen ledighet hade H. att anskaffa och avlöna ersättare. H. ägde själv anställa biträden som avlönades av henne och avgöra vilka varor — utöver mejeriprodukter — som hon önskade försälja. Under år 1954 uppgick H:s omsättning till drygt 101 000 kr., varav inemot 70 % belöpte sig på mejeriprodukter. H. skadades genom olycksfall under färd till arbetet.

BD nr 2537/1955, 437—438/1956. Tre förestånderskor (O., B. och E.) för ett aktiebolags tjänstemannamässar vid kraftverk har av försäkringsrådet (plenium den 19 april 1956) ansetts såsom självständiga företagare.

Bolaget bekostade lokaler för mässarna med erforderlig inredning och utrustning, elektriskt ljus och vatten samt tvätt av linne. Matpriserna bestämdes genom överenskommelse mellan förestånderskorna och bolaget. Mässarna var öppna endast för bolagets personal. Bolaget bestämde (i ett fall tillsammans med gästerna) å vilka tider mat skulle serveras. Enär mässarna gick med förlust erhöll förestånderskorna från bolaget månatliga bidrag, som av dem redovisades i bokföringen för mässverksamheten. De skötte helt självständigt mässarna, hade ingen redovisningsskyldighet i förhållande till bolaget samt fick själva tillgodogöra sig vinst eller bära förlust å verksamheten.

O. utförde själv allt arbete i sin mäss och ägde icke utan bolagets medgivande sätta annan i sitt ställe. Ätminstone under år 1955 erhöll hon semesterlön. Sådan avsågs emellertid icke skola i fortsättningen utgå. Semesterlönen, som åtgick till avlöning av semestervikarie för O., redovisades i bokföringen för mässverksamheten. Vid sidan om mässarbetet hade O. städning åt bolaget, varför särskild ersättning utgick (130—150 kr. per månad).

B. och F. hade vardera en helårsanställd medhjälpare i sina mässar. (F. hade därutöver någon ytterligare hjälp.) De erhöll ej semesterlön och ägde själva utse vikarie vid förekommande ledighet. De deltog själva i mässarbetet och hade ingen annan verksamhet.

BD nr 659/1955. En stad har av försäkringsrådet (plenium den 30 september 1955) ansetts såsom arbetsgivare för medlemmar av ett auktoriserat trossförarlag — benämnt Båtmännen — samt för genom detta sysselsatt arbetskraft.

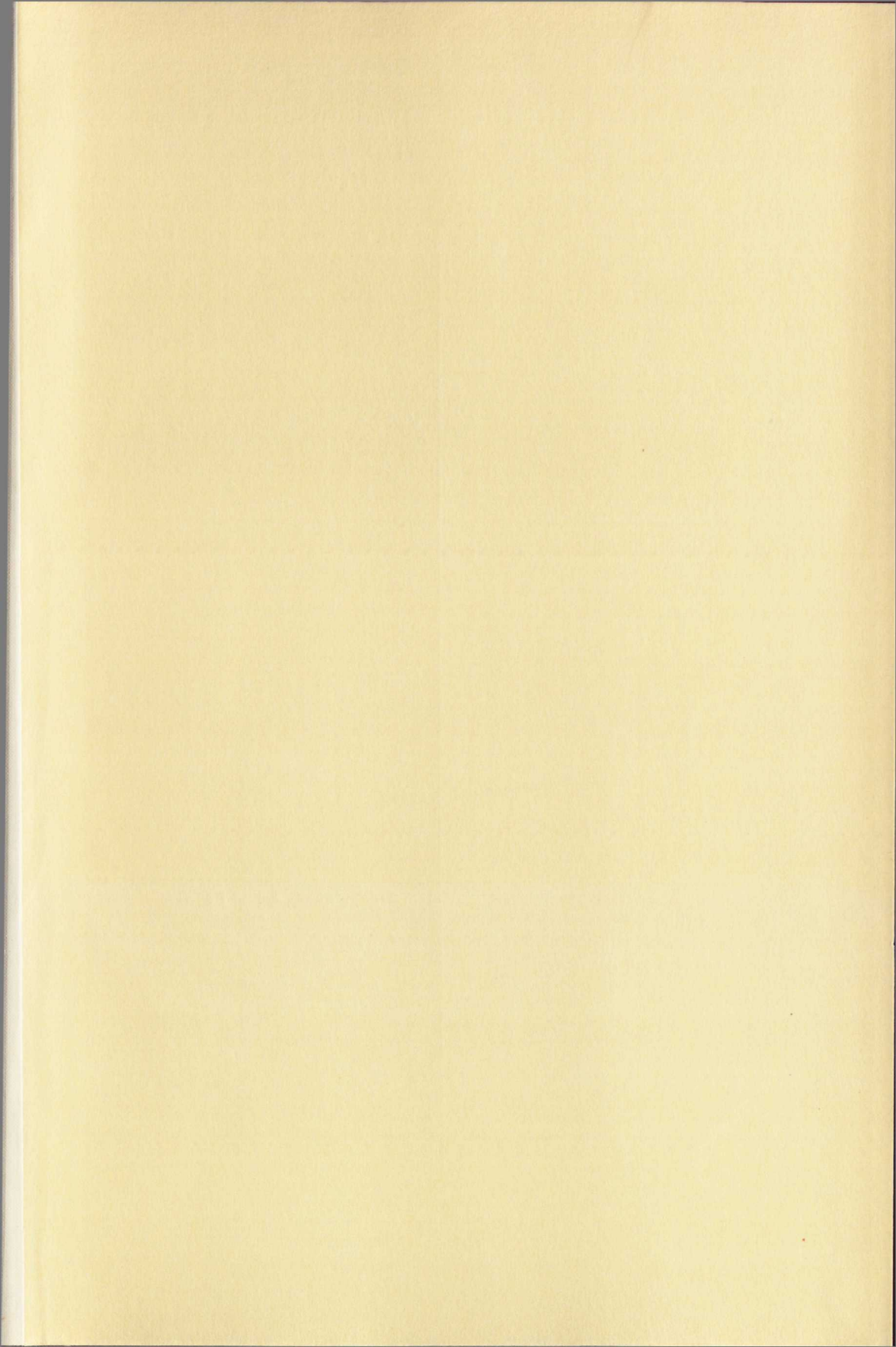
Rättigheten att utföra trossföring i stadens hamn reglerades av en särskild överenskommelse mellan Båtmännen — till antalet fyra — och hamndirektionen. Enligt denna skulle Båtmännen utföra all trossföring vid fartygs ankomst och avgång samt vid förhalning. Vidare innehöll överenskommelsen bl. a. att dess bestämmelser ej ställde hamndirektionen i arbetsgivarförhållande gentemot Båtmännen. Dessa ägde två motorbåtar, vilkas inköpsvärde rörde sig om 7 000 kr. per båt. De var personligen arbetsskyldiga och ägde blott efter godkännande av hamndirektionen i varje särskilt fall sätta annan person i sitt ställe samt skulle varje dag lämna rapporter om å föregående dag avslutade arbeten. Hamndirektionen utskrev räkningar och inkasserade avgifter i enlighet med för trossföringen gällande taxa. Båtmännen var garanterade viss ersättning per månad. Överskott å taxeinkomstbeloppet skulle vid årets utgång överlämnas till Båtmännen. Dessa var skyldiga åtlyda order som i tjänsten kunde givas av hamnbefälet.

BD nr 2303, 2605—2607/1955. Fyra hemmansägare, som för ett belysningsaktiebolags räkning åtagit sig arbete som transformatorvakter, har av försäkringsrådet (plenium den 19 januari 1956) ansetts såsom självständiga företagare med avseende å sagda arbete.

Enligt instruktion för transformatorvakter skulle vakt utbyta trasiga säkringar i transformatorstation samt i journal göra anteckningar om de sannolika anledningarna till att säkringarna gått sönder. Vidare skulle han tillse att säkringar alltid fanns i reserv och att i stationen förefintliga manöverorgan och skåp m. m., som var försedda med lås, hölls låsta. Vakt fick icke i sitt ställe sätta någon som ej erhållit praktisk information om stationens skötsel och utkwitterat instruktionen. För sitt arbete erhöll vakt 50 kr. för år och 50 öre för varje säkringsbyte.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

KUNGL. BIBL.
- 6 JUN 1957
STOCKHOLM



Statens offentliga utredningar 1957

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

JO och kommunerna. [2]
Fördringspreskription m. m. [11]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Statens institut för folkhälsan arbetsuppgifter och organisation. [6]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Fullföljdsbegränsning i skattemål. [3]
Den statliga indirekta beskattning. [13]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Förbättrad pensionering. [7]
Balanserad expansion. Bilagor. [10]
Beroende uppdragstagare. [14]

Hälsa- och sjukvård.

Nordiskt samarbete inom näringsforskningen. [1]

Allmänt näringsväsen.

Oljelagring. [4]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruks förstärkande med skog. [8]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Stommaterial från jord- och stenindustri. [12]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Krigsskada å egendom. [5]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Örlogsvarvens organisation m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.